

Justh Zsigmond

**A pénz legendája
Gányó Julcsa
Fuimus**

A pénz legendája

Belényesy Mária grófnő naplója

Czóbel István barátomnak

Te, ki más utakon ugyanazon cél felé haladsz, mint én, engedd meg, hogy tervezett regényciklusom első kötetét néked ajánljam fel.

Nagy megnyugtatómra szolgál az, hogy eddigi munkáimmal egyetértettél, s aláírtad az azokon keresztül vonuló tendenciát.

Tudom, hogy ezentúl is mellettem leszel, s tudományoddal, infinitív szellemeddel támogatni fogsz műveimben. Mi, mindketten a jövő Magyarországnak az anyaföldben gyökerező filozófiai világnézetét, szellemét keressük.

Te biológiai alapon állva, hatalmas kultúrtörténeti művekben (amelyről eddig csak néhány bizalmas embered ismer, amelyről azonban tudom, pár év múlva Európa fog beszélni), csakúgy a magyar jövő kultúráját szolgálod, mint én, ki erre regény formájában akarnék rávilágítani.

Egyet akarunk, édes társam, s ez megnyugtató, erre büszke vagyok. A mai társadalmi testet boncoljuk, te is, én is, s mindketten azt nézzük, mi a kóros benne, s mi a használható, az, ami újat, jobbat fog teremthetni.

Tanácsodra nevezem el ezt a ciklust is „A kiválás genezisének”. Tudom, ezzel, mint egy kedves regényíró kollégám, igen helyesen megjegyezte - „riasztgatni” fogom a magyar közönséget, amelynek jórésze az aktuálist, az érdekfeszítőt, a mulatságost keresi.

Jól van, legyen így. Kevesen fogják olvasni e könyveket, de ki elolvassa, az lesz, akinek írtuk. Mert ha, dacára e kissé kemény, s tán nem is nagyon irodalmi címnek (hisz a biológia felé húz!), megteszi, ezzel bebizonyította, hogy érdeklődik tendenciáink iránt. És egy ilyen olvasó kedvesebb nekem száz olyannál, ki mulatságát keresve s várva vette kezébe könyvem. Nem rejtem el, a mulattatás nem volt célom, nem is lesz soha. Mert az életben sem a mulatságost keresem, de meg nem is látom mulatságosnak az életet.

Így hát nem akarván zsákban macskát árulni, a könyveket tanulmányoknak nevezem el.

Mint mondtam - életcélomul a magyar szellemi világnézet keresését tűztem ki. Meglehet, hogy tévútra lépek, meglehet, hogy nem fogom megtalálni soha, de hát, tán egy érdemem lesz, hogy erre a kevésbé megvilágított térre fordítom a figyelmet.

A néptől már igen sokat tanultam, sokat s újat. Úgy érzem, az ő nyugodt - mint mondani szoktak - turáni nyugalma biztos, erős alapunk nekünk. „Józanossággal párosult idealizmusuk, népünk rendíthetetlen szellemi egyensúlyában s erejében nyilvánul”, így beszélsz róluk, azt a könyvemem taglalva, amelyet a népről írtam. E világnézetet, amelyet a pusztai könyvében meg akartam állapítani, te felismerted, csakúgy mint néhány francia és angol kritikusom, kiknek a magyar nép világnézete a göröghöz hasonlónak tűnt fel.

És én éreztem ezt mindig, minden szavukból, minden tettükből. Te voltál az első, ki e hitemben megerősítettél. Te bátorítottál abban is, hogy a társadalom egyes osztályait áttanulmányozva a társadalmi test legkülönbözőbb fejlődési stádiumban levő részein keresztül, e világnézet megállapítását tűzzem ki életcéloomul.

Meglehet, hogy téves útra léptem. Jól van. Ha én nem találom meg, megtalálja más, nálam hivatottabb. Megnyugtat az, hogy legalább azt tettem, amit megtenni kötelességemnek éreztem.

E sorozat első száma ez a kis lélektanulmány, erre fog aztán a pusztuló felsőmagyarországi oligarcha-világ, majd Erdély, legvégül a mai Pest elkövetkezni. Mind e munkákban azt keresve, hogy a lassú pusztulás vagy fejlődés folyamatában lévő társadalmi részek mennyiben járulnak majd azon világnézet fejlődéséhez, amely egy a népével - s így a legmagyarabb -, csak a fejlődés másodlagos fokán.

Fogadd el könyvem ajánlatát. Kétszeresen a tiéd: mert te is ez úton indultál az igazság keresésére, s mert az én utamra rávilágítottál...

Budapest, május 3-án

Ma reggel jött el először hozzánk. Mama azt állítja, ő az egyetlen, kihez mehetek. Én istenem, hiszen meglehet, de hát akkor miért mondja meg. Így még lehetőségét is elveszi annak, hogy belészeressek valaha. Mama pompásan tud számolni. Azt mondja, néked harmincötezer forint jövedelmed lesz, ha meghalunk (miért beszél haláláról akkor, midőn épp az én szerelmemről lenne szó, nem tudom). Egy pesti palota, amely azonban a szeniorátus jövedelméből épült, így tehát nagy a ház, kicsi a vagyon, s így mindenképp gazdagon kell férjhez menned. Nos, megteszem. De hát elég ez? Tegnap este az estély után végigmentem a szalonokon. Megnéztem szegről végre. A táncterem tele aranyozással tetszik. A parkettáján úgy siklik az ember, mint madár a légtérben. A nagy szalon ajtajából sok mindent lát meg az ember. Ezek alatt a nagy bársony függönyök alatt mama folyton engem figyel. Áldom érte. Anyai gondoskodása sok unalmas órámba került. Tegnap reggel is nagy prédikációt tartott: Légy mindenkivel egyforma nyájas - mondta. - De? - tettem hozzá nevetve. - No igen, légy tartózkodó a schmundlival - [jó a schmundli magyarázata, istenem, hányadszor; kik nincsenek egészen benn, kiket csak úgy a nagy estélyekre hívunk, a noblesse de robe, azok, kiknek nincs cenzusuk, s mégis a feleségeikkel, meg (sőt!) lányaikkal jönnek báljainkba stb., stb.]. - Aztán kikkel még nem? - folytattam ártatlan arccal beugratva a mamát. - A táncosokkal, kiket csak ágyúönteléknek hívunk meg. Ezekkel legfeljebb tour táncot szabad járnod. - Tudom. - Csend. Mama folytatja - meg a kisebb partikkal, ámbár ezekkel igen nyájas lehetsz akkor, ha az *illető* feltűnik a láthatáron. Ezzel izgatod. - Nos, az *illető* feltűnt.

Íme az *illető*: Bálványosy Sándor gróf cs. kir. kamarás (hozzáteszem, mintha - mama mondaná - a dzsentríhez tartozna, ezek mindig accolirozzák), hat láb magas (az anyja angol volt - Lady Sarah Spencer), olajbarna arcbőr (Indiába járt, ott sült le végleg - ezt különben nem szeretem), szürke szemek, sötét haj, deresedő szakáll (hegybe vágva) s hosszú, kissé túl hosszú bajusz. Egy méter széles vállak, hatalmas mellkas, hosszú, nagy lábak (de keskenyek) s kezek. Hangja mély, tudom, mert most mindenki énekel. (Hangját szeretem még legjobban.) Foglalkozása: a Bálványosy család ifjabb ágának, a grófinak feje. Kora negyven év (kissé vén, no de mindegy). Tud hajtani, kitűnő vadász (hat tigrist lőtt Indiában), volt, azt hiszem, mindenütt. - Fog utaztatni - mondja mamám -, mert anyja angol volt, s unja magát. - De tán ez nem is igaz, ezt mama csak azért tette hozzá, hogy érdeklődjem iránta. Nos, én érdeklődöm. Invesztigációmmal kiderítettem, hogy kétszázötvenezer forint évi jövedelme van tisztán. Ezzel - az én harmincötezremet hozzácsatolva - megélhetünk. Mint a mama nevetve hozzátette, telik lámpaolajra. - Ha férjhez mész, majd minden este minden szalonban fog égni a lámpa. - Hát ha telik olajra, hozzámegegyek. Basta!

Budapest, május 4-én

Tegnap a Kaszinóban mulattunk. A cigány húzta, csak tizenketten voltunk. Very select. Papa adta az ebédet, elég jó volt. Bár, tudja az Isten, de a mi tót szakácsunk jobban főz, mint az a híres francia. A kis barna szalonban ettünk. A Bálványosy család volt még meghíva, Sándor néneje, az öreg hercegné, ki olyanokat mond, hogy az ebédeknel minden fiatal lányt hatodik helyre ültetnek tőle, hogy ne hallják, mit beszél. Azt mondják, Mária Teréziára hasonlít. Vele volt két kiállhatatlan fia. Igazi majmok. Milyen szerencsém van, hogy papáék nem akarnak hozzájuk kényszeríteni. No már az egyikhez, ti. ahhoz, aki herceg s a család feje. Szerencsémre csak unmmittelbar leányt vehet el, ez benne van a majorátusi levélben. S az ilyen szegény magyar comtesse nem elég neki. Bécsből kell házasodnia. Egyáltalán hiba van a családfákon, mama sokszor elpityergi. A papa egyik anyai őse fakereskedő volt, s aztán báróságot kapott s egy megyét. De ezt a foltot már eltöröltük, s jogtalanul bár, de ő is udvarképes és k. u. k.

kammerer. De - igaz a, az estéről? Volt még ott egy álmos kinézésű, hosszú hajú fiatalember, Vezekényi Elek. A Vezekényinek, mondom, hosszú haja van, sápadt fakó-színű képe, nagy, kék szemei. Most ez a divat külföldön, mondta az öreg hercegné. S hosszú előadást tartott arról, hogy a mai asszonyoknak miért nem kell corset, s a fiataluraink miért sápadtak, s miért szavalják Baudelaire-t. Igaz, ezt az utóbbi poétát susogva ejtette ki - nem nekem való olvasmány, azt mondta. Megvettem, de még nem volt időm elolvasni.

„Les fleurs du mal.” Majd Vezekényitől megkérdem, minő. Itt még a Gyallay Lőrinc, ez olyan tiszteletbeli cigány. Hosszú nógatásra kivette a hegedűt a primás kezéből, s primázni kezdett. Szépen játszik. No de elmondom, még kik voltak itt. A Bajmóczyné, férjével. Igen boldogtalan asszony, a mamája rontotta el, azt mondják, s most már sehogyse tud boldogulni. Most olyan esthetical módon mulatja magát. Nem tudom, miből áll ez a multság. Még egy asszony, egy özvegy miniszterné, nem egészen copurlhic. De a mama ma reggel hívta meg hamarjában, mást nem mert volna, kiségitőnek. Mert Bálványosy Liza... a gyönyörű Liza! lemondott. Nekem a családot kellett megnyernem. Ez volt esti teendőm. De hát jövődöbelim mellettem ült, avval mulattam.

Tegez... Tegez, nem hiszem, hogy rokonok lennénk. De úgy illik (ezt a papa mondta múltkor neki), hogy egy Belényesy s egy Bálványosy rokonok legyenek. Kimutatták, hogy mindketten Stibor-ivadékok vagyunk. A Stibor ivadéka igen furcsa lélek. A sauce tartare-t átnyújtva (addig hallgatott), megszólal: Mini (Mininek nevez, mintha erre feljogosítottam volna; Mária is megtenné, de kétszázötvenezer forintja van évente, gondoltam, s zsebre raktam a Minit), szereti a cigányt? Ekkor vettem csak észre, hogy a hangja majdcsaknem olyan mély, mint a bőgő hangja. Én kinyitottam a legyezőmet, s mintha igen melegem lenne, egyszer-kétszer meglegyeztem magamat, majd becsukva kissé szemeimet: igen, elmerengtem. S tréfán kívül tetszett a muzsika, új nótá volt a Czóbel Minkától. - Látod, Mini, ha az ember messze-messze országokba jár, akkor sokszor elgondol arra a percre, midőn először fogja a nótáját hallani! Az nem volt új, se nem valami igen érdekes, s én mégis behunytam a szemeimet, s abbahagytam a tok à la tartare felszelését, s úgy hallgattam. Egyszerre csak észreveszem a mamát, idenéz, s érzem a szeme tüzének változó fényéből, hogy bátorít. Nagyon elszégyelltem magamat. Ejha, csak tán nem. Józan fejjel fogunk csak azért is leülni a Bálványosy ifjabb ág domíniumaiba. - Hogy értem-e? - s most már komédiáztam. Rövid idő múltán elfogyasztottam a tok à la tartare szeletet.

- Midőn fenn tanyáztam a Himalájában, sokszor elgondolkoztam azon, leszek-e én még boldog valaha.

- Kin áll, ha nem rajtad - mondtam nevetve, de - hozzá kell tennem - ártatlan arccal.

- De hát a boldogsághoz kettő kell.

- Hiszem... Sándor, de furcsa vagy, hogy azt *te* mondod. - Az öreg Bálványosyné minket vizsgált, láttam, s ez bosszantott, nem akartam, hogy úgy nézzek ki, mintha...

Sándort nevetésem, úgy látszik, lehangolta. Félreértette intencióimat. Titokban végignéztam rajta, csak olyan igen sötétbarna ne lenne. Kicsit vadócszerű, ki hinné, hogy anyja angol nő volt. Másik szomszédomhoz, Elekhez fordultam.

- És hát igen messze járt?

- Messze? mindenütt ugyanaz! - volt a gyors, kissé meglepő válasz; ez a fiú bágyadt és kedvetlennek látszott.

- Nem hiszem, lássa, *már* a hajviselete is más, mint nálunk. - Megjegyzésemet elég ostobának tartottam, de nem akartam semmiképp sem belemélyedni a társalgásba.

- Az más, hosszú a hajam, mert utálok fodrászhoz járni.
- Akárcsak én - szólott bele Sándor a maga mély hangján -, és Elek, hogyan áll Párizsban a világ?
- A Moulin Rouge kereke forog, az anarchisták szabadon sétálnak, s a Bougival Grenouillère-jének évadja is elkezdődik nemsokára.

A két ember összevetett.

A Sándor nevetését jobb szerettem, melegebb, férfiasabb. Eleké metszett, de azért hozzá fordultam, szája íze szerint akartam beszélni, hisz rokona s legjobb barátja Sándornak.

- Olvas sokat?
- Miért olvasnék, oly ritka a jó könyv. Nézek, látok, s ez elég.
- Ugyan, ne affektálj - rikácsolt Niki az asztal túloldaláról -, a múltkor is, hogy táskádat kipakoltad, tíz kötet könyv volt benne, meg egy hálovánkos. Azzal érkezett meg Londonból.
- Volt más táskám is, Niki! - nevetett Elek.
- Reménylem - tettem hozzá okos arccal. - És mondja, mik voltak azok a könyvek?
- Én tudom - mondta Sándor -, az Elekizmus kátéi, egy Baudelaire (már megint Baudelaire!), egy Huysmans, pár Zola (pfuj, mondtam, s még jobban figyeltem rá, mit mond), Berge, Rollinat (megjegyeztem mind, ha a komornával kimegyek, titokban egyenként megveszem).
- Ugyan, hagyd el, én már jó ideje, hogy semmit sem olvasok.
- Akár mint Loti - tette hozzá Sándor.
- Az ám.
- Mondja, maga, úgy látszik, ráért az olvasásra is messzi útjain.
- Nemigen. De egy-két könyvet csak elolvastam.

- Ugyan, hagyjátok a sok könyvet - s Bálványosy hercegné egy bécsi dalt rendelt a cigánynál. Elhallgattunk. Sándor mintha hozzáért volna kezemhez... Pedig igen széjjel ültünk. Nem mertem ránézni, pedig úgy szerettem volna. Hogy lehet az, ha valaki az emberbe szerelmes? Milyen arcot vághat. Vigyázva, óvatosan, mintha az asztal túlvégén keresnék valamit, feltekintettem; tekintetünk találkozott. Egyik szemével mintha végigsimított volna - lágyan. Furcsa, hát ez az? Olyan különös volt, mikor aztán egy óra múltán a karjai között találtam magamat a keringő hangjánál. Úgy éreztem, erős karjai vannak, meleg lehelete is közel járt az arcomhoz. Furcsa! eddig még tánc közben nem vettem észre, hogy ez így szokott lenni.

Később igen meleg lett, kinyitották az ablakot, a Hatvani utca járókelői megálltak bebámulni. Úgy éreztem, hogy büszke vagyok, hogy az ő (ő-nek neveztem, diadal - még belészeretek!) karján járom a csárdást.

Reggel 6-kor párbeszéd a kocsiban.

Mamám (nagyokat ásít, de azért kinyögi): Nos, hogy vagytok?

Én (kissé ártatlanul): Kivel?

Mamám (idegességében felocsúdva): Ugyan, ne affektálj. Hát Sándorral.

Én: Jól táncol, erős karjai vannak (no, ez igaz is), szépen tud nézni.

Mamám: Ugyan, örült leány, hát nem látod, hogy azért néz szépen, mert beléd szeretett.

Én (de ezt már csak gondolom): Hát aki szerelmes, az mind ilyen szépen néz? Kár!

1890. május 6-án

Az első versenyre! A Sándor meghítt engemet, a mamát, Bálványosy hercegnét s Nikit, és Stapszit (a két fiút) a coachára. Persze én ültem fenn a bakon. De leírom toalettemet. Igen szép voltam. Halvány arcomhoz, sötétkék szemeimhez, ébenfekete, simára fésült hajamhoz igen jól állt elefántcsont selyem, sima toalettem, szürkés-kék széles szalagokkal. Fejemen óriási, szürkés-kék kalap, rajta halvány csipkefátyol lebegett, amely egészen beborította.

Amint felültem a bakra, úgy éreztem, hogy végre is csak uralkodni születtem, s bolond volnék, ha elmulasztanám a jó alkalmat, és hozzá nem mennék ehhez a kétszázötvenezer forint évi jövedelemhez, amelynek Bálványosy Sándor a neve. Végre is es ist gar nicht ohne egy nagy, hatalmas angol négyes kocsisa mellett ülni fenn egy húszezer frank értékű coach bakján, végigrobogni trombitászok mellett az Andrassy úton, s érezni, hogy most mind e bámészkodó ezer és ezer ember az én kicsinységgemmel foglalkozik. Mamának mindig igaza van. Sándor kitett magáért. Igazán bámulatos kocsis, nem lennék apám leánya (pedig erről bizonyos vagyok, mama csúnya volt, s csak pénzéért vette el a papa), ha büszke nem lettem volna rá. Elragadó merészséggel hajtott ki a verseny végén a kocsik tömkelegéből, s oly nyugodtan és minden hencegés nélkül, hogy meglepett. Ebben angol, s eddig ezzel a tulajdonsággal imponál nekem legjobban. Mi - mind egész családunk, istenem hányan a „mienk” közül, csak szédelgünk. Ruhám igen szép volt, a mama azt anzágolta, Worthtól való; szó sem igaz, a kis szabó fabrikálta az én rajzaim után (ezért fizetett mama öt forintot annak a boglyas festőművésznek, hogy tehetségeimet erre használjam fel!), a Korona utcában lakik, hátul az udvaron. A nagy ezüst tálakat, amelyekről papa legendákat mesél, a Link csinálta, újak. A Belényesi ősgalériát Bécsben festettük egy zugfestővel. Nem azért, mintha nem lenne - van tán harminchat - (az igaz, hogy köztük - a fakereskedő is), de hát ezt szemmel láthatólag produkálni is kellett. (A mama mindig bécsi rokonairól beszél, kik nem akarták a papát tegezni s rokonnak elismerni.) Ez mind svindli. És Sándorban ebből semmi sincs, úgy él, mint ahogy hajt, becsületesen. Ezért szerettem volna megszorítani a kezét. De hát ez avance lett volna, márpedig... no, de hiszen a mama a papát is megfogta a maga idején, én meg a tanítványa volnék.

Ahogy a házunk elé ért a coach, a Sándor felállott, egy félkarjára vett, úgy emelt le. Furcsa, e percben szinte kicsinynek éreztem magamat - én, Mab királynő!

Május 9-én

Igen, megkért. A dolog így történt. Lini tantenál voltunk teán. Ő (hát legyen ő, Sándor) csak későn jött. Ez izgatott, nem mintha tetszett volna nekem, hiszen jól nevelt leány vagyok, s tudom, mi a kötelességem. Kötelességtudóan vártam annak jövetelét, kit nekem a sors - és édes szülőim szántak.

A Bálványosy Niki mulattatott. Nem, már sokat tudok, nem is vagyok valami prüd kisasszony (ma az ember nem prüd), de azért mégis azt találtam, hogy a Niki ostoba és szemtelen is, és... no, de nem tettem semmit. Hisz ő a Bálványosy herceg, jövődöbeli családom feje - ki csak unmitelbar kisasszonyt vehet el. Hátrább az agarakkal, meg kell húznod magad, a 17. században volt egy ősapád - gondoltam -, ki nem „született”, s még orrod alá kenhetné. (Bécsben mindenki emlegeti, én ott lehetetlen lennék - legalább mint komolyan számbavehető leány.) Így hát mosolyogtam a Niki ostobaságán.

Istenem és milyen szépen! Szemben velem volt egy tükör, azzal mulattam magamat, hogy milyen szépen tudok én mosolyogni, még taktusra is. Elpazarolni ezt a mosolyt ennek a tökfilkónak. No, de legalább szép voltam e percben. A várakozás kissé pirosabbra „hangolta” arcomat, ez jól áll. Belépett. Egyenesen odajött hozzám, s aztán odaszólt Nikihez:

- Menj egy percre át a szürke szalonba, Minivel fontos beszélgetésem lesz.

Én tudtam, mire céloz. Kinyitottam legyezőmet (ezzel mi mindig a várakozást, csudálkozást jelezzük), s ártatlan arccal, kissé mosolyogva (mert mondom, mosolyom jól áll), bámulva néztem reá. Niki még egy viccet szalasztott ki száján - s egyedül hagyott jövődöbeli urammal.

- Mini - mondta mély hangján -, maga tudja („magázott”, jó jel), miért jöttem Pestre?

Én a legyezőmet becsuktam, s elpirultam. Láttam ezt is a szemben levő tükörben.

- Sejttem - mondtam susogva színtelen hangon.

- Lássá - mondta a férfi, mert éreztem, e percben áll előttem az első férfi -, első perctől fogva szerettem, s nem tudok, nem akarok várni. Mondja - s kezemet nyugodtan kezébe vette, s rám nézett -, rám bízva jövődö életét?

Megint oly csudálatos szépen nézett reám. Hát minden szerelmes így nézne?

- Sándor - mondtam -, hisz alig ismerem. - Mini - ez ügyes volt, sikerült e percben igazat mondani s azért bátorítani - erőt adni néki, mama meg lesz elégedve velem, gondoltam, de - kezemet kezében hagytam.

- Lássá, én egyszerű ember vagyok, de kezem s szívem a magáé lesz. Legyen feleségem.

Én igazán mélyen elpirultam, de hogyne, ha egy férfi olyan igen közel ül az emberhez. Viszontam kézzorítását.

Így jegyeztem el magamat vele, igen, Sándorral.

Május 13-án

Piknik a budai hegyekben. Mi mint jegyesek. Igen szép látványosság volt. Lánytársaim (Pesten a kisasszonyok nem mennek férjhez) sárgák lettek az irigységtől, amint a kettőszázötvenezer forint évi jövedelem karján végiglépegettem a „Szép juhásznő” termében.

Az épület előtt a gyepen sok bolondságot követtünk el. Az urak zsákban versenyeztek, aztán labdáztunk. Végre mi leányok futottunk versenyt. Én lettem az első, mert szerencsém (majd-csakhogynem „boldogságot” írtam, nem, ez még nem az) szárnyakat növesztett nékem. Azt hittem repülök. Sándor aggodalmas arccal látott a hegynek futni. Becézgetett, dajkált versenyem után. Én az ezüst tárcát (ez volt a díj, Stefanie adta, hogy beszéljenek róla) néki ajándékoztam. Ő kezemet megcsókolta - ez volt az első kézcsók, amelyet életemben kaptam. Nem égetett. Azt hittem, más lesz. Erre elmentünk járni, elszöktünk tőlük.

Ez pedig igen könnyelmű dolog volt, mondta mama, hátha az egész házasság valamiképp nem jó létre, ez a magányos séta nagyon kompromittálna. Mamának igaza volt, de - nékem is.

Mentünk, mentünk. Egyszerre egy tisztásra érve Sándor megragadja fejemet, s odaszorítja a melléhez. Istenem, de furcsa volt, éreztem a mellénél keresztül a szíve dobogását, hevesen dobogott - úgy, mint a lázas emberé. Hát értem! Milyen különös ez a szív, ez engem szeret, ennek én vagyok a világ közepe, ez a nagy ember értem beleugrana a tűzbe, mindez itt körülünk mit sem érne nélkülem néki.

- Én vagyok hát néked minden? szerettem volna kérdeni tőle, de nem tudtam semmit sem mondani. Úgy éreztem, a virágok igen erősen illatoznak e percben, s amazoknak a lármájuk igen hiába való. A lányok közül csak én diadalmaskodtam. - Sándor - susogtam, és ő azt hitte, szerelem beszélt. Oh, nagy férfi, hát egy ilyen kis parányi asszonyka túljár az eszeden. De túljárt-e? Ővele tisztában vagyok, de magammal? ez a bökkenő. Mintha bizony az én szívem lépést doboghatna azzal a másik nagy szívvel. Mini! vigyázz magadra. Csak nem lész a vőlegényedbe szerelmes. Mama szava a szívembe zeng, s e percben nevetni szeretnék magam felett, hogy az a szép tájkép, meg az a nagy férfi...

Május 16-án

Ma összegyűlt a két család, illetőleg Sándor (hisz szegény feje magányos tulajdonosa, no, de az összeget nem említem fel, mert már sok is lesz!) és a papáék.

A kis dohányzóba mentünk, itt a papának összes trófeái, itt legerősebbnek érzi magát a mamával szemben. Itt a „Bájos” bronzszobra, itt néhány más diadalának emléke. Itt az az álló ezüst óra, amelyet egy a Pauline hercegnénél tartott privát matchon nyert, erre legbüszkébb, mert ezt a hercegné sajátkezűleg adta át neki. Hát ide gyűltünk össze. Papa beleült egy nagy karosszékbe a kandalló bal oldalán, Sándort a főhelyre hagyta ülni. Mama a kandallóval szemben levő kis kanapén. Én egy kis puffon, mint szerény leányhoz illik, kit épp csak hogy bebocsátanak e fontos gyűlésre, s kinek itt sem szava, sem joga. Papa szólalt meg legelőbb. Előre bocsátom, hogy papának lehetetlen hangja van. Magasan fenn jár, aztán az orrán keresztül beszél, s elnyújtja a szavakat. Ez a maga idején igen divatos volt. Mi puristák kezdünk lenni, s elég tisztán beszélünk.

Nos, eleinte a papa vitte a szót. Elmondta, hogy az ő vagyonának nagy része szeniorátus, hogy vagyonának zöme átmegy a család egy más ágára, ha meghal. Hogy annak a harmincötezer forintnak, mit én kapok, kapitálisa a pusztahegyi jószág lenn Csongrádban, s ez a mama hozománya volt. Hogy ezt a birtokot, ahogy férjhez megyek, megkapom, mert ők ketten - mama meg ő - élélnék annak a rongyos szenioratusnak járulékából is (százhuszonháromezer forint évi jövedelem), s hogy a palota, amelyet félrerakott filléreikből építettek, az enyém lesz, ha meg...

De ezt már a Sándor nem hagyta, hogy elmondják. Elmondta, hogy nem pénzemért, nem palotaért, se ezért, se azért nem vesz el, de mert szép vagyok és jó (jó - ez nem rossz!), s jövedelemre neki nincs szüksége, ezt tisztára elkölthetem, s ez a leányunk hozománya lesz. (Hm, leányunk, az ám, még énbelőlem is lehet leányos mama, igaz-e, Mini?) Az ő vagyona majorátus, jövedelme - nem, nem írom le. Úgy is tudom - s már meguntam ennek az összegnek még a sifréjét is. Van azonkívül egy szabad jószág (erről papáék nem is tudtak), s ezzel rendelkezhet. Köhécselés a kandalló balján, mama orrát fújja. A birtok ugyancsak az Alföldön van, Békésben (hogy lehet, fejezte ki papa arca, hogy én erről nem tudok semmit), és a ti pusztahegyi birtokotokat érinti. A múltkor vettem, akkor, mikor tudtam, hogy lányotok kezével megtisztaltak. A jövedelem felét se bírtam már évek óta elkölteni, a birtok a „Salamoni uradalom”. Papa elhalványult, mama piros lett...

- Hogyan, hát megvetted, hisz egymillió százötvenezer forintért ajánlgatták.

- Megvettem egy hét előtt, azonban nem akartam, hogy tudjanak róla addig, míg el nem jegyeztem Minit. A birtokot neki ajánlom fel, mint nászajándékot, élete végéig használni fogja, még ha özvegy is lenne, azzal a feltétellel, hogy halála után gyermekeink egyenlően osztakoznak belőle. Ha gyermek nélkül halnánk el, a birtok a Bálványosyak idősebb ágára száll...

Papa elhűlt, mamát az ájulás környékezte, csak énbennem volt elég ízlés, hogy ne mutassam, amit érzek. Én közönyös arccal felvettem egy ezüst kést az asztalról, s a „Revue des deux Mondes” egy példányát kezdtem felvágni. Azonban titokban bámultam ezt az embert. Hát ennyire belém bolondult? Ugyan miért. Szépségemért? Hát ez elég. Mert végre is van elég ítéletem arra, hogy belássam, miszerint nem vagyok jobb a többinél, tán okosabb... nem, mégis okosabb vagyok. S ez is erős fegyver, mamának igaza van...

Aztán, miután láttam, szüleim oly igen parvenü módon elhűlnek, s nem tudnak neki mit felelni, én keltem fel, s azt mondtam neki, úgy hiszem, amit kellett: „Sándor, köszönöm”, kezet nyújtva neki, „elfogadom a birtokot jövő generáció gyermekeink nevében. Meg fogom tudni őrizni, mint a nevünk fényét, tisztaságát.” Ez frázis volt, de éreztem, neki e percben ezt kellett mondanom. A nagy férfi megszorította megint a kezemet, s a szemembe nézett.

És énnékem e percben, ... furcsa, mikor leírom ezeket a sorokat, *még most is*, nem a birtok, sem az ára, hanem az az egyik lágyan lecsukódó szeme van eszemben, meg az az erős kéz, amelynek szorítása melegebb volt sokkal annál, amit mondott.

- Mini, tu t'en amouraches!

Május 18-án

Elhatároztuk (én, Sándor, papa és mama): hogy az esküvő június 9-én lesz. Siettünk, mert Sándor úgy akarja, és... és kivált én. Vágytam már rég valami újra. A pestiek? Ismerem őket. A papát, mamát ismerem, mint a zsebemet, azaz jobban, mert hisz e percben a Baudelaire egy kis bőrkötésű példányát rejtegetem benne, amelyet még nem olvashattam el. Udvarlóim, az egy Vezekényi Eleket kivéve, mind untatnak. Ez érdekel - mint az a kemény könyv a zsebemben, amelyet nem nyitottam még ki. De hát Elek (valljuk be, hisz egyedül vagyunk) sohasem udvarolt nékem. Miért? Az igaz. Hisz ez szemtelenség. Legyek csak asszony, majd elforgatom a fejét. Addig úgylát hiábavaló mulatság lett volna, igen kis birtoka lehet, még a főrendiházban sincs benn. Ha férjhez megyek, akkor!... Milyen érdekes élet lesz!

Június 7-én

Ma, két nappal az esküvőnk előtt Sándor énekelt a Teréz néninél. Milyen csudálatos hangja van. Különös, hogy éneke alatt nem ismertem magamra. Mintha egy más ülne ott s hallgatná, nem én. Mi lehet ennek az oka. Egész este hallgattam, nem volt kedvem beszélni, még vele se. Pedig aztán odaült megint, hozzám közel, éreztem a meleg leheletét, de hogy mit beszélt, nem értettem. Csak a hangját hallgattam. Ez így tartott egy félóráig. Aztán úgy kezdtem érezni, hogy nevetséges leszek. Mintha egy pár ember odafordult volna felénk, s mosolyogni kezdett volna. Nem, nem. Felkeltem, megszorítottam kezét (de ezt azok nem láthatták).

- Kissé fáradt vagyok, haza kell mennem - mondtam, s kényszerítettem a mamát, hogy hagyja ott a bézigue játszmat, s vigyen haza!

Most otthon vagyok, s még hangja folyton a fülemben.

Június 8-án

Az esküvő előestéjén. Nem tudok elaludni, már lefeküdtem, de hát itt ülök ismét a papír előtt, úgy érzem, addig nem tudok elaludni, míg benyomásaimat le nem írtam. A brautsoiréen gyönyörű voltam. Fehér nehéz selyemruha volt rajtam, a hajam simára lefésülve, a nyakamon

a Bálványosy hetedhét országban híres tíz sor óriási gyöngy. Mindegyik szeme akkora, mint egy mogyoró, mint egy-egy szoliter foglalva. Igen halvány voltam, s fehér nyakam csakúgy, mint sápadt arcom, elragadóan rajzolódott ki a fehér stükk falon. Éreztem, olyan vagyok, mint egy kép. Sándor mellettem állott, s ez a nagy férfi remegett az izgatottságtól. Én soha ilyen erősnek nem éreztem magamat. Határozottan uralkodni születtem, rájövök. Azaz rájöttem rég. Már kiskoromban dajkám felett uralkodtam, majd a mamán, majd a nevelőnők hadán, végre a pesti társaságon... most már szélesebb térre vágyunk. S mint a jó csataló a harc mezején leg-
használhatóbb, így vagyok én az én kis benső óraművemmel is. Ma bámulatos ügyesen viseltem magamat, meg voltam magammal elégedve. Királynő voltam. De bámulatosan egyszerű királynő, kinek nincs semmiféle pózra szüksége, hogy az legyen. Minden szóra feleltem valamit, azt, amit épp felelnem kellett. Sándor hallgatott, s némán engem csudált. Hát persze, ő egész életében az Indiákat, Amerikát járta, lovak és vadak között volt, hogy legyen hát oly biztos fellépése, mint nekem, ki szinte egy udvari bálon láttam meg a napvilágot. Ott volt az estélyen Elek is. Furcsán gratulált.

Szemembe nézett. Nem szeretem halvány tekintetét, amely azért annyira metsz.

- Tehát meglesz? - kérde, s nevetett.

Sándor, ki félig álomban, valószínűleg nem értette meg, mit mond, elragadtatva rebegett neki valamit. Én odanéztem egyenesen a szeme fehérébe.

- Miért ne? - mondtam s azután hirtelen: - Gratulálj hát.

- Örülök, hogy oly közeli rokonom lettél - s megcsókolta (minden bevett szokás ellenére) a kezemet. Furcsa, az ajka hideg volt, s mégis úgy éreztem, még a sima szarvasbőr kesztyűn is keresztül érzem, mintha csak beleharapott volna a kezembe.

Szerelmes belém a szegény.

Mama az estély után igen furcsa volt. Bejött szobámba, s elkezdett sírni.

- Mit sír mamám?

- Hisz holnap elhagysz örökre.

- De hiszen visszajövünk minden évben egynehány hónapra... (kicsibe múlt, hogy hozzá nem tettem, a palotába).

- Igen, de az másképp lesz, akkor például nem jöhetek be hozzád így éjjel... egypár órára...

- Miért nem? - kértem.

Anyám jóízűen mosolyogni kezdett, s aztán (még könnyes szemmel) felnevetett.

- Te Mini!

- No?

- Te most már - mondta feltekintve rám s kissé kiegyenesedve (azelőtt egészen össze volt szegény guborodva) - most már bele is szerethetsz Sándorba, sőt azt tanácslom neked, hogy szeress belé, pour de bon! most már nem mehet szét a dolog.

Én bevallom, hogy elpirultam.

- Tán az is vagy már - s most a mama hevesen, melegen, gyorsított szóval folytatta -, igazad van, derék, szép, okos ember. Nem éppen a legokosabb ember a világon, de hát a papa se volt az (tudom, gondoltam), és igazán fejedelmileg tud - szeretni (a salamoni uradalomra gondolt az én édes szülőm). Szeresd őt lelkedből, légy hűséges felesége. Ámen.

Én a mama karjaiba vettem magamat, és soká sírtunk. Én az idegességtől, vagy mi, hogy a mama miért, azt ő tudja.

Én, mikor elment, lefeküdtem. De miért is keltem én csak fel, miért ültem ide a papírlap elé? Szerelmes vagyok belé, vagy mi? Azaz kell, hogy legyek. Szeretem, igen szeretem. Hisz bolond lennék, mikor ezáltal a boldogság kék virágját is megfoghatom.

Belé fogok szeretni.

Június 9-én

Esküvő után vagyunk. Becsuktam magam után az ajtót, leeresztve a függönyt. Fejemen még a mirtuszkoszorú - két óra múltán útban - vele, vele egyedül. Így hát ez is megvolt. Szemben velem a tükör. Egészen olyan vagyok, mint voltam. Hát az egész csak ebből állt?

Pedig milyen rettenetes nagy dolgot csapott a két család. A díszkocsi, mely vitt, tizenötezer forint-ba került, Bender tervei szerint készült Párizsban. Hét díszkocsi volt, három Bálványosy (egy Sándoré, egy az öreg hercegnéé, egy a hercegé - no Nikié), három Belényesy és egy Gyallay. A Múzeumtól az Egyetem térig minden utca tele emberrel.

Az egyetem kápolnájában volt a szertartás. Én a kocsiban úgy viselkedtem, mint egy indiai bálvány, meg se mozdultam a hosszú fehér fátyol alatt. Hisz az egész város összegyűlt engem csodálni. A két kis Gyallay-fiú vitte az uszályomat, ügyetlen két kamasz, nemcsak az uszályt, de őket is húznom kellett befelé. Niki és Elek vezetett az oltárhoz.

A násznagy, az öreg Vezekényi Stefi délcegen lépegetett előttem. Jó kedvében volt, én nem tudom miért, de az esküvő reám mindig úgy hatott eddig, mint egy temetés. Ma - valamivel közönyösebben vettem a dolgot.

Letérdeltünk a piros imazsámoly előtt, *ő* (ma már csak így nevezem) és *én*. Niki a bokrétámat tartja, Elek a Sándor díszkardját. Igen, e percben néztem meg először, még nem láttam díszmagyarban. Ma igazán szép volt. Olajbarna bőréhez jól állt a karmazsinpiros díszruha s a nehéz, egyszerű aranylánc ékszer, amelyet a Bálványosy nemzetség még Rákóczi Ferenctől örökölt. - A nagy ember sírt.

Pfuj, sírt. Mind a két nagy szürke szeme tele volt könnyel. Mit siratott. Őt magát, engem? Vagy örömkönnyeket. Oh, én az örömkönnyekben nem hiszek. Ez elrontotta egész hangulatomat. Az én vőlegényem ne sírjon! Oly ingerült voltam, hogy a bíbornok-érsek kérdéseire határozottan éles hangon feleltem. Aztán észrevéve magamat, lehajtottam fejemet, s hálaimát rebegtem el. Mert hisz vegyük akárhogy a dolgot, szerencsésnek vagyok mondható. Jóformán csak magamtól függ, hogy boldog is legyek. Mert azt mondják, a boldogsághoz szerelem is szükségeltetik. Mamának igaza van - bele fogok férjembe szeretni.

Esküvő után, midőn az orgona megszólalt... leírom? Éreztem, két könnycsepp villant meg a szempilláimon. Miért? Sem akkor, sem most nem tudok rá feleletet adni. A férjem karjára támaszkodtam, és e percben (milyen furcsa) olyan gyengének éreztem magamat (én, aki végre is diadalmaskodtam), s oly jólesett, hogy a férjem karja oly erős.

Az utcára vezető lépcsőkön egy percre feltekintettem, tengernyi néptömeg szemünk előtt - minden arcon bámulat.

A könnycseppek határozottan jól álltak nékem. De - végezzünk, egy félóra, s a déjeuner - de igaz az. Milyen szép volt Sándortól, az *én* jószágomra megyünk a mézeshetekre (de csúnya szó, ki nem állhattam soha a mézet), azt mondja azért, hogy a szomszédos salamoni épít-

kezésekre felügyelhessünk. Úgy látszik, Sándor nem szereti a bálványosi várat. De hogy is szeretné, midőn csak egy harmada az övé - két harmadában az öreg douarière hercegné lakik két ostoba fiával. Még képesek lennének nékem a mézeshetek alatt is udvarolni!

De még valami. Amint az oltár elé mentünk volna, az egyik vőfélyemnek, Eleknek reszketett a keze. Nem tudom miért. Lopva ránéztem, halotthalvány volt, akárcsak mint a jó menyasszonyok. Szegény fiú!

A komorna kopog - holnap! Pá... mademoiselle Mini, pá...

Pusztahegy, június 10-én

Istenem, milyen unalmas volt ez a reggeli. A bíbornok egy félóraig beszélt, minden létező földi s égi javat összehordott, s mind feltálalta nekünk. Aztán a papa felelt, mégpedig ha a papa egy tósztra felel - c'est long! Majd a Niki - egy vicces tósztot eresztett meg, de olyat, hogy nyoszolólányaim mind belepirultak, olyan borsos volt. Aztán Elek - remegett a hangja, s a szemei villogtak. Határozottan nem tud a narancsvirágaimtól nyugodni, azt bolygatta most is... Alig érezhető illat áradt ki a narancsvirágokból, amint hozzá nyúlt, s ez az illat... a fejembe szállt.

Egy pohár pezsgőt is kiittam.

Aztán elutaztunk. Sírás (s igen tarka toaettek) az indóházban. Mi ketten kiálltunk a vagon ablakába, s megmutatjuk magunkat. Bókók, frázisok s ismét könnyek. Egy fütty... s mi úton.

Külön szakaszunk van. Én, ahogy a vonat kirobogott az állomásról, a szalonba vonulok, a meghatottság ürügye alatt. Gondolkozom: hogy lesz. Mit mond majd ő, s mit felelek én. Vagy öt perc elteltével kopog. Beeresztem. Leül szembe velem, s nem szól, nem is csókol meg (milyen banális lett volna, ha megteszi, akárcsak az enfin seuleson), hanem megfogja két kezemet, kissé előre hajol, s szembenéz velem. Hát tudja így, hogy mindennek ellene tudnék állani, csak a két szemének nem? Szemembe néz, és én, ostoba gyermekleány, tudja isten, hogy történt, szégyellem leírni, egyszerre elkezdek sírni, odavetem magamat a mellére, és sírok, sírok. Mit, miért? Eh, ostobaság!

Este érünk a pusztahegy állomásra. Én még sohasem voltam itt. Előbb végigkocsiztunk a falun, a falu végén van a hosszú ház, ahol a nyarat töltjük. Este nem láttam az egészről semmit. A házat papáék úgy hagyták, mint ahogy azt még a nagypapa lakta. Empire bútorok (kedves, szép, merev lények, mily illedelemtudólag tekintettek reánk!) nagy, tágas szobák, becsületes, szép, virágos tapétákkal. A közepén óriási „palota” nagy családi képekkel, tele selyemszövevettel áthúzott bútorokkal, innen kilátás... Sándor járt itt a múlt héten, tudta mit kell megmutatni. Megmutatta a holdvilágot. Ezt már ismertem... Vacsora igen jó volt, a Sándor francia szakácsa főzte, ma tudtam meg, hogy mindenüvé elviszi magával. Hej, mennyit dicsekedne ezzel más emberfia Pesten! Vacsora után karonfogott, végimentünk a házra. Vagy húsz szoba egy sorban. Mind empire ízlésben bútorozva, illedelemtudólag legvégén egy nagy pièce, a hálószobánk. Furcsa többszám. Sándor, amint kiejtette, kezét csókolt nekem, nini, az ő keze is remegett, mint az esküvőn az Eleké. Milyen gyengék a férfiak!

Lemegyünk a ház előtti nagy teraszra, innen kilátás a Körösre. A kastély teraszra építve, úgy, hogy az ember lábai előtt ezer tamariszka körül a Körös habjai. Ez szép, meg szép a messzemenessze elterülő füzesek, s amott a Katinka-liget (mama után nevezték el). A nagypapa ültette még, mert itt, a városban nem volt csak kis kertre hely.

Bejárjuk a ház tájékát, így egy egész az, amott egy csomó hársfa, közbe egy pár lugas. „Elférünk itt ketten”, mondja a Sándor, s én hiszek neki.

Nini, már egy hete nem írtam naplót. Hát boldog volnék, vagy mi? Mert hisz azt mondják, a boldog embereknek nincs históriájuk. Mama szavai sokszor eszembe voltak, szeresd meg őt, most már lehet. És igyekszem is. Minden szavát, mit mond, latolgatom, s örülök, ha mélyebb értelmére lelek. Azóta, hogy férjem, mintha nyert és veszített volna. Nyert abban, hogy nem társas lény, s így kettesben nyer. Jobban áll neki a vadászkalap, mint a cilinder. S lovaglósizmában könnyebben mozog, mint lakkcipőben a bálon. Veszített azzal, s ez az, amire nem tudnék feleletet adni. Azt hiszem azzal, hogy belé akarok szeretni. S így most szigorúbban kritizálom, mint azelőtt. Tán magasabb mértéket is alkalmazok vele szemben. Ha elfelejtkeznék magamról... akkor másképp lenne. Ma a Katinka-ligetben pár szép órát töltöttünk. Ő hajtott, s én mellette ültem. Ezt nagyon szeretem. Ilyenkor jól esik annak a tudata, hogy végre is csak gyenge nő vagyok, s van, aki megvédelmezzen. A liget igen szép, végignyúlik a Körös partján. Nagy, nagy füzesek rádőlnek a vízre, hatalmas óriási nyárfák, tölgyfák csoportja, kissé beljebb nagy, messze elterülő tisztás, amelyet a fehér színű nyárfák csinosan vesznek körül. Egy nagy tölgyfánál a tisztás túloldalán leszálltunk a kocsiról, a kocsis félreállott. S mi egyedül maradtunk. Milyen különös mégis egy asszony sorsa. Felnevelik tizennyolc-húsz éven keresztül úgy, hogy egy férfivel jóformán egyedül három szót nem válthat, fel úgy, hogy ami érdekes van az életben, azt mind suttyomban tudhatja meg csak, aztán - kilöki egy férfivel a nagyvilágba. Boldogulj hát, ha tudsz. Küzdj meg az élettel, amelyet nem ismersz. Mert hát én magam is mit tudok? A társaságot szegről-végre ismerem. Tudom mindegyik csínját-bínját, tudok mindegyiknek nyelven beszélni, ismertem őket könyv nélkül. De hát... ez az élet? Épp a Sándor beszélt erről. Azt mondja, még nem is éltem. Furcsa, pedig azt hittem, okosabb vagyok, mint ő. Hát ha mégse? Ő bizonytalán többet próbált, látott, de hogyan, ez a kérdés!

Életéről beszélt. Közelsimult hozzám. Ezt szerettem. Támogasson hát, nagy, erős ember, hogy belé tudjak szívből, igazán szeretni. Megfogta a kezemet (körülnéztem, a kocsis nem láthatott, a kocsi hátuljából két kerék látszott csak ki egy sűrű bodzabokor mögül) - s beszélt. Elmondta, hogy hamar egyedül maradt a világon. Már kisgyermekkorában tudta, hogy végtelen gazdagság vár rá. S félt - (nini, ez új felfogás, erről eddig még nem hallottam), félt, hogy küzd meg azzal, hogy nábobnak született. Senkije se volt, kibén bízson. Érezte gyermekkorától, hogy senkije, ki önmagáért szeresse. Néhány öreg cseléd... ez volt, akire támaszkodhatott. Aztán az egyetemi évek (csak udvara volt és nem barátai, tán az egy Eleket kivéve). Hogy Bonnban már-már úgy akart élni, cinikusan, mint azok, kik élvezik azt, hogy sok pénzök van, s nem gondolnak mellé semmit (hát ez a cinizmus!). Nem talált benne sem gyönyört, sem megnyugvást. Hazajött, itt a világba járt... a mamák meg akarták fogni. Fiatal volt, elhatározta, hogy nem fog megházasodni, utazni ment, éveket töltött Indiában, Amerikában, Egyiptomban. Most egyenesen Asszuánból jött, ott egy angol tisztánál töltötte a tavaszt, aki mit sem tudott arról, hogy oly gazdag, s kivel így össze is barátkozhatott. Hazajött... Engem színházban látott meg legelőbb s a kaszinóban, végtelen boldogság töltötte el szívét, midőn meghallotta, hogy gazdag vagyok, s így tán nem szorulok a pénzére. Íme, hát csak a pénz hozott össze minket. Én azért mentem hozzá, mert neki sok van, s így méltó az én harmincötezer forint évi jövedelmemhez, ő azért vett el, mert ha annyim van, tán őszinte szerelemmel megyek hozzá. Oh, fülemülék, rigók füttyöljete, hisz ez a kikelet! Az igaz, hogy azt is mondta, hogy mama (oh, édes mamám, hát ügyesebb vagy, mint hittelek volna) nem akarta megfogni, s én oly tartózkodó voltam. Erre aztán felfortyantom. „Tán csak nem hiszi, hogy én (itt előnevemet, címemet stb. stb. hangsúlyozva az orra alá kentem) akárki után a föld hátán futni fogok. Hát nem tudja stb. stb.” Tudta. Kezet csókolt nekem, s én megbocsátottam neki. Nagy dolog, kellő pillanatban megbocsátani tudni!

Aztán a kocsit hazaküldtük. S mi karonfogva, mint férj és feleség végimentünk a ligeten. Az erdei madaraknak, meg a két erdei csősznek feltálatva boldogságunkat s büszkeségünket. Boldog? Nem hiszem, az vagyok-e. De büszke, az bizony. Férjem, hiába, a legférfiasabb férfi nálunk, gazdag, Magyarország legelső családjából. (Bizony vehetett volna el egy unmittelbar bécsi leányt is, nem pedig egy ilyen ungarische Comtesse-t, mint Bécsben mondják.) Sokat látott, s a hangja olyan férfias, mint a karja. Il n'y a rien à dire c'est un homme!

Július 3-án

Mama jött hozzánk. Alighogy kiszállt a kocsiból, sírni kezdett. Szörnyű volt végighallgatni. Azt mondta, hogy húsz éve, mióta férjnél van, hogyan él. Eddig, azt mondja, nem beszélhettem el, mert nem volt Komtessen-lecture. Nem is nézett körül, csak jött be a hálószobámba, leült a tükör elé, és idegesen, éles hangon elmondta, hogy milyen a papa. Hogy csak pénzéért vette el, hogy sohasem szerette. Mikor menyasszony volt, az arcképét elküldte egy színésznőnek »Und diese garstige Kredl muss ich heiraten«, írta a kép hátára. Ezt későn hallotta meg egy barátnéjától. Ha előbb tudta volna meg! De hát! S azóta egyforma évről évre, olyan, minden évben megcsalja, minden évben mással. Eleinte mondéne voltak, „ez a vén Bálványosyné, azt hiszed, papa nem lovagolt keresztül az ő szíven is”. Ha ha! Ilyen soká jóformán eggyel se volt a „bájos”(!) Leontinének viszonya, mint a papával. Aztán Lucie, aztán Klienigsteinné, hm Lolly!... a Lolly, a *te* nénéd. Az öreg Klienigsteinnak annyi szarva van, mint amennyi érdemrendje a mellén, márpedig azt ambicionálja, hogy neki legyen legtöbb Európában. Szarva mindenesetre neki van a legtöbb. És a Rézi, és Nifför Felicie, és ez és amaz. Midőn öregebb lett, kopaszabb, s nyivákolóbb a hangja, akkor jöttek a színpadi szépek. Eleinte csak a java, most már az aljára jutott... és így, így tart évek óta, folyton, s én nem bírom már bevárni, hogy végre rám jöjjön a sor, s engem, *engem* szeressen. S mindez azért, mert az orrom valamilyen hosszabb volt, mint a görög istennőknek.

Szegény mama, ahogy így most szájalmasan ránéztem, igazán, életemben először úgy tűnt fel, hogy az orra mégsem olyan igen hosszú; és bizony a papa még hú is lehetett volna hozzá. Mindenesetre a papa hangja kellemetlenebb a mama orránál!

- Szegény mamám, és hogy te erről nem szóltál.

- Nem lehetett, nem neked való volt az én életem. Aztán meg - és most kissé még jobban lekonyította az orrát - szégyelltem volna is magamat, most már ismered az életet, jobban megérted!

Megsajnáltam. Szegény asszony, jobb sorsot érdemelt volna. Hát ezért volt velem mindig olyan hideg. Mert szeretetében soha semmi érzés nem volt, valami olyan nem létező valami volt. Megcsókolt, kényeztetett, becézett, csak - éreztem, nem szeretett soha. Hogy a szobájába ment, önkénytelenül a férjemhez mentem. Kopogás nélkül nyitottam be hozzá (először eddig!), épp az egyik majorból jött meg, még nem is öltözködött át. Én magam sem tudom miért, de jól esett.

- Lássá - mondtam, és szükségem volt ezt neki elmondani -, ne csodálkozzék rajtam, hogy oly hideg vagyok. Tán - susogtam, pedig nem szégyelltem, amit mondtam - méltatlan magához. Itthon nem tanítottak meg szeretni. Hideg és fényes volt az életem, könnyű, de üres. Tanítson meg szeretni, úgy ahogy kell... kérem.

Sándor nem értette el, amit mondok, átölelt és lehúzott magához.

Oh! nem értett meg, s így azt hiszem, elszalasztotta a percet.

Egy félóra múlva a villásreggelinél nagyon furcsa arccal ültünk mind a ketten a mama két oldalán. Én nagyon szégyelltem magamat, sokat beszéltem s ostobaságokat. Sándor villogó szemekkel nézett reám... haragudtam reá. Mama? Azt hitte, nagyon boldogok vagyunk, s a házaselet örömeiről disszertált. Szegény mama, ebben a percben papa valahol egész másutt örülhetett a létnek! Igaz, csak annyit, hogy tegnap este elbúcsúztam Sándortól, s a mamánál aludtam.

- Beszélgetni akarok vele még az éjjel - mondtam.

Sándor nem szólt, csak megcsókolta kezemet. Olyan nyugodtan, bizalomteljesen nézett reám, hogy nagyon elszégyelltem magamat. Hátha neki volt ma délután igaza, nem nekem? Olyan rossz kedvem volt, hogy egy szót se szóltam mamához, hanem befordultam a fal felé, s reggel azon gondolkoztam, hogy milyen ügyetlen is vagyok.

Reggel a Sándor nem látta meg, hogy a szemeim ki vannak sírva (miért is sírtam?), milyen bakfis vagyok még, s úgy ölelt át, mint mindig. Olyan különös, egyenletes a szerelme, szeret-ném egyszer fékvesztettnek, szenvedélyesnek látni. Már azért is érdekelné, mert ilyen férfit még nem láttam soha. Legalább közelemben nem!

Július 5-én

Mama elutazott, örömtől sugárzó arccal, hogy papához visszatérhet, kit dacára mindennek, húsz éve egy hétnél továbbra nem hagyott el, s megelégtelve boldogságunkat. Boldogságunkat! Boldogságát talán. Én... szerelmes szeretnék lenni! Az az egész.

Július 16-án

Hát holnap érkezik ide Vezekényi Elek. Sándor tegnap egész este róla beszélt. Hogy milyen jó barátja, tán egyetlen barátja. Na, ezzel nincs sok mondva. Tán Niki lenne vagy Stapszi? Akkor soha sem mentem volna hozzá.

Sándor nagyon szereti Eleket. Ez az egész generáció igen összetart, pedig ugyancsak sokféle elemből állanak. Én már jórészt csak látásból ismertem. Hárman közülök meghaltak, egy-néhány megházasodott. Jóformán már alig van közülök valaki Pesten. Ezek a fiatalurak reakcionáltak. Sokan ki nem állhattuk őket; azt mondták, infesztálják a kaszinót, csak Bastien Lepage-ról, meg Wagnerről tudnak beszélni. Sándort szép hangja kötötte hozzájuk. Lett közülök minden, de mindben volt valami olyan fin de siècle-izmus; s ezért majd mind többet gondolkozott, mint - ugratott. Ezt mind a Sándor beszélt, ki az ő régi társairól csak jól emlékezik. Elek volt köztük az expert. Felolvasott képekről, kiállításokról, járatta a föld összes képeslapjait, amennyire pénze engedte (sok nem volt neki soha), képeket vásárolt, de ezekből is csak az igen en avant dolgokat. Aztán írt, zongorázott és énekelt. Je ne le goberai point azt hiszem, van benne valami, ami kiállhatatlan, magam sem tudom miért. Villás-reggelire itt lesz, azzal a vonattal jó, amellyel a mama érkezett.

Ma pedig olyan szép esténk volt, a Sándor énekelt; ha énekel, van a legközelebb hozzám, magam sem tudom, miért, és ha ének közben szemembe néz, úgy érzem, a két sötétszürke szemével még többet tud elmondani, mint amennyit e dalokkal kifejezhet.

Ha mindig dalolna, belészeretnék.

Épp a Sapphische Ode-t énekelte, midőn egyszerre félreverték a harangokat. Hirtelen abba-hagya, elsápadt... Én önkénytelenül az órára néztem, 11 óra volt.

- Megyek - mondta, s fogatott.

- Én megyek veled.

Nem akarta. De hát a mi-féle asszonynak akaratával hogy bírna egy ilyen erős férfi. Mentem vele... odasimultam egészen hozzá, olyan közel, hogy azt hiszem, a szíve dobogását is hallottam. A kis amerikai hintó gyorsan siklott a sötét pusztán. Egy közeli faluban volt a tűz. Én Istenem, hát ilyen is létezik! Ott ült egy csomó asszony egy üszkös gerenda alján, s bambán nézte a pusztulást. Az egyik sikított, mert a gyermeke benn az égő házban. Mielőtt feleszméltem volna, már Sándor benn volt a recsegő, ropogó kunyhóban. Énbennem meghűlt a vér: ha elveszteném. E percben nyomorultabbnak éreztem magam azoknál a szegény, szegény asszonyoknál... Imádkoztam. Oh, anyám, szegény anyám, de csak jól is tetted, hogy megtanítottál - sírni. Két percig nem láttam semmit, minden összefolyt a szemem előtt. Egyszerre recsegés, ropogás, a ház eleje bedőlt. Csak azt látom, hogy az a csoport asszony felkel ülőhelyéből, s égnek emeli hangját mind, de nem szól. Odaveszett volna? Mi lesz akkor velem? De a jövő percben a ház alsó részéből, füstből lángból, kihozta onnét a gyermeket, magasan emelve a férjem, *az uram*. Nem tudtam, mit teszek, ami nálam volt az a pár forint, mind kiosztottam köztük, s aztán sírtam, sírtam soká. Egy óra múltán ott ült mellettem a kocsiiban piszkosan, rongyosan, mint amazok. És én? Szeretem hát már mégis? Így hát boldog lennék?

Július 17-én

Elekért ment a kocsi, én vártam jövetelét, tudja Isten, miért. Úgy éreztem, hogy szinte büszkén fogom majd megmutatni ennek a kételkedő gúnyos mosolyú uracskának, hogy igenis *boldog, boldog* vagyok. De végre is, most, hogy leírom, azt kérdem, hogy miért éppen neki? Mi köze hozzá?

De nem jött. Villásreggeli után érkezett a távirat, hogy csak két nap múlva jöhet, és én, ki boldogságommal kérkedni akartam, úgy vettem észre, hogy most, hogy nincs nézőnk, valami után vágyakozom. Szóval *ő* még nem elég.

Csak lenne asszony barátném, kivel az én furcsa lelkiállapotomat megbeszélhetném. De kivel? Nincs senkim...

Július 19-én

A várva várt Elek megérkezett. Leszállva a kocsiról, jóakarólag a Sándor vállaira vert. Nekem kezet csókolt. De kézcsókjában volt valami, ami bántott. Ajkain folytonos gúnymosoly, úgy éreztem, amint megláttam, hogy a pesti Mini ébred fel bennem.

Hát legyen à la guerre comme à la guerre. Villásreggelinél folyton Pestről beszélt. Ez mit tett, az mihez kezdett, ennek mik a tervei. Hány házasság van készülőben, ki kivel. A Szent István-díjra melyik ló a favorit, a Katinkát a Feri veszi-e el, vagy a Tóni. Bánom is én, hogy a Tökfilkó lesz-e a favorit vagy a Starlight. Bánom is én, Feri lesz-e vagy Tóni a nábob veje. Egyformák vagytok ti ott mind, arra valók csak, hogy az orruknál vezessünk titeket. Pedig azt hiszem, ez a fiú zavarban volt, mert annyi mindent összehordott. Mi lehet az oka. Hát igazán szerelmes belém? Énrám mindig olyan gúnyosan néz, mintha keresztül látna rajtam, de hisz akkor nem szeret?

Délután Sándor elvitte kocsin, én visszavonultam, s lefeküdtem a sezlonra. Fáradt vagyok, magam sem tudom, hogy miért.

Ma délután Sándort a sándorlaci majorba hívták. Én Elekkel egyedül mentem járni. Furcsa kíváncsiságból a Katinka-ligetbe mentem vele. Itt mintha más ember lett volna belőle. A gúnyos mosoly lefoszlott ajkáról, s szemei fáradtak, szomorúak lettek. Tehát amaz csak álarc? Miért?

- Mondja - kérdeztem hirtelen -, maga miért komédiázik a világban, nem olyan rossz maga, mint amilyennek látszani akar. (Most vettem észre, hogy magázom, pedig tegeznem kellett volna, hisz unokatestvérek vagyunk - Sándoron keresztül.)

- Én...? - s felelet helyett egy kóró fejét ütötte le.

- Láss, magának nincs joga szomorúnak lenni. Hiszen azt mondják, annyi tehetsége van, hogy ebből tíznek is juttathatna.

- Mindenből valami, s egyféléből semmi...

- Aztán látott, tanult, tapasztalt. Ha olyan gúnyosan néz reám, azt hiszem, tudatlanságomat neveti. Tanultam volna, de kitől. A nevelőnőktől - éppúgy, mint a társaságtól, csak felületességet tanul az ember. Szüleimtől? Anyámtól talán megtanultam volna a tűrés mesteriségét, lássa, magának ezt is el mertem mondani. Papa? szeretett, s megtanított lovagolni. Kitől tanulhatnék - s aztán egyszerre észrevéve magamat, hirtelen hozzátettem: - Sándortól még nem volt időm.

- Maga tanulni akar? Én feledni szeretnék.

- Eh, ez szépen van mondva, de sok értelme nincs. Sokat olvasott s megcsömörlött belé, hát jó, nyitva az élet, tanuljon meg küzdeni. Legyen férfi - mondtam önkénytelenül.

E percben Elek felvetette rám szemeit, s én nem mertem tovább folytatni... tehát ez is. Hogyan, hisz alig látott, alig tudott rólam valamit. Önkénytelenül felkeltem ülőhelyemből, s elindultam lassan, lassan, szótlánul, végigmentünk a Körös partján, s én félni kezdtem önmagamtól. Eh, minek jött ez az ember utamba - Sándor szeret, s én szeretem. Látom ott fenn a töltésen lóháton, mily férfiasan ül a nyeregben, mily bátor, nemes, csak ő és senki más. Szeretni akarom, s szeretni fogom. Petit fin de siècle, jó éjszakát.

Vacsoránál a két férfi barátságáról beszélt. Ifjúkori kalandjaikról. Arról az időről, midőn mindketten még olyan „zöld” ifjú urak voltak. Különös generáció volt nagyon, mindegyik tanároknál lakott, de azért ki-ki azt tehette, amit akart. Mindennap másnál jöttek össze. Sándor egy családi házat lakott egyedül a Stáció utcában. A bolond fiúk néha a ház födelén cicáztak. Egy éjjel, egy első májusi éjszakán, mind a legcsodálatosabb jelmezekbe öltözve bejárták a Ferencváros legalsóbb rendű butikjait, s reggel tértek csak haza. Egy ízben Sándor és Elek eloltottak egy utcai lámpát, a rendőr bekísérte őket, épp midőn a legtöbb ember járt az utcán, elég furcsa lehetett, midőn a Ferenciek terén levő fiakkerstand előtt haladtak el, s a kocsisok mind megsüvegelték a két „gavallért”. Meg mikor a Sándor házának tűzfalát telilövöldözték flobert-pisztolyaikkal; meg az utcákon lakáshirdető cédulák, a szállodák, felcserélt cipők, s egyszerre egy este a két fiú egy nagy orgia kellő közepén, a Sándor lakásának egy hátulsó kamarájában, reátalált az egymás lelkének magjára. A dolog így történt: míg az első szobában a pajtások majdcsakhogy az egymás fejét nem verték be széles jókedvükben, Sándor, ki dulakodva Elekkel, esett be inkább, mint lépett a kis szobába, így szólalt meg:

- Te Elek - kérte Sándor.

- No.
- Mulattat ez?
- Engem nem, és téged?
- Engem se.
- Akkor?!

S a két fiú letelepedett egy kerevetre, elmondta, hogy mit élt eddig, s mit látott az életben. Egyszerre beleláttak az egymás lelkébe, s ott „másféleképp” álltak a dolgok. (Ej, hát ez a férfiaknál is lehetséges!) Mindkettő már szerelmes volt, s a szerelemtől (mint Elek mondja) a legmélyebb filozófiához csak egy lépés. Reggelig beszélgettek. Amazok hiába keresték a háziurat, elszéledtek anélkül, hogy reátaláltak volna. A szobák lámpái elaludtak. A két fiú meg beszélt, beszélt. Én Istenem, ha én egyszer úgy istenigazában kibeszélhetném magamat valakivel. Egy hétre rá valami angol egyletfélét alapítottak, tudom, sokat hallottam még én is kislány koromban a Bálványosyék „bating”-jéről, mint ahogy az egyletüket csúfolták. S ott kezdődik az Elek és társainak működése. A sok zöld filozófia, a sok kék szappanbuborék! Sándor csakhamar kivált közülök, s ment a maga magányos útjain. Elek a fait son chemin aussi. És ez emlékeken alapult barátságuk. Ahogy felkeltünk a vacsorától, Sándor átölelte Eleket, s karon fogva őt odavezette hozzám.

- Fiatalságom legjobb évei mégiscsak hozzá vannak fűzve.

Mindketten kezet csókoltak nekem, egyszerre. Hogy Sándor a zongorához közeledett, Elek odafordult hozzám:

- Lássá - mondta alig hallhatóan -, ezért nem kellett volna jönnöm.

És Sándor énekelt, de én csak e pár szót hallottam, hallom most is.

Nem, nem szabad. Hiszen ott van előttem Sándor, amint a tűzből diadalmasan felém tart, átölel. Megyek, megyek feléd... hozzád!

Július 21-én

Átolvastam újra tegnap írt naplómát. Mini, Mini, te melodramatikus kezdesz lenni. Örültség, hát nem tanultad meg a papa jelszavát: - glissez mortel n'appuyez pas! - Sándor jó, komoly ember, szeretem. Elek: polichinelle en bleu lilas. Mini, te pedig: szedd össze magad, s légy méltó nevelésedhez. Ma lefeküdtem, s ágyban írom e sorokat. Azt mondtam nekik, hogy fáradt vagyok, pedig szó sem igaz, untatnak, pihenni akarok. Egy Zola-regényt olvasok az ágyban. Eddig nem volt szabad. Mennyivel többet ér egy ilyen regény a valóságnál.

Mini, tudod-e, hogy nagy ostobaság naplót vezetni?

Július 23-án

Ma reggel Sándor bejött hozzám, hogy keljek fel, ha csak lehetséges, mert Elek búcsúzni akar tőlem. Lini néninek igaza van, a férfiak s kivált a férfjek mind egyformák.

- Nem megyek.

Oly idegesen mondtam, hogy Sándor észrevette, hogy a pár napi gyöngélkedésem csak színlelés volt, s hogy nem igaz, hogy beteg vagyok.

Csodálkozva nézett reám. Aztán én idegesen, éles hangon kikeltem Elek ellen (oly jól esett!), elmondtam, hogy nem szívelem, hogy nem állom az arcát, hogy ki nem állhatom, hogy így, hogy amúgy. Sándor nyugodtan odajött ágyamhoz, s megfogva kezemet, így szólt:

- Keljen fel, jöjjön ki! - mondta határozottan, nyugodtan, egy csepp harag nélkül. Úgy látszik parancsolni akart nékem, mint egy gyermeknek.

- Nem fogok, mert utálok, mert nem tudok szemeibe tekinteni.

Sándor leült ágyamhoz, s végigsimította arcomat.

- Figyeljen reám, gyermekem. Elek legrégibb barátom, tudja, s így magának is jó barátja kell hogy legyen. Érti, *kell*. Sokkal tartozom neki, fiatalságom első derült napjait mindenesetre neki köszönhetem, így hát értse meg... másképp nem lehet, nem szabad lennie. Annál is inkább, mert az idei tél (s ezt tegnap határoztuk el) egy részét együtt fogjuk tölteni. Mi is Algírba megyünk, s ott találkozni fogunk. Tehát keljen fel, s legyen nyájas vele... hisz tudom, elég ostoba, unalmas emberrel volt életében az. Erőszakoljon ajkaira mosolyt, ma egyszer az én - s a maga kedvéért. Ezzel még egyszer megsimította arcomat, s kiment. Én még utána kiáltottam: - nem, nem megyek -, aztán (hogy szégyellem magamat még most is, hogy leírom e sorokat) felkeltem, s egy félóra múltán lenn voltam az ebédlőben. Sándor arcára tekintettem, nem mozdult egy vonása sem. Úgy látszik, *áldozatomat* egész természetesnek tartotta. Ez ismét felingerelt, s rossz kedvemet Eleken töltöttem ki.

- Így hát hallok - mondtam élesen -, a tél egy részét együtt töltjük, szép, hogy velem is közölték terveiket.

- Ha néked ellenedre van (most tegezett a szemtelen), mehetek én Indiába is Algír helyett.

- Óh, miattunk - már-már gorombaságot mondtam volna neki, ha Sándoron nem akad meg szemem (hát félnék tőle?) -, miattunk ugyan mehet Indiába is, de azért jere oda, ahol mi leszünk - mondtam kellemesen mosolyogva (mamám, még mindig méltó tanítványod vagyok).

Elek kezét adott nekem, szerettem volna visszahúzni... (nini, most meg az én kezem reszketett, akárcsak mint az övék), de nem lehetett. Mosolyognom kellett. Elek elment, s én Sándorral egyedül maradtam. Mit tegyek? Elek Füredre utazott.

Július 24-én

Mióta Elek elment, nyugtalan vagyok. Valami kimagyarázhatatlan idegesség vett rajtam erőt. Ki nem állhatom ezt az embert, s érzem, utamba veti magát. Szeretnék elbánni vele, hogy így nyugalmamat visszakapjam.

Szembe kell hogy nézzek vele. Aztán attól is félek, hogy Sándor észreveszi, hogy érdekel. Érdekel, nem, nem ez a szó illik lelkiállapotomra. De mi? Érzem, ha Elekről van szó, hangom nem közvetlen.

Július 25-én

Ma Sándor egy általa telepített faluba vitt. Hogy szereti a nép. Ezt még legjobban értettem, *faire le bon roy*, jót tenni, s megfürdeni az általános szeretet langy fürdőjében. Értem a népjótevőket. Igen mulatságos lehet jót tenni. Tréfásan akarnék írni, de nem megy, bevallom, meghatott...

Július 26-án

Határozottan nem megy. Napról napra jobban bosszant ez az ember. Eh, ha másképp nem lehet, ám legyen. Megyünk mi is a füredi regattákra. Hisz Sándor augusztus közepén úgyis a weidmannsdorfi vadászatokra akar menni, hát egy pár nappal előbb, mit sem tesz. S e pár nap alatt annyi szemtelenséget mondok majd neki, hogy minden bizonnyal elmegy a kedve velünk Biskrába jönni.

Július 28-án

Reggel a kissé meglepett Sándornak kijelentettem, hogy Balatonfüredre *akarok* menni. Az akarok szót hangsúlyoztam. Ő egy pillanatig csodálkozva nézett reám, aztán egész nyugodtan beleegyezett. Ez bosszantott, azt hittem, nagy ellenzésre fogok találni. Így hát holnapután megyünk. Megyek, mert tisztázni akarom Elekkel a helyzetet. Megyünk, itt hagyjuk ezt a szép ódon házat, itt a Katinka-ligetet, kettős boldogságom boldog színhelyét. Mini, tu es atroce!... Megyünk. Ha látom, meg kell hogy utáljam Eleket. Megyünk, s mégis!... Egy percig vártam, s reá néztem Sándorra. Azt hittem, megszán s itt tart. Semmit sem akart észrevenni. Könnyel megcsókolta homlokomat, s kiment a gazdaságba. Egész nap egyedül hagyott. És én sírtam, nem is tudom, mérgembe, avagy szomorúságomba. Ha megkérhetném? Nem, nem, megyünk, ám legyen.

Augusztus 5-én

Hogy Füredre értünk, Elek állt a hajóállomáson, s vele egy egész füredi társaság. Fékvesztett jókedvet mutattam, kacérkodtam, úgy viselkedtem, mintha végtelen örömet éreznék, hogy ismét a nagyvilágban lehetek. Csak azért, hogy Sándor észre ne vegye, hogy zavarban vagyok, s Elek azt ne higgye, hogy az ő kedvéért jöttem idáig. Elekhez különben alig szólok. A többiek előtt csak nem mennék vele semmire. Majd egyedül más lesz. Csak legyenek egyszer egyedül vele...

Augusztus 6-án

Első nap már ostobaságot követek el. Sándor el akar vinni jachtján, s mert Elek is velünk jött volna, nem megyek velük! Kijelentem (ideges, éles hangon), hogy jobb szeretem a Balatonnál a füredi társaságot. Ami megint hazugság volt. Sándor elkomolyodott, nem szólt.

Augusztus 7-én

Egész a régi Mini lett belőlem. Hat udvarlóm van, meg a férjem, meg Eleket is gyakran látom. Ezek ketten folyton együtt az egész napot a Balatonon töltik. Furcsa élet. Reggel fél nyolckor felkelek, matrózkalap, könnyű vászonruha a testemen. Egyenesen a Tomiék villájába. Ott lenni egész ebédig. Igen mulattat, mert legjobban játszom köztük. Ebéd a teraszon, cigány húzza, s én nem figyelek arra, amit játszik (quelle discipline), hanem a Niki ostobaságaiban gyönyörködöm. Igen, a Bálványosyak feje most lábaim előtt fetreng, s halálosan szerelmes belém. A múltban a maga kedves, ékes bécsi dialektusában tudtomra is adta, hogy dacára annak a bizonyos ősnak, elvett volna, ha tudta volna, hogy annyira homogének vagyunk. (Attrappe!) A füredi leánysereg ezért gyűlöl, azt mondják, hogy a partikat mind elvonom tőlük, s kivált Nikiért dühösek, kit legtöbben akarnának, miután néki közülok úgyse kéne egy

se. A Niki egy pesti kisasszonyra rá se nézne! Ezt mondta nékem a maga fakó mosolyával, mintha ezzel nékem a legnyájasabb dolgot mondaná a világon.

Második udvarlóm *Bálványosy Stapszi*. Mindig annak udvarolt, akinek a bátyja. Nem tudom, illedelemtudásból, vagy mi? Azt mondják, az öreg hercegné szoktatta őket így. Niki ti. mindig a legfashionable-abb (s így legpénzesebb) lánynak szokott udvarolni, kit azonban ő, ki csak „unmittelbar” hercegnőknél kezdi a világot, soha sem vesz el... s az így felültetett szépség aztán (ki tudja) hátha Stapszihoz megy majd férjhez, kinek ugyan csak évi járuléka van, de végre mégiscsak a Bálványosyak hercegesített ágából való. És Stapszi annyira megszokta ezt a „pót”-udvarlást, hogy most az én uszályomhoz is odaszegődött. A Stapszi majdcsaknem olyan, mint a bátyja. Kissé nagyobb fogakkal, amelyek (mint ahogy Elek szokta mondani) tökéletesen hozzá vannak bőréhez hangolva, s azért oly sárgák. Színtelen, halványkék szemei, kopaszodó homlok, hegyes szakáll, hegyes vadászkalap, s hegyes „akadémia”. Orrhangon beszél és sokat. Mindig utamban van, azt hiszem, egyszer igen goromba leszek vele.

Harmadik udvarlóm. Ez jachting. Egész nap fehér sapka, jersey, fehér ing, fehér cipők. Amellett feketére sült archőr, fekete torzonborz szakáll, sötétzöld szemek. Beszél: hajózásról, a szelekjárásáról stb. Neve: *Denghelegy Sándor*. Kora harmincnégy év. Foglalkozása: ismétlem, jachting. Télen pedig Monte-Carlo. Családja: fejedelmi sarj. Ezt el is mondja néked a harmadik találkozásra. Sznob. Családja azért nem gróf, mert nem kellett nekik. Este lábaim előtt szokott ülni, sokat nem beszél, de jól hallgat. Amit (sajnos) többi udvarlóimról nem éppen mondhatnék.

A negyedik. Hans Graf von Klienigstein stb. stb. Különben huszár főhadnagy. A Gyallay Tominé és a Lolly bátyja. Ganz aerarisch. Olyan pozsonyvidéki, bécsies úr. Igen gyakran emlegeti a Pratert, a Ronachert s a kamarabálokat. Minden nap szerelmet vall nékem. Katonai műszavakat használva, de azért mindig értesemre adja, hogy egy bécsi wäscherballi Mariankában több van, mint ezekben mind... ezek alatt, az összes jelenlevő kisasszonyságot érti, magamat is beleszámítva. Ostoba, de jó fiú. A napernyőmért szoktam küldeni, ha elhagyom, s nagy barátságot kötött Lindorral, a dán dogommal, amelyet ötödik udvarlómtól kaptam. S azt hiszem, Lindorral jobban meg is értik egymást, mint velem.

Az ötödik. Rittmeister Kappel. Egy Rittmeister. Igen szeretem, hisz annyira „ártatlan”. Meg fog a magas iskola lovaglására tanítani. A kutyáról, lóról senki sem tud jobban, szebben előadni annak, akibe szerelmes, mint ez a jó kapitány. Különben szép fiú. Mindenesetre a gárdának legszebb tagja - jól áll - a ruhámhoz.

A hatodik. Ez erdélyi. Neve: Bélhiday Döme. Kicsiny, zömök, széles vállú fiú. Négyszegletes arc, sűrűn összenőtt szemöldök. Rémséges erő. Múltkor a teraszomon ülve panaszkodtam, hogy ott egy kis akácfa elveszi a kilátásomat. Döme (a „négyszeglet”, így csúfolják) leugrik a teraszról, s egy pillanat alatt kicsavarja a fát tövestől. Különben medvevadász. Célba lő, voltigerozik, kitűnő csárdástáncos, s alapjában jó fiú. A legjobban őt sajnálom, hogy hozzám szegődött. Valami jó erdélyi kisasszonyt boldogíthatott volna... Én egypár hónapját, tán esztendejét rablom el. Pedig az úristen a megmondhatója, hogy nem vagyok kacér. De mit csináljak, ha Sándor mindig Elekkel, s Elek meg a Balaton vizeit járja. Magamban meg nem tudnék maradni, és kivált most nem.

Esténként aztán udvarlómmal és Kálnay Melanieval a Denghelegy Sándor jachtján elibök vitorlázunk. A Melanie a legcsúnyább asszony, kit életembe láttam, de roppant okos. S van annyi esze, hogy mindig olyan asszonyhoz szegődik, kit szépségéért ünnepelnek. Ennek nap-sugarainál aztán ő is melegsik. Azt mondják, már nem egy kétségbeesett - s hoppon maradt udvarlónak volt a villámhárítója. Az én oldalamon aztán hat mennykő is üthet belé. Illetőleg

hét. Mert hisz - végre is - Elek nem tetszik nékem. Azaz hogy Eleket csak azóta bírom kiállani, mióta látom, hogy kerül. Vajon a Sándor a saját kedvéből jachtozik mindig, vagy az Elek viszi magával? Ha ez igaz - de nem, hisz tudom, Elek nem akarja. Tudja jól, hogy ezzel önmagának ártana az én szemem előtt.

Nos - Melanie - s én, meg a hatos. Melanie igen okosakat mondott, annyira okos volt, hogy szinte rosszul esett. Hisz a Balaton oly szép volt, s az én uram oly távol. Nem találkoztunk velük, rosszkedvűen visszavitorláztunk. Sándor és Elek egy víz volt, hogy hazaértek, valamiféle baleset érte őket, elmondták nékem, de az ő jachtnyelvüket nem értem.

Augusztus 7-én

Reggel a Melanie volt nálam. Míg a komorna kifésülte a hajamat, furcsa dolgokat kértett. Angolul beszélünk, hogy a Mari ne értse.

- Mondd - kérde -, nem szereted te a férjedet?

- Furcsa kérdés, miért?

- Hogy jóformán már a mézeshetekre idejöttetek.

- Azért jöttünk ide - mondtam hatalmas aplombbal -, hogy az még tovább tartson.

- Vigyázzatok, így a méz el is száradhat. És ezek közül ki tetszik neked? - kérde tán abból a célból, hogy a „többi” vigasztalásához kezdjen.

- Ezek közül... *én*nekem? Te tán tréfálsz. Hisz tudod te is, meg tán veled az egész világ, hogy szerelemből mentem férjhez.

- Nem, ezt sem én, sem a világ nem tudja. Azt mondják, szerencsétlen, lehetetlen szerelmed volt. S azért mentél volt gyorsan az *első*höz, ki elvett.

- Édes Melanie, tudd meg, hogy egyáltalán nem ez volt az első kérő, még a gyermekszobából kértek. Sándorhoz mentem, mert épp ő tetszett legjobban. S ma már szeretem is.

Azt hiszem, tökéletesen őszintén beszéltem e percben, az ilyen kérdésekre adott őszinte feleletet azonban sohasem hiszik el. Melanie sem hitt nékem - megint a hatra tért át -, hogy hát mégis melyik érdekel közülök.

- Édes Melanie, ha ez a hat egyedül lenne velem a világon, még akkor sem kellene közülök egy se.

- És Elek?

Hirtelen ránéztem, hát azt hinné...? Nem, csak azért kezdte, hogy éppen kérjen valamit.

- Férjem legjobb barátja - mondtam oly hidegen, hogy még önmagam is megleptem vele.

- Te Mini, megmondjam? - s aztán odahajlott egészen reám - ez az egyetlen férfi, ki itt engemet érdekel.

- Nincs rossz ízlésed - mondtam még imperszonnelebb hangon -, okos ember, de azt hiszem, nincs szíve. - Szeretném tudni, hogy miért tettem hozzá ezt a hazugságot.

Erre Melanie egy félórai védbeszédet tartott, ezer példával illusztrálva, hogy igenis van, mély szív és csupa érzés és így és úgy - de már mindezt nem írom le, mert fáradt s álmos vagyok.

Augusztus 8-án

Ma reggel Melanie megint eljött hozzám. S megint a házasságomról beszélt. Hogy jó barát-ném, és a saját érdekemben fel kell említeni, amit Füreden rólam pletykáznak. Hogy férjem nem szeret, s ezért hanyagol el. Hogy rég megunt stb. stb.

- Mit? hogyan? - Még egyszer elmondattam magamnak, hogy időt nyerjek. - Te, mondd, melyik udvarlómra vetted magadat, hogy erővel össze akarsz a férjemmel hozni?

Melanie erre goromba lett. Én meg kiutasítottam. Az egész ebből áll. Pedig hiányozni fog nekem a partikon. Hisz rajta kívül más asszonybarátném nincs is, minddel össze vagyok veszve.

De... ez nem minden. Szavainak mérge is volt. Hátha igaz, hátha? S éppen ma este Tihanyban maradnak. Eh, unalmas estém lesz.

Pedig nagy cigányozás volt készülőben. Arra is kell gondolnom, hogy kivel menjek, hisz alig ismerem az itteni asszonyokat. Majdcsak meglesz valahogy.

Esti hétkor

Hatkor táviratot kaptam a férjemtől, hogy hazajő félkilencre. Vacsorán tegyek el számára egy helyet. All right! Magam mellé őt nem ültethetem, hátha kedveskednénk neki, s Eleket venném asztaltársamnak?

Jó van, úgy lesz. Hm. Mini, valld be, nem bánod ezt a kombinációt.

Éjjel háromkor

Itthon ülök, az ablakom előtt éjjelizene; tudom, az erdélyi követte el, náluk van ez így szokás-ban; s míg a muzsika szól, írok; Sándort kértem, jöjjön be hozzám, s ő megtagadta, azt mondván fáradt, nem lehet; holnap hajnalban indulnak Elekkel. Ah! De hátha ez csak számítás? Ez nem tehető fel tőle. De mit jelent mindez? Mióta itt vagyunk, tökéletesen elhanyagol, rám se néz. Mintha csak a felesége sem lennék. Holnap beszélni fogok vele... És a zene csak szól. Ni, a zene. Hogy írtam, már egész el is felejtettem. Egy dalt játszik, amelyet Sándor annak a napnak az előestéjén énekelt, amelyen Elek Pusztahegyre jött... Múltkor mondtam a négyseglet-nek, hogy ez a kedvenc dalom, azért húzatja. S erre feküdjek le? Nem, ez tűrhetetlen, holnap beszélni fogok Sándorral.

De igaz; ezt még nem mondtam. Elek nem jött el a vacsorára. Na bizony, nagyon elvontunk nélküle. Sándor énekelt is a cigányokkal. Ez az édes úr igen nagyon furcsa módon viseli magát.

Augusztus 9-én

Este, hogy Sándor hazajött, egyenesen bementem szobájába.

- Ez nem mehet így tovább - kezdtem éles hangon -, végre is a felesége vagyok, miért hanyagol el olyan nagyon. Hiszen már egész Balatonfüred ujjal mutat rám. Ez hallatlan, ezt nem tűrhetem - aztán sírva fakadva egy székre omlottam. Éreztem, hogy végtelenül nevetséges vagyok. Sándor egész nyugodtan leoldozta nyakkendőjét, s odafordulva hozzám, így szólt.

- Elhanyagoltam? Hisz azt hittem, maga igen jól eltöltötte idejét a Melanie társaságában. (Hát a hat Sigisbéről miért nem teszen említést, mi!)

- Melaniet tegnap kiutasítottam, nem állhatom tovább szemtelen megjegyzéseit.

- Ha csak ebből áll a dolog, keresünk magának más barátnőt.

- Ne keressen senkit, de vigyen el innen.

- Hisz úgylátom ezt akartam. Tudja, hogy egy hét múlva nyílnak meg a weidmannsdorfi vadászatok. Oda megyünk, majd ott bemutatom osztrák rokonaimnak is.

- Hát még? - mondtam félhangon. - Nem megyünk haza?

- Mindent a maga idején. - És megcsókolta a homlokomat.

Ugyanaz este Elektől búcsúztam el, kit az egész füredi létem alatt jóformán alig láttam. Úgy intéztem a dolgot, hogy egyedül fogadhassam.

- Téged igen ritkán láttalak - tegeztem, igen közönyösen.

- Füreden nemigen látnak az asszonyok!

- Kár, pedig az asszonyok egy eszes férfira mindig rászorulnak.

- Mini, maga nagyon udvarias - mondta kissé gúnyosan mosolyogva.

- Kérlek, tegezzél - mondtam kissé hevesen -, ezt a *módját* a magázásnak ki nem állhatom.

Elek, mintha nem értette volna meg szavaim értelmét, terveimről tudakozott.

- Tudod tán, hogy Ausztriába megyünk az én nagy szomorúságomra.

- Hát mulatod magadat ott is, egy szép asszony mindenütt jól mulat. Aztán tudom, Niki, Stapszi is: meg Klienigstein Hansi is veletek mennek.

- Ezzel vigasztalsz?

- Mindenkit azzal, amivel lehet.

Ezt meg én nem akartam elérteni.

- Mikor látunk?

- A tél derekán Biskrában, én már ősszel odamegyek... addig - s most egyenesen a szemembe nézett - vigyázz a szívedre - mondta élesen, s felkapva kalapját, otthagyt. Mit értett ezalatt? S miért mondja éppen *ő* nékem ezt. Hát tehetek én arról, hogy ő odajött Pusztahegyre, tehetek arról, hogy belém szeretett, tehetek, hogy férjem legjobb barátja, tehetek, hogy férjem... eh, nem igaz, én a férjemet szeretem, hűséges felesége leszek, s néki fogok élni, s boldog leszek. Úgy legyen!

Nem fogunk Biskrába menni.

Augusztus 11-én

Bécs. Na hiszen, ez megint kedves út volt. Sándorral nem voltunk egy percre sem egyedül. Velünk a Klienigstein Hansi, a Niki s a Stapszi. Szép kompánia. Sándor, Stapszi s Hansi átmennek az étkezőkocsiba kártyázni, én meg egyedül Nikivel. Nikivel! Ezzel éppen csak akkor hagynék igazán udvaroltatni magamnak, ha féltékennyé akarnék általa valakit tenni.

Közel ült hozzám, cigarettájának füstjével körülölelt. Pfuj! én is rágyújtottam egyre, hogy kibírjam. Ha nem megyünk Weidmannsdorfba, hát goromba lettem volna vele, de így nem mertem. Ott szükségem lesz reá. Hisz alig ismerek egy-két osztrákot.

Mondom, odaült hozzám egész közel, s karjával majdcsakhogynem a vállamhoz ért. S úgy beszélt. Íme, udvarlása:

- Mini, te szép vagy.

- Tudom.

- Milyen kár, hogy Bálványosy hercegnővé nem tettelek.

- Igen szép, hogy így gondolkodol, de kérdés, vágytam-e vajon én erre a végtelen tisztességre.

- Ha, ha, nem rossz. Azt hiszed, elhinném. Végre is gazdagabb is volnék, mint Sándor.

- De hát úgy látszik, azt hiszed, hogy én nem szeretem Sándort.

- Hiszek azt, amit hiszek.

- Szemtelen - nos, és most én ügyetlen, a Sándorról dicshimnusz zengedeztem el neki. Hogy milyen jó, milyen okos, milyen derék... s mikor mindezt elmondtam, igen elszégyelltem magamat. Végre is ez senkire sem tartozik. Úgy éreztem, mintha éjjel pongyolában mutattam volna előtte magamat.

- Eh, lárifári! - vágott a szavamba - azért te sohasem szeretted, s ő? Őröla sem tudom, hogy szeretett téged. Ez olyan illő házasság volt, végre is neked férjhez *kellett* menned, Sándornak meg *kellett* házasodnia, s így - megegyeztetek.

Nem és nem. De hiszen én szeretem őt, miért ne szeretném? Én szeretem, csak alkalmam lett volna akkor neki megmondani. Ha ebben a pillanatban belép a kupé ajtaján, tudom, hogy a nyakába borulok, s össze-vissza csókolom mindenki előtt. Mit bántam volna, ha ez a három majom meg is ütődik viselkedésemre. De Sándor nem jött be Marcheggig. Egyedül voltam az egész úton Nikivel. Este Sachernál ebédeltünk. Mindig Hansi, Niki és Stapszi társaságában. Sándort még ilyennek nem láttam. Unalmas, fáradt volt. Alig beszélt, s hagyott engem ezzel a három rüppökkel!

Augusztus 12-én

Este az orfeumban voltunk. Hát ilyen? Repülő, félmeztelen lányok, meg lányok, kik illedelmesen vannak ugyan öltözve, de amit mondanak, öltözetlenebbek az amazok meztelenségénél! Ostoba, fonnyadt arcú urak a páholyokban, monoklival belenézve a semmibe, füst, láрма, lenn a szörnyű plebs, a maga rettenetes, sörszagú, bántó lármájával. A szomszéd páholyban „eine unmittelbare!” valami kis hercegné három udvarlójával s a férjével (nini, csakúgy, mint én), éppoly hangosan nevet s lármázik s issza a sört, mint azok ott lenn. Én leeresztem fátyolomat, s hosszú kesztyűim, azt szeretném, a vállamig érnének, hogy a testemmel semmi ebből a légkörből ne érintkezzék. Utálom e helyet, de hát mit tehetek? Nikinek esek neki:

- Hát ezekért a helyekért hanyagoltok ti minket el?

- Ohne Weiber... - dalolja Niki az énekesnővel, s nem felel.

- Mondd, mit szerettek ti *itt*?

- A szalonjaitok zárkózottságát, ha visszatérünk beléjük - felelte gyorsan Sándor, Niki szavába vágva. Aztán keményen rám nézett. Láttam, nem szereti, amit mondok. Én sem szerettem, de mit tehetek róla, ha szégyelltem, hogy itt szégyellem magamat.

Hogy hazamehetünk, Sándor a kocsiban keményen megkorholt, kiéreztem, a balatonfüredi viselkedéseimet érti alatta. Én boldogan hallgattam, de úgy tettem, mintha haragudnék érte, s nem eresztettem hazaérve a szobámba. Fokozni akartam érdeklődését irántam. Azt szeretném, hogy örülésig belémszeressen, akkor talán - lehet, lehet. Vagy tán már ma is? Valamit érzek itt benn a szívemben, de *mi* az? s kiért? Ha én azt tudnám.

Augusztus 15-én

Tegnap óta Weidmannsdorfban. A társaság nagy, tizenöt-húsz asszony s ugyanannyi férfi. De mi, asszonyok egész nap egyedül vagyunk, mert uraink vadásznak. Milyen unalom. De íme, egy pár alak. Az öreg Weidmannsdorff hercegné. Magas, szikár asszony, olyan mozdulatokkal, mintha nyakörvet viselne. Nem néz se jobbra, se balra, se le, csak mindig egyenesen felfelé. Szeretném látni ezt az asszonyt egyszer az udvar előtt bókolni, ugyan, hogy törik ketté a dereka? Mindent kimérten, mereven mond el, minden szó, mi kiszalad a száján, azáltal, hogy ő mondja, nagy súlyt nyer. Csak kisujját adta nékem, mikor megjöttem - tán megérezte rajtam a bizonyos ősapát? A férfi makog, nyafog, s rémítően papucs alatt van. Leányuk van négy, mind olyan, mint egy-egy dragonyos, rettenetesen vállasak, szegletesek, de igen jó lányok. Az egyikkel, Marincsival összebarátkoztam. Minden szívbaját elmondta egy nap alatt. Tudom, kibe s hányszor volt szerelmes.

Itt még Stachelnitz hercegné, a Pepi, a bécsiek elkényeztetett Pepije. Játszik minden műkedvelői előadáson, elad minden bazáron, minden carousselen lovagol, tud fütyülni, dalolni, magasiskolát lovagolni, tíz nyelvet egyformán jól beszél, éneklí a bécsi és párizsi kupleteket, francia és olasz dalokat. Olvas minden könyvet, mit írtak. Mindig pattog, s nincs soha ideje valakivel egy félóránál tovább beszélni. A férjével még nem is találkoztam. Itt az öreg Klienigstein, finom mosolyú öregúr, kinek azonban azt mondják, csak minden harmadik szavát lehet és szabad elhinni, mert azt hiszi, jó diplomatának hazudnia kell. Annál szókimondóbb a lánya, Lolly, ki már két gorombaságot mondott nekem, de mind a kétszer összecsóskolt utána - es war ja nicht böß gemeint - mondta, s egy percre el nem hagy, mióta megbocsátottam neki. Roppant férfias mozdulatok, bizonyos férfiaknak meg az asszonyoknak tetszik. Énnekem is... bár egy kicsit olyan, mint egy elszabadult csikó.

Ezek a főbb alakok. Férfiak? Hansi, a bátyja, Niki és Stapszi (Istenem, de meguntam már őket), egy Gysenburg-Stachberg, a család feje, egy kis uralkodó herceg, Ausztria legnagyobb partija. Míg a férfiak vadásznak, addig a lányok őt vadásszák, „mert én jobb szeretem a vadlibáknál a szelídeket”, súgta nekem ebéd alatt, ezzel igen nagy bizalmat árult el irántam. De mit folytassam tovább, mind egyformák, legalább nékem.

Augusztus 16-án

Sándort alig látom. Egész nap vadászik. Este halálra ki van merülve. De hát ez már vadászatoknál így szokás. Ebéd után vele lehetnék, de ha ő nem, én sem.

Ma este Pepi jött le hozzám. Én fáradt voltam, le akartam feküdni. Tulajdonképp nem tudom miért, de rosszkedvű voltam. Azt hiszem, a Katinka-ligetre gondoltam, azért. Pepi leült ágyam szélére.

- Látod, édes gyermekem, ha én te lennék, másképpen élnék.
- Hiszen én olyanformán élek, mint te, csak mindenből kevesebbet.
- Néked, édes Minim - mondta, s hangja színtelen lett -, nincs okod arra, hogy úgy élj, mint én. Te... boldog is lehetsz.

Csodálkozva néztem reá. Kissé furcsa volt, hogy így, első látásra olyan hűrt pendít meg, melyből élettörténetére vonhatok következtetést.

- Látod, te szép vagy, én sohasem voltam. (Ebben igaza van.) A te férjed derék ember, s nem volt okod, miért ne menj szerelemből hozzá (ez is igaz), te fiatal vagy... nézd. Én, a híres Pepi hercegné, ki egész Bécsset mulattatja, kinek kalandjairól két ország beszél, hiszed-e, ha elmondom - soha boldog nem voltam. Mit ér egy ilyen élet? Reggeltől estig hajsza, hogy a szív csendjét befődjé. Mit ér? Menj haza férjeddal, kérd bocsánatát. Mert a hiba benned kell hogy legyen. Ismertem Sándort rég, a Bálványosyak között a legtöbbet ér. Menj haza vele, s hagyj minket táncolni a mi korpára épült tündérvárainkban.

Én megcsókoltam a kezét.

Augusztus 18-án

Sándorral párbeszéd.

- Menjünk haza, Sándor, én már úgy vágyom haza.
 - Ahogy akarja, pár napig azonban még nem lehet, most, hogy a vadászatra a meghívást elfogadtam, s én egy más vadász helyét elfoglalom, itt kell maradnunk végig.
 - De én... én, úgy akarom!
 - Mini, maga parancsol, s én... cselekszem - mondta Sándor, s megcsókolta homlokomat.
- De azért itt maradtunk, ő győzedelmeskedett.

Augusztus 19-én

Szemtelenség, szemtelenség. Íme, Elektől ez a levél:

„Édes Mini!

Tudja, hogy szeretem. Tudja attól a perctől, hogy a Katinka-ligetben megcsókoltam a kezét. Tudom jól, hogy a maga lelke az én lelkemhez hasonló, s hogy a Sándor és maga között áthidalhatatlan örvény van, mert nincsenek egy anyagból. Szeretem. Maga volt az első, ki lelkemet felgyújtotta. Maga adott vissza önmagamnak. Nem tudja, milyen üres volt életem, mielőtt megláttam. Az egész világban csak a szép érdekelt, s magában megtaláltam azt, aki az asszonyban visszaadja ezt nékem. Nem szépségéről beszélek. Lelkéről. Van valami a tekintetében, amiből érzem, egy velem, egynek kell lennie, akár akarja, akár nem. Talán sohasem fog rólam többé hallani. De ezt meg kellett írnom. Tán tudja, hogy egy nagybátyám meghalt, váratlan óriási vagyoni örökösé lettem. Gazdagabb vagyok ma, mint Sándor. Ha ez egy év előtt történik, ma már nőm. De hát ezelőtt nemcsak szegény, de büszke is voltam. Kerültem magát. Ma megmondom azt, amit úgyis tud. Későn találtunk egymásra, nagyon későn... Ne halljon rólam többet. Egy nagyobb afrikai utat teszek - az Isten áldja. Elek.”

Ezt a levelet *merte* nékem írni. Hát azt hiszi, most már majd írni fogok neki, hogy kérni fogom, térjen vissza. Soha - Sándoré testem-lelkem. És boldoggá fogom tenni, mert megérdemli. Az Elek útjait az Isten vezérelje!

Augusztus 20-án

Pepinél.

- Mondd, mit tennél, ha házasságod után három óra a férjed elhanyagolna - a saját hibádból -, s egy más ember üldözne szerelmével?

- Megmondanám férjemnek - mondá Pepi -, az agyonlőné azt, aki „üldöz szerelmével”, s ez energikus akciója által ismét visszatérne hozzám.

Ezen gondolkozom.

Augusztus 21-én

Nem, nem. Amit Pepi mond, az mégis lehetetlen. A skandalum, aztán meg Sándornak is történhetne baja. És Eleknek? Ezzel nem törődnék? Ha tudnám. Levelét nem téptem el; pedig mindig megbosszant, ha újra átolvasom.

Augusztus 22-én

A vadászatok utolsó estéjén nagy bál. Roppant körülvettek, szép voltam s okosabb, mint ezek a jó bécsi dámák, kik gorombaságukkal akarják szellemi hiányaikat fedezni. Persze az egy Pepit kivéve, ki csak úgy csillogott-villogott a jókedvtől, szellemtől s a gyémántoktól. Folyton táncolt. Tánc közben megérintette toll-legyezőjével a vállamat, „menj haza, Mini... még nem késő”, súgta angolul. Pedig milyen szép egy ilyen bál!

Sándor nem táncolt, egy sarokban ült az öreg hercegnővel, s annyira elmerült a beszélgetésbe, hogy engem észre sem vett. Megunt volna?

Holnap hazamegyünk.

Augusztus 24-én

Elutaztunk. A vasúton Sándor elmondta, hogy Elek nagy örökséget csinált. Én majdcsakhogy a szavába nem vágtam, hogy tudom.

Aztán... észrevettem magamat. És *most* e percben közeledjek hozzá? Hazugságra állva kezdem el a boldogságot... Nem, nem. Pedig hazudni tudok, jó iskolában nőttem fel erre. De ilyen esetekben nem. Éreztem, hogy egy borzasztó árny tolult közénk. Sándor pedig meleg volt velem s jószagos... Azt mondta, csak azért tartotta távol magát tőlem, nehogy azt mondhasák: ezek csakúgy, mint a fürediek, hogy én vagyok a dologban a hibás. Úgy akarta feltüntetni, mintha ez kettőnk közös megegyezése lenne.

- És ugye, ha ez így is volt, ezentúl nem lesz így - mondta, s közelebb húzódott hozzám, s lágyan, olyan lágyan, mint azokban az időkben rég, nézett a szemembe. És én e két szemében valami olyan igen fájdalmas vonást láttam meg, és én e két szem kifejezését, tekintetét, melegségét nem bírtam el többet. E percben, igen tudom, hogy lehettünk volna ketten még. De

hát az a harmadik! Hátha a Pepi tanácsát elfogadnám... igaz, ha megmondanék neki mindent. Nem, nem bírom. Félek, félek.

Sándor át akart ölelni - s én visszavonulva a kupé egyik sarkába, sírva fakadtam - s nem hagytam magam. Azt hiszem, hogy nagyon boldogtalan vagyok.

Augusztus 26-án

Igen, boldogtalan. Átolvasom e naplót idáig. Mi lesz velem? Most itt vagyok, hol boldog voltam pár napig; hol boldogíthattam volna valakit. De hogyan? Hiszen egész életem hazugság az első pillanattól kezdve. Ez az Elek-féle levél csak megvilágította azt, amit már oly rég éreztem. Minden a lelkemben, egész életem csak hazugság. Megszülettem. A gyermekszoba már a hazugság páráival telítve. Hazudtam akkor, midőn anyám s atyám kezét naponta megcsókoltam, mert nem tisztelhettem őket. Hazudtam, midőn a mirtuszkoszorúval odaálltam az oltár elé, mert ha testem szűzi volt is, lelkem tele volt szennnyel. Hazudtam a nagyvilágban, mert csak mesteri hazudozással lehettem mindig az első. Hamisnak, hazugnak kellett lennem, hogy nyerjek. Hazudtam, midőn hűséget s szerelmet ígértem ennek a becsületes embernek. Hazudtam önmagammal szemben, midőn *most* azóta azt hittem, hogy a mulatság iránt van érzékem csak, hazudtam néha még akkor is önmagamnak, midőn el akartam magammal hitetni, hogy boldog vagyok.

Hazudtam Eleknek, midőn úgy tettem, hogy nem ismerem fel szerelmét, álnok vagyok ma, midőn ezt a levelet folyton magamnál hordom, hogy senki rá ne találjon, s midőn mosolyogva hazudok *néki* derült, nyugodt boldogságot, hogy ne tudjon meg semmit. Hazugságon állok, erre épült lelkem egész világa, erre jövőm... s most hogy boruljak én egy becsületes ember keblére, s hogy élhessek az oldalán.

Ha bevallanék néki mindent? Pedig ez lenne az egyetlen mód a boldogulásra. Hogy legyen? Nincs erőm, hogy gőgös büszkeségemet megtörjem, hogy kicsinnyé váljak előtte, s meghajtsam fejemet, én, ki mindig s mindenütt az első voltam, s ehhez vagyok szokva.

Folyton kerülöm, pedig vele szeretnék lenni, vele, hogy elbírjam azt, hogy az a levél, úgy hiszem, kiégeti a szívem egész érzésvilágát...

Augusztus 27-én

Mamától egy levél. Leírom... mentségemül.

„Légy mindig jó férjeddal. Látod, sokat köszönhetsz néki, hallom minden oldalról, hogy debut-d éppoly jól sikerült Füreden, mint Ausztriában. Ez nem kis dolog; és kivált így a »mézeshetek« alatt. Büszke vagyok rád, jól neveltelek. Érted, hogy kell az emberekkel bánni, s hogy lehet mindig s minden körülmények között - nyakukra hágni, s erős kézzel ragadni meg az »ellenség« kormánygyeplőjét. Örülök, hogy boldogságod mellett »tenni« is ráérsz. Én tán azért nem értem rá soha, mert boldogtalanságom elfoglalt. A papa? Olyanabb az olyannál, múltkor a bécsi angol követ tiszteletére ebédet adtam, képzeld, nem jött el, mint háziúr. Nem tudtam hová lenni szégyenletemben, ismét egy újat kezdett... De hát hogy értenéd meg, mibe kerül nékem ez a mosoly, amellyel semmit, de semmit sem akarok meglátni, s amellyel mindent, de mindent elfedek...”

Ez a mosoly, ez is hazugság. Hát ez a mi sorsunk? Boldogtalanság, szerencse, boldogság, minden csak hazug módon viselve?

Szeptember 2-án

Félek tőle. Ma oly jó volt velem, odajött hozzám, mikor sírtam, rátette erős kezét a homlokomra, s lassan felemelte fejemet. Szemeim kifejezését kereste.

- Miért sír? Tán boldogtalan? Lássá, én nem lehetek mindig emberek között, nem bírom ki a léhaságukat.

- Hát azt hiszi - akartam kiáltani neki, de megakadt a szó a torkomon. Ha én most odamehetnék hozzá, s megcsókolva nyugodt, tiszta homlokát, azt mondanám neki: „Bocsáss meg, én szegény, bűnös asszony vagyok, ki hazudtam néked akkor, midőn az oltár előtt álltunk. De ma igaz szívvel mondhatom néked, hogy szeretlek, s te vagy boldogságom, mindenem.” De az igazság lenne-e ez? Hisz még az a levél, amit az a másik írt, mindig megvan, még megcsalom minden felkelő nappal, még napról napra mélyebben süllyedek a sárba.

Ha több ember lenne körülünk, igyekezném magamat új alakban mutatni, de vele szemben az igazságot csakis ezzel a levél felmutatásával kéne kezdenem. És erre képes sohasem leszek.

Szeptember 10-én

Azt hiszem, igen boldogtalanná teszem. Azt hiszem, tönkreteszem átkos viselkedésemmel. Úgy hitte, unom magamat; egy hétig tele volt a ház vendéggel. Ekkor napokig nem is mutattam magamat. Ekkor megkorholt, kemény volt velem. S még ilyen percekben érzem legközelebb magamat hozzá. Ilyenkor nem félek a szemébe tekinteni, ilyenkor oly jól esik, hogy lágyan, melegen tekint a szavai súlyos értelemeinek dacára reám. De aztán, s ez a bökkenő, hogy nem szólok ellen, s megalázkodom, megteszem, amit mond, mintha elszégyellné magát, bocsánatot kér ilyenkor tőlem: s ez a bocsánatkérés már épp elviselhetetlen.

Szeptember 15-én

Határozottan rosszul néz ki s beteg. Ma elvitt kocsin arra a birtokra, amelyet nékem szánt még *akkor*. Ott egy új cottage-szerű házat építtetett, azt mutatta meg nékem. A nagy fácányos szélén áll a kis épület. A mesterek három hónapig dolgoztak csak rajta. Természetes fa- s téglából készült kis emeletes alkotmány, gerendás tornácokkal, cinóberszínű ajtók- s gerendaszélekkel. A teraszokon angol piros fonott bútorok, néhány szalon s egy nagy hálósoba, a főépületben. Az utolsó szobában - az arcképe. Akkor festette Sargent, a nagy angol mester, mikor jegyben jártunk. A hasonlóság feltűnő, de amellet ijesztő látni, mennyit öregedett azóta. Mi baja lehet? Arcbőre sárgás, szemei beestek, haja deresedni kezd. Én teszem tönkre? Boldogtalan volna? Annyira meghatott a kép, hogy a mellére borultam, s nem akartam sem az eredetit, sem a portrét látni.

Pedig ma majdnem derült volt máskorhoz képest arckifejezése. Látszott arcán, hogy boldog, hogy e birtokot a házzal együtt végleg átadhatja nékem. Ha én most ezt igaz szívvel, tiszta szemmel fogadhatnám el, ha egyenesen szemébe tekintve így szólhatnék neki: - Köszönöm, férjem, ajándékok nagy értékű és nemes, vedd érte szerelmemet, amelynél többel nem bírok. Ha ezt mondhattam volna néki!

Szeptember 20-án

Nem, határozottan nem írok többé naplót. Ez átkos papíron szoktam rá a hazudozásra, s most, hogy lelkem igazságos képét írom le, napról napra nem bírom el a súlyát. Belebolondulok.

Nem jó az embernek igen mélyen tekinteni bele a lelke világába. Addig, míg külső életemet írtam le benne, mulattatott a dolog. Aztán - igen, kimondom, szégyelltem - ma megőrjít.

Nem írok többet.

Október 3-án

Indulunk. Mától kezdve megint elkezdem az írást. Nem bírom ki. Hogyha még le sem írom, amit érzek, úgy egészen egyedül vagyok. Így legalább megkönnyít az, amit énemből kipusztítok azáltal, hogy papírra vetem.

Indulunk. Tegnapelőtt mondta Sándor, hogy el van tökéelve dél-olaszországi s algíri útját megtenni. Én eleinte elleneztem (már megint hazudtam, nem, mondhattam, hogy azért nem akartam menni, mert Elek is ott lesz). Sándor azt hitte, a pesti világot sajnálom, megígérte, hogy Cannes-ba visz a tavaszi hónapokra. Pfuj, milyen véleménye van rólam, de megérdemlem. Legyen ez a bűnhődésem. Nem ellenkeztem tovább, nem is mondtam ellent. Higgyen rólam annyi rosszat, amennyit lehet. Az sem lesz elég...

Október 6-án

Az utolsó pillanatban *egyedül* odaszaladtam a partra, előttem a Körös, tovább a Katinka-liget s a láthatárig a pusztá. Mit mindent hagyok itt, amit nem tudtam életté átváltoztatni...

Október 10-én

Íme, Pest: Egész nap itteni barátnőim járnak be hozzám, mindegyik irigyen nézi ezüst útikészletemet (csak a múltkor kaptam Sándortól), megnézték ékszertokjaimat, elbámulva látják óriás szoliter gyémántokból összefoglalt nyakláncaimat, diadémjeimet. Egy se volt arra kíváncsi, hogy itt belül milyen a világ. Mama irigyen megcsodált, azt találta, sohasem voltam ily szép, még a papa is becézgetett. Mindenki rontott. Harmadik napja vagyunk itt, s három ebédmeghívásunk volt.

Én? előkerestem azt a könyvjegyzéket, amelyet egyszer Elek adott nekem, s rendeltem vagy ötven kötet francia és angol könyvet. Olvasni fogok az úton. Én azt hiszem, az olvasás eltávolít majd önmagamtól, pedig erre szükségem van.

Október 12-én

Fiumében. Sándor, ahogy megérkeztünk, átöltözködött, s unokatestvéréhez, a kormányzóhoz ment. Én a legegyszerűbb ruhámban, a komornám kíséretében, bejártam a várost. Olyan furcsa, kéjes érzés fogott el. Úgy éreztem, mintha ébredni kezdene valami a lelkemben, ez az arany napsugár, ezek a babérrdők, a végtelenség, ez a néptömeg, mely körülvesz, s amely nem ismer... Íme, tán ez legtöbbet ér. Hisz mióta megvagyok, üvegszekrénybe voltam kiállítva. Mindig tudta mindenki, vagy legalább tudni vélte, hogy mit teszek, mit gondolok s érzek. Itt senki, senkisem ismer. Lementem a horvát part egy osztériájába, leültem a szőlőlugas szélén, s belenéztem a messzehaladó tenger kék vizébe. Mily szép, szép az élet! Úgy éreztem, az életerő beleszalad a lelkembe... nini, szavalok! Most veszem észre. Nem hiába, hogy egész út alatt a Taine „Italie”-ját olvastam.

Elek, ha látna, csodálkozna rajtam. De tán nem annyira, mint én magam csodálkozom. Oly jól esett ez a frissen fejt tej, úgy éreztem, az igazság emlőjéből szívom! Azt hiszem, amit látni fogok, közelebb fog az igazhoz hozni. Furcsa, hogy majd a művészetek segítségével kell hozzájutnom. Tanulni akarok, fejlődni. Szeretnék az lenni, ami vagyok, megszakítani a régi énemmel minden összeköttetést.

A kormányzóéknál igen boldog ebéd volt (ritkán használom e szót „boldog!”). Igen rokon-szenves emberek. A governatore még igen fiatal ember, van valami igazán fejedelmi abban, amit mond, abban amit tesz. Felesége komoly, szép asszony.

Olyan komolyan nézett rám - hogy lesütöttem szemeimet. És - közvetlenül. Ez már haladás. Míg férjeink politizáltak, karon fogott, megmutatta a nagy, de roppant nyomott palota minden zege-zugát. Különös összeállítás, nagy aerarisch bútorok, s aztán ezek között olasz, velencei ritkaságok. Úgy látszik, erre sokat tartanak. Furcsa, ezt soha sem láttam otthon. Pedig ezzel is mennyit szórakozik, tanul és felejt az ember. Ezeknek meg még erre sem volt szükségük, mert hisz boldogok, s van teendőjük elég. A gyermekekhez is bementünk. Komoly gyerekek, szinte már ezek is reprezentálnak.

Milyen különös, ezeknél minden olyan - igaz benyomást tesz.

Kiültünk egy teraszra, s hosszan elbeszélgettünk.

- Mondd - kértem hirtelen -, hogy tanultad meg az igazság útját járni?

A fiatalasszony jóságosan mosolygott, nem felelt rá semmit, de szeméből láttam, hogy úgy született benne. Aztán tárgyakról beszéltünk. Minden egyes bútornak története van, mindegyikről tud valamit elmondani. Mennyit kellett hogy tanuljon, hogy érezze mindezt, hogy lássa, mi a szép, mi az összhangzatos.

- Hogy irigyellek, hogy Rómába, Nápolyba s Szicíliába mentek - mondta.

- Hogy irigyellek, hogy itt maradhatsz - viszonztam elszólva magamat.

- Mit irigyelsz rajtam, hisz néked is megvan mindened, mit kívánsz, férjed szeret, vagyond nagyobb a miénknél, tehetsz annyi jót, mennyit akarsz, s élvezhetsz, amennyit szemed és szád kíván. Mi kell több ennél? Még gyermeked nincs, de hát ez is csak idő kérdése. És te szabad is vagy, mi pedig kötelességünknek élünk.

A két utolsó mondata szeget ütött a fejembe. Gyermekem, hátha lesz nékem is! Tán majd a kis fejére rátett kézzel még el is mondhatok néki mindent.

És kötelességem is lesz akkor. Most nincs? De ha nem bírom, nem tudom betölteni!

Október 14-én

Róma. Milyen furcsa volt tegnap a kis hajón vele együtt nekiindulni a tengernek. Még soha sem voltam tengeren. Nyolckor este lassan siklott ki a hajó a megvilágított fiumei kikötőből, oly csendes, oly nyugodt volt az éjszaka, és én úgy szerettem volna, ha nagy, igen nagy veszedelembe jutnék vele. Ha terhes felhők környékeznének, ha villám, mennydörgés elnyomná a szavunk. Hogy így közel-közel simulhassak hozzá még egyszer, s elfogadhassam védelmét, őszinte szeretettel, ragaszkodással.

A tenger bámulatos csendes volt. S Anconától Rómaig napfényes idő. Este értünk Rómába. A Hotel Quirinalban ember ember hátán, villanyvilágítás, nyüzsgés. Késő éjjel csendesek voltak az utcák.

Hát ez Róma?

Október 18-án

Rómáról nem merek írni. Azt hiszem, ostobaságokat mondanék, így hát csak Stendhalt s Taine-t olvasom, s azokat igyekszem Rómában feltalálni. Pedig furcsa, minden más hatást tesz rám. Valószínűleg éretlen vagyok még.

Már két nagy ebéden voltunk. Sándornak mindenütt vannak rokonai. Az olasz rokonok! Gracie, majd felfálnak, olyan édeskések mind. Voilà une race qui ne me plaît pas! Egy angolnéval, Lady Stanley-val ismerkedtem meg. Az vonzott hozzá, amit az olaszoknál nem találtam meg: az igazság.

Október 20-án

Istenem, Istenem, hát nem lesz ennek vége. Elek ismét írt. Azt mondja, Kairóból az arab pusztába expedícióra készül. S nem bír magával, hozzám fordul egy kis érdeklődésért. Mit tehetek én érte? Levele tele van Rómával, s Rómán keresztül minden sorából szerelme beszél, amelyet azonban nem említ. Így hát megmérgezi nékem Rómát. Délután a Campagnában voltunk... nem bírtam magammal, e végtelenül szomorú mezőkből, e szürke hangulatból annyira az Elek szavai beszéltek hozzám, hogy megkértem Sándort, forduljunk vissza, rosszul érzem magamat. S most itthon vagyok a kis szobámban - a villanyfény besugárzik idáig az íróasztalomig, s azért csak az a nagy, néma, csendes Campagna előttem... tovább még keletnek az az ismeretlen sivatag, s azon egy ember, ki megy, tán vesztét keresve...

Október 24-én

Ha gyermekem lenne Sándortól, minden jobbra fordulna. Ma bementem a Szent Péter-tempomba, ezért imádkoztam. Meghallgatott-e az Úr? Ah! hiszen vallásom sincs, ezt is kiölték belőlem. Az a cinizmus, amely megölte bennem a szerelem iránti érzéket, elvitte magával vallásomat is. Senkiben, semmiben nem hiszek. De igen, Sándorban... Hát akkor?

November 3-án

Palermóban. Megyünk, megyünk - az én szemeim nyitva, s azért nem látok semmit, nem hallok semmit, nem vágyom semmire. Olvasom Baudelaire-t... Mint a mákony. Szeretném, ha mind e fény, pompa érdekelne. De mi közöm mindehhez?

November 16-án

Megint egy levél Elektől, megérkezett a Szentföldre. Arra kért már akkor, hogy oda feleljek neki, s miután semmi hír rólunk, azt mondja, érzi, *igaza* volt, hogy megírta szerelmét, mert vagy tőlem kellett volna pár sornak jönni, vagy Sándortól egy levélnek, amelyben élethalál-párbajra hívja. Egyik sem jött, sem *igen*, sem *nem*. Tehát szavait félig meghallgattam.

És igaza van, úgy van. Megcsaltam férjemet - és tán - önmagam is?

November 18-án

Nem, nem fogok mindig ezzel foglalkozni. Ez ostobaság s eredménytelen.

Egy óriási parkban kocsiztunk, amely Katinka-ligetre emlékeztetett. Vagy csak minden, amit látok, azzá hasonul át, ami bennem van. Ma Verlaine-t vettem meg, az Elek kedvenc költőjét. Mint lánynak megvolt, hogy férjhez mentem - akkor azt hittem - nem lesz könyvekre vagy legalább ilyenre szükségem, nem vittem magammal. Éjjel olvasni fogom.

November 19-én

Egész éjjel Baudelaire-t olvastam, mint olaj a tűzre ez a könyv. Magamra olvastam benne. „Comme vous êtes loin, paradis parfumé!” Volt-e ilyen paradicsomom valaha? Voltam-e gyermek, fiatal, mint mások? Rothadás vett körül, hogy meglettem, s a rothadás léghőre tápláló légköröm.

November 24-én

Nem értem, nem ismerek magamra. Napról napra közönyösebb leszek. A külvilág nem érdekel. Úgy ülök a nagy ebédeken, estélyeken mint egy bálvány, szemeim kerekre tágnak, nem mondok semmit, nem hallgatom azt, amit beszélnek, nem látok, nem hallok, semmi érdekem, sem kedvem semmihez.

Este Baudelaire-re, Verlaine-re örülök.

November 30-án

Nagy jelenetem volt Sándorral. Ez az ember tönkremegy mellettem. Napról napra sápadtabb arckifejezése. Girgentibe mentünk. Én a hajó egy sarkában egy Zolát olvastam (nagyon érdekel ez az író, ha utamba akadna, lehet, hogy visszaadna önmagamnak), Sándor a másik sarkában a Times-t. Így egész Szicílián keresztül. Este későn érkezünk.

Kocsin, zekegő úton a szállodáig, ott vár a megrendelt ebéd, en tête à tête. Ettől most mindig félek. Sándor két üveg pezsgőt megiszik egyedül, én pár osztrigát eszem, s hallgatunk. Aztán külön-külön lefekszenk. Másnap nagy szél kerekedik, én nem merek kimenni a szállodából, félek, hogy nevrálgát kapok. Sándor egyedül nézi meg a görög templomokat. Este vissza Palermóba.

Így lesz hát ez az út végig? Hogy visszaérkezünk, kijelentettem neki, hogy én nem megyek tovább, már unom ezt a hajszát, aztán meg... Elek Biskrában. El fogom kerülni, bármibe kerül. Sándor nem tágitott, nyugodtan azt mondta, ő megígérte Eleknek, hogy december végét ott együtt töltik, s így *megyünk*. Megyünk. Igen... én pár percig zokogtam, sírtam, aztán - mintha fénysugár szaladt volna át a lelkemen, végre is, miért ne, menjünk. Hisz úgy jobb lesz. Jobb szembenézni az ellenséggel, így ártalmatlanabb. És aztán ki is fogom magyarázni vele a dolgot úgy, hogy baj nélkül megértethetem magamat Sándorral. De hát ez már megint csak nem lesz az igazság...

Sándor meghallgatta végelhatározásomat s otthagytott: megyünk, volt az utolsó szava.

Most hát én... igen én, írok Eleknek, ez az egyetlen módja.

December 1-én

Íme, levelem:

„Édes Elek. Reményilem, soraim még Jeruzsálemben érnek. (De hátha nem!) Hallgasd meg, amit mondok. Nem szeretlek, nem is foglak soha. Nem akarlak látni se élve, se halva. Ne gyere utamba, mert kitérek előtted. Tudd meg, hogy tisztességes asszony vagyok, s az is akarok maradni. Férjemet szeretem, s jövődöbeli gyermekeimnek akarok élni. Hogy megközelítesz, az gyalázatos dolog, s egész lelkem felháborodik, ha rá gondolok. Mit akarsz velem? Testem nem lesz a tied, mint ahogy a lelkem nem az. Nem szölktem Sándornak, nem azért, mintha bármi módon vonzódnám hozzád, de mert nem akartam, hogy összeütközés lehessen köztetek. Nem akarom, hogy Sándort baj érje. Te mint könnyelmű lányt ismertél, mióta a *szerelem* (igen, az a szerelm!!) átváltoztott, azóta sem érzésem, sem gondolatom nem az, ami volt. Mi megyünk Biskrába, de megtiltom, *érted*, hogy odagyere. Nyugalmamat nem adom semmiért. Az isten megáldjon, s ez lesz en első és utolsó levelem tehozzád. Bálványosy Mária.”

Mini helyett Máriát írtam alá. Ebből aztán kiérzi, hogy semmiképp sem akarok vele bizalmas lábön állani. Magam vittem a levelet a postára, csak időre érkezne még oda. Jaffáig innen hat nap, onnan kettő Jeruzsálemig, ott nyolc-tíz nap alatt. Dec. tizenkettedikére ott lesz a levél, s akkor még tudom, ott kapja, hiszen karácsonyt a Szentföldön tölti.

December 3-án

Átolvastam a levél fogalmazványát. - Istenem, milyen ügyetlenséget követtem el, hogy azt írom: „nyugalmamat nem adom”; hisz így többet árultam el, mint kellett volna, lelkiállapotmról.

De most naplót sem írok egy darabig, ez is csak hiába izgat. A tárgyaknak fogok élni. Úgy, mint egy utazó - ki felejteni utazik.

Felejteni... mit?

December 30-án

Anya vagyok, bizonyos. Ennek sem tudok most már örülni. Félek a gyermektől. Hogy neveljem fel, ha nem tudok igaz lenni. Az ő életét is megmérgezzem, mint ahogy az enyémet megmérgezték?

Sándor, uram! ments meg.

Tunis, január 4-én

Éjjel-nappal a két férfi a fejemben. Nem látok semmit, csak őket. Éjjel rölük álmodom - úgy érzem, kettétépik a szívemet. Mi lesz velem? Ha Sándor szól hozzám, mintha a másik szavát is hallanám. Ha az Elek levelét olvasom, a Sándort is ott érzem az oldalamon. S félek mind a kettőtől, s nem látok a lelkemben egyebet sötétségnél, némaságnál...

Biskra, január 6-án

Sándor tegnap hirtelen hozzám fordult: „Az Elek *barátom*, bízom benne minden körölmény között... érted?” S mereven szemembe tekintett. Mit értett alatta - tán gyanakodott volna. Mikor árultam el magamat, vagy már rég gyanakszik? Egész testemben reszketek még most is, midőn szemeinek tompa kifejezésére gondolok. S holnap vagy tán ma már megjöhet. Mi

lesz velem? Összezavarodott az elmém, s nem látok tisztán érzéseim káoszában. Nem látom a helyest, a jót, nem tudom, mit érzek igazán, nem tudom, hogy lesz... Én uram! támogassál, mert eltántorodom...

Biskra, január 8-án

Istenem! Istenem. Tönkre, tönkre vagyok téve. A dolog így történt. Egy arab kávéházban voltunk, Sándor és én. Rendesen itt töltöttük az estét már jó ideje, Sándort igen mulattatja az arabok fegyvertánca, mindennap eljáratja velök.

Épp a fegyvertánc közepén - én Uram Istenem - ki lép be az ajtón: Elek. Azt hittem, rám szakad a ház. Sándor tüstént abbahagyatta a vad táncot, de a pokoli lárma után beállott csendet nem lehet a szívem csendjéhez hasonlítani.

De tovább. Elek odafordul Sándorhoz, kezét ad neki.

- Tudod-e, miért jöttem oly gyorsan? - mondta merészen, egyenesen a szemeim fehérébe tekintve. - Mert Mini írt nekem.

- Ugyan? - kérde Sándor fásultan - s te erről nem is szóltál.

Azt hittem, szétszakad a szívem.

- Igen, megírtam, hogy idejövünk, miután tudtam terveidet - rebegtem halkán, nehogy Elek megmondja az igazságot, hogy így az összeütközést elkerüljem.

- Igen, Mini meg akart lepni téged, s ezért írt - mondta Elek még folyton rám nézve hidegen, közönyösen, tönkretéve tekintete által -, s én sietve jöttem.

- Jól tetted - mondta Sándor, hirtelen kézszorítását viszonzva.

Íme, hazugságból hazugságba. - De ez még nem elég. Sándor éjjel sakálvadászatra készült. Iderendelte Ali Ben Hamedet, dragománját, a kávéházba, ki vezeti. Itt vártunk reá. Tíz óra után megjött.

- Elek, légy oly szíves feleségemet hazakísérni a Hôtel Saharába, te is ott vagy szállva, ugye?

- Igen, mellettetek vettem szállást - felelte Elek szemtelenül. Sándor kezét szorította vele, nekem megcsókolta kezemet, s szemembe tekintett. Ha száz évig élek, nem felejttem el tekintetét. Mintha egész lelkét a lelkembe lehelte volna. Vagy csak azért láttam ezt így, mert magam végtelen izgatott voltam, s mert tudtam, hogy most, most fog elválni minden... Nem tudom. Elment. És Elek most hozzám fordult: „Indulunk hát?” Karon fogott. Én nem akartam, hiába mondtam neki magyarul, hogy nem engedem. Megtette. Végre is a még népes utcában, ahol az arab Ouled Nailok házai előtt francia katonatisztek árnyai suhantak el, nem téphettem ki magamat karjai közül. Elek a szó szoros értelmében vitt. A kis telep legnépesebb utcájába mentünk, ahol a téli éjszakán még ember ember hátán tolongott. És nem mertem szólani, egész testemben remegtem. Vitt, vitt. Egy európai kávéházba erővel bevonszolt. „Un café à madame, un verre de whisky à moi.” Úgy tett, mintha felesége lennék.

- Eljöttem, mert levelének sora között olvastam. Ha szeretné férjét, akkor nyugodt lenne, nyugodtan odaadta volna levelemet neki, hisz „vér”-leány, ki nem fél egy párbaj esélyeitől. Maga, ha szereti férjét, csak egy módon cselekedhetett volna, hiába mondja, hogy nem. A szerelem parancsol. Hiába minden törvény, hiába esküje, amit mond. Az enyém, mert szeretem, s mert viszont szeret.

És én gyenge báb, csak hallgattam, s mintha megszáradt volna a szó a torkomon, nem tudtam, nem tudtam rá felelni semmit.

- Azt mondja, nem ismerem azt, ami ma. Csakis azt szeretem s nem azt, aminek lenni látszott. Maga még pár hó előtt nem önmaga volt, hanem társadalmi körének visszfénye. Egy szava nem jött szívéből, s egy szó nem juthatott a szívéig, s így hogy választhatott volna akkor a szíve szerint. Az enyém az Isten s emberek előtt. Akkor a Katinka-ligetben láttam már - s ma az enyém.

Hangja olyan áttetsző, tiszta lett, mint a fejünk felett elterülő égbolt, amelyen az afrikai ég miriád és miriádnyi csillagja ragyogott. A mimózafák virágoztak, messzi, messziről szomorú dal hangzott, tán egy arab ház teraszáról; fejem felett a tejút fenséges íve; szívem tágult, úgy éreztem, karjaim széttárulnak, s átölelem az egész mindenséget, s szavam most is, mint mindig, másképp beszélt.

- Sándort tisztetem - kiáltottam (Istenem, miért is ezt).

- Nem tisztelet kell nekem, de szerelem. - S vitt, vitt.

Úgy éreztem egész testem lelkem azon az egy karján csügg, amely visz, s amelynek ellenállani nem tudok. S nem tudtam. Felvitt. Szobánk egymás mellett... s a sötét éjszakában amazok ott nem láthatták, hogy az ő szobájába tértünk.

Hát miért is nem öntöttetek erélyt, szívet belém, *ti*, kikre ez rá volt bízva.

A Sándor gyermekével szívem alatt - ma az Elek szeretője vagyok. Íme, az igazság.

Biskra, január 9-én

Sándor délben jött haza, és furcsa, én nyugodtabb, s lehet mondani igazabb vagyok vele, mint voltam. Szinte kihívólag viselkedtem vele szemben. Kijelentettem, hogy áthurcolkodom a déli oldalra eső szobába, mert éjszagnak fázom. Sándor nem ellenkezett - pedig ez azt jelentette, hogy ágytól válunk. Nos igen, ha már így kellett hogy legyen, hát hadd legyen így. S legyen egészen. Kettős játékra már igazán képtelen volnék. Szívem alatt levő gyermeket említettem... ez aljas volt. De hát miért ne, ki egy olyan aljasságot el tudott követni, mint én tegnap, az már mindent pirulás nélkül elkövethet. Most hát előre - csússzunk lefelé a lejtőn, nyitott szemmel, sans peur et sans reproche!

Biskra, január 14-én

Sándor minden éjjel vadászni jár, már vagy húsz sakált s pár hiénát lőtt. Azalatt én a Hôtel Sahara széles erkélyén ülök késő éjszakáig, mellettem Elek. Előttünk a végtelen csillagos ég, s lábaink előtt a kis tér mimóزابokrai. Keret, illat, mind ugyanaz, mint akkor. És én egész lélekkel odavetem magamat neki. Szinte túlságba megyek, akkor csókolom száját, midőn tán nem is kívánom. Beszéltetem, mert szépen tud beszélni. Elmondatom vele szerelmének egész történetét, el, hogy mit szeret rajtam, hogy gondolt rám ott, azokon a hosszú utakon. Már rég szeret. Még - azt mondja - kis leány voltam, s nevelőnővel jártam ki a jégre, hogy rám vetette szemét. Csakhogy büszke volt, el akarta nyomni szerelmét. Nem akarta, hogy a partivadászok közé sorolják, mint annyi mást Pesten. Került, mert szegény volt. Mióta azonban gazdag, olyan gazdag, mint Sándor, azóta kétszeres erővel kívánt meg engem. Kívánt meg - igen, így mondta. Pfuj, a szó csúnya. De hát méltó - viszonyunkhoz. Tehát mindig csak pénz!

Biskra, január 16-án

Ma ebéd alatt elnéztem Sándort. Ez az ember beteg. Valami van a szemében, ami szinte a túlvilágba húz. Milyen furcsa az élet. Miért találkoztunk mi egymással, miért ott, hol nem lehattunk az egymáséi. Milyen egyszerű dolog: két ember találkozik, vonzódik egymáshoz, megszeretik egymást, egyik lesznek a sírig. Így van ez az egyszerű embereknél. De hát nálunk hány kis mellékút, kitérés van a fővonalak mellett, vagy tán fővonalak nincsenek is; csak árnyalatok, csak felszínek. A félhomály miszticizmusa, amely éppen csak az igazsággal van ellentétben.

A felszínektől az örök világossághoz hogy lehessen jutni?

Én szegény hites férjem, miért is kellett néked éppen énrám bukkannod? Miért nem találtál magadhoz méltó, becsületes, igaz asszonyt, ki az oltártól a halálos ágyig egyet gondolt és érzett volna veled? Ha én egyszer elmondhatnám néked még az igazságot úgy ahogy van! De jól is van az, hogy *ma* már ez lehetetlen. De jó, mert én, ha *akkor* két mély szemeddel a szemembe tekinténél, visszakívánnám azt a boldogságot is, mely után egyszer már kinyújtottam a kezemet, és beléd találva szeretni - el kéne pusztítanom magamat. De jó is az, hogy az igazságot néked soha, de soha el nem mondhatom, mert tiltja az a kisgyermek ott a szívem alatt, az, melynek bűnös szívem minden dobbanását meg kell hallania, ki tud a *másik* minden öleléséről - csókjáról.

Biskra, január 21-én

Napról napra merészebb leszek. Ma, hogy Sándor a Kádinál ebédel, mi Elekkel egy háromlovú kis kocsin Sidi Okbába rándulunk. A kocsi elhagyva a biskrai város utolsó pálmáit, szélesebben szeli a sivatag homokját, az arab kocsis mélyen lenn guggol szinte a lábaink előtt, s dalt zümmög. Elek átkarol, s úgy röpülünk át a végtelenen. A kocsis néha visszanéz, s bátorítva mosolyog ránk. Azt hiszi, férj és feleség vagyunk, tudja, hogy csókolom az Elek ajkát, hogy lássa ez az ember, hogy mondhasson el esetleg Sándornak olyat, amelyből meg kell hogy tudja vétkemet.

Sidi Okbában is így viseltem magamat (hála a régi divatos manírjaimnak, amelyek napról napra jobban visszatérnek), hogy az európai fogadósné, kinek teraszán ebédelünk, már nem is az Elek feleségének, de párizsi kokottnak tart, s folyton „ma belle”-nek szólít. Ez vérszemet csinál nékem, cigarettára gyújtok, s Elek vállára hajtom a fejemet... s e percben úgy érzem... nem érzek semmit.

Késő este érkezünk haza. Sándor tekintetét keresem. Lenn várt a fogadósnál, előtte fehér burnuszos dragománja, ki vadászhistóriákat mond el neki.

Még fel se nézett, hogy lejöttünk, azt se kérte, honnan jövünk. Pedig kihívó tekintetével magam mondtam el neki mindent! Istenem, ha megölne mindkettőnket!

Biskra, január 23-án

Ma Elekkel Ó-Biskrába járunk. Egy arab asszony jövődöt mond nékem. Oly szép szőke gyermekeim lesznek, mint a gazdámnak (ezalatt Eleket értette), rá fog hasonlítani a szemök, szívök azonban olyan lesz, mint az anyjuké. Reményilem, hogy nem... A város végéig megyünk, ott egy oued-en kellene átgázolnunk. Elek habozik, pedig túl a folyón gyönyörű, úgy mondják, a kilátás.

Én? mutatom, hogy kell. Lehúgom sárga kivágott cipőimet, harisnyáimat, ruhámat felemelem a térdemig, s megyek előre. Elek is átgázol. Vissza már a karjain hoz át a vízen.

Ugyanazon eszközök, mint a Pál és Virginiában. Első regényem volt, igen színpadiasnak találtam akkor, csak úgy, mint a mai kirándulásnak egyes részleteit.

Biskra, január 24-én

Ma komornámat hazugságon értem. Ali Ben Hamettel valahol a városban csatangolt, s azt állította, hogy a bíbornok által épített menházat vizsgálta meg. Kisült, hogy hazudott, a vendéglős ott látta az oáz azon részén a dragománnal, hol mi jártunk tegnap. Nem szidhattam meg, mert nincs már jogom hozzá. Érzem, napról napra süllyedek.

Biskra, január 26-án

Elutazásunk előtt tisztelegni voltunk a karthágói érseknél. A bíbornok itt szokta a teleket tölteni. Egész operette-jelenet volt. Az öregúr felcicomált színpadias fogadószobájában, veres székében, s mi hárman előtte. Mert mind a hárman ott voltunk. Aztán a bíboros hosszú beszédje, melyben házasságunkat példásnak és tanulságosnak nevezte. Végén célzások nagy vagyonunkra.

A beszédet, azt hiszem, Eleknek igaza van, minden átutazó de marque házaspárnak el szokta mondani, az allúziókat is elértettem. Küldtem neki szegényei számára ezer frankot. Megfizettem a hazugságát, amint amazok az én hazugságaimat fizetik meg. Eleknek mégis igaza van, kár skrupulizálnom, hiszen minden hazugságra van építve, egész társadalmunk, minden intézményünk. Egész fejlődésünk, minden tettünk, minden szavunk hazugság.

De hát miért kárpótol ez engem?

Algír, január 30-án

Íme, a Hôtel St. George-ban. Csupa angol s angolné. Csupa flört az egész bódé. Lépcsőkön tucat számra ülnek el az angolok missjeikkel, akiknek felét egy szezonra elbolondítják. A szalonok spanyolfalai mögött, az istálló dohányzójában, a tenisztéren csupa flört. Annyira beleillek a keretbe, hogy siettetem elutazásunkat. Most már igazán egy olyan helyre szeretnénk menni, mint Cannes, hol a nagyvilág telet. A mámor, azt mondják, jót tesz, hadd igyam ki poharát szíinig.

Algír-Marseilles, február 1-én

A hajón. Sándor és Elek a hajó orrán beszélgetnek. Nekem a fejem fáj. Szomorú vagyok. És furcsa, most még ijesztőbbnek érzem azt, ami reám vár.

Mi lesz velem?

Február 3-án. Cannes

Kora reggel érkezünk ide. Sándor egy igen nagy, bútorozott villát bérelt a Californiában. Ennek berendezése szórakoztat, elvonja figyelmemet. A villának falai rózsaszínűek, igen jól áll a boldogságunkhoz.

Lépcsőház fehér lakk-fából. Igen könnyen építve, szalonok, ebédlő mind lakkírozott puha fából. A bútorok igen ízléses, egyszerű kartonnal áthúzva. Itt-ott pár értékes, régi, vaskos tölgyfa-szekrény. Minden sans prétention, s igen nagy ízléssel berendezve. A szalonok s ebédlő óriási ablakaiból nagy virágpark-ligetre a kilátás, tovább pedig a cannes-i öböl, ellátni Frejusig. Ez a tájkép az, melyet Maupassant egyik könyvében a hercegek paysage-ának nevez.

Factice itt minden, de ez áll jól az én benső világomhoz. Ez kellett nekem, most már teljek be vele.

Február 4-én. Cannes

Budoárom is rózsaszín. A plafonjára angyalok vannak festve. Émelygős perszifláció. Sándor a másodikat lakja, ő maga választotta a lakást, én a földszinten. A fogadószobák az első emeleten (amely a kert felé tekint) vannak. Elek a közeli Montfleury szállodába ment lakni. Tíz percnyi gyaloglás innen. Ha kerti kapunk kulcsát odaadjuk neki, három perc alatt ide ér.

Február 5-én

Igen, ezentúl csak tényeket írok le. Nem ér ez az érzelmeskedés semmit. A dolgokat úgysem változtathatom meg. Glissez mortel n'appuyez pas! ez volt a papa jelszava is. Aszerint fogok élni. Ma egész nap Pepivel, ki itt tölti a telet szintén, bár sajnos, a város túloldalán, a West Endben lakik. Látogatásokat csináltunk. Bejártuk a város kétszáz lehető házát, voltunk, mint Pepi nevetve mondta, néhány lehetetlenben is. Pepi igen mulatságos előadást tartott Cannes-ról, ez a sznobok városa. Itt épp csak hercegnél kezd az ember számítani. Van vagy tizenkét nagy, fő- és vérbeli hercegük. Azonkívül harminc olyanféle családból, mint ő. Ezeken kívül az egész párizsi, londoni és bécsi high tory-világ jórésze itt telel. Ezek mögött meg az amerikaiaknak egész hada, kik azért jöttek ide, hogy mivelünk megismerkedjenek. Hogy bátyáink az ő leányaikat vegyék el... húgaink (ha vannak) fiaikat szerencsétlenségük.

Óriási hajsza. Első kérdés: „ki ő” valakiről, ki megérkezik. Második: „How much!” mennyit ér. A „ki ő” alatt családját értik. Hány őse van, mi rangfokozata, „született, vagy nem született”. A zsidó bárók és amerikaiak így taksálják az „ember” fiát. Pepi igen szellemesen megjegyezte, hogy arra van elég ősrünk (már mint neki), hogy a bécsi kamara-bálókra meghívják, arra azonban nincs mindig, hogy egyik-másik vasúti király, vagy párizsi pénzfejedelem elhívja az intim jellegű ebédjeire. Mais n'est ce pas, nous nous en passerons! mondta mosolyogva.

Beíratott minden nagyhercegnél (én persze mindenütt a Sándor nevét is odabiggyesztettem), elvitt minden szociális hatalmassághoz. Mindenütt voltunk. És én hazaérve, halálra fáradtan végigfeküdtem a sezlonra, s messze, messze repültem el innen. Ha egy év előtt lenne még? Tán okosabban élnék? Nem hiszem. Hisz nincs anyag bennem a boldogulásra. Csak az élet kis eshetőségeire vagyok kikészítve. Este Sándor állítólag kártyázni ment. Elek a művészetbe akar beavatni. Azt mondja, a művészet célja elfeledtetni az élet hazugságait. Azért minden nagyvilági embernek dilettánsnak kell lennie. Hogy így igazi élete is legyen. Azt hiszem, ebben igaza van.

Pedig Elek!... Ah, de mindegy! Legyen így. Beülünk a kis rózsaszínű budoárba, s a narancsszínű lámpaellenző fényénél egy Bourget-regényt olvas fel nekem. Néki tetszik, énnékem ezek az asszonyok mind hamisak. Úgy tűnnek fel nékem, mintha egy velencei kristálycsillár utánzatát látnám. Nem egy dolgot másképp tennék, mint ők teszik. Je serais plus canaille et plus grande dame à la fois. Hogy beleuntunk az olvasásba, Elek előadást tartott nékem a „szép”-ről. Nemsokára majd a jóra kerül a sor, s akkor... pirulni leszek kénytelen. Azt állítja,

jól állana nekem, ha aláfesténém szemeimet, s szemöldökömet is meghúznám a Pinaud plajbászával. Miért ne? ha őt mulattatja, tegyük meg. Elek hiú - s úgy látszik, hiú reám, és szebbnek szeretne még, mint amilyen vagyok. Midőn elmondtam neki (féktelen cinizmusomban), hogy anyának érzem magam, már innen-onnan két hónapja, aggályait fejezte ki, hogy fogok majd kinézni, hogy fogok majd öltözködni kis idő múltán. Furcsa, énnékem már egész más aggályaim vannak. Elek szépségemet szereti. Ez is valami. Ha Sándor is *csak ezt* szeretné!

Aztán Elek elmondja, hogy az egész asszonyi világot látta itt, s én vagyok a legszebb mind között. Milyen kár, hogy már ennek sem tudok örülni. Mit ér?

Február 6-án

Redfernnél tizenhét ruhát próbáltam fel. Pompás foglalkozás, ezalatt az ember határozottan képtelen a gondolkodásra. Tizenhárom (rossz szám!) utcai ruhát tartottam meg, a számla kilencezer frank. Aztán Worth szabásza érkezett meg Párizsból (ezerhatszáz frank cachet azért, hogy lejtött!), kilenc estélyi ruhát rendeltem. Egész nap mérték, szabták a testemet. Estére annyira ki voltam merülve, hogy pirulás nélkül dobhattam magam az Elek ölelő karjai közé.

Február 7-én

Sándor egy jachtot és egy kis vitorlás hajót bérelt. Az utóbbi oly kicsiny, hogy maga kormányozhatja. Ennek örülök. Tán némelykor elvisz - Elek nélkül is. De ezt már alig merem reményleni. Ha ugyan „reményleni”, ez a szó kifejezi azt, amit gondolok. Hisz félek vele egyedül lenni, nem tudok néki semmit mondani, s ő is épp csak egészségemről tudakozódik. Ezt is úgy, mintha minden egyes szavával mentséget akarna nékem adni arra, hogy miért lakik ő a másodikon és én földszinten.

Február 8-án

Felülmúlom magamat. Ma este az örökszép Fernande estélyen debütíroztam Cannes-ban. Első megjelenésem volt a nagyvilágban. A szó szoros értelmében - meztelenül jelentem meg. Én nem tudom miért, de az ilyet most megkívánom. Fáj nékem kínozni vele Sándort, tudom, s mégis meg kell hogy tegyem. Egy finom, szinte áttetsző selyem directoire ruha volt rajtam, amely alatt csak igen könnyű alsóruha. Nem volt fűzőm, s mellem alatt csak egy aranypánttal volt a ruha megerősítve. Fejemen babérkoszorú gyémánt cseppekkel tarkítva, nyakamon semmi. Midőn letettem sorte-éimat, Sándor elsápadt. S az inasok is zavartan néztek rám. Én kihívó arccal léptem be a szalonba - utolsók voltunk -, s egy csapással, éreztem, mind meghódítottam őket. Asszonya meghódolt, mert tudta, érezte, első leszek köztük, férfiak - én Istenem, ha az Elek szemeinek kifejezését el tudtam viselni, akkor elviselem ezt is.

Az ebéd alatt egy zsidó báró s a választófejedelem között ülök. A fejedelem igen rokonszenves ember. Van valami bánatos, igen bánatos az arcán. Én nem tudom mi, de valami úgy vonzott hozzá, hogy az ebéd végén már barátok lettünk. A háziasszony kissé ingerülten látta, mily gyorsan „elbántam” a prince charmanttal, Cannes-ban a diadal a választófejedelem első mosolyánál kezdődik.

Asztalhoz a háziasszonyt vezette, de már a fekete kávéját oldalomon itta ki. Éspedig... nem a ruhám „szabása” vonzotta, mint a többieket, valami szuggesztió-féle volt kettőnk között, mi? magam se tudnám megmondani.

Egy óráig lefoglalt. Jóformán csak közönyös dolgokról beszélt, amelyek között volt valami, amit elmondani első látásra nem lehetett neki. Azt mondják, hogy beteg. Mi lehet a baja? Mily könnyen viselném én el egy betegség minden kínját!

Hogy a herceg elbocsátott... fiatalurakból udvar támadt körültem. Majd mindegyik bemutatta magát nékem. Úgy fél tízkor, midőn már az estélyre hivatalosak is érkeztek, kilencen vettek körül. Elek tízkor jött. Amint belépett az ajtón, tekintete engem keresett. Diadalmasan mosolygott, midőn a fejem fölött lebegő villanylámpától fényesen megvilágított testemet meglátta. Látszott a szemeiből, hogy büszke, hogy ez a fejedelmi termet az övé... s hiába van körülöttem egy tucat udvarló, azért fehér karjaim csak őt fogják ölelni. Övé a testem... tekintetének igaza van. De a lelke? Az is... mert azt csírájában fojtotta el, és ugyanakkor, midőn már-már meg akart volna születni.

Sándort egész este nem láttam. Valami öreg douarière oldalán beszélgetett.

A kocsiban férfiasan kikérte magának, hogy máskor ilyen toalettben megjelenjek. Hogy hazaértünk, hirtelen pongyolába vettem magamat (hisz a Sándor oldalán égetett ez a ruha), s a ruhát becsomagolva, átvittem néki a második emeletre. Tudom, színpadias volt, pedig igaz érzést akartam ezzel kifejezni. Dobja a tűzbe - mondtam neki. - Megtette, a kandallóban elhamvadt, aztán hirtelen kisiettem a szobából.

Február 9-én

De azért - reggel csak aláfestettem szemeimet. Meg kellett, hogy tegyem. Miért? nem tudom megmondani, bizonyos voltam, Sándort bántani fogja. Elek? Elekkel nem törődöm. Azaz ebből a szempontból nem. De valami visz feltartóztatlanul ebben az irányban. Jóformán nem akarom egy percig sem, hogy Sándor azt ne higgye, hogy őszintén - az vagyok, ami vagyok. Ha már meg nem mondhatom neki, legalább hadd lássa meg; minden nap minden órájában, hogy aljas, hozzá méltatlan a testem, a lelke. Elek elragadtatva látott így. Este, hogy háláját megmutassa, egy mogyoró nagyságú smaragdot hozott. Elfogadtam. Pedig vehetnék magamnak, amit akarok. De... el fogok tőle mindent fogadni. Hadd legyenek az, aminek születtem.

Február 10-én

Három igen mulatós asszony van itt, kettő nagyon szép, a harmadik csúnya, de azért ünneplik. Ezekhez szegődtem én is. Így most én vagyok az ostorhegyes Cannes legfastebb asszonyai között. A legszebb köztük Malthens grófné, egy nehézkes német felesége. Születésére nézve angol. A legártatlanabb kifejezés, sötétkék szemek, mit életemben láttam. Aranybarna haj, finoman ívelt szemöldök. Roppant sápadt, vértelen arcszín. Nagy szalonban nem mutat semmit, de otthon a legbájosabb asszony, kit életemben láttam. A legártatlanabb arccal tud olyanokat mondani, amikről én még nem is álmodtam. Maga a romlottság, s ezt tudja, és erre büszke. Tudja - de nem hiszi senki -, még barátnői, vetélytársnői sem, olyan ártatlanul tud nézni. Oly szomorúnak látszik... Inséparable-ja a sötét hattyúnyakú Bennetné, egy amerikaihoz férjhez ment római principessa, csupa szenvedély és láng - látszólag. Pepi azt mondja, olyan, mint egy darab jég.

A csúnya asszony köztük Herrenstein Dahnstein Marianne, csúnya s eszesnek látszik, oly szemtelen, oly vakmerő s oly biztos önmagáról.

Mi - úgy látszik - asszonyok - mindazzal tetszünk nekik, hogy nem vagyunk azok, aminek látszani akarunk.

Én egy cocodette benyomását akarom tenni, pedig tán egy szemernyivel jobb - és igen sokkal rosszabb vagyok a cocodette-eknél.

Február 10-én

Délután rendesen három barátnémmal Rumpelmeyernél, a tengerparti cukrászdában találkozunk. Mindegyik elmondja a haditervét, mit akar aznap tenni, hány embert akar elbolondítani. Ez mulattatja őket. Marianne és Bennetné felkapaszkodnak a Marianne két kerekű kocsijába, amelyet az maga hajt - s elrobognak.

Hová? nem merem megkérdezni. Én egyedül Malthens Lillyvel. Furesa párbeszéd.

Lilly: Ti - tegez, mert itt is már divatba jött a mi kinövésünk, az általános tegeződés, akik egy „set”-hez tartoznak, tegeznek egymást - együtt jöttetek Vezekényi Elekkel Afrikából?

Én (nyugodtan): Igen, ott is jó időt töltöttünk együtt - két hónapot (egy hónappal többet mondtam neki).

Lilly: Nem értem, hogy kibírod egy udvarlóval. Én halálra unnám magamat.

Én: Ki mondta azt néked, hogy csak egy udvarlóm lesz. Lesz - amennyit akarok.

Lilly: Azt tudom. De... úgy látszik, túlságosan tartasz erre az egyre, hogy a többinek igazán audenciát adj.

Én (naivan): Rokonom!

Lilly: Nektek meg az osztrákoknak mind rokonaitok - ez semmit sem jelent. Rokonod-e a férjed is?

Én (még ártatlanabban): Hogyne... kivált azóta, mióta elvett.

Hangosan felneveltünk.

Pár perc múlva Sándor bejött a szobánkba. Lilly rettenetes sokat fáradozik, hogy „fény”-körébe vonja. De hát Sándor... jobban szereti nálunk a jachtot.

Mikor egy órai időzés után elmegy, Lilly elragadtatva beszél róla, hogy mennyivel érdekesebb mind a többinél, kik itt vannak, mennyivel érdekesebb Eleknél is... és énnékem *ezt* gúnymosollyal ajkamon, szinte érdektelenül kell végighallgatnom.

Elek jó értem. Szerettem volna, ha éppen most nem jó. De hát...? Mit tehettem. Úgy tettem, mintha igazán *ő lenne*. Hazakísért, feljött velem a villába, s mindig, mindig abba a rózsaszínű budoárba. Már úgy utálom, s azt találom, azok az amorettek ott a plafonon éppoly factice-ok, mint a mi szerelmünk Elekkel. Csókjai úgy hatnak rám, mint egy édeskés francia parfüm illata.

Sándor egész nap láthatatlan volt. Holnap kis vitorlás hajóján kirándulást tesz. Én a választófejedelemségnél ebédeltem. Előbb ültettek D’Agnan hercegnénél. Ezt pedig Franciaországban nem teszik, ott rang szerint ülnek a dámák. Ő így, mint hercegné, a fejedelem mellett kellett volna hogy üljön (másik oldalán az „örökszép” Fernande ült), s harmadik volt köztünk. Midőn kimentünk az asztalhoz, elsápadt, elveresedett, s azt hittem, tüstént hazamegy. Engem két

percre mulattatott a diadalom. A herceg jóformán csak velem foglalkozott. Hogy fogják azt nekem a többiek megbocsátani?

Ebéd után kivitt a villa teraszára, honnan messze ellát az ember a Kalifornia örökzöld ligeiteibe (nini, észrevettem a tájképet, mit jelent ez?), egy ellenző mögött elrejtett japáni kanapén leült mellém.

- Mondja, grófné - mondta halk hangon -, érzi maga azt, hogy valami közös van köztünk?

- Én az első percben kiéreztem, fenség.

- Mi lehet ez?

- Ez, fenség - s egyszerre tisztán láttam magam előtt azt, ami bennünk közös -, ez fenség az, hogy mindketten az igazságot keressük.

- De sehol, sehol se tudjuk megtalálni - tette hozzá Degenburg örökös és választó fejedeleme.

- Énnekem kezemben volt, fenség, de... lányos fővel, ostoba ésszel ki hagytam siklani kezemből.

És most én magam se tudom miért, de kitört lelkemből minden, úgy éreztem, megtaláltam benne azt, akit oly rég kerestem, barátomat, azt, aki anyámat, atyámat pótolja, azt, akinek mindent elmondhassak.

- Lássá, fenség, ahogy így maga előtt állok, minden ízében romlott asszony vagyok. - A fejedeleme jóságosan mosolygott, nem látta, úgy látszik, csak a szemem színét, s nem azt, amit szemeimnek vissza kellene tükröznie.

- Lehettem volna derék asszony is. Azt hiszem, benne volt a lelkem mélyében a becsületesség csírája, amely fává, hatalmas fává növekedhetett volna. De hát a környezet, az első szavak, amelyeket életemben a szerelemtől, az élet nagy törvényeiről hallottam, megmérgezték lelkemet gyökeréig. A társaság ezer hazugsága fátyolt vont szemeim elé, az első pillanattól kezdve nem láttam meg az igazság útját, amelyet pedig oly szenvedéllyel szerettem volna követni. Most - ma? Nincs senkim. A férjem? Fenség, nincs ember a föld hátán, kit jobban ne tisztelnék nála. De hát lássa, milyen formát ölt az a tisztelet, mire világot lát... Pfuj, fenséges uram, undorodom magamtól, undorodom a világtól...

- Különös szavak, különös hang egy annyira ünnepezt asszonytól, mint a grófné.

- De hát nem érti, hogy épp én...

- De értem - vágott szavamba. - Egyszer majd én is önmagamról fogok a grófnénak beszélni, s akkor majd meglátja, hogy mi vonzott engem önhöz. - Erre karját nyújtotta, s bevezetett a szalonba. Ott már észrevették hosszas távollétünket.

Elek (igaz, ő is hivatalos volt az ebédre) dühös pillantásokat lövellt rám.

- Ugyan szedd össze kissé magadat - sziszegte, midőn közel jött hozzám -, mindenki észreveszi.

- Mit? - mondtam majdnem hangosan, egyenesen a szemébe nézve.

- Azt, hogy hogyan igyekszel a herceg fejét is elforgatni.

- Férjem vagy? - kértem élesen.

- Nem, a szeretőd. Tehát sokkal több jogom van hozzád.

S én, hogy önmagamat büntessem, nem feleltem szemtelen szavaira semmit, odaadtam néki az egyik rózsát a bokrétámból. Az örökszép Fernande belesápadt, mikor ezt meglátta. Midőn Elek elment, odasietett hozzám, s élesen markírozott hangon megleckéztetett.

- A mi időnkben, a második császárság idején, sohasem mertünk volna egy férfinak - éppen a fivérünket kivéve - egy rózsát nyilvánosan átadni; ti, a század végének asszonyai igazán kissé túl mentek a határon.

- Vous étiez vieux jeux, voilà tout, madame - feleltem rá én, s hátat fordítottam neki. Észrevettem, hogy az egész szalon figyel minket, s gyors, éles mozdulatomat meglátták csakúgy, mint Fernande elhült, ábrázatját. Meglátta mindenki, hogy *én* voltam az erősebb. Ha így halad, én leszek Cannes legünnepeltebb asszonya. Mit ér?

Február 11-én

Elek ma egy Dagnan-Bouveret képet hozott nekem ajándékba. Tizenötezer frankért vette, tudom, múltkor együtt néztük meg. Igaz, születésnapom van, húszéves! és már milyen tapasztalt. Sándor egy egyszerű ibolyabokrétát küldött. Maga le sem jött szobámba, csak ebédre jó majd haza, üzentette. Elek már tizenegykor itt volt, meg akarta látni, milyen hatást tesz rám fejedelmi ajándéka. Látszik az ajándékozási módján, hogy „nouveau riche”. A pénzével akar nekem is port hinteni a szemembe. Furcsa, pedig jó családból van, mégis?... Úgy tettem, mintha el lettem volna ragadtatva ajándéka által. Mellemen azonban a Sándor bokrétája volt, s ezt nem tudhatta, kitől való. A képről hosszú előadást tartott. Én figyelemmel hallgattam, szinte várva, mikor mondja majd el, hogy mennyibe került. Igyekeztem azonban úgy kinézni, mint a falánk gyermek, ki éhesen falja az édes süteményeket, de ha két tucat nyalánkságot is eszik meg, mégse tud betelni vele. Mit adnék érte, ha tönkre tudnám tenni úgy, mint azok a hírneves párizsi kokottok a szeretőiket. Hadd pusztuljon el az a pénz, ami engem tett semmivé. Mert végre is, ha nem örököl, sohasem mert volna megközelíteni.

Ugyan gyűlölöm-e, vagy még szeretem? Vagy egyiket sem tettem soha? Ha meggyűlölném, akkor valóban szerettem valaha.

Az a bajom, hogy az igazság iránt nincs érzékem, s így önmagam lelkében sem látom meg a valót. Sándorral egyedül ebédeltünk. Az asztalon, csak én magam egyszerű fehér ruhában, mellemen csak az ő ibolyabokrétája. Sándor azt hitte, nagy ebédünk lesz, fehér nyakkendővel, frakkban jött az asztalhoz. Bámulatát fejezte ki, hogy egyedül vagyunk. Az asztal ibolyadísze felett udvariasan bókot mondott. Nem mertem néki megmondani, hogy én magam díszítettem fel. Cannes-ról beszélt, hogy milyen jól mulat a tengeren - egyedül. Sohasem járt a jachton, csak mindig a kis vitorlás hajón. Battiste, a matróza se jó most már vele, egyedül megy, jóval túl a szigeteken.

- Istenem, ha valami baja lenne?

- Ugyan, Mini, mi jut eszébe, hisz tudja, hogy kezemben a vitorlázás minden csínja-bínja...

- Elvisz-e egyszer magával? - susogtam félénken, szinte bámulva, hogy ki tudtam nyögni.

- Miért ne - de előbb egyszer barátnéit a jachtra hívjuk meg. Akarja, hogy holnap a nizzai versenyre a jachton menjünk? A szakács meg tudja addig a hideg villásreggelit csinálni.

- Hogyne - mondtam örömmel, hogy így egy napot mégis vele tölthetek. - És kiket hívjunk?...

- Barátnéit - a három inséparable-t, aztán azok férjeit és barátait - mondta minden hangsúlyozás nélkül.

- De - tettem hozzá zavartan - igen sok barátjuk van.

- Válassza ki közülök azokat, kikre leginkább tart. Carpont, Steatont, Eggerfeldet, Starzenskyt. Ha akarja - mondta gyorsan, minden habozás nélkül.

- Hátha sok lesz? Eggerfeldet talán ki is hagyhatjuk.

- És Eleket? - kérte nyugodtan Sándor.

Azt hiszem, elpirultam. Én Istenem, hová jutottam?

- Eleket is, ha nincs ellenedre.

- Eleket is - válaszolt.

Tudja vajon? Mit gondolhat akkor rólam? Miért nem öli meg, akkor legalább látná, hogy csak őt, igen, csak őt szeretem. Akkor megmondanék neki első mámoromban mindent. Akkor nem félnék, akkor látná szememben, hogy még mindig, mindig őt szeretem... s fogom szeretni, örökké.

Február 12-én

Óriási tömeg a parton, midőn indultunk. Három barátném s Pepi (kit még hozzácsatoltam a listához) mind tarka-barka ruhákban jelentek meg. Rengeteg kalapok, toll, legyezők, gyémánt övök s csattok. Az urak fehér flannel, színes ing, nyakkendők. Akár egy marionettszínház. Elek halványlila flannelruhában volt. Sándor volt az egyetlen, ki férfinak nézett ki közöttük. Izmos derekán sötétkék jersey, jachtsapka fején, vitorlavászon nadrág, sárga bőrcipők. Ő vezényelt.

Mi mind kis csoportokba oszoltunk. Elek persze mellém ült. Szerencsére, hogy Pepi nem hagyott vele egyedül. Sándor onnan felülről az egész fedélzetet belátta, pedig nem szerettem volna, ha folyton az oldalam mellett látja halvány lila flannelruha, sárga selyempántlikás, szalmakalapos barátját. Pepi nagyokat nevetett, mintha csak csiklandoznák. A szigetekig jól ment minden.

A férjek lementek az alsó szalonba rouge et noirt játszani.

A szigetekén túl már kissé furcsa lett a mulatság. A tenger tajtékos lett, nyugati szél kezdett felemelkedni (mi itt a zord szél). A dámák sápadt arcához nemigen állott a tarka ruha. Udvarlói (kivált a lengyel Starzensky s a két francia) savószínű arcán csepp nyoma sincs a szerelem-hódolatnak. A hajó táncol, s én egyszerre, az angol Steaton-t kivéve, egyedül vagyok Elekkel és Sándorral, Pepi, miután öt pohárka konyaktól tökéletesen becsípett, szintén bement aludni.

De jó, hogy az angol úgy bírja a tengert. Én nem tudom, de nem bírtam volna ki itt a zúgó tenger közepén egyedül lenni Elekkel, midőn ott felettünk Sándor kormányozza a hajót. Este lett, hogy Nizzába értünk, elkéstünk a lóversenyről, a társaság harmadrésze halálra volt fáradva. Épp csak az amerikai Malthensné, Steaton (pedig ez nem egy pár), Steaton a Bennetné boldogítója, Elek, Sándor meg én éreztünk elég erőt arra, hogy a London House-ba menjünk ebédelni, a többiek halálra merülve, átkozva a jachtingot, visszavonultak vasúton Cannes-ba.

Az ebéd méltó hozzám. Én (most egy idő óta nem bírok Elekkel lenni a Sándor szeme láttára) a szó szoros értelmében elforgatom a Steaton fejét. Aztán, midőn már beleuntam a játékba, karon fogom Malthensnét, s felviszem az emeleti kis szalonba, a férfiakat egyedül hagyva lenn dohányozni.

Malthensné azt mondja, nem ért. Nem tudja, miféle anyagból vagyok, sok asszonyt látott, de olyat, mint én, még sohasem. Meg tudná-e vajon érteni akkor, gondoltam, ha a kulcsot jellememhez kezébe adnám? Tán még kevésbé.

Elek, mint visszatérőben Steatontól hallom, erősen belekötött férjembe, de az nyugodtan visszavágta minden támadását. Mit akar ez az Elek? Ha összekapnak, mi lesz akkor? Hisz ha Elek megöli Sándort, csak nem vehetne el, mit ér hát így vele. Ha Sándor megölné Eleket? Ez más, ez volna az egyetlen lehető mód. De ezt én nem eszközölhetem. Aztán mit érne most már!

Február 13-án

Sándor elvitt magával vitorlás hajóján. Tán életemben először éreztem, mi lenne a boldogság. Ha én még az vagyok, ami tán sohasem voltam, s az ő erős karjára támaszkodva nekimegyünk a viharos tengernek, nem félve a halált, most boldogan egyetértve, egyet gondolva halunk meg. Egyedül voltunk, nem volt senki velünk. A hajó lassan hagyta el a cannes-i kikötőt. A szigetek egyikénél kikötöttünk. Bámulatos nyugalom, csak a fenyők óriási oromja felettünk s csend. Távol egymástól, mint idegenek haladtunk el a fák alatt. Hiába daloltak a madarak, hiába nyíltak az első ibolyák a nagy fák alján, se madárdal, sem tavasz, sem virágillat értem nem tehet már semmit. Hogy a szigetet elhagytuk, a tenger nyugtalanabb lett, viharosan csapdosott. Úgy, hogy Sándor karjain vitt a vitorlás hajóba. Szinte beleszédültem, oly boldog voltam, hogy ismét karjai között éreztem magamat. De majd belehaltam a gondolatba, hogy soha, soha többé másképp nem lehet.

Sándor, hogy a hajóba értünk, megkérde, kifelé vagy be. Én - szinte önfeledten - kifelé mutattam. Hátha a tenger hullámaiba vesznék vele. Ha már vele nem élhetek, hát haljak meg vele. Tán megértette gondolatomat, mert egyenesen nekivágott a tengernek, s a hajó siklott, siklott a folyton emelkedő hullámokon, eszeveszett gyorsasággal haladtunk le délfelé, hol száz és száz kilométernyire csak tenger. A hajó orrán egyenesen állott Sándor, s némán maga elé mutatott. Igen, igen, ő is azt akarta. A tenger zúgott, a szél mind erősebb lett, most már oldalról is kezdtek a hullámok csapdosni, úgy éreztem, egyik-másik tüstént elnyeli a járművet. Cannes mind távolodott tőlünk, én úgy éreztem, ezzel távolodik tőlem is az, ami szennyes, földi. Zúgnak a habok, haragos a tenger, és Sándor egyszerre visszafordul, elereszti a vitorlát, mereven szemembe néz.

Igen, elpusztulunk, ezt akarja.

Én e percben felvettem szememet reá: hallgass meg, elmondok mindent - rebegtem.

De Sándor, mintha mást gondolt volna, hirtelen tagadólag intett kezével - megtiltom -, mondta szintelen hangon, vállat vonva a vitorlát megigazította... s két óra múltán a cannes-i kikötőben voltunk. Nem talált érdekesnek arra, hogy vele haljak... hát a vele való életre érdekesnek tart?

Február 16-án

Anyámtól egy levél. Elragadtatva ír az én szociális sikereimről. Hogy pár osztrák hazatérve Cannes-ból, a legnagyobb elragadtatással írt rólam, amit azután a mamának írtak meg. Hát ilyformán kell élnem, hogy szociális sikereket érjünk el! Mama csak szerényen azt teszi hozzá, hogy igyekezzek egy udvarlót tartani (hogy udvarló alatt mit értett!) s ha már kell, hát

legyen az a választófejedelem (hát már ennek is híre ment). „Le sang des roys ne soulle pas” (a régi ortográfiával írta le... de azért mégse folytatom).

Anyám tanácsait tudomásul vettem... egy igen megelégedett, szerencsétől áradó levéllel feleltem neki. Papáról is sokat ír, üdvözlöt, s örömmel lát azon a szociális magaslaton, amelyre születtem. Enchantée mrss. et mesdames.

Február 17-én

Hogy Eleket bosszanthassam, folyton a herceggel vagyok. Egyik ajándékot a másik után fekteti lábaim elé. Úgy látszik, vannak férfiak, kik az amolyanokat is azzal a szerelemmel szeretik, mint a tisztességes nőket kéne (ilyen Sándor). Vannak olyanok, kik a tisztességeket akképp ünneplik, mint ahogy az amolyanokat szokták (Elek). Nini... most veszem észre, hogy mily nagy igazságot írtam le. Az vagyok, mindkettőből áll a lelkem. Rosszabb vagyok a legrosszabb párisi kokottnál és... lehetett volna a legjobb hitves, anya is belőlem.

Ma Elek egy gyémántkeresztet hozott. Ilyenkor aztán egy napra úgy teszek, mintha melegebben éreznék iránta. Hadd tegye hát magát értem tönkre. Ez az egy vágyam van csak ma már. Több nem is lehet.

Február 19-én

Fernande-nál az első garden party. Egy virágzó kamélia-lugasban a fejedelemmel.

- A múltkor be hagytam fenséged által a lelkembe látni. Ma...

- Igen, ma én beszélek. Lássá, grófné, elmondom őszintén. Miért ne mondanám. Tisztább, jobb a többinél.

- Sem az egyik, sem a másik, fenség, csak tán boldogtalanabb - tettem hozzá félhangon.

- Miért? nem keresem. De érzem, van valami köztünk, ami több a szerelemnél - felvettem kérdőleg szemeimet -, mert nagyon közel áll a barátsághoz.

- Igen - feleltem nyugodtan -, ha ugyan fenségednek és nekem lehetnek barátjai.

- Éppen azért, mert ez jutott eszébe, látom, hogy igen. Meg fogjuk érteni egymást. Lássá, tán tudja, hogy a német császár unokaöccse vagyok.

- Igen, fenség.

- Az ő udvaránál nevelkedtem... boldogan... gyermekek között gyermekként. Sok fiatal herceg volt akkor a berlini udvarban, mind jó pajtásaim... aztán... tízéves koromban, hogy szegény atyám meghalt, hazavittek Degenburgba. Uralkodnom kellett volna. Én katona voltam, azt hittem, egész életemben csak katonákkal lesz dolgom. A mi udvarunk fekélyes, rothadó talajra épült. Első percben elragadtatva láttam a jóakaratot, mely körülvelt... aztán.

... Aztán? itt egy mosoly, elrejtett gondolat, egy tett... lassan beláttam, hogy az egész udvarban nincs egy jó emberem...

- Aztán?

- Aztán a nép felé fordítottam tekintetem, úgy éltem, mint a nagy királyok, kik a szalma-födeles kunyhókban keresték az igazságot, én is bejártam kis országom minden falvát, városát. Azt hittem, megértene... azoknak a nagy királyoknak könnyű volt, mert nem a mi kétkedő, megismerő, mérgezett századunkban éltek... a porból emeltem magamhoz embereket. Sze-

rettem őket, mert lekötölezttem őket. Ők gyűlöltek, mert hálásaknak kellett volna lenniük... így napról napra, emberről emberre.

- Hol van hát az igazság? - kértem önkénytelenül - ha még a legmagasabb csúcsokról sem látni meg csillagát?

- Az igazság... gyermekem - mondta, e percben arca végtelen jóságos kifejezésű lett, de egyúttal igen öregnek látszott. - Az igazság? - És nem felelt kérdésemre.

- Aztán? - kértem.

- Aztán? Elhagytam hercegségemet. Úgy sincs szükségük reám. Most itt töltöm a teleket, nem azért, mintha itt jobb lenne. Itt csakúgy hazudnak, komédiáznak az emberek, mint másutt, de hát itt legalább kevesebbet várva tőlem, mint kis országomban, valamivel őszintébbek velem szemben. Meg hát itt, hol a föld legelső társasága csapódott össze, többen állnak közel hozzám.

- Legalább társadalmilag - mondtam, s azt hiszem, keserűen mosolyogtam.

- De most grófné, egy vallomást - fordult hirtelen hozzám -, s aztán mint barátok válunk el.

- Akár kettőt is fenség - mondtam határozott hangon, pedig zavarba jöttem, ugyan mit akarhat tőlem.

- Barátja önnek gr. Vezekényi Elek?

Bámulva néztem reá - miért kérdi, s aztán nyugodtan:

- Férjemnek rokona, régebben vele utaztunk. Igen okos ember, kitől jóformán, mit művészi dolgokban tudok, tanultam.

- De hisz ez nem felelet.

- Fenséges uram - mondtam, s mélyen meghajlottam előtte -, ha valaki tőlem azt kérdené, baráti viszonyban vagyok-e fenségeddel, azt hiszi, tudnék reá felelni?... azt hiszi, tudja az ember, hogy embertársával milyen viszonyban van?... Egyet tudok csak.

- S az?

- Hogy szeretni tudok -, s egyedül vagyok.

- S ezt rég tudja?

- Feleletem első felét - párbeszédünk hozta tudtomra -, másodikát pár napja tudom.

- Mióta? - kérde a herceg, s szeme felvillant.

- Mióta a múltkor a *férjemmel* - se szót erősen hangsúlyoztam - egy nagy viharban voltam együtt a sík tengeren.

S e percben láttam a szeméből, hogy a herceg is szeret. - Hát ez is? - Feleletemre vállat vont, s ott hagyott egyedül. Azt hitte, komédiázok vele. De hát szerelmét csak nem fogadtam volna el. Így mindegy.

Február 20-án

Sándort négy napja nem láttam. Ma a cannes-i újságban nagy betűkkel hirdették, hogy az itteni árvaháznak harmincezer frankot adott. Magyarországon is nagy adományokat tett. Én meg csak hordom az Elek gyémántjait, felemelt homlokkal lépek a szalonokba, mint Cannes királynője.

Február 22-én

Ma két ügyvédje volt itt, azt mondja, üzleti dolgai vannak vele. Egész nap nem láthattam.

Február 23-án

Mindnyájan a farsang utolsó napjaira Nizzában voltunk. A kis Bennetné napról napra féktelenebb, udvarlójával legképtelenebb dolgokat követte el. Amit már azért sem volna szabad, mert férje Amerikában van. Különböztetve azt mondják, válni akar, s férjéhez akar Steatonhoz menni.

Mi mind furcsán viseltük magunkat. Mind egyforma Pierrot és Pierrette jelmezben voltunk. Strazenszky coachán mentünk. Mi négyen egy szabad percben, midőn urainktól megszabadulhattunk, felmentünk Malthensné egy unokabátyjának lakására. Tudtuk, nincs otthon. Bejártuk minden zegezugát. A komornyik goromba volt velünk, ki akart hajtani. Nem hagytuk magunkat, megnéztük fürdőszobáját. Egpár borzasztó lány arcképe van a tükörben... Könyveinek címeit nem írom itt le.

Ahogy kijöttünk a lakásából, az öreg komornyik dühösen ajtót mutatott nekünk (az álarc alatt nagyot nevettem).

- Oda valók vagytok ti is, oda ni! - felmutatott a második emeletre -, ott is olyan igen víg hölgyek laknak.

- Menjünk fel, nézzük meg, hogy laknak. - Ez a Bennetné ideája volt. Egy a szó s a tett. A még épp csak öltözködő leányok bámulva látnak minket (félrelökve az ellenálló szobalányt) nehéz illatoktól terhes szalonjukba berontani. Eleinte sikoltanak, aztán azt hivatkoznak, mi is olyanok vagyunk mint ők, egy csésze teával kínáltak meg, meg édességekkel. Elfogadtuk, s így egy félóráig ott ültünk mi, Cannes divatkirálynéi, azokon a bizonyos kanapékon, szembe vagy öt hat leánnyal, koccintanak velünk. Igen, mert konyakot is ittunk.

Csakhogy... s íme a bökkenő, egyre nem számítottunk. Pierrette ruháink (egyforma fekete-sárga kockából varrva) elárultak minket. Alighogy kimegyünk tőlük, „uraink” (kik szintén lenn voltak előbb), épp ilyen jelmezben törnek be a „dámák”-hoz. Persze ezek ismerték őket. A kokottok elragadtatva tudják meg, kik voltak náluk.

Fogadok, hogy ma már az egész Nizza erről beszél. Elek lilaszínű volt a dühtől, hogy elmondtam neki. Ennek örülök... csak Sándor ezt ne tudja meg. Vagy miért ne? Tán összetör, s ez jó lenne nekem, testem, lelkem fáradt.

Február 24-én

Az összes nizzai lapok (persze nevek elhallgatása mellett) leírták kalandunkat. Malthensné sírva hozta az újságot. Bennetné csak nevet... az okos Dahnstein Marianne büszke, hogy olyat tett, mit a mi világunkból való asszony nem mert megtenni soha. Én, ahogy a három asszony elment, otthon maradok, várok... egész nap várom, félek. A hideg lel vagy mi, de egész testemben reszketek. Este jó meg Sándor. Bejő hozzám. Én felkelek, eléje megyek, de nem tudom hogyan... ágyamban találom magamat. Ágyam fejénél komornám, ki ápol. Úgy látszik, elájultam, mikor bejött. Istenem, ha Sándor ezt is komédiának hitte.

Február 25-én

Elek jött korán reggel hozzám. Izgatottan elmondta, hogy ez nem járja, amit teszek. Hogy az egész város rólunk beszél. Hogy keljek fel (még csak a sezlonon feküdtem), most esetleg ha ma nem mutatom magamat, szociális pozíciómnak árthatok. Oh, Cannes! Oh, Elek! Hisz úgy látszik, csak szociális sikereim érdeklik, mint a papát és mamát.

Felkeltem, de... de nem az Elek miatt. Halványsárga selyemruhában szürke tollakkal díszítve, a la Daumont, befogott négyesen, végig a Crosette-en. Mindenki ott sétált, olyan diadalmasan robogtam végig közöttük - hogy még Fernande is abbahagyta - tudom, a szapulását. A cukrászdába lépve, halk morajjal fogadtak. Mindenki felugrált. Minden táncomat elkapták estére a Fernande jelmezbájlára - amely az utolsó ez idén. Szerencsére... hisz a Sándor gyermeke már megmozdult a szívem alatt. Ha a szülés közben elpusztulnék, beszélne-e Sándor valaha majd gyermekünknek rólam?

Éjjel 2 órakor

A herceg agresszív kezd lenni. Igen szemtelen volt. Azóta, hogy a férjemet emlegettem, engem is a többi közé sorol. Hiszen igaza van más szempontból - de azért mégis felkeltem mellőle, végigmenve az egész báltermen, otthagytam egyedül. Második botrány, amelyben részem van a héten.

Erről még többet fognak beszélni a cannes-iak s még kegyetlenebbül, tudom, mint a nizzai kalandról.

Február 26-án

Szörnyű dolog történt ma éjjel. Bennetné hazamenve a bálból - még úgy látszik elfogadta a kis angol udvarlását -, elég az hozzá, hogy Bennet, ki váratlanul jött haza Amerikából, rájuk tört, s lelőtte Steatont.

Irtóztató skandalum... az egész város erről beszél. Steaton reggel hatkor meghalt. Bennetné még ma a délutáni vonattal Párizsba utazott.

Én istenem, ha Sándor kezébe is pisztolyt adhatnék. - Persze minálunk ez lehetetlen. Amerika nagy, s hamar felejtene. De végre is én egy jövőendőbeli Bálványosy anyja vagyok.

A botrány hírével Elek sietett hozzám, halotthalványan, tán megijedt?

Én, hogy végighallgattam, mintegy önfeledten - a karjai közé vettem magamat. Elek még sápadtabb lett.

- Félsz? - kértem.

- Akarja, hogy lelőjem Sándort?

- Tudod, hogy ez lehetetlen - mondtam a lehető legnyugodtabbnak akarva látszani -, mert hisz akkor nem vehetnél el.

- Igaza van - s lehorgasztotta fejét.

Este újabb részletek. Ebéden Pepi volt nálunk csak. Sándor, ha Pepit hívom, mindig otthon marad - s én is a Pepi oldalán erősebbnek érzem magamat, s ilyenkor szinte még a tekintetét is elbírom. A tegnapi esetről van szó. Én tréfásan beszéltem a dologról (nem tudom miért, de valami benső vágy arra ösztökél, hogy még szennyesebbnek tűnjek fel Sándor előtt, mint

amilyen valóban vagyok), elmondtam az „eset” egyik verzióját. Hogy midőn Bennet lelőtte a felesége szeretőjét, Bennetné sikoltva egy székre rogyott s így kiáltott fel: „Jaj Istenem, el vagyok veszve, többet nem fogadnak Cannes-ban.” Férje pedig, hogy letörölte pisztolya csövét a kabátja ujján, csengetett *egy pohár vízért*. Midőn a pincér behozta, nyugodtan megkérdezte tőle, hogy át van-e szűrve, beszéltem nagyokat nevetve.

Sándor némán tekintett rám, aztán, mint ki nem tudja tovább visszatartani, felpattant.

- Ocsmány história ocsmány verziója. Nem a te szádba való. - Szemei kifejezése az enyémet kereste, s ebben benne volt, hogy megvet, hogy méltónak tart a Bennetné barátságára, hogy elhisz rólam mindent, hogy az utolsónál utolsóbbnak tart... s a „nem a te szádba való”... annak az volt az értelme, hogy nincs jogom éppen *nékem* dobni az első követ Bennetnére. Erre felkelt, s kiment szótlánul az ebédlőből. Pár perc múlva komornyikja lejött, hogy erős szédülése van, azért nem jöhetett le. Én Pepivel egyedül maradtam, némán ebédeltünk.

Ebéd után Pepi karon fogott, s a kis szalonban összeszidott, de úgy, mint egy kis iskolás leányt. Elmondta, hogy nem érti, mit akarok, méltatlan vagyok önmagamhoz, méltatlan férjemhez, nevemhez.

- Én bizony kimondom az én bécsies szókimondásommal. Undokság, ahogy vele bánsz. Hát nem látod, hogy a világon a legderekabb férfi... hogy többet ér a kisujja Eleknél, a fejedelemnél s minden udvarlódnál együttvéve, de hát miért cselekszel így vele, miért?

És én hevesen, élesen, szaggatottan zokogni kezdtem, s a Pepi mellén alighogy ki tudtam nyögni, mert - szeretem.

Még némán sírtam-ríttam az oldalán, midőn a komornyik lélekvesztve berohant. - Grófné, a méltóságos úr igen rosszul van, elállt a szava, levegő után kapkod.

Én esztelenül felrohanok, be akarok menni hozzá, amint belépek, összeesik. Szívgörcse volt... Egész éjjel sírtam, virrasztottam oldalán. Én istenem, ha elmondhatnám neki, hogy szívem, lelkem a képével van tele, ha elmondhatnám!

Az orvos azt mondja, már rég szervezeti szívbaja van. És ennek mostanában kellett kifejlődni. Reggel neki is megmonda - angol egyenességével -, hogy vigyáznia kell magára, s a nagy izgalmakat kerülnie kell, mert pórul járhat.

És énnékem ezt *mind* végig kellett hallgatnom. Én nem szólhattam, nem törülhettem le a hideg verejtéket gyöngyöző homlokáról.

Sándor nyugodtan mosolygott - az én életemben már nemigen lesznek izgalmas napok - monda, s megfogta a kezemet. Én... igen... megtettem, volt-e jogom hozzá? megcsókoltam a kezét.

Február 28-án

Azóta nem fogadtam senkit, nem láttam senkit. Elek leveleivel üldöz. Én egész éjjel Sándor szobája mellett vigyázom minden lépését, tettét. De nem megyek hozzá, hisz ehhez jogom sincs.

Ma az orvos kijelentette, hogy tengerre mehet, ez jót fog tenni neki.

Én magam mondtam meg neki - megkérdttem, hogy elkísérhetem-e?

- Magam fogok csak menni - monda nyugodtan.

Március 3-án

Mindennap kinn vitorlázik a tengeren, és mindig ott várom a parton, a halászházostól jó messze, a Golf Juan mellett. Rendszeresen indulás után jövök oda, ott lesem egy halászházban, amelyet erre a célra béreltem ki. Ott vagyok, míg elindul, s aztán a parton, míg visszajő.

Március 6-án

Pár nap óta egyedül jár. Azt mondja, a tenger nyugodt, így jobb, s csak épp a szigetekig megy. Úgy szeretnék vele menni.

Ma este bejött a szobámba, úgy mint ezelőtt. Terveimről kérdezősködött. Elmondta, hogy ha *haza* megyünk, ott fogunk az új házban, az *én* birtokomon, amelyet nekem vett - élni. Elmondta, hogy ő volt a hibás...

- Miben? - kérdem.

- Hogy - de elakadt a szó a torkán.

Tán csak nem hiszi, hogy igazán Elekbe vagyok szerelmes?

Március 7-én

Az ágyban lázasán... csak egy pár szót. A hajót a tenger a fréjus-i úton vetette ki üresen... Sándor holttestét ma este találták meg a halászok a Bocca alatt.

Nem tudom, élek-e még, vagy csak álmodom. Én öltem meg! Tudom...

Május 6-án

Majdnem két hónapig ágyban. Azt mondják, élet-halál között voltam. Az élet győzedelmeskedett. Újra kezdek.

Íme, a helyzet.

A pusztahegyi ház nagy szalonjában fekszem. Sezlonomat odatolattam az ablakhoz, szemeim előtt a Katinka-liget.

Egyedül vagyok...

Sándor ott a templom alatt a kriptában. Bármit mondjanak, gondoljanak bármit, *én tudom*, hogy én öltem meg. Nincs mentség sem a földiek, sem az égiek előtt?

Mit tegyek?

Május 7-én

Napok, heteken keresztül a folytonos lázban. Terhes álmaimban azon törtem a fejemet, mit tegyek, ha felkelek. Első gondolatom volt... Eleket tönkre tenni. Eh, ha minden baj oka a pénz volt, hát pusztuljon az a pénz. De ekkor úgy kellene kezdenem, hogy látogatásait elfogadjam, már háromszor volt itt, sohasem fogadtam. Mama (ki igazán meghatóan ápol), roppant irigyel. Egy nagy partit eltemetek, s már egy másik kopogtat ajtómon.

- S ehhez el is kell menned - mondja -, már a jó híred miatt is. Igen sokat beszéltek rólatok már a Sándor idejében. Ezt helyre kell ütnöd... kérlek... Menj hozzá...

- Igen, édes mamám, hozzá megyek - mondtam két kezét megcsókolva, de előbb tönkre teszem lelkileg, ismételttem magamban, s vagyoniilag, ha még akkor is kedve van, hát jó, akkor hozzámegyek. Tán szegényen még becsületesek is lehetünk. Tán még az igazság útjára is rátalálunk...

Május 8-án

És gyermekem? már mozdul a szívem alatt. Hogy fogok a szemébe tekinteni, ha atyjáról kérdezősködik majd? Mit fogok neki mondani?

Május 9-én

Átvitettem magamat Salamonba. Arra a birtokra, amelyet Sándor nékem a lakodalom napján adományozott. Ott vagyok a kis házban, amely boldogságunknak épült. Itt fog gyermekem is megszületni... itt, a képe előtt. Mert a hálósobámban ágyammal szemben függ a képe. Nyíltan, derűlten, bizalmasan néz le reám. Szeret. És én szeretem. Igen... szeretem... a tavasz egész bűbajos költészetével, szeretem lelkem egész erejével; felébresztette lelkem életét. Visszaadott önmagának... Szeretem. És átadom magamat szerelmem egész szenvedésének. Ha őt már azzal tönkretettem, hogy szeretni nem tudtam, hadd menjek én tönkre az ő iránta érzett szerelmemben. De előbb Elekkel végzek.

Május 12-én

Úgy tettem, mintha mama szavára hajlottam volna, s az ő szaváért engedtem volna magamhoz Eleket. Mama túl boldog. S én változatlan. Mosolyogva fogadtam, mintha semmi sem történt volna, mintha nem lett volna e gyilkosságban őneki is része. Kezemet forrón megcsókolta, én viszonztam kézszorítását. Leült velem szemben, egypár nyájas szó után üzletről beszéltünk. Elmondtam, hogy szeretném, ha egy palotát venne. Vesz. Hogy azt párizsi emberekkel rendezze be. Megteszi. Belegrattam, hogy három díszkocsit rendeljen Párizsban, hogy egy gyémánt diadémot vegyen. (Mert hisz nincsenek családi gyémántjai.) Egy millió erejéig beleugrasztottam. Gondolom, három milliója van, sietnem kell, mert fáradt vagyok.

Mindent megígér, meghunyászkodik, hisz szerelme erősebb, mint valaha, már attól félt, nem fogadom el, hogy nem akarom látni többet.

Várj csak, majd megismeresz még.

Május 24-én

Órákig elülök a Sándor arcképe előtt. Mit tehattunk volna mi együtt, ha ki tudta volna lelkemet gyomlálni, ha visszaadott volna önmagának. Ha megneveltél volna, én szerelmes férjem!

Május 25-én

Elek jött megint hozzám. Minden zsebe tele ritkasággal. A bibelot-mánia rajta is kiütött. Reneszánsz csészék féldrágaköböl, arany tálak, meg két óriási szoliter. Roppant szeret költeni, látszik, hogy nem szokott a pénzhez. Ebben igazi parvenü.

Dicsekedett, hogy már talált egy *hozzánk* (pfuj, milyen többes szám) méltó palotát. Szebb, mint a papáéké. (Én ti. ezt a papafélét *tőle* születendő gyermekemnek akarom fenntartani.) Ebben a legfényesebb estélyeket adhatjuk Pesten. Tíz öl hosszú táncterem, két főlépcső, hat szalon.

Én hallgatom, s boldogan mosolygok. Csak már azt a dobót hallanám, amelyet annak a palotának udvarán ütnek meg.

Május 26-án

Ma igen különös párbeszéd Elekkel. Sándorról beszélünk - ma először.

- Mondja - kértem tőle hirtelen -, igazán barátja volt neki?
- Igazán - mondta, s láttam, nem hazudott.
- Hát így... hogy tehette azt, amit tett?
- Szerettem.
- De hát - folytattam, kínozni akarván - szerelme is csak oly csekély, mint a barátsága volt?
- Mit tegyek még magáért, hogy bebizonyítsam szerelmem mélységét?
- Eddig csak költött értem.
- Azt tettem, amit követelt, mit tegyek még?
- Semmit... semmit - mondtam, s tréfásan végigsimítottam toll-legyezőmmel a szempilláit.

Esténként azonban nem bírom látni, ilyenkor bezárkózom szobámba, s nézem a *másik* arc-képét. Ha még egyszer, csak egyszer beszélhetnék vele, hogy legalább elmondhatnám neki, mily undok, undorító teremtés vagyok. Csak azt s nem mást, azt hiszem, könnyebben bírnám el a mostani órák, napok terhes pillanatait, végtelen súlyát.

Május 30-án

A Sándor ügyvédje eljött s felolvasta nékem a végrendeletet. Az a végrendelet, amelyet esküvőnk előtt említett, de amelyhez halála előtt még Cannes-ban pár héttel néhány tételt csatolt. Istenem, milyen szégyen.

A nagy szalonba gyűltünk össze, én a lehető legközönyösebb arccal hallgattam. Nem, nem akarom, hogy megtudják, hogy majd meghalok utána. Anyám és atyám is (!!) jelen voltak ez aktusnál.

Íme, a végrendelet: Nékem hagyja a salomoni birtokot egy kerek millió értékben. Ez az enyém lesz, még ha férjhez is mennék máshoz. A majorátusi javak felett nem rendelkezhetett. Ezeken kívül van még vagy másfél millióra menő szabad vagyon. Ez a többi gyermekeink között egyenlően lett volna felosztva. Eddig az eredeti végrendelet. Záradékában, ezt Cannes-ban írta, arról az esetről beszél, ha hirtelen meg találna halni, miután (így *mondja*) érzi, nem soká viszi már, az orvosok azt mondták, gyógyíthatatlan baja van. (Én tudom, mi volt a baja.) Így, ha előbb halna meg, mielőtt gyermekünk meg találna születni, a végrendeletet a maga érvényességében fenntartja. Ha fiú, az összes javak örököse ő (kivéve az énnekem hagyományozott részt), ha leány, a szabad javak illetik meg. Nevelését reám bízva, ki ebben, *tudja*, nevünkhöz méltóan fogok eljárni. Ha meghal, kér, hogy gyámul Eleket fogadjam el. Kit mint testvérjét szerette mindig, s kit kegyembe ajánl. Hozzáteszi (én jóságos, fenséges lelkű uram!),

hogy bevallja, úgy szeretné legjobban, ha hozzámennék egyszer majd, a gyászév elteltével feleségül. Ki legméltóbban vezetné gyermekünk nevelését. Különben szabadon hagyja akaratomat, mert meg van győződve arról, hogy méltót s méltóan önmagamhoz fogok választani.

A végrendelethez még hozzá vannak hagyományai csatolva, vagy kétszázezer frt jótékony célra, s vagy ötvenezer cselédei, hivatalnokai között kiosztandó.

De a végrendeletben még valami. Tanácsok. Ezt leírom a maga egész teljében. Ehhez kell alkalmazkodnom - ez legyen életprogramom azután.

Íme, a zárt levél:

Kedves, szeretett nőm!

Érzem, éltem virágai fogynak, érzem, elérkezik nemsokára a nyugalom, az ébredés órája. Tudom, helytelen volt tőlem, hogy téged, a viruló szép hajadont, az én korhadó életfámhoz láncoltalak. Tévedtem, bocsásd meg tévedésemet. De ha szerelmem melegénél nem is tudtál felvirulni, engedd meg, hogy egy pár élettanáccsal szolgáljak; tanulj tapasztalatomból, hallgasd meg azt a programot, amelyet elétek: Elek és eléd vonok. Engedjétek meg, hogy ha már boldogságtokban volt részem, éltetek helyes alakulásához hozzájárulhassak. Ti mindketten fényes családból származtok, mindkettőtöket nagy vagyonnal ajándékozott meg a mindenható. Legyetek méltók vagyonotokhoz, nevetekhez. A nagy név s a nagy vagyon csak teher annak, ki a boldogságot nem abba helyezi, amit ad, hanem mástól várja. Az arisztokrácia hivatása megmutatni nagyban azt, amit a többinek kicsinyben követnie kell. A századok tükrében hűségesen kell visszaadni azt, hogy nevéhez mérten hogyan *kell* élni. Én nem voltam életemben más, csak arisztokrata; tán azért, mert kedvem, tehetségem nem volt máshoz, vagy tán körülményeim nem engedték meg, hogy másképp nyilatkozzak. De a nemes ember hivatását így tán jobban tudom másnál, hát engedjétek meg, hogy mesteretek legyek. Meg akarom néktek a ti körötökön *belül* a boldogság útját világítani.

Ma divatban van az arisztokráciát gáncsolni, piszkolni. Valamely társadalom rétegét mindig piszkolni kell, hát legyenek ezek ma a főurak. Az igaz, hogy a pesti társadalom léha, a „svihákság” vezérfonala vonul rajta keresztül. Fenn az ernyő, nincsen kas. Ez a jelszó. De azért a mi társaságunk egy cseppel sem svihákabb a társadalom többi rétegénél. Csak nagyobb arányokban dolgozván, ez jobban szembetűnik. A boltoslegény hamis gyémántja nem olyan feltűnő, mint a homokra épült várkastélyok szélkakasai.

Te, feleségem e talajon születél, az első szó, amit tanultál, „látszani” volt s nem „lenni”. És ez a szó mételyezi meg társadalmunkat. Felülről le mind látszani akar, s így az igazságot megveti, s nem is akarja - ha tudná is - keresni.

A mi társaságunk ne legyen az, aminek nem kell lenni, ne akarjon minden újítást lóhalálában előre tolni; de igen, igenis, legyen egészségesen konzervatív. Ez a hivatása. Vegye védelmébe a földet, amelyre hazánk épült, s amely századok folyamán a hazát - s két legerősebb tényezőjét, a nemesembert s a parasztot - istápolta. Mutassa meg, hogy kell annak a társadalmi testnek, mely gyökereivel mélyen, mélyen hat az anyaföld testébe, megnyilatkoznia. Hogy kell élnie, tennie, küzdenie s meghalnia. És itt a hiba, ti ezt nem teszitek ott fenn, vagy csak igen kevesen közületek.

A mi világunknak nem a pénz által való kérkedés a hivatása, hagyjuk ezt azoknak, kik mással nem hivalkodhatnak. Nekünk *ellenkezőleg* azt kell bebizonyítanunk, hogy *dacára* vagyonunknak, *nemesek* maradunk. Hisz a pénz... igazuk van az anarchistáknak,

lealacsonyít, kiöli az érzést a szívből, eltompítja az elmét, mert ostoba göggel tölti be a koponyát.

Ebből semmi se legyen a mi szíveinkben. Hajolj le a néphez, s emeld fel magadhoz... tanítsd, segítsd, meríts tőle (végtelen bölcsességétől) vigaszt, s ne felejtse el egy percig sem, hogy közelebb van hozzád minden másnál itt az anyaország határain belül. Tanuld meg tőlük a családi élet egyszerű struktúráját, tanuld meg tőlük az élet nagy esélyeit egyszerűen venni fel. És aztán fejleszd, nemesítsd, amit tőlük tanultál, s ezt hirdesd fennen, de csak *akkor*, ha már igazsággá változott a lelked mélyén.

Ez a társadalom, hiszem, tönkre fog menni, mint a többiek tönkrementek, ekkor lesz a mi hivatásunk - az arisztokrataé, emlékeztetni az új embereket a régi erkölcsökre, s átvinni mindazt, amit szükséges tudni az új embereknek, mert a forrongás, a pusztulás, a harcok terén ezt meg nem tanulhatták.

Tégy jót, mert ez igazzá tesz. A felszárított könny megtanít mosolyogni.

Tudom, tudtam mindig, jobb vagy annál, aminek látszani akarsz. Azt hiszed, nem ismertelek? Nem láttam, hogy léha viselkedésseddel csak az Elek iránt érzett szerelmet akartad palástolni. Tudom, ez álcaskodásban többet szenvedtél, mint én magam. Mert te nem tudtad, hogy hová visz utad, míg én az első pillanatban, midőn megláttam, nem mehet a tiédde párhuzamosan, láttam a célját s utolsó állomását is. Mert szerettelek... nagyon szerettelek. Jobban életcéljaimnál, mindenemnél. Nélküled nem láttam az életben semmit, s ezért... bocsásd meg tettem. Hisz úgyse tartott volna soká... még boldogságom se. Egy orvos már három év előtt megmondta, hogy napjaim meg vannak számolva. Köszönöm azt az egy pár nagyon szép órát, amelyet néked köszönök... hisz ezért érdemes volt élni.

Még pár tanácsot. Tudom, követni fogod, mert most már, hogy nyugodt - boldog leszel:

Pártold azt, ami szép. A művészetért s irodalomért tégy annyit, mint amennyit tehetsz.

Adj példát életeddel, amelynek ezentúl szépnek s igaznak kell lenni. És minden esetben átlátszónak. Érted?

És most menj, én feleségem, légy boldog mással. Megbocsátok, mert *tudom*, hogy méltó édesanya lesz gyermekemnek. Én veled akartam élni, nem lehetett. Bocsásd meg tehát most, hogy nélküled mentem nyugalomra.

Légy *magyar*, és légy *igaz*. E két szót védj lelkedbe... Ezzel boldogulsz.

A jó Isten megáldjon!

Férjed

Légy igaz... Azt hittem, leroskadok. Hát ismert, elítélt s kitért utamból. És azt hitte, Eleket szeretem. Miért nem árulta el egy szóval, hogy ismer, hisz akkor tán kipattant volna lelkemből az igazság, s tán még boldogulunk!

Én édes, szeretett uram, minden úgy lesz, amint parancsolod. Ezentúl ide, ebbe a könyvbe más bele nem lesz írva, mint az, amit a te tanácsodra, a te igédre építve cselekedtem.

Láttam, a pénz mit árthat, aztán fel akartam használni a vagyon pusztító erejét, most meg kell a pénz áldásos erejét ismernem.

Megtanítottál élni.

Te vagy mesterem. Ha már a boldogság titkát nem is tanultam meg tőled, úgy megtanulom az igazság útját járni...

Úgy lesz!

Június 6-án

Elek jött hozzám. Ismét ajándékot hozott, egy képet... Nem fogadtam el. Látva visszautasító mozdulatomat, elhalványult. Azt hitte, végleg visszautasítom.

- Nem, Elek - mondtam -, ülj le, komoly beszédem van veled. Olvasd el e levelet... - átnyújtottam neki Sándor utolsó sorait. Figyeltem arcát, míg elolvasta. Láttam, hogy lesújtotta, tönkretette őt is. Tehát Elek is olyan, mint én, tán a lelkének gyökere ép, csak iszapban nyíltak virágai!

- Hogy az Úr Isten bocsássa meg nekem, hogy tönkretettem - mondta színtelen hangon, amint a levelet visszaadta.

- Nem úgy, Elek. Hallgassál meg. Nézz szemembe. Hallgasd meg végig az igazságot, s szedd össze egész erődöt. Mert olyan fog néked igazat szólni, kinek egész eddigi élete csak hazugság volt, s ki minden egyes szavával csak hazudott. Hallgass reám... Én öltem meg Sándort. Ne mozdulj, ne ellenkezz, tudom. Én mérgeztem meg napról napra lelkét, én tettem tönkre. Pedig - és most nézz a szemembe, s tekints a lelkem legmélyébe, s ott is csak az *egy*, egyetlen igazságot fogod látni: pedig csak őt szerettem, és nem szerettem soha senkit mást a világon, és nem is fogok szeretni soha. Érzem, mert *ma* már úgy ismerem magamat, mint ahogy az igazság útját látom tisztán magam előtt.

Az Elek arca elborult, mondott volna valamit, de nem tudott, fel akart volna emelkedni székéből, de visszaroskadt, nem tudott mozdulni, szólni, tán gondolkozni sem e percben, csak nézett maga elé.

- A percben, midőn odaadtam testemet néked, akkor is a lelkem az övé volt, s azé lesz az utolsó ítéletig... Nem ismertem magamat, nem tudtam a lelkembe látni, mert még nem tudtam a valót a hazugságtól, a lélek álcás képleteit annak igaz anyagától megkülönböztetni. Ekkor még csak hazudni tudtam. Egy ember életébe került, hogy megtanuljam az igazság útját, annak az embernek az életébe, kit legjobban szeretek a világon. Így tehát szerelmemet néked nem ajánlhatom. És ne is számíts arra, hogy a nagyvilágban éljek. Ezentúl úgy fogok élni, s úgy fogom nevelni szívem alatt élő gyermekemet, hogy élünk minden perce a Sándor akaratához legyen mérve. Ha te azonban egy ilyen élettársat elfogadsz, megyek veled...

Szerelmet nem ajánlhatok, csak hűséget s igaz életet. Ha elég erősnek érzed magadat egy vezeklővel lépést tartani, akkor fogj kezét velem, hűséges élettársad leszek.

Elek egész testében megrendült, aztán kezeibe temetett arccal, görcsösen zokogni kezdett.

- Szegény barátom, eltévesztettük életünk útját. Még nem késő, én megmutatom a helyes ösvényt. Én már látom...

Közeledtem hozzá, megálltam előtte. Egyszerre feltekintett, aztán forró homlokát kezeimbe temette.

- Szeretlek... minden úgy lesz, mint akarod. Bocsáss meg...

És felvettük az élet keresztjét... tán elbírjuk együtt?

Gányó Julcsa

Bevezetés

Míg pár hónap előtt megjelent regényemben, „A pénz legendája”-ban, a túlságba vitt analízis hatását akarom egy finomult lelki szövetű lényre feltüntetni, megvilágítván azt, hogy az akarat mennyire pusztul a túldifferencirozott agyműködés hatása alatt; addig e kis tanulmányban a szenvedély impetuózus erejével foglalkozom.

„A pénz legendája”-ban az akaratbetegséget, ezt a tán legmodernebb és legveszedelmesebb lelki kórt tárgyaltam. Amelyet majd, a ciklus harmadik számát képező regényben, a „Fuimus”-ban szélesebben festek.

Hiszen ha „A pénz legendája”-nak hősnőjében, Mini grófnőben van akaraterő, akkor megteszi férje felé azt az *egy* lépést, amely megmenti. Éppen úgy, mintha Bálványosy Sándor erélyes, akaraterős ember, megneveli alapjában nem rossz lelkű feleségét, de persze akkor e tulajdona megadja az egyéniségéből hiányzó egyetlen vonást arra, hogy kiváló, talán nagy ember legyen belőle. Ez esetben azonban nem tesz fel mindent egy kártyára: - a szerelemre, s így valószínűleg a regény se történik meg.

„A pénz legendája”-ban a bőség veszedelmét akartam megírni. A regény egy kiváló kritikusa, Pékár Gyula igazat adott nekem, hogy három főalakom: Mini grófné, Bálványosy és Vezekényi Elek tragikuma abban áll, „hogy az élet minden dús javait mintegy magától az ölükbe ontja, s így nem tudnak többé akarni...”

Gányó Julcsában társadalmunk egy másik tipikus részének, a magyar népnek két véghatárát: a könnyűvérű, szilaj dohánykertészt és a csupa eszmévé tisztult nazarénust akarom bemutatni. Ezek között pedig a paraszt racionalistát, a gazdát.

Gányó Julcsát egészséges szenvedélye, őszereje keresztülkergeti jón, rosszon, majd kiválasztja lelkének jobb anyagát, s egy új vallás karjaiba hajtja.

Hogy menti meg Julcsát impetusa és lelki egyensúlya, ez utolsó tanulmányom filozófiai háttere. Hogy bukik el a passzív Mária grófnő, ez a pénz legendája.

Az egyikben a magyar nép haladó, bár még kötött filozófiáját akarom megvilágítani, amely azért életképes, mert fajunk *józan idealizmusa szülte*. A másikban egy túlfinomult társadalmi kör, csupán izgalmakat kereső, akaratra képtelen alakjának tragikus sorsát rajzolom. Mini grófnő elbukik, mert képtelen megtenni az egyetlen lépést a boldogulás felé. Elbukik, mert passzív.

Julcsa kiállja a tűzpróbát, mert fájának ez életerős, bár életnagyságúnál nem nagyobb s így tipikus alakra szüksége van. Julcsa emelkedik, mert *erős*. Ebben párhuzamos a két tanulmány, ebben kapcsolódik össze. Ezt akarom a két regényben feltüntetni.

Szenttornya, 1893. szeptember havában.

Forró nyári estén Csepcsányi Bálint hazafelé indult a munkából. Szombat este volt, holnap pihen, vasárnap munkaszünet, így parancsolja ezt a magas kormány. Házuk túl volt a szabad-szenttornyai határon, a Gyopáros partján. Épp a Homokhát felé eső nagy utcán ment végig, midőn egy kis házból hangos énekszó hallatszott ki az utcára.

- Ki lehet? - gondolta a legény, s odament a kerítéshez hallgatni. Leány dalolt, de mély hangja szinte férfiasan csengett. Hallgatta... csak hallgatta. A nótá hangzott, szétáradt a nyugvó mindenségben. A forró, poros este csöndjét betöltötte... s a jó Isten tudja, hogy történt, de Bálint szívében is megmozdult valami a hallatára. Odakönyökölt a kis ház falára, s úgy hallgatta. Két sűrű szemöldöke összenőve, két szürke szeme elmélázva pihen. - Néha meg-megsimítja hosszú, seprűs bajuszát. Tetszik neki a dal. Pedig a szavát alig érti.

Betaszítja az udvar kis ajtaját, most már odahajol az ablakra, s benéz. Odabenn a lány táncol. Egy mécsesből van megvilágítva a termete, de azért Bálint kilátja, hogy hajlik erre, hajlik arra. És jól áll neki a tánc. Ki lehet? Arcát sem veszi ki. Ebben a házban meg, úgy tudja, hogy Madarászné lakik emberemlékezet óta, annak meg semmi néven nevezendő magzatja sincsen.

Eh, megtudja.

- Hé, húgom, adhatsz egy pohár friss vizet? - kiáltja be a lánynak. Aztán befelé fordul a pitvarajtó felé. De csak a küszöbig juthat, mert az ajtót hosszában becsapta az orra előtt a lány.

- Ide ugyan nem jön senki fia, de az Istennek se - kiáltja ugyanaz az érces hang, s a lány neki-fekszik a zárt ajtónak.

- No ne izélj hát, csak egy pohár vizet...

- Menj oda, ahonnan jöttél - volt reá a felelet, s az ajtó elé tolta a reteszt.

De Bálintnak most már elfutotta a vér a szemeit. Ez a két szürke szem szembe néz azzal, aki fenyegeti, legyen az férfi vagy asszony. Most már bemegy, ha addig él is.

- Eressz be, mert kiemelem az ajtót a sarkából...

Semmi felelet, némaság.

A legény nem rest, amit mondott, meg is teszi. Egyet emel a vállával az ajtón, s az kiesik a sarkából.

Előtte a lány, megvilágítva a függő lámpától - tetőtől-talpig. Csak egy rokolya a termetén, fehér ingváll a derekán. Éppolyan sűrű a szemöldöke, mint a legénynek, szürkés-kék szemei villognak, széles állkapcája összeszorítva, felvetett ajkai lihegnek a visszatartott dühtől, karjait kifeszíti - támadásra készül, vagy csak védelemre? De elszánt a lány.

Egy pillanatig némán szembenéztek. És le volt győzve a legény, le a lány...

- Adj egy pohár vizet, ihatnám - mondja Bálint csöndesen.

- Itt a víz. - Azután, mikor átnyújtja a poharat Bálintnak, szelíden hozzáteszi: - Egyedül vagyok. Néném, Madarászné, halottasházba ment... De - és szemei ismét felvillantak - nem félek azért.

- Ne is félj semmitől. Nem vagyok én rossz ember, csak szomjas voltam - tette hozzá lassan. - Messziről jöttem, poros volt az út.

- Poros nagyon. Aztán hazafelé indult? - kérde a lány, mostan már éppoly csöndesen, halkán, mint Bálint.

- Hazafelé a Homokhátra. Odavaló vagyok. A Csepcsányiék tanyáját tudod merre van?
 - Tudom. Szembe a Lőveyék portájával.
 - Ott. Én az öreg Csepcsányi fia vagyok, Bálint...
 - Hisz akkor - s a lány szemei mintha felvillantak volna - nálunk részes kigyelmed.
 - Hát te ki vagy?
 - Manga Julcsa, a gányó Manga András lánya. Hallottad tán a hírem...
 - Még az apádat is ismerem. Úrnapja óta, hogy a nagy majorba vagyok részes. A nótát is tudom, amit fújnak rólad.
 - El ne mondd, mert megbánod. - És a lány szemei megint felvillantak.
 - Nem én. Meg nem is tudnám. Aztán, hogy jutottál ide, Kopogba?
 - Segíteni jöttem Madarásznénak. Beteges volt a nyáron a keresztanyám. A jövő hét elején azért csak hazamegyek, mert apámnak is szüksége lesz rám, anyám rég meghalt.
 - Jövő hétfőn én is nálatok virradok. Vasárnap este kimegyek. Az Isten áldjon meg.
 - Békességes nyugodalmat addig is... Világítsak?
 - Tudom most már a járást... - És a legény elhaladt.
- Hogy a Hajdúvölgy partjáról leért, azt a nótát kezdte füttyülni, amit előbb a lány dalolt.

2

Így találtak egymásra még a nyár elején. Most már nótát is fújnak róluk a gányók. Híres legény, híres lányra akadt. Beszéltek róluk annyit, mint akár a Zana Zsuzsáról, megtérése előtt.

Manga Julcsa apja dohánykertész volt a laposi uraságnál. Ott szolgált vagy huszonöt esztendeje. Az öreg gányó és két gyereke egy nagy szobában lakott, együtt a Györgyiékkel, meg az Annusékkal. Őtől hosszú volt a szoba, és huszonketten laktak benne. A szoba nagy volt, piszkos és cifra. A falról, az Annusék oldalán, cifra Szűz Mária aranyrámás képe tekingetett alá. A sarokban poros, hosszú viaszgyertyák, amelyeket Radnáról hoztak magukkal az utolsó búcsú alkalmával. Itt lógtak egy fogason az Annus Terka cifra viganói is, vagy heten.

A másik sarok a Volenszki Jóska sarka volt. Ebben szerelmespár lakott. A leghetykébb gányó fészke volt. Piciny, fekete szemű feleségével, Czombos Verával a harmadik eléggé üres sarkot foglalta el. Ezeknél csecsszopó is gögicsélt. A harmadik sarokban Györgyiék tanyáztak. Györgyi óhitű feleségével, kit Pankotáról hozott, s aki magával hozta a görög rituálizmus minden csudabogarat. Egy hosszú keresztet, amelyet a pápa szentelt meg, egy nagy fonatost, tán ezt is megszentelte valami papjuk. Meg aranyalapú orosz szentképeket, a jó Isten tudja honnan.

A háznak ebben a részében ordított a Mihály hat gyermeke, meg itt lakott Györgyi Jóska is, a nóta Györgyi Jóskája, kit megcsalt a kedvese, Rétes Mari, s aki ezért széles kedvvel, nagy megvetéssel, hátat fordított az összes gányó- s gazdalányoknak.

A háznak negyedik sarkában, mert hisz minden háznak négy sarka volna, lakozott özvegy Manga András, leányával, Julcsával, meg nyomorék fiával, Lajkóval.

Épp vacsoránál ültek mind. Mindegyik a maga rekeszében, de azért átal-átal szólva a másik sarokba. Julcsán ócska, piros viganó, foltos, piros derék. De hajában piros muskátli, az urasági kertésztől kapta egy rongyos mosolyáért.

- Kelmed még mindig arra a lányra gondol - mondta Julcsa, nem törődve, hogy a többiek is hallják.

- Arra hát - felelt Jóska, lehúзва orrára a kalapot. - Annyit ér csak, hogy gondoljon rá az ember. Ha többet érne, meg is kérném.

- Miért ne kérné? - Azért, hogy a pajta alján mással találták? Akkor is magára gondolt, ha azt csókolta. - Ismerem én a Mari veséjét, a máját...

- Akkor mire volt ez jó neki.

- Arra, hogy kigyelmedet megigézzze. Ilyen az asszonynép, nem egyenes az útja - mondta Julcsa, s keserűen nevetve oldotta le a kendőt fejéről -, többet ér azért az a Mari három gazdalánynál, kik vásárhelyi cafatos ruhában járnak, s akkora selyemkendőt kötnek a derekukra, hogy mozdulni sem tudnak tőle. Azért, olyan a táncuk is, mintha medvét táncoltatnának, nem tudnak a rokolyájuktól...

- De leszólod őket, pedig gazda fia a szeretőd. - Vetette oda neki Jóska nevetve.

- Az, elnézem, neki még azt is, hogy gazdaember az apja.

- De rátartós lettél, Julcsa - szólott oda az apja, a legöregebb majorosi gányó, kinek kékes inge, gatyája tisztára megbarnult a dohánylétől. - Azért nem vesz az téged el soha, ne higgy neki.

- Nem ám - bólintott fejével Györgyi Jóska, s utána mondta a Volenszki is, meg a felesége: - nem az.

- Nem-e? - pattant fel a leány kihúzott derékkal. - Kinek néztek engem? Hát énvelem csak úgy lehet cicázni, mint valami csárdai lánnal? Ahány selyemkendőt adtam neki, annyszor verje meg az Isten...

- Ki ne mondd, leányom. Az Isten szavát ne vegyed hiába - szólalt meg a kemence oldalán egy öreg, összetöpreődött asszony, a Györgyi-fiók öreganyja, ki vénségére beépült a nazarénusok közé.

Julcsa leült ismét, s kibontva az asztalra terített kendőt, végigsimította kétszer.

- Elvesz, tudom, ígérte - mondta nyugodtan.

E percben felnyílt az ajtó, s Tóth András, egy orosházi csendőr lépett be rajta.

- Szerencsés jó estét, hasznos beszélgetést - mondta szinte félénk hangon.

Mind köszönt neki, csak Julcsa nem, ki föl se nézett rá.

- Jó estét Julcsa - szólott most oda a magas, csontos fiú a lánynak. Még félénkebben, mint azelőtt.

- Adjon Isten kelmednek is - feleli a lány hetykén.

- Nem jöttél a bánomi bálba. Pedig vártunk.

- Ki várt?

- Hát... én is.

- Aztán kelmeden kívül még ki?

- Én nem vagyok elég?

- Nekem nem. Másnak lehet.

Györgyiné, hogy tompítsa a szóbeszéd életét, egy pohár borral kínálta meg a csendőrt. Az leült a Györgyiék sarkába, s most már oda se mert a lányra nézni többet. Julcsa meg nem törődve, hogy a csendőr, meg amazok is ott vannak, lassan leoldotta rokokóját, pruszlikját. Mind felaggatta egy fogasra. Egy szilkébe vizet öntött, s megmosta arcát, fogait, és sötét vászon-szoknyát, felöltöt vett magára.

Mintha csak a csendőr ott se lett volna, pedig az majd felfalta a szemével.

- Kinek öltöztél fel ilyen későn, Julcsa? - kérde Györgyi Jóska gúnyosan.

- A szeretőmnek, nyolcra végzi a dolgát. Azzal volna pár szavam.

- És ki az? - kérdi a csendőr, de már most hangja fenyegető.

- Tudja kelmed úgy, mint én. De hajaszála se görbüljön, mert akkor még azt sem engedem meg, hogy egy percre rajtam felejtse a szemét - pattant fel a leány, s aztán Tóth Andrásra rá se nézve kiment az ajtón.

3

Úgy esti nyolc óra felé járt az idő. A nap lement már, de azért még elég világosan lehetett látni. A lány gyors léptekkel ment végig a nagy akácsoron, amely az országútra vezetett, s ott a hajdúvölgyi nádas szélén megállott.

Csendes volt minden. A napkeletnek elterülő falu fehér házai élesen rajzolódnak ki a szürkés-kék ég alapjára. A Kopogi utca felett sűrű szürke por lebegett. Amarrébb, az Eötvösök határán levő akácsor fái lilaszínű árnyat vetettek a szürkés láthatár vonalára. Egyik-másik házban már felgyulladt a mécses. Messziről egy cséplőgép egyhangú dúdolása hallatszott, meg a nádasból felrebbenő vízimadarak sivítása.

A lány figyelt. Még nincs itt, hol lehet? Pedig jól hallotta, mikor átöltözött, hogy az uradalmi gép zakatolása elnémult, így hát már vége a munkának. Odakönyökölt egy akác törzséhez, s csak nézett maga elé. Itt is, ott is egy gazda tanyája. Íme, egy ilyen háza, ilyen istállója s háztája van neki is. Bánná is ő, bárcsak semmije se lenne, hogy így semmi akadály se lenne a boldogságukban. De hát azok a házak tiszták s egyszerűek. Az ő életük, meg ruhájuk, a házuk is cifra, de piszkos. Dohánylétől szagos a cafat a testén. Pedig most le is tette azt az aranszegélyű tarka rongyot, s olyat vett magára, minőt a gazdalányok viselnek. Nem áll neki, tudja. Sápadt lehet... Kékes a szeme alja. Felemésztí a vágy, a szenvedély. És az a dohány, amelynek kéjes, nehéz illatja reggeltől estig izgatja!... Úgy érzi, felbontja testét ezer tűzparányra, s ez mind külön ég, és mind egyet-egyet követel: élni, szeretni, szeretve lenni. Eh, nem áll a testéhez ez a ruha. Hisz mint kislánynak már dohánylevelek lógtak a bölcsője felett. Édesanyja, amíg szoptatta is, csak dohányt csomózott, s az első dajka-dalokat dohányfűzés közben hallotta. Aztán az átkos, édes dohánylevelek elvitték az anyját. Nem bírta ki a nehéz izgató ájért, heptikás lett. Eltemették. Nem volt, ki rájuk vigyázzon. Az öccse, a Lajkó hároméves korában felmászott a kasztenra egy köteg dohányért, amelyet el akart csenni, lebukott, s összetörte a derekát. Ma nyomorék. Ő tudja, hogy lenne olyan, mint a gazdaleányok. Tudná ő is olyan begyesen, urasan emelni a lábait, mint ők, tempózni, mint ők szoktak - de a dohány, az az... széttépi a módos tempót, s kiárasztja a szívéből azt, mit ott már rég kifejlesztett.

Öltözne ő is tisztán, egyszerűen... de a dohánylevél elkeveri a fehér gyöcsköt, kieszi a fekete vásznat. Olcsó rongyot kell akasztani a testére, amelynek tarka virágain nem látszik a piszok, amelynek lármás színei olyanok, mint néha a lelke, midőn az érzelmek összevisszaságától majd kicsordul. Van ebben is minden, tarka, színes virág, szenny, aranyos cikornya, bársonyos szeglet, kimart alsó.

- Julcsa, itt vagy már? - kérte Bálint, s átfogta a derekát.

- Lassan, lassan, mert megégeted a körmöd. Nem látod, hogy olyan gúnya van a testemen, mint amelyet a ti lányaitok a templom udvarára vesznek. Ne nyúlj hozzám.

- No, kis cirmosom, szeretsz?

- Szeretlek. Most nézz rám. Úgy-e nem vagyok már olyan gányós?

- Hisz azért szeretlek, mert olyan vagy.

- Elvennél azért, hogy gányós vagyok?

- Hisz tudod, hogy elveszlek az ősszel, szüret után.

- Hiszem. De csak én hiszem. Amazok mind azt hajtják, csak hitegetsz. Csak a nádas szélén csillagfénynél ígéred a házasságodat, a napfény tüze meg eloltja a szavadat.

- Hazudik, aki mondja.

- Még senki sem ismer az övéid közül.

- Ismernek a szavam után.

- Mit felelnek a szavadra?

A legény hangja megrezgett.

- Van olyan, aki ellenzi... van olyan...

- Ki ellenzi? - pattant fel a lány. - Mit vethetnek a szememre. Szűz leány vagyok és szeretlek. Ilyen menyasszonyt nem kapsz minden tanyán.

- De van olyan, aki nem azt keresi, de a tanyát, melyet a leány móringsba kap. Anyám ötezerforintos leányt szánt nekem. Böske néném tízezressel hiteget.

- És te?

- Én rád gondolok, ha azokról beszélnek.

- De szót nem ejtesz rólam? Tudom.

- Anyám hallott rólad. Azt is megígérte, hogy egyszer eljő hozzátok és széjjelnéz a házatok táján. Azt mondja, a leányt háza tájáról ismerni fel.

- Huszonketten lakunk egy házban.

- De a pitvar ajtaját csak te söpröd?

- Azt is az anyád mondotta neked?

- Ő is. De ne bántson téged az, amit mond, csak téged viszlek haza, a cserepes tanyánkra.

- Hej, bár csak gaz lenne annak a tanyának a teteje. Bárcsak ne is volna meg.

- Mit érnél vele? Akkor is csak téged vennélek el.

- Hej, Bálint, attól félek, hogy csakis akkor vennél el.

- Gazda fia vagyok. Ura szavamnak - mondta Bálint dölyfösen, felhúzza a vállát.

- Leszek a szolgálója... én édes gazdám. - A lány odaborult a vállára. - Azért, hogy én szegény lány vagyok, nincs az égnek annyi csillaga, mint amennyit én kegyelmednek minden éjjel lehozok a csókjaimmal. Nem tudom, mit szeretek kelmeden. Azt-e, hogy akkor, épp akkor tért be hozzám, s úgy, ott dalolva meglepett. Vitt a nóta, elvitt... úgy éreztem, tágul a lelkem, felpattant a kis ház ajtaja, s az édes tavasz iramlott be rajta. Kelmed volt az első... A két szeme megigézett, azt hittem, mindaz, amit eldaloltam, valóság lett, s amit még gondolatba se tudtam volna foglalni, hangos szóval elárasztotta a mindenséget. Én gazdám, én uram...

És a gazda szerelemmitten vitte, vitte magával. Oda a nádas szélére, amelynek susogó rengetege ráborult a kiszáradt mocsárra, s amelynek mélye édes vággyal, forró szenvedéllyel, titkos homállyal, kimondhatatlan boldogsággal van tele...

4

Pár nap múltán a majori kukás pajtában fűztek a lányok. Az estalkonyat hamar leszállt, künn nagy a borulat. A mestergerendáról lecsüngő egyetlen ligroinlámpa éppen csak hogy a fűzőket világítja meg. A padmalyról száz kötéllel is csüngött már a dohányylevél. A munka gyorsan haladt. Mindegyik rekesz más családé. Mangáék épp az Annusék mellett fűztek. Annus Terka átjött a komájához, Julcsához fűzni. Ott ül most egymás mellett a két leány, mindakettő munkának vetkezve. Annus Terka kerek termetét csak egy nagyvirágos, vékony gyolcsruha fedte. Ujjai feltűrve, feje menyecskésen bekötve, hogy be ne keverje haját a dohányról leváló nehéz por.

Mindegyik leány kezében hosszú vastű, amellyel nagy gyorsasággal, ügyesen fűzték a levelet.

- Az a, Julcsa! Úgy mondták nekem a bánomi legények.

- Hazudtak, mert én voltam az első szeretője, tudom.

- Lehet - felelt rá Terka, s nagy gyermekszemeivel csodálkozva nézte Julcsát. Öt éve, hogy egy házban laknak, de azért még mindig megbámulja pattogó szenvedélyét, szikrát hányó szemeit.

- Én ugyan nem bánám, ha lett volna neki tíz is... A Czombos Mihály még gyereklegény, így nem is lehetett neki... Elég baj rám nézve, hogy azt kell tudnom, hogy utánam lesz még neki vagy tíz...

- Hát nem várod meg?

- Megvárjam? Hogyan? Én tizenkilenc éves vagyok, a Mihály meg négy év múlva kerül sor alá, aztán meg még legalább két év... Öreg leány lennék, mire elvehetne, akkor meg már úgy se kellenék neki.

- És te ebbe beletörödsz?

- Mit tegyek?

- De ha csókol, nem szalad át a hátadon a hideg, hogy a jövő nyáron már tán mást ölel a karja?

- Ugyan, ne ríkass hát meg - s a leány sírva fakadt.

- No ne sírj hát, hisz csak kérdelek. No te bolond golyhó. - És Julcsa nagy hévvel összevissza csókolt a sírástól csak úgy ziháló, nagy, kerekre hízott leányt. - Ne bomolj. Gyerekember szerelmét könnyű pótolni. Hisz még azt se tudja, *mért* csókol. - Mihály után lesz egy derék

gazdád, aki megbecsül, s ha átfogja derekadat, tudja azt is, hogy ilyen derék leányt nem ölelt még, ilyen meleg szív nem volt az övé...

Annus Terka mosolyogni kezdett a könnyei alatt.

- Aztán... tudnál ilyen? - kérdezte halkan.

- No nézzék ezt a csifincset, máris erre gondol. Hát a Mihály?

- No most meg azt nem akarod, hogy megvigasztalódjam. Julcsa, de nehéz is veled. - És a leány megint sírni kezdett.

- No nézzék ezt a két lányt, összeül sírni, ahelyett, hogy dohányt fűzne - szólott át a rácson egy fiú, ki e percben lépett be a pajtába. Végignézett nagy méltósággal rajtuk, lassan bejött hozzájuk. Nagyot lépett, lassan mozdult, akár csak egy királyfi. Fiók Szent Lászlónak is csúfolták a gányók. Czombos Mihály volt, a Terka szeretője. Odaállt a lányok elé, s nyugodtan felvett egy csomó dohányt, és nézegetni kezdte.

- No Mihály, épp a szeretődöt vigasztalom. Azt mondja, meghal, ha nem mehet hozzád.

- Tüstént el nem vehetem - felelt rá a fiú, méltóságos lassúsággal leülve közéjük.

- Nem veszed biz azt el soha, mert nem lesz bolond megvárni.

- Előbb, mint téged a Bálint - viszonzta Mihály, s fűzni kezdett ő is.

- Hallgass, mert megbánod - szisszent föl Julcsa, odadobva a lába elé egy köteg dohányt, amelyet kezében tartott.

- De úgy van. Büszke lány vagy Julcsa. Mi nem kellettünk neked soha. Nagyravágyó; tudja az egész major. Kávén meg mazsolán akarsz ezentúl élni, meguntad a vöröshagymát.

- Azt mondják? Azt?

- Azt. Meg hogy a Bálint csak bolondít. Én nem bánom, semmi közöm hozzá. De néked jobb lesz tudni róla, azért mondtam el.

- Ugyan hagyd el, ne bosszantsd a Julcsát - vágott szavába Terka, s odasimult hozzá.

- Gazdaember lenézi a mi fajtánkat. Ezért nem szeretem, ha gányó utánuk jár - folytatta Mihály, nem hagyva magát félbeszakíttatni, éppoly méltósággal és komoly hangon.

- Hát én, én - pattant fel ülőhelyéről most Manga Julcsa - jártam valaki után, vagy látott valaki valaha egy lépést legény felé tenni? A nőválaszon nem ültem mindig... mert nincs a véremben, hogy én kérjek meg egy legényt... te mégis azt mered mondani.

- Én azt mondom Julcsa, amit tudok, hogy gögös vagy, és szegény vagy. A szegénynek meg alázatosnak kell lenni, hogy boldoguljon.

- Te se vagy a rátóti zsidó keresztfia.

- Nékem nincs szükségem arra, hogy gögös legyek, arra se, hogy alázatos. Hétköznap a dohánylevél között ülök... de dalolok azalatt is. Vasárnap meg, ha bálba megyek, a gányó lányok megismernek, akkor is, ha csak hat forintos a csizmám, s megismernének, ha színaranyban állanék is előttük.

- Meg ám, Szent László.

- Annak neveznek, mert felfelé nézek, hogy a mestergerendába be ne üssem a fejemet.

- Majd a Terka lakodalmán beszélek még veled egyszer - és Julcsa felnevetett.

- Azon is eltáncolom veled a csárdást, ha a gazdák ülve hagynak is.
- Ugyan legyetek egy kis nyugalommal, Julcsa már úgyis eltépte mind a dohánylevelet...
- Az az ő dolga. A Bálint elveszi így is. Ha az ő felesége lesz, úgyse fűz többet.

De most már Julcsa nem figyelt. A szerűskertről nóta hallatszott. Egy gányó nóta, de tudja jól, hogy gazda dalolja. Odavetette egy csomóba a dohánylevelet, rá se nézve azokra, kisettyent az ajtón.

- Megbánja még, meglátod.
- Nem jóra visz az, ha a leány fut a legény után, kivált ha gazdag a legény.
- Ne hidd, hogy a pénzét szereti, én ismerem. Csak a szíve kapja el... Most is csak annak a szavára hallgatott...
- Csak annak a szava felelet nélkül ne maradjon...
- Mihály... az én szavamra ki felel?
- Az, aki a dohányod fűzésében is segítségedre vagyon - felelt a legény, s nagy méltósággal átfonta a leány derekán a karját.

5

A Julcsa meg futott-futott végig a pajta szélén, ment a hang után. Csillagtalan az éjszaka. Minden csendes, csak a nóta hallatszik. Ott a nagy szalmakazal aljáról szól hang. Nyomtatás után Bálint lepihent, s még a pipája ki nem égett, eldalolta a szíve szerelmét.

A leány megállt előtte.

- Dalos a kedved, Bálint?

A legény felriadt.

- Hát lejöttél...? Hát eddig sohase jöttél ide. Nem akartál a világ csúfja lenni... így mondtad. - És a legény karja tárgult.
- Nem úgy. Nem csókolózni jöttem. Van itt még rajtunk kívül valaki?
- Amott a szalmakazal túlsó oldalán az öreg Bús, meg a Kunos Mihály szalonnát sütnek, a többi már alszik a kert árka szélén.
- Jól van. Annál jobb... Hallgass rám... Ezek mind csúfolnak, bántanak. Mert eddig mást nem szerettem. Hiába járt utánam három határ legénye. Most azt hiszik, a pénzedbe szerettem. Attól nincs se nappalom, se éjjelem.
- Hiszen tudod jól, hogy én nem hiszem.
- Ez nékem nem elég. Nem akarom, hogy leszóljanak. Ha a tieid megadják nékem a tiszteletet, a többi is tisztelni fog. Ha anyád ellátogat hozzánk, nékem is jobb dolgom lesz. Akkor még elvárok valameddig.
- Az anyám?
- Az. Hisz ígérted, hogy még a nyáron eljő.

- Jól van, legyen, ha addig élek is, de elhozom. - És a szerelemittas legény két szeme felvillant. - Szeretsz hát?
- Szeretlek... Tudod, hogy nincs szívembe zárva, csak a te képed, csak a te szavadra hallgatok, csak a te nótáid kavarnak a szívemben. Tudod, tudod jól - s a leány leült Bálint mellé a szalmába.
- Lesz egy kis házuk. Mert ha magam gazdája leszek, apám rám íratja a kis rátai részét.
- Lesz két olyan dolgos kezed, mint amilyen családban nem volt még. Dalom betölti nemcsak a kis házat, de az apai juss egész területét. Amit lámpagyújtáskor mondok néked, arra a feleletet a hajnali csillag adja...
- Lesz két kis tehenünk is. Az egyiket anyám ajánlotta, úgy ígérte az esküvőmre.
- Még akkor is, ha engem viszel a paphoz?
- Hisz te fogod fejni majd, gyönyörűm.
- Lesz kertünk is? Lesz benne majoránna?
- Lesz benne virág. Meg mák, paszuly, szőlő. Te sütöd nékem a túróslépenyt szombat este.
- Te meg szombat éjszakáján, mikor kifekszünk a küszöb elé, átfonod a karodat a derekamon, aztán elaltatsz édesen, csitítva szívemet, csitítva a csókjaiddal.
- Így - s a legény át akarta fonni a leány derekán a karjait. De a leány nem hagyta magát. Felugrott. - Nem, nem. Csak ma nem... Az Isten áldjon Bálint - és fejére húzva a fehér kendőt, eltűnt a sötét éjszakában.

6

A lány hazafelé indult. Alighogy kiért azonban a szérűskertről, egy magas ember állta útját. Tóth András volt.

- Rám leselkedett kelmed, ugye? - kérte a leány, megriadva, de azért hetykén.
- Rád. És most már szemedbe mondom, hogy nem jó úton jársz. Én elvettelek volna.
- Ugyan, úgy-e, hát azt hiszed, mentem volna hozzád?
- Jobb amannak a szeretője lenni?
- Hallgass, András! Elhallgass!
- Nem, nem hallgatok. - És most az erős legény megfogta Julcsa kezét, s úgy megszorította, hogy az felszisszent. - Eddig nem mertem szólni néked. Nem tudom mi volt, az életem csak veszedelem, de ha szembe találtam magamat véled, olyan lettem, mint a ma született bárány. De ma nem félek. Nem... Elmondom, ami a szívemet nyomja. Szeretlek, tudod. Szeretlek úgy, hogy bűnbe kergethetnél, hogy az édes szülőmet meggyilkolnám érted... te meg csak nevensz rajtam, s nem hallgatsz a szavamra. Mondták, szeretőd a Bálint, tudtam, hogy vele táncolsz minden bálon, hogy az ő gyűrűit hordod, hogy... de, hogy az éjszakákat vele...
- Ki ne mondd, András! Ki ne mondd!
- Kimondom, miért ne mondanám. Hisz most már úgysem veszítek vele semmit, hogy az éjszakákat nála töltöd, azt csak ma este tudtam meg... Mert ugye, úgy van?

- Higgyen, amit akar. Ott járok, amerre nekem tetszik, arra nézek, kire kedvem tartja, annak a gyűrűt hordom, akiét elfogadom.
 - És azt ölelem, csókolom, akit szeretőmnnek elfogadtam. Julcsa, ide jutottál?
 - Csendőr, kísérsz be, lehúszom a kendőmet. Állíts a pellengérré!
 - Julcsa, Julcsa, hallgass reám. Ahogy én szeretlek, annak még az árnyékát se közelíti meg annak a gazdának a gondolatja... Tud is ez a gazdanép szeretni! Csak a kétszer-kettőt tudja.
 - Azt, hogy én rólam mit mondtál, azzal nem törődöm. De Bálintot ne vedd nyelved hegyére, mert megbánod.
 - Nincs mit veszítsek, ha te nem szeretsz.
 - Nem, nem szeretlek. Elmondom ma, holnap, mindennap. Se feleséged, se társad nem lehetek... Menj utadra, András.
 - Megyek. Az Isten meg fog verni, nem azért, hogy az én társam nem lettél, de hogy mással bűnbe estél.
 - Ha megver, én tűröm, nem te. Az Isten megáldjon, András - s most, mintha a leány szívében megrezdült volna valami: - Szánlak, András. De nem tehetek érted semmit. Az Isten áldjon.
- A leány ment útjára hetykén, de azért a szíve mélyén sajnálta Andrást, annyira sajnálta, hogy még azt se vette neki zokon, amiért azt merte neki mondani, hogy most már úgyse venné el feleségül...

7

Bálint meg másnap - vasárnap reggelre - hazament, pedig nem volt szándékában. Beszélni akart az anyjával. Künn volt a tanyájuk, közel a Gyopároshoz. Magas part szélén épült, az udvarban néhány eper- és cseresznyefa. Egyik oldalán istálló, a másikon szérűskert. A tanya körül nagy darab föld, hatvan hold. Ez kettőjüké lesz, Bálinté meg a testvérnénjié, ki egy vásárhelyi gazdához ment feleségül.

A házban még a szülőin kívül az édesanyja húga, a kora özvegységre jutott Keresztesné, Böske néni, mint ahogy a hármaskör nevezte: Kopog, Ballarész, meg Homokhát, s annak egy kis tizenegy éves leánya, a Julcsa lakott. De csak édesanyja volt otthon. Az öreg, száraz, csontos asszony a kemence oldalán ült, talpig sötét festőruhában, derekán vastag húszforintos gyapotkendő, ha mindjárt július van is.

- Azt véltük, haza se jössz - mondta az öreg asszony, hogy Bálint belépett az ajtón. - Vasárnap ritka vendég vagy itthon, Bálint.

Bálint leült a lócára, maga elé vetette kenyeres tarisznyáját.

- Hazajöttem tisztálkodni.

- Majd a fejed megmosásával kezdem el. Csak nem mész a Zalaiék felé. Pedig tudod...

- Hallgasson reám szülém - szólt szavába hirtelen Bálint -, nem veszem el azt a lányt. Nem szeretem.

- Ki beszél szerelemről? Tán még nótát is tudsz a szeretkezésről, mi? - nevetett az öreg-asszony, de nevetése köhögéssé csorbult. És minél jobban köhögött, annál gyorsabb, élesebb

lett a szava. - Nem kell néki a Zalai Örzsi, hogyis kéne? Az apjának hatvan holdja van az orosházi határban, s a lány magába van rá. A szőlők szélén pedig négyszázötven forint a kis hold ára. Hogy kéne az az én Bálintomnak.

- A szívemet nem is kérdi.

- A szíved tartja majd el a gyerekeidet?

- Anyám, tudja kelmed jól, hogy Manga Julcsát szeretem.

- Ne beszélj erről. Mit ér neked az, ha szereted. És mit ér nekünk? Ezzel se te, se én nem leszünk gazdagabbak.

- Csak az a pénz ér hát valamit a világon?

- Csak. A szerelem elröpül, nyoma se marad. Nézd a sok szocialistát, ez mind szerelmes szívvel fogott feleséget, mert mivel fogott volna egyébbel? Most mégse telik be a szerelemmel. Elhallgat a szív, ha üres a gyomor.

- De a mienk nem lesz az.

- Apád földjére számítasz, meg a kis rátai tanyára? Apád csak kitagad, ha elveszed - mondta az öregasszony véghetetlen nyugalommal.

- Két karomat nem vághatja le - felelt reá Bálint éppoly nyugodtan.

- Azt nem, azt majd az élet töri meg.

- Anyám, ígértél nekem valamit még régen, még mielőtt a Zalaiék hatvan holdjáról szó lett volna ejtve.

- Ígértem neked sok mindent, te is azt ígérted mindig, hogy engedelmes cselédünk lesz.

- Az leszek. Csak egyet tegyen meg. Olyat, amit ígért. Jöjjön el a Mangáékhoz csak egyszer. Ha meglátja Julcsát, tudom, közbenjáróm lesz az édesapámnál.

- Ezt ígértem, meg is tartom. De apádnál csak a menyasszonyod értéke szól majd érted.

- Julcsa aranyat ér.

- Ezt mondod, mert szereted.

- Kelmed is meg fogja szeretni.

- Én elmegyek veled, körülnézek náluk, hogy megmondhassam, mit tartok róla.

- Mikor jön hozzájuk?

- Akár ma is. Minél előbb, annál jobb. Az Annusné, kivel laknak, úgyis ágyom. Azt látogatom meg, s akkor őket is kinézem.

- Csak le ne nézze őket...

- Azt látom majd meg, ami látható. A szemeimet meg az Úristen adta nekem.

Bálint nagy örömeiben nem tudott hová lenni. Kisietett az ajtón, megmosdott a kútnál, hamar magára rántotta a tisztát, befogta a két mezőhegyesi lovat, s úgy bepótyikálta nagykendőkbe az édesanyját - a júliusi napon - úgy, hogy az pipacspirosra pirulva ült az oldalán.

Amint Csepcsányiék kocsija megállott Mangáék háza előtt, a gányók mind künn voltak a napon cifra ruhában. Ünnepeltek. Ott virított a Manga Julcsa sáfrányzöld selyemviganója mellett, amelyre szürkés-kék selyem átalvető kendő borult, az Annus Terka sárgás rózsaszín rokolyája, s a Badar Rebeka fehér felöltője, nagy virágos narancsszín szoknyája. Mindegyiknek hajában, kezében, mellén lángszín muskátli. Köztük vegyesen a legények vörös ingben, fehér ráncbaszedett gatyában, sűrűn pitykézett mellényben.

Manga Julcsa, ahogy meglátta az érkezőket, pár lépéssel elindult feléjük, végigsimította a ruháját, azután megállt... várni. Hátha mégse hozzájuk jöttek.

- Eljöttem - szólalt meg Csepcsányiné, hogy leszállt a kocsiról - az ángyomat, Annusnét, meglátogatni. Otthon van Terka?

Terka lesegítette a ruháiba bonyolult öregasszonyt.

- Nincs itt - mondta, megcsókolva arcát. - Bánomba ment, Pál bátyámékhoz, de azért fáradjon be nénémasszony a mi szegényes házunkba.

- Hát nem hozzám jöttek, nem - gondolta Julcsa, s az egyik kezében levő muskátlit lassan szétmorzsolta.

- Ezt itt... a Manga Julcsa - ugye? - kérdezte Csepcsányiné, odafordulva Julcsához. - A Madarászné komámasszony húga (hát csak erről ismersz, erről - zengett a Julcsa fejében). - Derék lány, pajtásod Terka, ugye? Együtt laktok?

- Együtt, néném, meg Volenszkiékkel és a Györgyi Mihályékkal. Szegényesen vagyunk.

- Kis házban nagy boldogság elfér - szólalt meg most Julcsa.

- Nagyba is elfér az, húgom. Nagyba is - felelt reá Csepcsányiné.

Ezalatt Bálint levetette a lovak istrángját, odajött a ház elé, s a gányó fiúk közé keveredett. Az öregasszony Terkával bement a házba. Julcsa dacosan künn akart maradni, de Bálint intett neki, erre bement ő is.

- Hát melyik a ti részetek, ez? No, ide ülök, miután hozzátok jöttem el látogatóba. Csinos nagy ház, tele van.

Terka leült mellé, Julcsa pedig a saját szegletükbe vonult, s ott kihúzta a sublót egyik fiókját, úgy tett, mintha keresgélne benne valamit.

- Csinos ház. És ez a tengersok viganó mind a tied, Terka?

- Az a, néném. Most is hét van rajtam ez alatt - mondta, felhajtva a selyemszoknyát.

- Persze, persze, telik nektek. Énnékem sohase volt háromnál több egyszerre a testemen. - Persze, persze. Ti bírjátok.

- Mi nem bírjuk, néném - szólott oda most Julcsa, pártját akarva fogni Terkának. - De nénémasszonynak egyebe is volt, mint a teste, nem kellett annyira csinosítani, mint minékünk. Minket nem vehetnek el az apánk négy ökréért, mert neki nincs.

- Ejnye, de igazat is szóltál. Engem csak azért vett el az uram.

- Azt nem mondtam, néném - felelt most hevesen Julcsa, vérvörösre pirulva. - Csak úgy magunkról beszéltem.

- Ti kényesek vagytok. Mi nem voltunk. Selyem viganó se volt rajtam, mint lány, sohase. Két átalvető selyemkendőm volt, az egyiknek hat forint volt az ára, a másiké négy. A tied mennyijébe volt az apádnak, Julcsa?

- Semennyiébe se. Magam szereztem a múlt kukoricatöréskor. Tizennyolcat fizettem érte.

- Erre persze jutott. Erre mindig jut.

- Jut másra is, néném - szólott közbe Terka, hogy csitítsa a két beszélőt. - Nézze, ez a láda tele van vászonnal, ezt a Julcsa mind a saját keresményéből szerezte...

- Persze, persze. Ez a lakodalomra készült. Módos ember fia kerülgeti a szép leányt, hát tizenhat vég vászonra lesz szükség, hogy az ágyakat befödje véle...

- Nem kell nekem egyéb, mint egy kis kunyhó gazfedele s abban egy vacok szalma. Boldog leszek én azon is azzal, akit szeretek - vágta oda Julcsa mind élesebb hangon.

- Boldog-e? De jó is a dolgotok. Az én édesapám nem mert volna négy szekér bútor nélkül elküldeni az uramhoz. Úgy tudták az én gondos, bölcs szülőim, hogy mikor a tejfel elfogy, akkor nincs már méz se.

- Az Úristen nem csengő aranypénzért árulja a kis méheknek a mezei virágok mézét.

- De a koldustarisznyába se juttat belőle.

- Koldus az, aki kér, könyörög. Énnékem mindig magasan volt a fejem. Nem tudtam megalázni magamat semmiért.

- Büszke lány vagy, gányó Julcsa, büszke lány - vágott vissza az öregasszony, de mind nyugodtan, mozdulatlanul. Még ajkain is csakoly egyforma változatlan mosollyal, mint mikor leszállott a kocsiról. - Büszke, persze selyemruha a testeden. A suhogása bátorít...

- Nem az, de a szerelmem. Tudja meg néném, hogy az, akit szeretnek, az méltán büszke lehet, mert azt az Isten pártolja.

- Akkor az is fog, tudom, megvédelmezni, ha a szegények szegényei lesztek, ugye?

- Az, akkor is. A szegényt szereti az Isten a legjobban.

- De nem azt a szegényt, ki selyemmel fődí a rongyait.

- Ne bántsa néném. Nem ismeri, milyen jó, derék lány az. Színaranyat ér a szíve - szólalt meg Terka, aki félve figyelte a két asszony harcát.

- Hagyjad el Terka, hisz azért jött ide, hogy legyalázzon.

- Azért jöttem ide - mondta az asszony, s nyugodtan simogatta a kezében levő keszkenő szélét -, hogy megmondjam neked, hogy hiába jársz a fiam után. Jobb, ha idejekorán éntőlem tudod meg. Menj máshoz, ne vesd a szemeidet mindjárt a legderekebb s legpénzesebb gazda fiára. Mert az csak addig pénzes, míg téged nem ismer. A mi fiunkat nem gányó lánynak neveltük, a mi portánkon ne érezze senki a dohánylé szagát...

De ezt már Julcsa nem bírta tovább. Felpattant ülőhelyéből, odament az öregasszony elé és szembenézett vele:

- Ismer? nem ismer? Szegény ember lánya vagyok. De... csak úgy megyek a fiához, tudja meg, hogy ott hagyja értem mindenét, pénzét, tanyáját, családját. Hogy csak úgy megyek hozzá, ha koldus leszek. Koldus vagyok, koldus legyen a párom.

Ezzel kiment.

A házajtónál Bálint várt reá. Körülte a gányók.

- Megmondtam anyádnak is, megmondom neked is. Úgy megyek hozzád, ha elhagyod értem apádat, anyádat, el pénzedet. Mert csak így vagy az én nyomorúságomhoz méltó. Gazdaemberhez nem megyek.

A gányók szemmeresztve hallgatták. Czombos Miska szólalt meg:

- Igazad van. Most már veled tartok. Akinek nem tetszik, amit a Julcsa mondott, megfelelek neki én.

- Ne akarj az olyannak prókátora lenni, kinek nincs szüksége reá - mordult rá Bálint, félrelökve a fiút. - Te meg gyere Julcsa innen velem, még nem késő. Békéld meg anyámat, s menjünk aztán a paphoz.

- Én... őt? És ha azt mondanád, tépjem ki a szívemet gyökerestül, hamarabb megtenném. Amint mondtam, úgy van. Most terajta áll, hogy az enyim lesz-e vagy másé. Szegény sorsban veled megyek. Nem az én gyomromnak való a gazdák kenyere... Isten áldjon...

És a lány, a többi gányó legények-, lányoktól követve elment.

Bálint egyedül maradt. Odabenn meg szegény Annus Terka nyelte a keserű falatokat egyre-másra, Csepcsányiné meg csak tartotta szóval.

9

És Manga Julcsa várt. Napok múltak, s Bálintról se hír, se hang. A munkába embert állított maga helyett. Izenetet meg nem küldött a lánynak semmit.

Julcsát majd elpusztította a lelkében lázongó szenvedély. Se éjjele, se nappala nem volt. Szólni meg nem szólt senkinek. Nem engedte a büszkesége. Dalolt egész nap, hogy azok ne sejsék, mi marja a szívét. Pedig a fennhéjázó szavával megnyerte mind a gányókat. Mind neki adott most már igazat. Nem volt melegebb szószólója Czombos Mihálynál, aki pedig idáig lenézte, mert azt hitte, csak a legény pénze után bomlik.

De mit törődött ő most ezzel? Mit a szóbeszéddel? Mit bánta volna, ha az egész világ felfordul is, csak Bálintról jött volna hír.

Esténként leste a Hajdúvölgy szélén, tán odajő beszélni véle... Tán akadályok vannak az útjában, azért nem jöhet, tán ez, tán amaz. Szabadszenttornyáról meg csak jöttek a részesek, de büszkesége nem engedte, hogy tőlük tudakolja, hogy mi van Bálinttal.

Így telt el egy hét. Vasárnap Juci néninél, a Homokháton volt bál. Hítták a lányok, Terka meg Rebeka, menjen velük. Nem akart. Bálint nélkül úgyse érne a bál semmit...

- Ugyan hagyd el, hisz még azt mondják, ott hagyott, azért nem mutatod magad - ejtette ki Terka.

- Azt mondják, azt... Akkor megyek... Nem látta még Manga Julcsát senki se sírni, nem is fogja.

És a lány felöltözött a legszínesebb ruhájába. Fejébe, hajába piros szegfűt tűzött. Rózsaszín szalagot font a hajába, s hat alsószoknyát vett a selyem viganója alá. Olyan kényes volt, mint még soha.

Suhogott a sok szoknya körülte, illatozott egész teste a rozmarintól, szagos majoránnától. Napbarnult nyakán tíz sor kláris, arany gyöngykoszorú övezte a fejét. A fülében két nagy máriás-arany fülbevaló. A füle mellett egy egész csokor téglaszín muskátli.

Amint kilépett a házajtó elé, a két másik lány irigységgel, elragadtatással nézte. Ilyen szépnek még nem látták sohasé.

Amint végimentek a homokháti főutcán, a gazdalányok mind összebújtak szapulni. Ez az a híres Manga Julcsa, ki a Csepcsányi Bálintra vetette a szemét, ez az, ki azzal kérkedik, nem kell néki se pénze, se háza. - Ez az a híres gányó lány, kiről hét nótát csináltak egy takarás alatt.

Éppen három órát ütött, hogy befordultak a Juci néni kapuján. Az udvarban volt az egész mindenség. A nagy eperfák alatt táncolt a hármass falu egész fiatalsága.

Ott volt Misinszki Franci sötét gyászruhában (nem tudom, kit gyászolt olyan vígan) az újdonsült urával. Ott Guba János meg a felesége, kit a tavalyi szénagyűjtéskor választott künn a sós tó partján, három lány közül. Ott Molnár Jánosné, madárkaszerű arcélével, meg a derék Jánossal, ki kötelességtudólag, nagy figyelemmel és becsülettudással táncoltatta pirinkó feleségét. Meg Berta Pál, kivel Molnárné, mint ahogy az írás mondja: „ült egy meleg subában, no de persze régen, még kislánykorában”. A subát Bertáné sikkasztatta el valami vándorló-legénnyel, hogy ne legyen többé szóbeszéd róla.

Meg a csendes Éliásné is eljött a falu széléről, gyönyörködni a süldő legény fiában, kiből olyan híres táncos lett.

Meg Rétes Mari, magára rántva legszebb tarka viganóját, kijött Orosházáról, hol szolgálatba lépett, és itt nyolc major gányósága, elvegyülve fehér gyalcsigatyájú, kackiás kis kalapjukban, a gazdafiúk fekete, finom posztó-mándlijai között. - Hányféle szín a sárga napfényen, a fehér ingek, gatyák szinte vakítóan világítanak ki a tarka selymekendők, színes viganók közül. A homokháti paraszt-banda húzza, odabenn meg két cigánynál néhány legény mulat.

Bálint nincs a táncolók között. De hogy is lenne, hisz itt úgy se táncolhatna mással, mint a „gányó-lánnyal”.

Azért Julcsa csak elmegy a táncba. Hisz itt minden legény, lány tudja a történetét, itt hát nem lehet bús, levert. Itt nem láthatják, csak csapongó kedvét, három határban híres táncát. Györgyi Jóskával járja. A legények között ő a legjobb táncos. A legény méltósággal, lassú lépéssel kezdi, ő azonban gyorsítja. Táncol, mintha csak minden egyes lépéssel a szíve bánatján könnyítene, annyira rezeg egész teste, oly szenvedéllyel járja.

A csárdás alatt azonban eszébe jut, hátha Bálint az ivók között van, hátha egy pohár bor mellett várja... nem akar addig táncolni, míg megérkezik.

A tánc végeztével odasiklik az ivó ajtajához. Odabenn csak Tóth András, meg egy társa isznak. Széles a kedvük, hangzik a daluk, két cigány húzza nekik, de annak a két cigánynak még a cincogásából se hall az ember semmit.

*Míg engemet szerettél,
Piros csizmát viseltél.
De mióta nem szeretsz,
Mezítláb is elmehetsz.*

Így dalolja a csendőr. Érti a lány, ellepi két arcát a vér. Hirtelen a táncolók közé vegyül, s még feléje se néz többé az ivónak.

Senki... senki. De hát hol lehet? Hát csak ilyen volt a hűsége, olyan, mint az árvalányhaj virága, amelyet az első nagyobb szél elkap, s elvisz oda, honnan nincs visszajövetel! Eh... annál jobb, hajtja a lány. És táncol, táncol örült szenvedéllyel. A legények meg majd szét-szedik. Hisz azelőtt csak nagy nógatásra ment el egyik-másikkal. Most meg nem nézi, ki kéri, megy mindegyikkel, és szinte tüzes szenvedélyével lávát önt a lelkébe is, akivel táncol. Mert a legény is mind úgy járja az oldalán, mintha ennek az egy táncnak végeztével már egyenesen az örök fényesség birodalmába kíváncozna. Julcsa lángszín rokolyája perdül, kibomlott piros szalagjai körülövezik testét, megrezgő ajka kéjes szenvedélytől liheg, szikrát hány a szeme, minden izma mozdul, úgy táncol, mintha csak nem is a testével, de a féktelen kintől megtelt lelkével járná a csárdást arra a hegedű hangjára, amely boldogságról, szerelemről húzza ezt a keserűt!

Egy tánc végeztével, egyszer csak odasiklott hozzá Juci néni, s letörülve az izzadtságtól gyöngyöző arcát nagy piros kendőjével, így sóhajtott fel:

- Hej, ha nékem ilyen szolgálóim volnának, mint te vagy Julcsa, nem volna üres az ivóm hétszámra.

Julcsa szürke szeme szinte bogárszínűvé vált, oly sötéten nézett vissza Juci nénire:

- Nem fogadna fel tán szolgálójának? - kérte élesen.

- No, ne haragudj hát lányom. Ennél én úgyse tudtam volna többet mondani a táncodról.

De a leány oda se figyelt már rá, odadobta magát egy új táncosa karjai közé, s csak járta-járta tovább. Késő este lett, s csárdása még csak oly tüzes volt, csak oly szenvedéllyel járta ki a muzsika minden hangját, mint kezdetben, amint épp egy friss kellő közepén meglátta, hogy Bálint lassan... mint akinek nem sietős a dolga, belép a kocsmá kis kapuján.

Julcsa azért csak táncolt, mintha nem is látná... A csárdás végeztével aztán felment a ház sötét folyosójára épp az ivó elé, s ott várta. Itt lesz a legjobb hely, mert sötét is, az ivók zajától meg nem hallatszik a hangjuk.

Egy fél percig egyik se szólt, csak álltak egymás mellett, végre Bálint törte meg a csendet.

- Egy hétig küzdöttem. Egy hétig - mondta megcsukló hangon. - Nem bírtam velük, és most...

- És most eljöttél ugye... megmondani, hogy velem maradsz, és megélünk a két kezünk munkájából - szakította félbe Julcsa hevesen, közeledve Bálinthoz.

- Most eljöttem - s Bálint akadozva folytatta -, tudod, hogy szeretlek, tudod. Nem lesz soha más a szívemben, csak végtelen szerelem... irántad. De így nem lehet. Nem, nem lehet... Az öregjeim kitagadnak. De nem ez fáj. Az apámat szeretem, nagyon öreg már és gyöngé. Szüksége lesz rám nemsokára. Látod, mit tehettem... Meg kellett tennem. Akad még néked vigasztalód, Julcsa. Énnekem nem lesz ebben az életben boldog napom többet. Koldushoz ne menjél!

Elhallgatott, kereste a szót. A lány meg nem felelt rá semmit. Nem hitte, nem, amit hallott. Hát ilyen is lehetséges? Annyira nem várta Bálint szavát, hogy szinte beledermedt a hallatára. Szinte a szíve megszűnt dobogni, szinte elalélt a lélek benne.

Hallgattak mind a ketten. Az udvaron azok új csárdáshoz kezdtek. Odabenn meg a két cigány csak cincogott. Tóth András harsogó hangja meg elnyomta a két muzsikás visszás hangját -, s csak folytatta a nótát folyton: „Mezítláb is elmehetsz...”

Ismét Bálint szólalt meg:

- Mit tehettem? Voltam Zalaiéknál. Egy hétig kértem apámékat, könyörögtem egy hétig.

- Egy hétig! egy hétig! - kiáltotta be a hangos éjszakába a leány. - És egy örökkévalóság fogja bánni, amit meg én követek el. Kövess! - mondta tompa hangon Bálintnak. Aztán feltárta az ivó ajtaját, ott András a cimborájával, odakönyököl az asztalra, s csak dalol. A kocsmárosné egy liter bort tesz éppen eléje.

- Tóth András, tudom, nem kellek már neked hitestársul. Nem is kívánom ezt a tisztességet. Jobb lánynak való ez, mint én vagyok. A Gányó Julcsát nem viszik a paphoz, az csak ölelni jó. Leszek a szeretőd, ölelj át... Kelmed meg, Juci néni, ha dalos, nótás szolgálót akart, hát leszek én olyan, hogy még a homokháti pap szava se hallik, fogadjon meg, leszek a cselédje...

És odament Tóth Andrásához, lebontotta nyakáról az odakötött kis selyemkendőt, s odanyújtotta néki. Az félig mámorban, mint ki maga se tudja, ébren van-e vagy álmodik, átfonja karját a leány dereka körül...

Bálint, egyet káromkodva, mint párdúc, ott terem, s ki akarja a karjai közül tépni. De a leány megnyúlt derékkal, erős karral visszalöki, úgy, hogy a poharak közé esik.

- András a szeretőm, ne legyen gondja kelmednek rá.

A lármára a táncolók is bejönnek. Julcsa egyenesen szembe néz a mindenséggel.

- Vezessétek ki ezt a legényt. Szememre hányta, hogy az András szeretője vagyok. Hát igaza volt. Az leszek. Vigyétek innen, mert elvesztette a fejét, megártott neki, hogy gazdalanlyal volt a papnál. Ti meg, lányok - fordult oda a két gányó lányhoz, Rétes Marihoz meg Annus Terkához - mondjátok meg otthon, hogy a Julcsa nem olyan lány, akit el is lehetne venni. Az csak csárdába cégérnek való. Igazuk volt... Beszegődtem a Juci nénihez. Itt majd megbecsülnek...

És a szilaj leány odavetette magát András karjai közé. Bálintot meg a gazdalegények körülfogták, s erőszakkal kituszkolták az ivóból.

10

Reggelig dalolt, mulatott az András oldalán, csókolta az ajka, ölelte a karja... Csak a szívében volt véghetetlen némaság. Mikor aztán a csendőr mámorosan elhagyta, s a két cigány is kilódult a csárda ajtaján, a leány szinte bambán kérte magától, igaz volt-e mindez vagy álom? Hová jutott és hogyan?... Maga se tudta. Egy lépést tett csak előre, s ezzel lecsúszott, le a lejtő legaljára. Miért? Hisz Andrást nem szerette... Bálint meg nem érdekeltte meg a szerelmet. De most már késő a bánat, késő...

Reggel még munkához se foghatott, hisz nem volt vele egyebe, mint ez a tarka köntös, csupa selyem, arany a testén. A Juci néni meg boldog is volt nagyon, hogy egy ilyen szolgálót kapott, hogy hagyta volna már első reggel dolgozni! Hisz még így tán el is kedvetlenedett volna a dologtól.

Míg az öregasszony benn a szobában rendezkedett, porolt, Julcsa leült a tornác lépcsőjére, és nézett maga elé... A szomszéd szőlőben egy ember kapált. Nem volt éppen fiatal, haja is deresedett már, ráncok boronálták be a képét, de azért a szemeiből fiatal, ifjú szív melege sugárzott ki. Horváth János volt, a nazarénus.

A lány csak nézett maga elé.

Az ember úgy látszik, hallott a históriáról, mert munkája közben nem egyszer feltekintett reá. Míg egyszer csak, hogy tekintetük összevágott, megszólalt.

- A Manga András leánya vagy, ugye húgom?

- Az - felelt rá a lány röviden.

- Ismerem apádat. Györgyiékkel laktak egy házba, tudom.

- Azokkal.

- Reggelig tartott a bál?

- Nem, csak az ivóban táncoltunk.

- Te is? A Manga András lánya.

- Az vagyok. Gányó Julcsának is hínak. Nóta is van rólam.

- Ez nem érdem.

- Nem? Az se, ha az ilyen szegény ember lánya csendőrökkel mulatja át az éjszakát?

- Az meg már éppen bűnös cselekedet.

- Hát ez nem bűnös, ki otthagyja szeretőjét, s olyat vesz el, akit nem szeret?

- Az olyan elkárhozik.

- Mit ér az nékem?

- Csak az Isten malasztja ér valamit.

- Kelmed tán hívó?

- Krisztusban hiszek.

- Én is hittem az Isten igazságában eddig. Most kiben higgyek, ha a szeretőm szavában se lehet.

- Ne káromold az Urat, lányom - mondta János szelíden. - A nagy megpróbáltatásban van ő legközelebb hozzánk.

- Hej, elszakadtam én tőle... igen nagyon messzire.

- Egy megtért bűnös száz jámbor hívővel felér, így mondja ezt a szentírás.

- Elbukni könnyű... pedig még nem is olyan rég buktam el, csak tegnap. Ugyan milyen is lehetek így, megváltozott az ábrázatom? - Ezzel odament a lány a kúthoz, s belenézett a medrébe. - Olyan vagyok, mint voltam. Úgy látszik, azelőtt se értem többet.

- Annyit értél, mint amennyi jó érzés a szívedbe szorult.

- Szerettem Bálintot... szerettem. - És most vette észre magát, hogy ennek az idegen embernek itt, maga se tudja miért, de mindent elmondott.

- A szerelem határa az emberöltőig se tart, csak az az érzés ér valamit, ami Istenhez emel.

A lány felnézett rá. Az ember dolgozott nyugodtan, fel se tekintett rá, amint ezt mondta.

- Könnyű kigyelmednek. Énnékem üres a világ.

- Nékem telve van azzal, amit érzek...

- Mit érez... mit? - kérde a lány kérdő arccal.

E percben kocsi állott meg a csárda kapuja előtt, egy rakott szekér. Rajta nyoszolya, ládák, kocsisa Czombos Mihály.

Amint Julcsa meglátta a kocsit, azt hitte, meghasad a szíve. Megismerte a ládákat, az ágyat. Az ő ruhája... az ő ládája, az ő szűzi nyoszolyája van rajta. Az, amelyet a Bálintékhoz kellett volna vinni, szüret után... Így hát kitették az apai földél alól. Nyitva, nyitva előtte a széles világ...

- Az apád küldött - mondta Mihály egymás után lerakosgatva a bútorokat földre. - Elküldötte néked a két ládát.

- El? - kérte a lány szívszorongva.

- Meg ezt az ágast, a ruháidat akasztottad rá, úgy tudom.

- Azokat... aztán mit még?

- Meg a nyoszolyádat. Benne van az ágyneműd is mind. Egy dunyha, négy vánkös, két derékalj, cihák...

- Aztán még mit?

- Ezt a pár tányért is. Keresményedből vetted. Jó lesz néked... ezentúl.

- Egyebet semmit?

- Egyebed nem volt.

- Aztán... izent valamit még nékem?

- Úgy szólott, hogy hagyjam meg néked - mondta kérlelhetetlen nyugalommal Mihály -, hogy soha többé át ne lépd a házuk küszöbét. Hogy ne tudjon rólad ezentúl se jót, se rosszat. Ne hallja a nevedet említeni, még a halálos ágyán se, mert ha szegény ember is, meg gányó is, de eddig becsületben öregedett meg. Csárdáslányt nem tűr meg a házánál. Így mondta.

- Így mondta?

- Így. Többet nem mondott.

Julcsa odament az egyik szekrényhez s kinyitotta. Mintha csak ránézve e percben a legnagyobb fontossággal az bírna, hogy minden megvan-e benne. Aztán odament a másikhoz, kinyitotta azt is. Abban is rendben van minden. Majd odafordult Mihályhoz.

- Jól van Mihály. Menj haza... Én meg csak azt ízenem néki, hogy a jó Isten áldja meg minden ősz szál haját. A jó Isten örködjék minden lépte fölött... és ne is halljon soha, soha többé rólam semmit. Ezt mondd meg neki Mihály egyedül, most az Isten áldjon...

Mihály odament hozzá, és kezet adott neki. Összenéztek, egy se szólt egyet se. Aztán felpattant a fiú a kocsira, közibe vágott a lovaknak, s gyors vágatással elrobogott.

Julcsa pedig, elfelejtve, hogy Horváth János ott van a kerítésnél, és láthatja, odarogyott az egyik szekrényre, s keservesen elkezdett sírni.

Sírt, sírt soká. Elsírta a tegnap szívében maradt könnyeit is, amelyet csókra, ölelésre váltott az éjszaka.

Amint így elhagyatva zokogott, egyszerre csak egy hang riasztotta fel, János volt. Átjött a kerítésen. Rátette vállára a kezét.

- Mi bajod van leányom?

A leány felvetette szemét. Hej, ha ezelőtt valaki így sírás közben találja, de megbánta volna... Vagy tán ennek az embernek szabad?

- Egyedül vagyok, és széles a világ.

- Telve a világ azzal, amit érzek, és az Isten veled vagy - mondta a nazarénus, és lassan elballagott.

11

Julcsa mint szolgáló nagyon bevált. Rendes, gyors és pontos volt. Ellátta a Juci néni minden vendégét, mindegyik nyelvén tudott szólni, csak csókolni, ölelni nem hagyta magát többé. Akkor este egyszer - és soha többé. De ennek a híre csak több vendéget hozott a csárdába. A legények kerülgették nagyon, mind azt hitte, ő lesz az, akit kiválaszt, s kinek majd szavára hallgat. Azért aztán a Juci néni is belenyugodott, hogy nem tesz eleget a vendégei kívánságának. Egy hétig nyugodtan is volt. Mind csak azért remegett, hogy Tóth András majd visszajő, s jogait fogja követelni. De az orosházi csendőröket Csorváásra rendelték, hol a szocialisták újra zavarogni kezdtek, ott lehetett az András is. Reggelenként, mielőtt vendég jöhetett volna, odament a kerítéshez, s el-elbeszélgetett Jánossal, ki ott bíbelt szőlőjében.

- Aztán mikor lesz a szüret, bátyám?

- Az idén korábban, egy hét múltán meglesz.

Egy hét múltán. És a lánynak az járt az eszébe, hogy pár hét még, és Bálint esküvője is meglesz... és akkor, akkor vége lesz reá nézve dalnak, vége táncnak. De hát ma is, mit ér! Vissza csak nem térhet már hozzá.

- Hosszú lesz a tél - mondta a lány. Arra gondolt, milyen lesz a tél. Hová hajtja majd a fejét? Itt csak nem maradhat örökké.

- Nékem nem. Mert nem fogy el a dolgom akkor se.

- De mi lesz az én dolgom télen?

- A vendéget ellátni, mint tavasszal, nyáron meg ősszel.

- Tán csak nem hiszi? - pattant fel Julcsa, lángszínre pirulva.

- Tudom, hogy nem. Látom a szemedből. De hát nem találnál jobb helyet?

- Hol, kinél? Urat még nem is láttam.

- Parasztgazda is felfogadna.

- El is szegődök innen, csak találjak helyet. Bár a Juci néni nem bánt. Beletörődött már abba, hogy csak félkonvenciónak teszek eleget.

- Az Istennek csak nem tetszik ez a hely.

- Majd elsegít innen... aztán meg... - tette hozzá akadozva a lány - itt hallhatok hírt amazokról is.

- A Bálintról, ugye?

- Arról is. De meg a majorosiakról is.

- Ha az én szavamra hallgatnál...

- Nem vagyok én arra érdemes, hogy kigyelmed a szavát pazarolja rám - felelt reá Julcsa keserű hangon.

- Ha te megértenéd, hogy Krisztus miért eresztette magához a kicsinyeket, miért hagyta megcsókolni a lábait a vétkes asszonytól...

A leány figyelte arcát, hangját. Nem tudta maga se miért, de úgy érezte, mintha más ülne itt, mikor beszél, s más hallgatná a szavát, nem ő. A beszédje alatt, mintha elaludt volna a tűzláng a szívében, mintha se gányókról, se Bálintról, sem a csendőrről nem tudott volna semmit. De jó is elhallgatni, amit beszél.

A szeretet szavát hallotta mindenben. Aki szeret, az nem kárhozik el, aki szeret, csak az él.

- De aki meghal... az szerelmét is elviszi magával. - S a lány úgy érezte, legisjobb lenne meghalni - s elvinni szerelmét magával a fekete föld alá.

- Nincs halál, csak élet, élet volt, van és lesz - mondta a nazarénus, és nyugodtan feltekintett reá. A lány meg lesütötte a szemét. Bálint pedig soha se látta szemlesütve. Azzal szembenézett mindig. Ez meg, ha reá néz, mintha kinyitná a lelke könyvét, s lapozna-lapozna benne úgy, ahogy a kedve tartja.

A lány hallgatta volna még soká, de Juci néni kiáltott reá, be kellett az ivóba mennie. Tán vendég érkezett.

12

Utolsó házai csendes faluvégnek. -
Minden kis ablakban piros mécsek égnek.
Kivilágítanak a nagy éjszakába,
Letaposott utca fehérlő havára.
Amott a hegy felett, tiszta fehér fényben,
Ragyogó nagy csillag a távol kék égen.
Bizalmas a mécsfény - ott emberek laknak,
Betérek hozzájuk - hátha befogadnak?
Ugyan mért térnék be? Engem ott ki várna? -
Csak a csillag után - tisztább a sugárja.

Czóbel Minka

Egy este, tán három napra rá, amint a vendégek elmentek, és Julcsa elrakosgatott, kinyílt az ajtó, s Tóth András lépett be rajta. Julcsa azt hitte, fejére szakad a ház. Mintha tűzláng borította volna el a lelkét, dacosan megállt előtte, és szembenézett vele. András azonban nem riadt vissza, kitérte karjait, ment, mint aki ismert háznak kapuján indul befelé, biztosan.

- Vissza, András. Ne nyúlj hozzám!

- Tán ismersz még, hé, Gányó Julcsa!

- Az vagyok, de nem a szeretőd.

- Egy éjszaka az voltál.

- Meg is átkoztam százszor azt az éjszakát.

- Én meg megáldottam minden pillanatát.

- Akkor éjszaka fordult tőlem el az Isten.

- Akkor éjszaka nyílt ki előttem a magas égbolt. Julcsám, gyönyörűm! - s a férfi közeledett hozzá.

A leány halottra válva, szinte megdermedve ott állt egy helyen, amint azonban hozzáért a karja, egy ugrással az ivó túlsarkában termett, s az asztalt tolta maga elé.

A csendőr szemét azonban elfutotta a vér, már nem látott, nem hallott semmit, csak az a múltkori éjszaka járt az eszébe. Bírni akarta a lányt, ha addig él is. Egy kézzel félrelódította az asztalt, s most előtte állt.

A lány egy percig tétovázva nézett maga elé, sem előre, se hátra. Előtte a magas, erős férfi, mögötte a fal... Mit tegyen? Egyszerre, mint a macska, felszökött az ivóból a padlásra vezető létrára, s homlokegyenest felszaladt rajta. A meglepett férfi első pillanatban nem tudta, hogy történhetett. Aztán észrevéve magát, utána akart rohanni, de a lány egyet rántott a létrán, s felkapta a padlásra. Ide nem jöhetett utána. De a legénynek volt-e távolság, amelyet át ne lábolt volna - volt-e olyan emelet, amelyre őérte fel ne tudott volna mászni? Egyet gondolt, s aztán gyorsan odahúzta az ivó asztalát a padlásajtó elé, egy szék még reá, és fenn van. Ott pedig a padláson az övé - ott nincs, nincs mentség.

Eh, ha meghal - cikázik át a leány lelkén -, hát meghal. Amott a padlás hátulsó ajtaja nyitva, arra kimenekül. Egy ugrás, és a János szőlőjében van... Ha kitöri derekát... az is jobb, mint egy pillanat még ennek az embernek a karjai között.

Mint a macska, odasiklik az ajtóhoz, behunyja a szemét, s egy pillanat alatt lenn volt a szőlővenyigék között. De jó az Isten. Egy pár nap előtt kapált itt János, puha a szőlő hantja, s a lánynak csak a ruháját tépte el a venyige.

Innen hová? Csak egy út lehet. Ott a János kunyhója, egy mécses világít még ki belőle - oda. A lány lélekszakadva rohan a kis házig, belöki ajtaját, és benn halálra válva János elé rogy.

- Mentsen meg, mentsen meg! Tóth András jó utánam. Meghalok, ha itt ér.

- Hajad szála se görbül az én kunyhómban - mondta János nyugodtan. Kiment háza elé, rázárta a lányra a kunyhót s ott várt az ajtó előtt.

Az éjszaka csendjét András káromkodása szakította meg. Kiugrott ő is a lány után. Összekarmolva a képe, vér önti el az arcát - de azért nyomában.

Látta, hogy abba a kunyhóba ment be.

A küszöbnél, szemben egymással a két ember.

- Itt van, eressz be, mert tönkreteszlek.

- Az én házam az Úr hajléka, oda csak tiszta fővel, tiszta lélekkel jut az ember.

- Eressz be, mert darabokra zúzlak - s felemelte a kezét.

A nazarénus nyugodtan közeledett felé, leeresztett kézzel, messzire elhajítva magától a süveget.

- Itt a homlokom, nincs söveg rajta, mely ütésedet felfogja. Nincs kezemben fegyver, nincs velem más, mint az Úr mindenható ereje. Testemen keresztül bejuthatsz, lelkem azonban megvédi akkor is a lányt.

A csendőr visszariadt. Maga se tudta, miért, de ő, aki annyi fegyveres emberrel állt már szemközt életében, ettől a fegyvertelentől iszonyodni kezdett. Bárcsak lett volna véle valami, egy kő, egy fejsze. De semmi, semmi. Nincs más fegyvere, mint a testi ereje. A keze fejével meg hogy illethette volna ennek a védtelen embernek a homlokát, itt, az Isten ege alatt?

A nazarénus ment feléje, a csendőr meg hátrált. De János mind gyorsabban haladt, s midőn odaért hozzá, megfogta szelíden a kezét, s így szólt:

- Ketten vagyunk védtelenek. Egy olyan ember, ki fegyvert nem foghat a kezébe, s egy lány odabenn, kit az édesapja elkergetett, mert egy éjszaka tartamán a te szavadra hallgatott, és aki ma a szegények szegénye, nincs egyebe, mint amit az Úr végtelen kegye reáruházott: lelki-ereje. Törj reánk, András, tégy tönkre minket. Vagy ereszd útjára a szegény embert, hogy megmutathassa annak a lánynak, hogy melyik az a csillag, amelynek fénye tündöklőbb az emberek hajlékából kiáradó mécsek sugarainál.

És a csendőr - egész lelkében megrendülve - megrázta a nazarénus kezét, s aztán torony iránt elrohant a sötét éjszakába.

A nazarénus, megtörülve a homlokáról gyöngyöző verejtéket, visszatért a házba.

- Mai napunk munkáját bevégeztük, menj pihenni lányom. Holnap az igaz útra vezetlek.

Manga Julcsa felállt, s ment feléje. A szemeik összenéztek, de nem szólt egyik sem.

Soká így álltak szemben egymással. Majd Julcsa szólalt meg:

- Vezess el bárhová... csak oda ne. Bárhová vezetsz, az igaz ösvény leszen... érzem.

- Istenben bízál csak, én az ő útját járom. A keskeny ösvény szövétnekét tartom.

- Megyek veled - mondta a lány.

És a nazarénus elvezette. Nem ment messze véle, csak a szomszéd házig. Ott lakott az öreg Ányosné, annak gondjaira bízta a lányt.

13

Ányosné, kihez vezette, szűkszavú, beteges asszony volt. Már jóformán nem is élt, csak abban még, amiben hitt. A homokháti főutcán lakott, tán ötödik ház volt a portája a Juci néni kocsmájától. Kicsiny ház, szőlő közepén, amelyet szintén János munkált. Így szokták ezt a hívők, összetartanak, támogatják egymást. Aki elaggott, és maga nem munkálhatja földjét, azét elmunkálják a „barátai”, mint ahogy azokat nevezik, kik már beépültek.

- Egy bűnös, eltévelyedett lelket hozok a házadba, gondodra bízom. Meglátta az igaz ösvényt, azon akarná végigjárni ezentúl az élet útját. Igaz szolgálód leszen.

- Az Úr kedveli azt, ki bűnből tér vissza közénk, s megtért. Az Úr szolgálója vagyok.

- Én járok majd hozzá tanítani. Te istápolod.

Az öregasszony felkelt ülőhelyéből, odament a lányhoz, s az egyik nyoszolyához vezette.

- Itt megpihenhetsz, ha elfáradtál.

- Elfáradtam... nagyon fáradt vagyok - szólalt meg a lány. Úgy érezte igazán, megingott alatta a föld, s pihenni vágya.

- De azért még elmondom azt, amit mondanom kell. Hallgass meg, néném, ki vagyok. A Gányó Julcsa, a nóták Julcsija. Pár nap előtt még fiatal szeretőm volt - most hangja éles lett egy pillanatra. - Elhagyott. Odavettem magamat a más karjai közé, kit nem szerettem, tisztátlan testem, lelkem - tette hozzá most már nyugodt hangon. - Befogad így a házába?

- Nem azt kérdelem, mi voltál. De azt, mi vagy. Ha elfáradtál, itt megpihenhetsz.

- Maradok - s a leány körülnézve a tiszta tágas szobában, úgy érezte, e percben született.

- Ányosné lát el engem is, Julcsa. Ő főz, mos reám, én meg a szőlőjét gondozom.

- Majd főzök, mosok én kelmednek ezentúl, tudok én hozzá, hogyha gányó leány vagyok is.

- Az nem vétek. Lehetsz gányó is, csak hívő legyél. A csárdába meg én átmegyek - tette hozzá János -, és elintézem dolgaidat.

- Mitévő legyek a bútoraimmal?

- Ruháidra bizonytal nem lesz már szükség.

- Ágyamra se, elhállok én a földön is.

- De azért mind elhozom. Odaadhatod ruháidat a lánytársaidnak. Azokról úgyse tudsz majd ezentúl semmit.

- Ők se tudjanak rólam.

- Isten tudjon rólunk csak, s mi róla - mondta János, és kiment.

A lány, hogy egyedül maradt az öregasszonnyal, munkához fogott, s dolgozott délig. Délután ő vitte ki az ebédet Jánosnak a szőlőbe. A nazarénus szürethez készült. Holnap reggel kezdik a szőlőt szedni, az idén hamar lesz újbor. Amint a lány végigment a nagy, tágas, pusztai szőlőn, meg-megállt az őszi napon. Elmerengett. Merre szem lát, csak szőlő. Itt-ott egy sugár jegenyenyárfa szakította meg a nyári naptól oly színesre perzselt szőlő sorait... Ott az út szélénél kis présház, amelyet tökéletesen befutott az összevissza kuszált venyige, amott egy csomó pirosra érett ricinus. A szőlő útjain szerteszét ágbogas alma-, meggy- és cseresznyefák. Itt-ott egy százados diófa, jobb idők emlékéül. A tőkék oldalán érett, kékellő szőlőfürtök, a tőkék alján meg szertefutott tők s egyéb vetemények. Mindezen túlért, viruló mindenséget keresztültáncolta az őszi még színes, de azért már langyos napsugara... s a levegőt meg-megvonalozták a vénasszonyok nyarának finom, pókhálószerű ezüstös száalai.

Végtelen nyugalom itt a virulás közepén. Nyugalom, pedig holnap kezdődik a szőlő pusztulása: a szüret, s aztán letarolva élet, termés. Olyan, mint a hívők élete. Nyugodalmas, békés... pedig holnap tán már porba hull az élet gyümölcse, és vége a földi létnek.

De jó is itt. Miért is jutott ide olyan későn? Miért nem jöhetett ez emberek elé szennytelen testtel, lélekkel; miért nem nézhetett annak az egyszerű embernek a szemeibe akkor, midőn még arcát sem a szenvedély, sem a szégyen pírja el nem futotta. Midőn még, ha tarka ruha fedte is a testét, lelkén még rajta volt a harmat, míg a forró nyár el nem pörzsölte szíve virágait.

- Késő, késő... Most már nem nézhet a szemeibe, csak akkor, ha hibáiról, vétkeiről beszél neki...

És a lány haladt lassan. Nem sietett, jólesett neki az őszi napfény, jól, hogy itt olyan távol van attól a másiktól. S egyszerre mintha kígyó siklott volna át a testén, úgy megborzadt. Eszébe jutott, hogy Bálint elhagyta, hogy megcsalta, hogy érdemetlen volt szerelmére. Egyszerre lángba borult a lelke - szilaj vágy fogta el, szembenézni, s arcába köpni néki még egyszer,

utoljára azt, hogy undok, hogy haszontalan ember! Hogy gyűlöli, hogy nem akar róla tudni se jót, se rosszat, hogy eltemette a szerelmét örökre... De minek azt neki elmondani, ha így van? kérte önmagától... És így van-e? A lány összehúzta keblén a nagy fekete kendőt (már sötét ruhában volt, mint a hívő asszonyok), meggyorsította lépteit. Egy pár lépés csak, s a János kunyhója. Ott áll a kunyhó előtt, s feni a kapáját. Odamenjen eléje?... Nem, nem, most nem. Úgy érezte, e percben méltatlan arra, hogy a szemeibe tekintsen.

Odalopózkodott mögé, a kunyhó túlsarkára. Letette a kosarat, és csendesen, nesztelenül elment...

De, mikor már jó messze volt a kunyhótól, önkénytelenül visszatekintett. János nem vett észre semmit.

14

Egy délután, amint künn ült a pitvarajtóban a földön, s az öreg Ányosnétól kapott bibliát lapozta, egyszerre, amint föltekint, mintha csak a földből nőtt volna ki - Bálint állt előtte. A lány felugrott. Be akart a szobába menni, Bálint megragadta a kezét.

- Állj meg egy szóra, csak egy szóra, Julcsa.

- Miért jöttél, hát nem volt elég, amit mondtál, még tetézni akarod? - kiáltott fel a lány.

- Hallgass meg. Megbántam, amit tettem, meg amit elkövettem, te tőled függ csak, Julcsa, s visszatérek hozzád...

- Nekem nincs már szavam hozzád. Ami mondanivalóm volt, megmondtam, s megtettem. Azt is, amit nem kellett volna. Miről legyen hát szóbeszéd ezentúl közöttünk.

- Arról... hallgass meg, Julcsa... arról, hogy ma és mindig, örökre téged szeretlek. Hiába minden. Hiába az apám ígérete, pénze, hiába a szülőim fenyegetései... Tevéled a nyomorúság paradicsom leszen, nélküled a jólét maga a pokol. Eljöttem hozzád, hogy megkérjem a kezedet.

A lány odakapott a szívéhez. Én Istenem, mily boldogságot jelentett volna néki ez a három szó pár nap előtt! És ma mit ér?

- Kezemet kéred. Hát nem tudod, hogy azt az éjszakát a csendőrrel töltöttem? - vágta szemébe Julcsa felegyenesedve, emelt fővel, szembenézve vele.

- Tudom, tudok mindent. Mit bánom én még ezt is. Így is csak az a két szem fog reám nézni, mint az előtt az éjszaka előtt nézett, az a két kar fog ölelni, mint azelőtt... az a száj...

- Ne folytasd, mert többet találnál mondani, mint amennyit a gyomrom bevenne. Megcsalódtam benned - mondta a leány, de most már csendesebben, szinte oly nyugodtan, mint ahogy Jánossal szokott beszélni -, és nem csókoltalak soha, karom nem érte a vállad, szám nem illett jó szóval...

- El akarod tán tagadni. Hát igaz az, amit mondanak, hogy a nazarénus szeretője lettél. Egy takarás alatt három szerető! Sokra vitted húgom! - kacagott fel Bálint, s végigvágott botjával egy katángkórón.

- Gondolj, amit akarsz - felelte a lány még nyugodtabban, színtelen hangon -, ismétlem, hozzád jó szóval soha nem szóltam, mert akihez én szóltam, akit én szerettem, az nem te

vagy. Legalább nem az, akinek ma látlak. Az én szeretőm egyenes férfi volt, bátor, szavának állt, igaz ember volt... tehozzád nem hajolok le... a te nyelveden nem tudok. Az Isten vezérelje útjaidat - s a lány még egyszer a szemeibe tekintett, mintha ezzel a tekintettel végleg kitörölte volna lelkéből azt a véges, haszontalan érzést, amely ehhez a férfihez fűzte; aztán lassan elfordult tőle, s a ház felé indult.

- Julcsa... Julcsa! Ez az utolsó szavad?

- Amit mondtam eddig, mind igaz szó volt. Amit ezentúl mondok, az is az lesz. A te nyelveden nem tudok.

- Megvert, megvert az Isten. Megbánod ezt még Gányó Julcsa. Ha majd tönkretettél egészen... akkor az Istennél felelsz értem.

A lány visszafordult.

- Az Isten útjára léptem, annak a szavára hallgatok. Annak az ítéletét várom. Az legyen veled!

A lány bement.

A legény meg lázongó lélekkel, szenvedélytől remegő testtel kirohant az udvarból.

15

Pár nap a szüreteléssel telt el. Ezalatt Julcsa úgy érezte, végleg megnyugodott, úgy érezte, azzal a másikkal végzett, s most már csak azt fogja tenni, amit amazok, a hívők fognak néki mondani. Ha az étellel végzett is, úgy látszik, van még ezentúl is valami.

Mit tudott erről eddig? Pedig tárgult a lelke amazok szavára. Mintha balzsammal csepegtették volna be sebzett, összetört szívét. Úgy érezte, nyugalom, béke áradt szavaikból. Az egyik sor szöveget Jánossal együtt szedte. Elmondta néki, hogy Bálint járt nála, s mi történt köztük.

- De jó is, hogy végeztem vele. Olyan könnyű a szívem, mintha mázsányi kő gördült volna le róla.

- Könnyen ítélsz lányom. Nem tekintesz felé. De tekintened kell. Ha rossz útra tér, te lesz okozója. Te felelsz meg üdvösségeért a Mindenható előtt addig, míg cselekedetei a tiédből szakadnak. Amit most fog tenni, azért rajtad a felelősség.

A lány elsápadt.

- Hisz én elutasítottam, én szemére vetettem, hogy miért nem akarok tudni róla.

- Ez nem volt elég, el hagytad menni anélkül, hogy megnyugodott volna. Az elvadult ember vadakat tehet.

- Mit tegyek hát, mit? - kérte a lány szívszorongva.

- Most nem tehetsz mást, mint várni. Ha meglesz a baj, néked kell majd megorvosolnod a lelkét.

- Én Istenem, mit követtem én el ellened, hogy annyit mérsz a fejemre - zokogott fel hangosan a lány.

János odament hozzá, felemelte fejét, s a szemébe nézett.

- Az élet azért van ránk róva, hogy kiéljük. Amennyit az életben küzdünk, annyi nyugalom vár reánk azután. Mitől félsz?
- Attól, hogy szerettem. Hogy küzdjek így meg vele?
- Szeretted még?
- Nem - felelt a lány, s most felnézett a János szemébe, nyugodtan, megnyugodva.
- Az Úr veled leszen.

16

Vagy tíz nap múlva, hogy künn dolgozott az udvaron a lány, egyszerre csak Annus Terka, meg Czombos Mihály toppantak be az udvarára.

- Hát te, Julcsa, hogy kerültél ide a hivők közé? - kérte Terka.
- Úgy, hogy beálltam szolgálónak az öreg Anyosnéhoz.
- Hát a csárdában nem ment jól a dolgod? - kérte ártatlan arccal, kerekre nyílt szemmel Terka.

Julcsa végigsimítva fekete rokolyáját, így szólt:

- Nem nékem való volt a munka... Beleuntam.
- Mondd ki már, ne szégyelld, hogy nem becsületes lánynak való, még ha gányó, akkor se - szólott közbe Mihály.
- Én nem vagyok becsületes...
- Ne piszkold be magadat annyira, Julcsám, tudjuk mi azt jól, hogy miért vetetted oda magadat az András keblére. Tudjuk, hogy nem a gusztusod vitt arra, hogy csaplárlány legyél.
- Akármilyen vitt rá, ezen már se Isten, se ember nem változtat. Ott a bélyeg a homlokomon.
- Lecsókolom - tréfálkozott Terka, és átölelve Julcsát, össze-vissza csókolta. - De tán fel is tartunk, Julcsa. Dolgod van?
- Nincsen. Úgyis izentem volna nektek, hogy jertek át, beszédem lett volna veled. Gyere be Mihály, segítsd kihozni a ládáimat.

Bementek, a szoba üres volt.

- Hát a gazdasszonyod hol jár? - kérte Mihály.
- A gyülekezetbe ment. Este jó vissza.
- Van jó dolga. Különben vénasszonynak való időtöltés.
- Ne csúfolódj, Mihály. Nem jól áll néked. Komoly fiú voltál... Ne vedd a nyelved hegyére azt, amiről nem tudsz.
- Tán te is annak akarsz felcsapni, Julcsa. Azám, most látom, hogy szakasztott olyan a ruhád, mint a hívő asszonyoknak.
- Attól kapom a ruhát, kinél lakom. A jóra meg az tanít, aki segítségemre volt.
- A nazarénus János, ugye? - kiáltott be az udvarról Terka, ki figyelte a beszédüket.

- Az, ha ő nem lenne, vagy a szeméten lennék, vagy a kopogi temetőben.

- Az Isten megáldja, ha jót tett veled - mondta Mihály, s felkapva egyik vállára a nagy ládát, kivitte az udvarra. Nem akarta sehogyse Julcsa segítségét elfogadni, a másikat azonban már csak ketten hozták ki.

Julcsa az őszi napon kipakolta a ládákat.

Ebben a viganói. Ez sáfrányzöld, amaz halványzöld, ez meg lángpiros. Mindegyik emlék... de szíve csak nem mozdul meg a láttukra. Pedig mindegyiket Bálint kedviért vette.

- Ez legyen a tiéd, Terka. Tudom, szeretted ezt a sáfrányszínt mindig. Ehhez nagyon jól áll a kék selyem általvető kendő, tudod a nagy aranybabokkal.

Terkában elhűlt a vér.

- Nékem, nékem adod? - Örömeben ujjongani kezdett, Julcsa nyakába vetette magát, aztán egyszerre csak, maga se tudta, hogy miért, de sírva fakadt.

- Ugyan, bolond! Azért, hogy énnékem nem lesz többet tarka viganóra, tizennyolc forintos selyemkendőre szükségem, azért még nem visznek ki a kopogi határba!

- Fogadd el, Terka. Julcsa tudta mindig, mit csinált. Nem habarodott meg azért, mert nem kell neki a babos kendő.

- Ezt meg - mondta Julcsa, nem figyelve, amit Mihály mondott -, ezt a violaszín köntöst add a Rebekának. Az ő holló hajához illeni fog nagyon... Ezt a harmadik ünneplőmet meg Rétes Marinak adjad át. Felveheti az orosházi bálba.

- Hát akkor néked mi marad? - kérte Terka álmélkodva.

- Énnékem már nem lesz szükségem ünneplőre, mert énnékem ezentúl mindennap ünnep léssen - válaszolt Julcsa sugárzó szemekkel.

- Így igazán, igazán nékem adod a sáfrányszín rokolyát, meg a kék kendőt?

- Neked szántam. Legkedvesebb lánytársam voltál.

- Az vagyok tán most is, vagy mi? - s a lány ismét elfakadt sírva.

- Nem, ... csak voltál. A mi útjaink szétválnak, Terka. Hol találkozánk? A dolgunk más, ünnepelni is másutt fogunk.

- A Julcsa hívó lett - mondta Mihály most már a mély meggyőződés hangján. - Beépült.

- Nem fogadnának be ilyen bűnös lányt, mint amilyen én vagyok. Nem vagyok én közéjük való. Csak a vétkeimről tudnak.

- Julcsa, elhagysz minket? El...

- Ti úgysem akartok tudni rólam. Az édesapám szava sújtott. De megérdemeltem, most van időm elmélkedni róla.

- De hisz azért jöttünk éppen, hogy elmondjuk, édesapád megbánt mindent, hazahí, vár téged, megbocsát.

- Késő. Más otthonom van nékem. Más utat látok, és más tartja nékem a szövétneket, késő.

- De hát, hogy bolondíthattak el téged ilyen rövid idő alatt.

- Úgy, hogy megmutatták az élet igaz útját, azt járom.

Terka csak csóválta a fejét.

- Hagyd el, Terka. Julcsa fejét ismerem. A szívét meg becsülöm is. Keményfejű lány, s a szíve vitte erre az útra, tán visszahozza majd minékünk is.

- Soha, Mihály, soha! Mindenki csak egy nyelven beszélheti az igazság szavát. Én már csak így tudnám. És most segítsd visszavinni a ládákat.

Terka ezalatt vállvonogatva, könnyes szemmel, de mosolyogva, boldog arccal rakosgatta össze a viganókat. Julcsa adott neki egy nagy vászonkendőt, abba belekötötte, aztán még egyszer összecsókolta ismét nagy zokogás közt Julcsát, s elindult hazafelé.

Mihály lassú léptekkel követte, az ajtónál még egyszer visszafordult.

- Az Isten segítsen meg Julcsa, ha hazavágynál, a mi kéményünk füstje után mindig elindulhatsz. Sütnek ott számodra is, Julcsa... - ezzel megfordult, s méltóságos léptekkel kiment az ajtón.

A lány soká nézett utánuk. Ott fordultak el a Juci néninél, midőn eltűntek, Julcsa megkönnyebbülve sóhajtott fel.

Egy lépéssel most már közelebb... Kihez? Talán még Istenhez is.

17

Az öreg Ányosnéval igen jól megfértek. Az ájtatos hívő asszony keveset törődött háza tájával, s jóformán másra sem ért rá, mint „barátkozás”-ra. Hacsak ideje volt, hol egyik, hol másik hívő asszonyhoz ment át, s aztán a vénasszonyok kiültek az őszi napnál az ámbitusra, és zsoltárokat énekeltek.

A házi teendőket meg rábízta Julcsára, ki el is járt benne hűségesen. Egész nap dolgozott. Főzött, mosott, sikált. Estefelé pedig rendesen Horváth János látogatott át hozzájuk, ki mindig nála költötte el az estebédet, hogy az Ányosné szolgálójának ne kelljen késő este átbandukolni egy egész soron.

Ilyenkor aztán Julcsa és János kiültek a pitvarba beszélgetni, addig míg az öregasszony odabenn nagyokat bóbiskolva elszenderült a padkán.

Ma is - meleg őszi este volt - künn ültek az ajtóküszöbön. Az est lassan leszállott, hamvas, kéményekből felszálló nehéz tözeg-füsttel telített fátyol borult mindenre. A házak fehér árnyai belefolytak a leereszkedő ködbe. A haldokló ősz beleálmodik lassan, csendesen az ébredő télbe. De a leány nem fázott, nem félt a téltől.

Hisz János annyi mindenre tanította meg, a hangja meg oly szép, olyan jó hallgatni.

- Minékünk nincs papunk, se egyházunk. Azt tartjuk, ember ne legyen közvetítő embertársai s az Isten között. Úgy házasodik a hívő ember, az Isten ege alatt. Maga az Úr adja össze feleségével. Mert hisz, amit ember köt egybe, azt ember fel is bonthatja.

- De örök így a házasság? - kérte a leány akadozva.

- Az, mert aki megszegi, elkárhozik. Nem azért, mert társát csalta meg, de mert az Istent.

- De... Kimondom, hisz magamról tudom, meg kelmed is mondta, a szerelem nem tart egy emberöltőig.

- A szerelem nem. A szeretet igen, de te nem szereted Bálintot - mondta tiszta hangon János -, mert nem volt az, akinek hitted. Ha az lett volna, szerelmed átváltozott volna valami olyan érzéssé, amely Istenhez vezet, mert az életet adja.
- Igazad van, nem szerettem Bálintot. Mást szerettem, s az Bálint nem volt soha, sohase lesz. Ezt meg is mondtam neki.
- És tán ez vitte a bajba. Erről akartam már szót ejteni néked. Pár nap óta Bálint a Juci néninél tanyáz, minden éjszaka iszik s húzatja.
- A lakodalma előtt? Úgy tudom, a hónap végével lesz. Odáig pedig már csak egy pár nap telik el...
- Bűnös lélekkel megy az Isten elé, mert a leányt nem szereti, s a te irántad érzett szerelmét mámorba akarja fojtani. Rossz útra tért.
- Én Istenem... Akkor hát én tettem tönkre...
- Te másképp nem cselekedhettél. Nehéz útra léptél... De ugye, üdvözülni akarsz?
- A kigyelmed szavában bízom csak. Amit kelmed parancsol, azt fogom megcselekedni.
- Csak arra hallgass, amikor az Isten beszél belőlem.
- Mit tegyek?
- Most csak várj. Mást nem tehetsz. Holnap meg elvezetlek a gyülekezetbe, s bemutatlak nekik.
- De hisz bűnös leány vagyok. Az utolsók utolsója.
- Ha meghajtod fejedet, ezzel elébe jutsz azoknak, kik emelt fővel járnak. Reggel eljövök érted. Az Úr legyen veled.

18

Reggel elmentek a gyülekezeti házba. Ott volt a nagy szélmalom mellett a kis fehér ház, egyszerű, tiszta udvar közepén. Benn egy kis előcsarnok. Itt a hívők kalapjai, pálcái. Benn fehérre meszelt nagy szoba, amelynek falán se kép, se kereszt. A fal két oldalán padok, az egyik oldalon az emberek, a másikon az asszonyok ülnek. A padokban csak a biblia, egyetlen imakönyvük. A középén emelvény, innen hirdeti az Isten ígését az, kit a Szentlélek megszállt.

Ma reggel csak kevesen voltak. Olyanok csak, kik már be voltak épülve. - Mind leborultak s imádkoztak.

Fekete mondta az imát:

- Imádkozzunk. Add meg, Uram Istenem, hogy élünk minden percében emelkedhessünk, világítsd meg a boldogulás útját. Add, hogy egyszerűek, szegények lehessünk. Add, hogy az ajándékozás és könyörület boldogságában részünk legyen. Minden szavunk, tettünk a Te országod mintájára legyen. Add, hogy már itt a földön megismerhessük cselekedeteink és szenvedéseink által is, a megnyugvás gyönyörét. Adj erőt Uram az élethez. Ránk róttad, így add meg nekünk azt, hogy így méltóan Tehozzád és önmagunkhoz kiélhessük. Életet addál nekünk, és mi életet ígérünk. Ígérjük, hogy élünk minden percében feléd fog gondolatunk, érzésünk szállani. Nem kérünk Tőled semmit, mert Te tudsz és Te akarsz. Mi csak sugárzó szemmel nézünk fel rád, és hálát adunk Teneked, Te nagy, Te dicső, hogy az élet nyugo-

dalmas perceiben csakúgy, mint a szenvedés óráiban részünk lehetett, hogy erőt adtál elviselni a pusztulást csakúgy, mint a sikert és a szerencsét. Van, ami van, mert hogy lehetne másképp. Minden, ami jó, Te vagy. De Te változtatod a rosszat is jóvá. Tereád építünk, Téged dicsérünk, Te légy velünk ma és mindörökké!

Az ima végeztével Fekete kiküldte az egyik hívőt János- és Julcsáért, kik kézfogva jelentek meg a hívők előtt.

- Ennek a bűnös hajadonnak lelkét megszállotta az Úr malasztja. A megismerésre vágyik. A szűk ösvényre óhajtana lépni.

- Legyen hát köze a mi dolgainkhoz. Utazzon velünk az örök világosság felé - felelte a tanító.

- Ez a bűnös hajadon, a gyülekezet bocsánatát kéri. Kegyelmeért esedezik.

- A kegyelem Istennél van, mi csak tanácsot adhatunk. Leányom, mik bűneid?

Manga Julcsa körülnézett. Lehettek vagy húszan összevéve. Ott az öreg Györgyiné is egy padban. Mind reá figyel. Mind elítélheti, mindnek hatalma lehet fölötte. De a leány felemelte fejét, s egy lépéssel közelebb ment a tanítóhoz.

- Ki tud erről a lányról bűnt, rossz cselekedetet elmondani? - kérte a tanító hangosan.

Előbb az öreg Györgyiné kelt föl.

- Ez a leány gőgös, nem tudja magát se az Isten, se az emberek előtt megalázni. Nem mi-közénk való.

- Ne ítéld testvér. Csak azt mondd, mi a vétked, hibája - harsogta Fekete az emelvényről.

Györgyiné folytatta reszkető, de határozott hangon:

- Hivalgó, hívságos. Megveti az egyszerű embert. Cifraságra, gazdagságra vágyakozik.

- Igaz ez, leányom? - kérdezte Fekete szelíden.

- Ilyen voltam. Más leszek... Ígérem - mondta a leány határozott hangon.

- A leány parázna. Szűzi testét odadobta olyannak, kit nem szeretett sohase, gögből.

- Igaz ez, leányom?

Julcsa meg se moccan, csak egy kissé halványabb lett. Hangja azonban még mintha csen-gőbb, tisztább lett volna, mint azelőtt.

- Igaza van annak, aki vádol. Odadobtam szűzi testemet olyannak, kit nem szerettem sohase. Beállottam csárdai lánynak, beszenyeztem testem-lelkem, balga hiúságból, gőgös fejjel.

- Ki tud még e lányról valamit?

A szoba hátulsó sarkából szólt valaki:

- A lány megtagadta régi szeretőjét, s az most ivásra adta magát, és a pusztulás útjára lépett.

- Így van ez, leányom?

- Így. Elutasítottam, mert már nem szeretem. Mert úgy érzem, más világból való, mint én. Most az itatra adta magát, s két nap múlva azt viszi oltár elé, kit sohase szeretett.

Ismét Györgyiné szólalt meg:

- Édesapja küldött érte, térjen vissza hozzá, s ő megtagadta. Gögjében nem akar a szülőjének megbocsátani, hogy az, mikor elbukott, elküldte néki minden poggyászát és nem akart róla tudni semmit.

Eddig Julcsa mind nyugodtan, határozott hangon beszélt, de ez igaztalan vádra elfutotta arcát a vér, egész testében reszketve, szaggatott hangon - úgy, mint régen szokta - vágott vissza a vádra:

- Ez nem igaz! Nem igaz! Hazudik néném, ki merem mondani itt a gyülekezet előtt. És ezért el fogják ítélni, mint ahogy elébb engemet ítélte el. Nem mentem vissza apámhoz a kelmedék nemzetsége közé, mert megtaláltam az igaz ösvényt, mert látom a világosságot. Hogy menjek én vissza a dohányléc és a cifra rongyok közé, mikor itt a tisztaság fehér gyolcsa világít a szemem előtt... Tehetek én róla, hogy Gányó Julcsa volt a nevem? Tehetek arról, hogy éltem minden percében csak a hivatkozást, a kérdést tanulhattam meg? Tehetek róla, hogy szennyben nőttem fel? Tehetek róla, hogy gyermeklánykoromban már pirosítót vettem az iskolapénzen. Hogy egy rőf szalag többet ért nekem az örök üdvösségnél? Szidjatok, ítéljete el, köpjete a homlokomra, itt van - s lebontotta kendőjét -, csak engedjétek meg, hogy köztetek maradjak életre, halálra... Ne hagyjatok el! Támogassatok, mert szegény vagyok és nyomorult!...

Horváth János megfogta a kezét, s mondá:

- Én ezt a lányt tisztának nevezem. Mert bűnbánó és érez.

- Én ezt a lányt szennyesnek nevezem, mert elbukott, és fennhéjázó szava, gondolatja - felelt reá Györgyiné.

- Györgyiné, ne ítélj, hogy ne ítéltesd - harsogta most neki a tanító, s lelépve az emelvényről megfogta a leány kezét, és így szólott hozzá:

- Elfogadom vallomásodat. Bűnbánó vagy, alázatos, és beismered vétkeidet. Ami elmúlt, arról ne tudjunk semmit ezentúl, a jövőre meg az Úr veti fényes sugarát. Elbuktál, gőgös voltál és hiú. Most csak azt kell tudnunk, milyen lélsz, hogy aszerint ítéljünk feletted, addig, míg „utazol”. Megpróbáltatást pedig kettőt mérünk reád, ugye testvéreim? Egyik, hogy hazamész apádhoz, s azok előtt mind elmondod neki vétkeidet, s megkérleled őt. A másik, és ez lesz a nehezebb, régi szeretődöt, ki miattad teszi magát tönkre, a helyes útra téríted, s visszaadod őt övének. Ha e két próbát leteszed, visszatérhetsz hozzánk. Nyitott ajtóval fogadunk, s karjainkba zárunk. Most pedig menj, én eltévelyedett testvérem, menj utadra. Addig járd ez ösvényt, míg a lelked gőgjét meg nem töröd, és míg egyszerű szívvvel, tiszta lélekkel, lelki békével telve, visszatérsz közénk.

Te pedig, Horváth János, te lélsz a tanítója, vezetője. Érdemeld ki magadnak e lelket, és fogadd alázattal rendeltetésedet.

János és Julcsa lassan kimentek.

19

Ezalatt Bálint csak ivott.

A menyasszonyát, Zalai Örszit épp csak akkor látta, mikor a paphoz mentek együtt. De ez fel se tűnt azoknál. Hisz gazdák, ezek meg a tempót szeretik. A szerelmet - ha van is - jobb nem mutatni, így illendőbb. Ezt szokta mondani Böske néni Örszinek, ha tán az kérdőleg vetette volna reá a könnyektől alig-alig felszáradt szemeit.

Bálint szülői azt hitték, hogy az esküvő után megváltozik. Azért sietteték is a lakodalmat, még szörnyű savanyú, karcos volt az újbor, s mégis, október negyedikére tüzték...

A lakodalomra nagy előkészületeket tettek. Egy nappal előtt ott süttött, főzött a Csepcsányiék minden asszony-rokonsága a konyhában. Böske néni vezette az asszonyok hadát. Hazajött a Bálint néne is, Mónusné a vásárhelyi pusztáról, az urával. Böske egyre-másra kanyarította ki a szép fonatosokat, Mónus Mari meg rakta befelé a kemencébe.

- Hej, néni, mikor még az én lakodalmamra rakták így a fonatosokat, de jó idő is volt az.
- Jó-e?... Jó az most is. No nézzék, nem ízlik neki az a fehér kalács, amivel az ura tartja.
- Ízlik az, Böske néném, de jobb volna sokszor egy darab száraz kenyér annál.
- Hát mi bajod?
- Az a bajom, hogy még máig se szeret az uram.
- Nyolcvan holdja van a vásárhelyi pusztán, nagy darab föld, úgyse tudnád telesírni - mondta Böske néni, feltűzve a kötényét.
- A tenger medrét telesírtam én már nyolc esztendő alatt!
- Hát mást szeret az urad?
- Azt hiszem, nem szeret az senkit, semmit, csak az aranypénzt.
- Hisz akkor jól van. Mi kell több ennél. Így bizonyosan nem halsz meg éhen az oldalán.
- De elszomjazok... Nincs, aki szeressen.
- Ti mind olyan hóbertosak vagytok. Mindahány. Látod, húgám, engem szeretett a megboldogult Boldizsár - s az asszony az égre vetette a szemeit -, mégis nyomorogtunk hat éven által. Abban az időben, mikor én férjhez mentem, még olcsón adták a lányt. Te kikaptad mindjárt az anyád jussát.
- Bárcsak az uram szerelmét is megkaptam volna vele.
- Mit tettél volna akkor, ha úgy kellett volna nyomorogni évszámra, mint nekem. Úgy loptam meg magamtól krajcárról krajcára a mai vagyunkánkat. Bálba nem jártunk, szalag soha se látta a nyakamat. Selyem átalvető kendőt, két éve, hogy az első vettem.
- És aztán, mit ér el vele?
- Azt, hogy most már megvan.
- És ez a boldogság?
- Nem, nyugton vagyok. Nem félek attól, hogy éhen halok meg. Lesz, ki megfizesse a temetésemet árát.
- És ezzel mit ér?
- Mit érek? Hát te mit érsz el azzal, hogy furt azt vitatod, hogy az urad nem szeret?
- Ezzel könnyíték a lelkeken.
- Úgy, mint Bálint az ivással.
- Ezt is tönkretették. Meglátod, Böske néném, ennek nem jó vége lesz.
- Nem-e? De hát mi kell ennek a fiúnak. A lánynak hatvan holdja van az orosházi szőlők alatt. Hisz ez kincset ér. Ötszáz forintot is megkaphatnak holdjáért. A lány szép... Van olyan, mint az a rongyos Gányó Julcsa volt...
- Mit ér neki, ha nem szereti.

- Meg fogja szeretni. Ha meg nem fogja... Hát eltölti az időt a felesége hatvan holdjával. Az ad majd neki munkát, a munka meg a legjobb bűfelejtő.

Böske néni beszélt, beszélt, de nem jött ki nyugalmából. Fonta egyre-másra a fehér kalácsot... Egyszerre csak felpattant az ajtó, és Bálint lépett be rajta.

- Jöjjön át a másik szobába, néném - szólott oda a nénjéhez.

Mónusné letörülte a két kezét, s átment a szobába vele.

- Hol vannak az öregek? - kérte Bálint mogorván.

- Bementek Orosházára, még egyet-mást vásárolni a holnapi napra.

- Tönkre is tették testem-lelkem üdvösségét - mondta Bálint tompa hangon.

És Mónusné ugyanazt ismételte most Bálintnak, amit előbb Böske néni mondott neki: hogy a lány szép, pénzes... Csak Gányó Julcsáról nem tett említést.

- Mit ér nékem? Kelmed legjobban tudhatja. Mert hisz, amióta férjnél van, egy boldog perce se volt. Kelmedet is feláldozták, mint engem.

- De én szeretem az uramat - felelte Mónusné megadással.

- Hát így a kelmed dolga még könnyebb. Mivé lettünk. Az a gazdanép nem akar más egyebet látni a földön, mint ami kézzel fogható. Nem kell néki se nóta, se tánc, csendes leszen a föld. Tán még a madarak is elhallgatnak... Hej! csúnya, csúnya világ ez Mari néném.

- Hát azzal meg mit érsz, ha iszol?

- Akkor elkábulok... Ilyenkor még úgy érzem, érek valamit.

- És... Julcsát láttad azóta?

- Annak se kellek már. Pedig azt tudtam, otthagynak érte mindent... Megutált. Tán hívőnek készül.

- Van jó dolga - nevetett fel hangosan most Böske néni, ki egy tálba kalácsot hozott. - Gányó Julcsából csárdás Julcsa, azután meg hívő Julcsa. De sokszínű viganója van a lelkemadtának, akad minden alkalomra.

- Elhallgasson, néném, el! Mert úgy segéljen az Úr Jézus, hogy nem hagyok rá mondani még egy rossz szót se. És ma még kevésbé, mint régen. Hisz hogy gányó lány volt, arról nem tehetett. Mert hisz csak a kelmedék fagyos világában szégyen a szegénység. Hogy aztán csárdás-lány lett, azt daczból tette. Én tudom, mert hisz azóta győzöm az italt, mióta így van. Hogy hívő lett belőle... Az Isten megáldja érte. Tán juttat a lelke üdvösségéből minekünk, szegény bűnösöknek is valamit. A jó Isten áldja meg mind a két kézzel.

- A menyasszonyodról beszélsz, Bálint? - kérte az öreg Csepcsányi, amint belépett a szobába, s a port leverte sötétkéi ünneplőjéről.

- Nem, a szeretőmről... A régi szeretőmről, apám...

A fiú hangos zokogással odaborult az apja vállára, kit nagyon szeretett, s akinek föláldozta boldogságát.

Pár napra a lakodalom után Bálint már megint csak a Juci néni vendége volt, csakúgy, mint azelőtt. Az italban találta meg azt, amit a felesége csókjaiban nem találhatott: - feledést, nyugalmat.

Az ivó üres volt, csak az egy Tóth András ivott a kármentő oldalánál.

Ezt is a szerelem vitte az italra.

Amint Bálintot megpillantotta, hirtelen fölkelt, nagy zajjal letette poharát az asztalra, s odalépett elé:

- Jó, hogy jöttél Bálint, vártalak. Volna még szóbeszédünk együtt.

- Van ám, van - felelt rá Bálint, és fokosával nagyot ütött az asztalra. - A te paráznaságod vitte őt a bűnbe, az tántorította el tőlünk. A tejfelt te szedted le az édes tejről, te, ki eddig csak savón éltél.

- Tán azt veted a szememre, te gőgös gazda, hogy én az alamizsnádból éltem.

- Az enyimből is, máséból is - vetette oda néki Bálint gőgösen.

De erre a csendőr már nem felelt, hanem felkapott egy széket, s azzal ment Bálintra. Bálint egyik kezével messzire eldobta magától azt, s aztán egyet rántva a csendőrön belökte a padok közé.

Erre már a csárda népe összeszaladt. Juci néni és szolgálói jajgatva nézték. De hát nem tehettek semmit, férfi nem volt a házban.

András zúzott karral, de azért fölkelt a darabokra mállott lócák közül, felvett egy butykost, s azt vágta volna Bálint fejéhez, de az irányt tévesztve berepült a csárda ablakába, amely most nagy csörömpöléssel betört.

Bálint erre egyet kanyarított fokosával a levegőbe, s egyszeribe a csendőr fejét érte, kinek szerencsére fején volt a kalap, amely most szétmállva lehullott a földre. Homlokából meg csergedezni kezdett a vér. A csendőr egyet fordult maga körül, azután halotthalványan összeesett.

- Meghalt... gyilkos vagyok! - rebegte Bálint, és kirohant az ivóból.

A legény most félőrülten szaladt végig a nagy utcán... Ment, ment... abba a házba, hol tudta, hogy a Julcsa húzta meg magát. Ugyanazzal a fokossal ütött egyet a ház ajtajára, amely a csendőr homlokát érte.

A zajra Julcsa kilépett a küszöbre. Az esthomályban is megismerte, hogy ki az.

- Mit akarsz, hogy így fokossal kéred a „fogadj Istent”? - kérte tiszta hangon Julcsa.

- Eljöttem, megmondani néked, Julcsa - felelt rá Bálint éppoly tiszta, csengő hangon -, hogy gyilkoltam érted. Az Andrást elpusztítottam, most már itt a bűn a homlokomon. Isten és ember eltaszított. Most már nyomorult vagyok, senkim sincs... Szeretlek még mindig, jobban mint valaha.

A leány megingott. Milyen borzasztóan bekövetkezett... Azok azt mondják, csak akkor jut közük (s mikor azokra gondolt, János két szeme világított a lelkébe), ha Bálintot megmenti... Bálint gyilkolt, halálos bűnbe esett... És Bálint most földönfutó. Szegényebb, nyomorultabb nála, és tán reászorul.

- Érted, mit mondtam? - kérte Bálint hangosan.
 - Értem, de most már teérted semmit se tehetek - felelt neki a lány egy percnyi ingadozás után.
 - Ha egy hónap előtt történik, ha egy hónap előtt rongyosan, vérben állsz meg előttem, s azt mondd, gyere velem, Julcsa, oszd meg a kenyeret, amelyet bujdosásban napról napra fogok összekoldulni, mentem volna veled. Most már késő, mit érnél velem, ha már nem szeretlek...
 - Hát igaz, igaz, hogy nem szeretsz?
 - Szánlak. Ha tehetnék érted mást... egyebet, megtenném. De ma már nem adhatom a szívemet oda... mert...
 - Mert másé - szakította félbe Bálint fenyegető szemmel. - Mondd ki, hogy másé, az a birkaszívű ember megigézte, azé tested, lelked.
 - Testem és lelkem az Istené. Olyané leszen, kit az Isten szán nekem, akit megérdemelek.
 - Hogyne... Hisz ha a nazarénushoz mész, egyenesen a mennyországba emel a két karja, megnyitja a paradicsom hét pecsét kapuját a csókjaival.
 - Hallgass - szólalt meg Julcsa szilárdan, erős hanggal, de egy csepp élesség nélkül. - Távozz hajlékunkból. Ide alázatos fővel kell még annak is jönnie, ki a koldusok koldusa. Úgy, ha maga a király fia is. Ez a hajlék tiszta... Mert még én is megtisztulok benne. Ne szennyezd be sárral a fehér oldalát. Menj Bálint, az Isten segítsen meg ezentúl is. Imádkozni fogok érted... Ennél többet nem tehetek. Az Úr legyen teveled.
- Ezzel megfordult, s bement a kis ajtón, de amelyet csak behúzott maga után, anélkül, hogy a reteszt rátolta volna.
- Bálint odaborult a kis ajtóra, s hörögve kérte bocsánatát, aztán eldobva magától a fokost, amelyet eddig még mindig a kezében szorított, kirohant az utcára. Egyenesen Orosházára ment, s ott feladta magát a járásbírósnál.
- Julcsa pedig bement a szobába, hol Ányosné remegve várt reá, megcsókolta az öregasszonyt, s így szólt:
- Helyesen cselekedtem, néném?
 - Én nem tudom. Én csak azt tudom, hogy derék, jó lány vagy. János majd megmérlegeli szavaid súlyát. Én szegény, gyenge elméjű asszony vagyok, én csak azt tudom, amit szívem sugall nékem, én derék lányom - mondta, és zokogva a nyakába borult.

21

Szerencsére, Tóth András sebe nem volt súlyos. A csapást a fején lévő kalap felfogta. Aztán meg ő volt a támadója (a csárdai asszonyok vallomásai szerint), így Bálint csak egy pár hetet kapott.

Tóth Andrást meg áthelyezték a szolnoki csendőrséghez, hogy így minden zenebonának elejét vegyék.

Julcsa nagy megkönnyebbüléssel hallotta a hírt.

- Mi lett volna velem, ha igazán agyonütötte volna Andrást? - kérdezte egy ízben Jánost.

- Félek, lányom, hogy akkor nem épülhettél volna be soha. Mert nem számolhattál volna Bálint lelke üdvéért a Mindenható előtt.

- De így is? Hogy számolhatok? Ha ki is jut. Holnap újra kezdheti.

- Akkor kell majd térítő munkádat elkezdni.

- Én Istenem, hogy lesz az? - kérde a leány szívszorongva. - Hogy lesz?

- A jó Isten segíteni fog ezentúl is, mint ahogy eddig megsegített. Minden akadályon átjutottál eddig.

- És ha megtérítettem... Azután való cselekedeteiért is én leszek a felelős?

- Hogy lennél. Csak azért lehetsz, amelyet a te befolyásod alatt követ el. Amit ezután tesz majd, az az ő és a Mindenható dolga leszen.

- Addig pedig...

- Addig Ányosnét látod el.

Szegény öregasszony nagy beteg volt már három nap óta. A gyomra megdagadt és se enni, se beszélni nem tudott már. Meghült vagy az öregség tette, nem lehetett tudni.

Julcsa éjjel-nappal ápolta. El nem hagyta egy percre se. Oly nyugodtnak érezte magát a nagy beteg mellett, ki úgy látszik, boldogan néz át a másvilágba, s ki a múltkor is, hogy felnyitotta szederjes ajkait, vigasztalást adott neki: - nincsen halál, csak élet! - rebegte, s aztán ismét visszahanyatlott párnái közé.

Egy nyugodt őszi estén négy hívő asszony látogatott el hozzá, meg János, ki minden este, úgy most is átjött hozzájuk. Az asszonyok énekeltek, az egyik néhány öszirózsát hozott, azt hintette az öregasszony lábához. Mind nyugodtan beszélt. És éppoly nyugodtan felelt Ányosné is kérdéseikre. Mint családtagok, kik nagy út előtt állnak, mielőtt szétválnának, ügybajaikat beszélnek meg. Halkan beszélgettek.

Ányosné közben egyszerre csak felült az ágyában, kimeresztette elhaló szemeit, ajkai rebegtek valamit, s aztán visszaesett párnáira. Meghalt.

Julcsa megborzadt, aztán sírva fakadt volna, de hisz egyiknek se változott az arca. Talán meg se halt. Egyik éppoly nyugodtan ült ott, mint a másik, aztán egyszerre anélkül, hogy összenéztek volna, mind a négy egy zsoltárt kezdett el énekelni. Dicsérték az Urat.

János meg odamegy az öregasszonyhoz, és csendesen leszorítja szempilláit. Julcsa még egyszer odanéz egyikre-másikra, majd elfullad és zokogva odaborul az ágy szélére.

János nyugodtan megfogta kezét, szinte mosolyogva így szólt:

- Úgy mondta a testvérünk, aki meghalt, hogy nincsen halál, csak élet. Emlékezz szavaira. Elment... Mi is elmegyünk nemsokára utána. Jó helyre jutott.

És ezt mint vigasztalást mondta.

22

Másnap volt a temetése. Négy férfi: János, Fekete, a tanító, Ravasz és az öreg Franyó vitték a gyalultatlan deszkakoporsót. Pár férfi a nyomában. Asszony nem jár a nazarénusok temetésére. Azoknak lágy a lelkük, ki találnának törni, és sírni találnának akkor, mikor ujjongani kéne,

hogy az elköltözött az Úr színe elé lépett, s része vagyon az örök fényességben. Julcsa nézte, amint nyugodtan, sírás és ének nélkül kimentek a ház udvarából. Követte szemével a menetet. Csendesen, szótlánul elmentek a lombvesztett nagy eperfák alatt. Végighaladtak a homokháti főutcán, aztán csak mentek, mentek.

Ott a középlakhely végiben van a hívők temetője. Oda vitték. A négy ember letette a koporsót, aztán sírt ásott a kis terület szélén. A koporsót átkötötték kötéllal - leeresztették a földbe. Se szó, se hang. Csak a koporsóra hulló göröngyök tompa kongása. A kis hantot hamar ráhánták, aztán mindegyik elment a maga útjára.

János a halottasházba indult. Ott találta Julcsát sírva.

- Mit sírsz? Ne sirasd. Üdvözült.

- Tán magamat siratom. Hisz úgy megszerettem. Anyámat nem ismertem. Ez a jó, csendes asszony meg pártomat fogta.

- Ezentúl se lesz árva. Mi mind körülted leszünk.

- De hol leszek ezentúl? Ez a hajlék már most nem lehet az enyém. Az Ányosné családja eladja, vagy bele jó lakni. Hová hajtsam fejem?

- A ház az enyém. Ányosnénak én adtam lakásul. Szegény volt. Nekem meg ez a ház nagy. Magános embernek az a kis kunyhó is megteszi. Ezért főzött, mosott reám az elköltözött.

- De én így magával nem lakhatok.

- Nem lakhatnál, ha gányó lennék. De lakhatsz, mert Krisztusban hiszek. Ki illethetne szóval? Tetteinkért Istennek vagyunk felelősek, azt meg hogy csalhatnánk meg?

- De örökké csak nem lakhatok itt?

- Csak míg beépülsz.

A leány nem kérdezett többet semmit. János azonban folytatta: - Még két lépést kell tenned. Az egyik atyád felé. Még nem követted meg.

- Vasárnap akartam menni, mikor mind otthon lesznek, hogy így nagyobb súlya legyen.

- Ez igaz szó volt, amit ejtettél.

- És a második megpróbáltatás?

- Ez akkor lesz, ha kiszabadult!

23

Következő vasárnap Julcsa magára vett egy fekete hosszú szoknyát, fekete derekat, s elindult gyalog az atyjához.

Elment a mellett a kis ház mellett is, amelyben akkor takarás idején először találkozott Bálinttal. De sok idő is telt el azóta. Több, mint amennyi négy esztendő keretében elfér.

De Julcsa közönyösen látta a házat, éppoly nyugodtan maradt a láttára, mintha csak ott soha semmi se történt volna.

A szabadszenttornyai főutcat elkerülte. Igen sok kérdésre kellett volna felelnie. Neki meg már megtudnia valója ügyse volt semmi. Keresztülvágott a letarolt mezőn, s ment. Milyen másnak

érezte magát, mint akkor rég! Pedig akkor is érzéssel volt tele a lelke mindig. Minden fűszálra, minden hervadó levélre, minden fakadó virágból nóta ébredt a lelkében. Most minden, ami életre ébred, s minden, ami elmúlik, egy érzéssé simul a lelkében, de ezt az egyet nem váltja dalra, lenn marad az, a lelke legbensőbb kamrájában, ott, hová emberi szem nem láthat, hová csak az tekinthet, ki ezt életre hívta: az Isten.

Lassan haladt, nem mintha félt volna. Tudta, amit tenni fog, lealázkodással jár. De hát hogy ezt megteheti, épp erre volt büszke a hajdani gögös Gányó Julcsa. Érezte, hogy kicsinyes hiúság, kicsinyes gúny nem érintheti már lelkét. Egy utat lát maga előtt már csak, amely keskeny, s tele van görönggyel, de maga elfér rajta, és végén egy világ. A majorhoz érve, percre megállott. Ott a hosszú ház, az, amelyben született. Az ott a kukás pajta meg, amelyben a dohányt fűzték. Hej, de sokszor elöntötte lelkét benne a keserű bánat, hányszor fent járt a lelke, fenn... a csillagoknál. Miért? Ma úgy érzi, semmiért. De ezt azok hogy értenék? Ott állnak a ház előtt mind. Ide rikít a ruhájok. Látja Terkán az ő régi köntösét. Milyen különös ez neki most. Mire volt azon a ruháján nyolc fodor. Mivel ért ő azzal többet? Miben segítette meg az, hogy a hajában arany gyöngyöt viselt, s hogy a nyakán cifra kláris csillogott-villogott. Ez csak a testét ékesítette... Csoda-e, hogy így csak a testét kívánták meg. Mit ért azzal, hogy a bálban minden táncát elkapdosták? És minek volt maga az a tánc? Tán, hogy forrongó, csapongó vérét lecsillapítsa? De hát hol az a vér? elfolyt... Vagy vízzé lett a testében. Megvan, megvan! Harsogja át valami a lelkét... Gyorsítva lépteit, úgy érzi, éppoly tüzes láva csörge-dezik most is az ereiben, mint azelőtt, csak hogy most... Hol, és hogy fog kitörni?

Megy, gyorsított léptekkel. Körülveszik a leányok, csókolják arcát-nyakát. A legények is körülzajongják, ő meg csak hagyja. Úgy érzi, nem egy képet alkotnak vele a boldogságról, hát mit mondjanak így egymásnak ezentúl?

- Hát hazajöttél, haza, Julcsám! - kiáltja örömujjongva Annus Terka, ki most még azt se bánná, ha ezt a cifra köntöst vissza is kéne neki így adni.

- Visszajöttem. De nem azért, amit ti hisztek. Csak apámhoz jöttem... Egypár szavam volna vele. Jertek be ti is mind, hogy tudjátok, mi járatban vagyok.

- Jertek.

És a lány bement a házba. A legények s lányok meg utána.

Az öreg Manga épp a kemencénél ült és ebédelt, amint leánya belépett az ajtón.

- Hozott Isten, édes lányom! - Az öreg megtántorodva odasietett hozzá.

- Nem apám. Hallgass meg. Nem jöttem vissza hozzád. Nem ez hozott vissza. Nézd, menyecske lett a lányodból, pedig férjhez nem is ment soha (azt eszelte ki reggel, beköti fejét, hogy szemmel látható legyen szégyene). Bűnbe estem. Gyalázat érte lányodat. Nem érdemli meg többé, hogy felemeld. Nem is kérem ezt a kegyet tőled. Csak megkövetni jöttem. Bocsásd meg lányodnak, amit tett, mert akkor nem tudta, mit csinált...

Julcsa meghajtván fejét, odament atyja elé, s úgy érezte, most éppúgy csapong a lelke, mint mikor féktelen szerelemmel, észbontó vággyal volt színig tele. De hogy lesz most? Az öregember szinte tántorogva odament hozzá, megfogta a bekötött fejét, és odaszorította a melléhez.

- Én szegény, szegény menyecske lányom - mondta megcsukló hangon.

És most, úgy érezte, most jött a megpróbáltatás nehezebb része.

- Az Isten megáldjon. Az örködjék a házad felett. Én megyek, mert más a hivatásom.

- Maradj velem, édes lányom. Öreg, nyomorult vagyok már. Ne menj el.

- Én ide vissza nem térhetek. Közétek nem illik se szavam, se tettem. Az én életem nem vágna a tiétekhez. Megyek apám. Magamhoz meg úgyse vehetnétek, mert nincs otthonom.

- Hát kinél vagy?

- A hívő Horváth János házában. Ányosné meghalt. Egyedül lakom most már benne.

És egyszerre az öregember arca eltorzult, eltaszította a leányt magától.

- Hát igaz az, amit mondanak, most meg a Horváth János szeretője lettél. Te cégéres! Hát ilyen vagy. Minden héten másik, eltakarodj a szemem elől... Mert össze találom törni csontjaidat, te... te... - s odaköpött a homlokára.

Julcsa lassan letörülte a halántékát, aztán felkötötte a kendőt a homlokára, s nyugodtan így szólt:

- Horváth Jánosnak az élete tiszta. Csak az enyém szennyes. Az ő házába belát az Isten, ott az öröködik, és tudja, hogy mi történik a négy fala között. Az Isten áldja meg kegyelmed hajlékát is, édesapám, az Isten áldjon titeket...

A gányókon nyugodtan végignézve kiment az ajtón.

Mikor letért a rétre, úgy érezte, tágul a lelke, mint akkor rég, mikor néhanapján csillagos éjjel dalolva tért haza a takarásból, mint hajadon lány, szüzi testtel, szüzi lélekkel.

Másnap a gyülekezeten felvették az „utazók” közé.

24

Egy este egyedül üldögélt a nagy házban, Jánost ma estére nem várta. Pár nap előtt Kondorosra ment két kocsí hívővel, barátkozni az ottani nazarénusokhoz. Kinn lassan hullott a hó. Maga se tudta miért, de tán először, mióta a hívőkkel van, elszorult a szíve. Félt, vagy mi... Maga se tudta. Elgondolkozott. Milyen furcsa is a sorsa. Egy fél év se telt el, s mennyin ment keresztül. Úgy él ebben a nagy házban, mint valami magányos özvegy. Pedig még férje se volt. A lemondás útjára lépett, pedig jóformán még az életet sem ismerte meg. Ha egy sugár volna, mi az élethez köti, mert hisz olyan az élete, mint a sűrű, fehér hópehely alatt nyugvó világ, csendes és vágytalan.

Egy fény, egy csillag!... Mely a hófehér pusztaságból kivezesse. És a lány imádkozni kezdett. Nem úgy, mint a szektákhoz tartozók, nem borult le, nem kulcsolta össze a kezét, nem kért semmit, csak nézett, nézett maga elé. Látott... Láta maga előtt nyitva az örök világosság birodalmát. Látott ott maga előtt végtelen fényességet... és egy keskeny utat. És annak a fehér ösvénynek, amely olyan fényes, mintha hó lepte volna el - annak szélén egy deresedő ember, kinek szürke szemei úgy világítanak felé, mint maga a fényesség ott a távolban...

- János - rebegte a leány, s behunyta a szemét. Behunyt szemmel csak azt látta, amit elébb. Egyszerre egész testében megrendülve, odaborult az asztalra, és szaggatott hangon zokogni kezdett. És volt e zokogásban valami, a régi időkből. Élet, szenvedély rezegte át minden hangját, minden könnyét... Vágyakat érzett... Kitágult a két karja... János... János, rebegte, s csak zokogott még mindig.

Egyszerre halkán kinyílt az ajtó, és a nazarénus lépett be rajta.

A leány megrettent, letörölte könnyeit.

- Bocsáss meg, bocsáss meg nekem!

- Mit bocsássak meg, lányom?

- Nem tudom, mi történt velem, de összezavarodott a lelkem. És úgy érzem, a régi Julcsa ébredt föl a lelkemben, amidőn... hívtalak.

- És jöttem. Ne félj semmitől. Már ma csak az lehetsz, ami vagy, nyitva előtted a boldogulás útja.

- Igen... uram - felelt a leány, és lehajtotta fejét. De érezte, hogy van még valami, ami még a véges lény szemében több magánál az üdvösségnél is. De hát hogy tudná ő azt néki megmondani, hogy mi az!

- Lányom, ma a nagy megpróbáltatás napja érkezett meg. Ma fogsz győzedelmeskedni fölötte, s így végleg legyőződ a magad lelkét is.

- De hátha nem, hátha nem. - A lány úgy érezte, hogy lelkiereje, amely már annyi akadályon keresztülvitte - meggyengült. Úgy érzi, bizodalma gyengül... úgy érzi, még köze van az élethez is. - Félek, mi lesz velem, ha ő lesz az erősebb?

- A jövőt csak Isten ismeri.

- És kigyelmed hisz nékem, bízik bennem? - kérte a leány önkénytelenül. - Hiszi, hogy lesz belőlem még jó, nemes, becsületes leány, ki még be is épülhet maguk közé? Kinek nem lesz mit szégyellnie, se az emberek, sem az Isten előtt? Hej, mert hiszen nem tudja, milyen szennyos házban nőttem fel, kelmed nem tudhatja, milyen szenvedély emésztheti egy ilyen bűnös leány lelkét. Nem tudhatja, mi mindent kell felednie, mit tanulnia, hogy igaz legyen belőle. Hogy csitítsam a háborgó szívet! Nem tudja, nem tudhatja, mi vagyok, mert hisz jó volt, mindig jó, mi leszek én, és mi voltam én?

A lány szenvedélyes hangon, lángoló szemekkel beszélt.

János odaállt elé, szembenézett vele.

- De igen, én tudhatom. Húsz év előtt katona voltam. Öreg ember vagyok, negyven felé járok. Szép szeretőm volt... Szerettem, ő is szeretett. A lány ígérte, hozzám jó, ha visszatérek. Hogy visszajöttem, más kedvese volt, s be volt kötve a feje...

- Mint az enyém - mondta Julcsa keserűen.

- Mint a tiéd. Kisgyermeket ringatott... Kit törvénytelenül, istentelenül hozott a világra és én... Én is - s a nazarénus hangja egyszerre mély lett, mint az orgona hangja - szerettem, szerettem másképp, mint ma. Tele volt szerelmem mindennel, ami a földre húz, tele haszontalan vággyal, fékevesztett indulattal. A lány megcsalt... én rátörtem, meg akartam ölni...

Julcsa megremegett. Úgy érezte, megindult alatta a föld. - És... és?

- A leány... A Mindenható bölcsessége el nem hagyott akkor sem, megmenekült... Én négy évet ültem várfogságban. Négy évet...

A nazarénus homlokát kiverte a verejték.

- Aztán - s a lány úgy érezte, tágul, tágul a szíve.

- Kijövet elbujdokoltam messzire. Itt néhány szegény ember befogadott megbélyegzett homlokokkal is... És pár év múltán bevettek maguk közé... Látod, én megbocsáthatok. És ők megbocsátanak.

A leány végtelen boldogsággal hallgatta az ember szavait. Úgy érezte, visszaadta őt az életnek. Nem azzal, hogy még nagyobb bűnök is meg lesznek bocsátva, mint az övé... De hogy így hát ez a szent, ez is ember, ember, ki szeret, s kit szeretni is lehet... Szeretni szabad.

Pár percig hallgattak.

Julcsa nem mert szólni, hátha elárulja, amit érez - s mi lesz akkor! Most még jobban remegett.

- De nem azért jöttem. Bálint ott van a kocsmában. Iszik s húzatja. Épp most jött, most még tán józan... El ne mulaszd e percet. Menj át, s végezd be művedet.

- Most, ebben az órában? És hozzá a csárdában? - A leány szemérmesen összehúzta keblén a kendőt.

- Félsz tán? Félsz tán tőle, avagy attól, amit érez, vagy attól, amit a világ beszél?

- Nem félek se magamtól, se mástól - felelt rá a lány. - Mit tegyek?

- Azt te tudod, mit kell tenned. Isten sugalmazni fog... tudom.

- És bármit tegyek, ha a bensőm súgja, jól leszen téve?

- Isten fog sugalmazni, tudom - mondta a hívő a meggyőződés hangján.

A lány magára vett egy nagykendőt. János a ház kapujáig kísérte. Ott elhagyta... A lány magában maradt a hulló hó közepén, fagyos, hideg téli éjszakában.

25

A kocsmá elé ért. Belülről harsány muzsikaszó hallatszik, tán egy egész banda húzza. Belebelebömböl Bálint szava, kemény, durva betyárnóta. Betyár szilajsága, fékvesztett szenvedélye beszél belőle, ki mindenre kész, mindenre el van szánva.

Julcsa még egy percig tétováz... A hólepte tornácon megáll. Csak a banda s a Bálint hangja. Lány nincs az ivóban. És ha lenne! Akkor is - mert másképp nem lehet.

Kinyitotta az ajtót. Bálint háttal feléje. A primás ráhajlik a vállára, úgy húzza, a banda egész erejével kíséri.

Julcsa egyenesen odamegy hozzá, s ráteszi a Bálint vállára a kezét.

- Bálint - szólalt meg.

- Ki az... A Julcsa... haj... a Julcsa! - és hangosan kacagni kezdett. - Hát idejöttél utánam? Most már kellek neked... Vagy azt akarod megtudni, hogy milyen a vármegye tömlőce? Dohos az, penészes, hűgám. Aki ott hűsöl, annak sok mindentől megy el a kedve, még a dalolástól is.

- Bálint, hallgass meg csak pár percig. Küldd ki a cigányt.

- Nem tetszik a nóta? Tudok én vígabbat is! - Bálint fűtyülni kezdett, majd eldalolta a nóta szavait:

*Nagyváradi váradi vár alatt,
Vasalják a keselylábú lovamat,
Míg a keselylábú lovam keselylábát vasalják,
Szenttornyában a babámat csókolják.*

- Hallgass, Bálint, vagy elmegyek, s akkor sohse fogod megtudni, miért jöttem ide.
- Hát ha úgy van, elküldöm őket... Úgyse beszéltünk már kettesben rég. Lóduljatok ki a tornácra... Pakoltok hát? Gyorsan!

A cigányok kíváncsi arccal kisompolyogtak a szobából.

Hogy egyedül maradtak, Julcsa odajött elé, és szembe nézve vele, határozott hangon beszélni kezdett.

- Hallgass meg, Bálint. Ne gúnyolj, ne sérts meg. Sokat szenvedtem érted, te sokat szenvedtél értem. A jó Isten nem kívánta a frigyünket.

- Nem.... Nem kívánta! Hej, nem az!

- Ne kívánjuk mi se... Te tudod, tudod Bálint, hogy szerettelek. Szerettelek egész szűzi szerelmemmel. Szívem minden dobbanása a tiéd volt, tiéd boldogságom, tiéd lettem volna boldogtalanságban is. Akkor este életre született a szívem, szívem egész mindenséget te ölelted által... Szerettelek.

És Bálint szinte megmerevedve figyelte. Eltűnt a vér arcáról, mind a szívébe szaladt, látszott rajta. Szinte kifagyott az élet a lelkéből.

- Hogy nem lehattunk egymáséi, annak oka kellett hogy legyen. Nem így volt az megírva. De nem is illettünk volna egymáshoz. Szegény lány nem illik gazdaemberhez. Nem boldogíthat olyan, kinek szerelme csengő aranypénzre váltható.

- Julcsa, Julcsám, ne mondd! - És most Bálint gőgös szívében is megmozdult valami. Véghetetlen boldogtalannak érezte magát, hogy oly közel érzi magát ahhoz, kit szeretett, kit szeret még ma is, de aki soha, soha többé az övé nem lehet. Lerogyott egy székre, bal karjára hajtotta fejét, s úgy hallgatta keserű szívvel, amit Julcsa mond neki.

- Te csak eltántorodtál tőlem. Most már így van jól. De hát... Mit ér neked, hogy itt dorbézolod át éjszakáidat, itt váltod aprópénzre a szíved szerelmét? Nem látod, hogy ez méltatlan hozzám és méltatlan tehozzád?

- Mit tegyek hát, mit tegyek? Legyek tán hívő... Mint te. Nékem nincsen tanítóm, ki oktasson, mint teneked Julcsa.

- Ne káromold az Istent. Azok is a te javadat akarják csak. Addig, míg te itt dorbézolsz, addig ők a te lelki üdvösségedért imádkoznak.

- Van jó dolguk, törődnek is azok velem - mondta Bálint keserűen.

- Törődnek, mert a te üdvösségedhez van az enyém is kötve. Értsd meg jól. Ha te tönkremész, tönkre kell nékem is mennem. Mert a pusztulásodnak végre is én vagyok az okozója.

Erre az önvádra Bálint önváddal felelt:

- Nem úgy van. Így cselekszem, mert ez nékem így tetszik. Inkább a te pusztulásodat idéztem én elő... Tudom, ne tagadd - mondta a legény ellágyult hangon.

- Erről ne beszéljünk. Az is szükséges volt a boldogulásomhoz, üdvözülésemhez. A hiba se tebenned, sem énbennem nem volt. Kiben? Keresse az, ki tud hozzá. Elbuktam. Hát jól van, erről nem tehetsz... Most csak arra kérlek Bálint, hogy segíts felemelni.

És a legényben a vele született nagylelkűség kezdett ébredezni.

- Julcsám... én angyalom. Mit tehetnék én teérted?

- Amit tenned kell, az mind a kettőnkért, mind a hármunkért leszen. Térj haza a feleségedhez.
 - És te mondod ezt nekem, Julcsa, te?
 - Nézd. Én ismerem azt a szegény asszonyt. Jó lány volt. Gazdalány volt, de azért sohase nézett le minket. Szelíd, és téged szeret.
 - Mit ér ez nekem?
 - Azt még nem érted, ugye, hogy elérkezik az az idő, midőn a szegények szegénye lehetünk, és ha már tán nem is szeretünk, legalább a szeretetre vágyunk.
 - Én ugyan azt se tudom, milyen színű a szeme.
 - Az enyém színét tudtad, mégis elfordultál tőlem. És ne is azt nézzed, de hogy milyen a szíve. Az meg néked nagy drágasággal fölér, mert tele a képeddel színig.
 - Szeret... De hát mit tehetek érte?
 - Ne tégy ma még érte semmit. Ha majd szeretni fogod, megérted, mi a tennivalód vele szemben. Ma még csak kettőnkért tegyél. Teérted és énértem. Mindkettőnk nyugalmaért egy lépést, csak egyet.
 - És te, te elfordultál tőlem örökre - mondta a fiú hangos zokogással.
 - Ha így élsz tovább, sohase látsz többé. Ha visszatérsz párodhoz, ha baj ér benneteket, mindig hozzám fordulhattok, mert én tudom, mi a szenvedés...
 - Bocsáss meg, Julcsa, ha megszenvedtél értem - mondta a gögös-szívű, de azért gyenge férfi, feltekintve reá, s megfogta a kezét.
 - Jere, Bálint, kezem a kezében... Jere, elvezetlek.
- És Bálint, nyitott szemmel, mintegy megigézve ment. A leány kivezette az ivóból. A cigányok bámulva látták, hogy Bálint, anélkül, hogy szót ejtene hozzájuk, megy-megy a lánnyal. Kiérték az utcára, Julcsa mindig fogta a kezét. Így mentek az egymás oldalán, a sűrűn hulló hó közepén, amely elnyomta lépteik neszét, s amely mint fehér fátyol terült el felettük. Nem hallatszott semmi kelettől nyugatig. Kelettől nyugatig fehér hótenger, amelyet csak itt-ott egy kis fehér ház s az abból kiáradó mécs fénye pontozott ki.
- Mentek...
- Egyszerre Bálint szólalt meg:
- És így kéz-kézben haladtunk volna egy életen által.
 - És így kéz-kézben mehetsz át egy életen olyannal, aki szeret, s ki méltó szerelmedre.
- Bálint némán megszorította a kezét. És csak mentek. Most a mellett a ház mellett haladtak el, amelyben legelőbb látták meg egymást.
- De nem szólott egyik se. Áthaladtak a nyugvó Szabadszenttornyán, mintha ebből is kihalt volna az élet, oly csendes, álmatagon csendes volt minden. Aztán itt künn a pusztán, csak egymást láthatják már a sűrű hó közepén. Hótenger, merre szem lát... és magány.
- Julcsa, mindent megígérek, csak egyet, egyet tegyél meg.
 - Mit, Bálint?
 - Nyújtsd ide az arcodat, hogy egyszer, egyszer még megcsókolhassam.

A lány reáhajolt. Hideg arcát odanyújtotta a legénynek, és a csók, mintha megfagyott volna. Egyik se érzett semmit.

- És most megígéred, hogy hűséges párja leszel a feleségednek, meg?

- Isten engem úgy segítjen! - S az ember felemelte kezét. A lány hitt neki.

Csak mentek...

Éjfél után egyre járt az idő, midőn a kistrái tanyára értek. Még pislogott benn a mécses.

- Engem vár, reggelig elvár néha - mondta Bálint.

- Látod, megérdemli, hogy ezentúl része legyen az éjszaka s az élet nyugodalmában.

Beléptek az udvarra. A kutyák megismerték gazdájukat. Nesztelenül futottak a pitvarig. Bálint leverte magáról a havat, le a lányról is.

Beléptek a házba. A fiatalasszony sokáig virraszthatott, ott ült felöltözve egy karosszéken, egyik karjára borult, s alszik.

Julcsa csendesen odalépett hozzá.

- Nézd Bálint, milyen szép, mily csendes, nyugodt, tiszta az ajka. Nézd, milyen nyugodtan alszik. Párod lesz az élet viharában, s nyugodt szívvel térhetsz hozzá pihenni bárhol is. Örzi, Örzi! - ébresztette a fiatalasszonyt.

Az felriadt, aztán azt hitte, hogy Julcsát és urát az álmában látja maga előtt, nagyot sóhajtva visszahanyatlott a székre.

- Ébredj, mi vagyunk. Nézd Örzi... én meg az urad.

Az asszonyka kitörülte az álmot szemeiből és álmélkodva, szinte megrettenve látta őket maga előtt...

- Hazajött, s megkért, legyek én nálad a közbenjáró. Kérleljelek meg téged. Eddig nem szeretett, ezentúl hűséges párod léssen. Ugye, úgy lesz, Bálint?

Bálint, könnyekkel telt szemmel, beszélt volna, de szólni nem tudott, csak a két ujját emelte fel esküre.

- Ne esküdj, Bálint. A pap előtt is esküdtél. De hűséged első pillanatja csak a mai éjszakától kezdődjék. Legyen a tied, Örzsöm. Légy boldog vele, add a kezedet neki és aztán nekem. Úgy... És most az Isten áldjon benneteket.

És a leány, anélkül, hogy amazok megakadályozhatták volna, összehúzta keblén a nagykendőt, s kiment a házból. Azok meg utána indultak. Az asszony hálálkodni akart volna - az ember marasztotta.

De Julcsa csak ment... Nem akarta hangjukat hallani többet. Sűrűn, sűrűn hullott a hó, nehezen, bajjal lépett. De azért úgy érezte, szárnya nőtt, amelyet ha kibont, átiramlík véle a mindenségben.

Nem érezte a fáradságot. Mélyen járt a hóban, de mit bánta ő most? A faluig kis csapáson haladt, onnan meg... Tudja jól az utat.

Úgy háromkor, mire a falu közepére ért, elállt a havazás. Tiszta, csillagos éjszaka. Merre a szem lát, hó és hó. Egy végtelen fehér lap a világ - s benne, úgy érzi, egyedül halad... egyedül a révpárt felé. Hátha itt fagy meg az úton? Nem, nem lehet, nem szabad... Az Isten vele volt egész éjjel, ezentúl se hagyja el.

Ment.

Erre már tudja, várják, itt otthon, otthon van. Négy óra volt, hogy a János kunyhója elé ért.
Benn mécses égett.

Várták...

Kopogtatott. János kijött a kunyhó elé.

- Uram, megtettem, amit kívántatok. Az Isten ígéje szerint történt.

- Akkor add kezedet én feleségem, hogy vezesselek majd én a hívők közé...

És karjaiba zárta a leányt.

Fuimus

Első könyv

1

Márfay Gábor végrendelete ezen szavakkal végződött:

„.....és kedves nőmnek, sz. márfai Márfay Annának kötelességévé teszem, hogy fiam nevelésére tizedik életévéig felügyeljen. Azután pedig őt egy külföldi, talán egy genfi nevelőintézetben helyezze el, hol a gimnáziumi éveket fogja töltetni; évente legfeljebb két hónapot időzvéen csak az atyai, illetőleg az anyai háznál. Az egyetemi éveket - úgy kívánom - felerészben egy német, felerészben egy francia egyetemen végezze. Utána pedig még egy esztendő kell Angliában, tán Oxford- vagy Cambridge-ban töltenie.

Ha nagykorú lesz, végleg hazatérhet.

Azt akarom, hogy fiam megismerje az életet, azért e szigorú rendszabályaim. Család-jaink veszedelme az volt, hogy élettapasztalat nélkül, rokon eszmék és érzések korlátolt körében, az élet harcaira készületlenül nőttek fel. Én - ha életben maradok - még szigorúbb rendszabályokhoz nyúlok. Serdülő éveiben minden anyagi támogatás nélkül hagynám, hogy így idejekorán megtanuljon a saját lábán állni, tudjon kenyeret keresni, s megvívni érdekeiért.

Ha az Isten mást akar, s korábban magához szólít, fentebbi kívánságom szigorú, szó szerinti teljesítését követelem meg, s ennek keresztülvitelével szeretett nőmön kívül kedves rokonomat, mint kiskorú fiam gyámját, báró Czobor Ádámot bízom meg.

Kelt Márfán, 1865. május havában

márfai Márfay Gábor s. k.”

2

Id. Márfay Gábort mindig hóbortos embernek tartották a felsővidék rokon nemzetségei, de végrendelete kihirdetése után napirendre tértek felette. A legjobb-akarói is csak azt mondták, hogy ha nem hal meg, pár év alatt a tébolydába kerül.

Özvegye, sz. Márfay Anna (ki atyja testvérének, Tamásnak unokája volt, s így egyúttal unoka-húga is) majd kisírta a szemeit, hogy férjét, kit úgy tisztelt, bámult, oly korán elvesztette. Majd aggodalmas arccal fordult gyermeke bölcsője felé. A fiúcska, kicsibe múlt, hogy posztumusz nem lett, s mégis már huszonnegyedik élete évéig elő van írva élete programja.

Aggodalmas arccal, könnyes szemmel olvasta ujjain, hány évig marad még magzatja oldalán. Jóformán kilenc esztendeig se! A fiatal özvegy félelemből tán, tán szerelemből (bár szerelme csak ébredezett még ez időben) hozzámert a Márfayakkal vagy tizenkét ízben összeházasodott gróf Niffor-nemzetség fejéhez: gr. Niffor Miklóshoz. E házassága, amely szintén csak rövid tartamú volt, még boldogabbá tette, mint az első.

Gr. Niffor Miklós szintén egy fiút hagyott hátra. De hát Niffor legalább meghagyta neki fiát; ez a fiú az övé lesz, míg csak felnőtt, nem! nem! mindig. Ott lesz a sírján, ott lesz majd a feltámadásnál is az oldalán. Arra nincs törvény, hogy Lőrincet kifejtse ölelő karjai közül; ez az ő fia egészen, az ő feltétlen birtoka. Benne újult föl fiatalsága, benne reményei, őbenne minden öröme!

3

A Márfay-, gróf Niffor- és báró Czobor-család volt a Vág mellett hosszan elnyúló megye három törzsökös nemzetsége.

Márfán volt a Márfayak székhelye (de ez a kastély romba dőlt, s a birtok már Gábor halála előtt idegen kézre került), Feketevár a Czoboréké, Újvár a Nifforoké.

Özvegy Niffor Miklósné azonban Dálnán, a család egy szerzett birtokán élt; itt nevelte fel két fiát, itt töltötte el özvegységének hosszú éveit.

Ez ősi várkastélyokból intézték már négy-öt század óta a vármegye dolgát; a családok folyton összeházasodtak, s amellet folytonos háborúban éltek egymással; jóformán csak e perpatvarokat írták be a megye krónikás könyvébe annak históriája helyett. Az egész megye története jóformán csak azon fordult meg, hogy a három család tagjai közül melyik lett a főispán s melyik a követ.

4

Báró Czobor Ádám, a Márfay Gábor végrendeletének végrehajtója, komolyan vette feladatát. Hisz ő volt tán az egyetlen, aki tudta, mire céloz idős Márfay Gábor utolsó kívánságával. A fiatal Gábor tizenkilencedik éveig egy szigorú genfi intézetben nevelkedett; az első egyetemi évet egy német kis univerzitáson, a másodikat Zürichben töltötte, aztán egy-egy évet Párizs és Londonban. Jó tanuló nem volt, de sokat olvasott, különös fiú volt, ki mindannyiszor, hogy hazajött, meglepte a közelállókat. Voltak, akik azt mondták, bolond, mint az apja volt. Voltak, kik azt állították, még bolondabb. (Csuda-e, kérem, csuda-e, hogy így van!) Voltak (kevesen), kik nagyon szerették, legtöbben féltek tőle. A négy Márfay vénkisasszony véleménye az volt róla, hogy olyan, mint egy karvaly vagy más, előttük tán még ennél is ismeretlenebb ragadozó madár. Azt mondták, élesek a karmai, s használja is őket.

Anyja? Szerette őt; bár *másképp*, mint kisebb fiát, Lőrincet, de hát - így mentette magát imázsármolya előtt térdelve - másminő is, nem szerethetem úgy, mint Lőrincet. (Az „úgy”-ot a szeretet módjára használta, félek azonban, hogy a Szűzanya a szeretet mennyiségére értette. És azt hiszem, a Szűzanyának igaza volt...)

5

Huszonöt év hamar lejár!...

A kocsi csak repült előre, elhagyva az ismert, kis, sárga indulóházat, átrobogva egynéhány kis községet, amelyeknek kertjeiből virágzó gyümölcsfák ágai hajlottak ki az utcára.

Tavaszi van ismét!

A kocsiban ülő fiatalember hol álmos arccal be-behunyta szemeit, hol felriadva összehúzta szempilláit, és szúró tekintettel vizsgálta a jól ismert tájat. A nagykorú Márfaq Gábor volt. Hegyes vadászkalap volt a fején, amely éles idomaival összhangban állott. Minden izma, vonása éles volt. Már a genfi intézetben mindig azzal csúfolták gyermektársai, hogy gótikus stílusban van tartva. És volt is ebben valami. Aszketikus volt a teste; ki volt fejezve rajta a régi, talán túl sokat és gyorsan élt faj finomultsága, betegsége, sőt tán fáradtsága is.

Öccse, Niffor Lőrinc, ki legjobban ismerte és szerette az emberek között, s kit ő is legjobban szeretett, koronként „szellemi ember”-nek nevezte.

A „szellemi ember” most is öccsére gondolt. Milyen lehet? Hisz már innen-onnan két éve, hogy nem látta. Tavaly nyáron nem jöhetett haza. A nyarat, édesatyja végrendelete szerint, az oxfordi egyetemen kellett töltenie.

Hogy fogja fogadni? Nem változott-e irányában? Hiszen befolyásolható nagyon, Lőrinc környezetében pedig nincs annyi jó embere, mint kellene lenni.

Fogadja bárhogy, egyszer csak szeretettel kell hogy hozzá forduljon. Szeretni fogja, ha majd tudja, mennyi szeretetet érez iránta, mennyi gondoskodással van jövője iránt.

A kocsi most a Dálna előtti utolsó falun robogott keresztül; az a kis erdő ott, a mezők felett, már a Lőrincé. A hajnali köd elmosta a színeket, párák lebegtek a mezőn, a felkelő nap sugarai meg-megcsillámlottak a lecsapódott harmaton. Pacsirta énekelt a légben.

Gábor egyet gondolt, megállította a kocsit. - Innen majd gyalog megyek fel a kastélyba, te pedig a málháimat a tisztartó úrhoz viszed, s nem szólsz semmit arról, hogy megérkeztem, érted?

A kocsis komoly méltósággal, némán bólintott fejével. Megértette, amit Gábor mondott, de felelni nem tudott volna rá. Tót volt, mint itt mindenki, de értett magyarul.

A kocsi lassan elkanyarodott Dálna felé, Gábor meg ott maradt állva, a rétek közepén. Úgy érezte, e percben született.

Mily üres volt eddigi élete, nem volt hová hajtsa fejét, éhezett a családra, amelyet oly rég, oly rég nélkülözött.

A pacsirta csak dalolt; úgy érezte, tele dalával a lelke. Ébred minden, ébred a lelke is. Úgy, úgy, fogadják be mindazzal, amit magával hozott; bocsássák meg neki mindazt, amit elvesztett. Hisz a lényeges, az, ami mindent bearanyoz, az, ami melegebb a nap sugarainál, mélyebb a természet zenéjénél: az örök szeretet, az ott van a lelke mélyén, mindent ígérve, s amellet alamizsnáért könyörögve.

Tizennégy év oly hosszan telt idegenek között, a vándorélet kisodorta a szegény szárnyas néhány tollát; most már pihenni akar, lábat vetni, hogy megismerje azt a helyet, ahol tán még egyszer fészket is rakhat!

6

Gábor csak ballagott lassan, nála szokatlanul lassú léptekkel. Az erdőnél balra kanyarodott, s vagy tíz percnyi gyaloglás után a présház elé ért, amely a kastélynak erről az oldalról mintegy őrszeme volt.

A szőlő kis dombon feküdt, honnan a megye jórészét látni lehetett.

Felment a fehérre meszelt, hosszú házig... Megállt előtte. Ott áll a kis ház, mint azelőtt; hej! hány emléke van hozzákötve. Eszébe jutottak azok a régi, őszi hangulatok (néha szüretre hazajött - lopva - egy-két napra, gyámja tudta nélkül), a szüretelő, Holbein-Madonna-arcú, tót leányok aranygyöngyös pruszlikaikkal, aztán a most zárt, nagy, fehérre meszelt terem zöld fenyőgallyakkal, zászlókkal feldíszítve, amelynek ablakain végiglátni a Vág felé húzódó halmokat, a síkságot, a sok kis falu tornyain megcsillámló nap sugarait... Aztán a szoba közepén a terített asztal; látja önmagát odakönyökölve búsulni; öccse - a cigányok grófja - a végtelen zenetehetséggel megáldott Lőrinc meg primázik. A lassú, bánatos nóták, utána a friss, felhangzó, pattogó csárdás... majd a szüreti napok elteltével, a hideg őszi éjszakán neki az ismeretlen nagyvilágnak, neki az ürnék! Innét ki külföldre, idegenbe... idegenül!

Istenem, milyen emlékek!

De - hisz előtte a *ma*. Miért gondolna a múltra. Napsugárban fürdik minden, pacsirta szeli a léget. Dala felébresztette merengéséből. Mosolygott önmagán. Hiszen fényben a világ, vége a dalnak!

Csak ment tovább. Egy gyalogúton leért a dombról, ott az a ház... az, az... Itt lakott a Lőrinc vigasztalója. Mert már vigasztalóra szorult. Öreg faj érzi a pusztulást, korhadttól ágába üt legelőbb a villám. Hogy lehet ma vele? Vonzza-e még az „ismeretlen” egyszerűsége? Tart-e még a búfelejtés? Eh! meglátjuk. Egy kanyarulat - s ott a kastély. Az oszlopos épület magasan kiemelkedik a park vén fáinak közül, s az egész völgyet uralja. Érezte, mi vár rá. Láta maga előtt szeretett édesanyját, amint esténként a dohányzó nagy spanyolfala mögött cigarettázik, s pasziánszokat csinál. Láta túl rajta, ott a sarokban, a nagy márványkandalló öblét, amely tele virággal.

Nyugalmat lehel itt minden.

Megállt. Távol mögötte az ismert, ismeretlen élet küzdelmi zaja... itt csendes minden; idáig nem jut a szenvedés jaja, a bosszú kiáltása, itt csendesen nyílnak a virágok, halkán dalol a pacsirta. De jó is leszen itthon.

Most egyszerre a hajnali harangszó hallik; rég ismert harang hangja... első hang hazulról.

7

A kastély helyett a tiszttartói lakba tartott. A vagy negyvenöt éves, életerős, pirospozsgás Mátyus András tiszttartó éppen ki akart lovagolni, midőn Gábor belépett udvarán.

- Nini, már megérkezett a nagyságos úr - kiáltott fel az „öreg”, mint ahogy a két fiú őt nevezte, örömtől sugárzó szemekkel -, hogy fog a grófom örülni; mennyit emlegette a nagyságos urat.

- Hát hogy van, bácsi?... emlegetett-e a Lőrinc gyakran?

- Haj! Többször, mint nem. Alig várta már, hogy hazajöjjön. De mi mind úgy hittük, hogy csak egy hónap múlva érkezik. S íme, a sürgöny tegnap jött.

- És azok nem tudnak semmit?

- Semmit; a gróf nem is álmodja, hogy megjött, a méltóságos grófné meg még itt sincs.

- Nincs itt? Hiszen azt írta, hogy úgy, mint tegnap érkezik.

- Igen, úgy volt; de tetszik tudni, a nővérénél időzik, a Czobor Pál báróéknál Balniczán, azok tartották ott még pár napra. Táviratozzak neki?

- Nem, ne Mátyus, ne tegye. Csak hiába izgatná... hát a Lőrinc persze még alszik. No addig is, míg felöltözik, megfürdöm. Itt a holmim már?

- Igen, magam segítettém bevinni a szobámba; rendelkezése szerint. De tán felkeltem a komornyikot.

- Ne fáradjon, itt felöltözöm, s aztán felmegyek Lőrinchez.

- Megvárom a nagyságos urat. Meg én... aztán együtt megyünk fel.

- Ne, öreg - vágott szavába hirtelen, éles hangon Gábor -, menjen, nézzen szét a gazdaságban, s ha elvégezte a dolgát, akkor keressen fel minket.

Oly határozott hangon mondta ezt Gábor, hogy Mátyus vette kalapját, s ment kifelé a földekre. Csak azt kérde még, hogy nem lehet-e valamiben szolgálatára. Gábor tagadólag intett fejével. Mátyus katonásan szalutált, s lovára kapva kivágtatott az udvarból.

Gábor egy pillanatig utána nézett, majd bement a szobába, megfürdött, s gyorsan felöltözött. Egy negyedóra múlva sötét ruhában a kastélyudvar felé tartott.

Az istálló előtt elhaladva, az összes cselédség haptákba vágva magát állt ott; bár nem szerették, hisz nem volt sportkedvelő, mint öccse.

8

Sietve haladt át a kastély udvarán. Az óra éppen kilencet mutatott.

- Késő, már késő - gondolta s bosszankodott. Ő tudta, miért.

Az oszlopos előtornácon megállt, beszívta a felfutott szőlő virágának édes illatát.

Minden úgy van a tágas udvaron, mint azelőtt volt. Ott húzódnak el kétfelé az olasz reneszánsz stílusban tartott, lapos fedelű melléképületek. Az udvar közepén az óriási termométer, amott meg a rókaház. Ugyan, van-e benne róka?

Az öreg, már ötven éve a család szolgálatában levő, süket komornyik ott ült az ajtó előtt, sütkérezve. Amint meglátta Gábort, hirtelen felugrott, s oly gyorsan, amennyire csak vén tagjai engedtek, glédába vágta magát.

- Der gnädige Herr! Herr Jesses, der gnädige Herr! - szólalt meg makogva, s csak csóválta ősz fejét. Bámult is, haragudott is, örült is; látszott az arcán. De hogyne bámult volna, hogy így egyszerre a föld alul bújt ki az egyik gazdája, hogyne haragudott volna, midőn minden ceremóniát elkerülve érkezett haza (ez sohasem volt így a családban azelőtt), s hogyne örült volna, hisz ismerte, amióta él, s most tudta, hogy végleg hazajött.

- Aber warum nicht schreiben, dass wir es wissen - makogott, s csak csóválta a fejét. - Felhívjam az inasokat? - felhívom. - S már neki is indult volna, ha Gábor meg nem akadályozza. Némán intett neki, nem szólt semmit, hisz úgysem értette volna meg a szegény, süket ember. Majd megveregette a vállát, aztán hirtelen sarkon fordult.

- Der Hochgeborene Herr schläft noch! - kiáltotta rémült arccal az öreg. De Gábor nem figyelt rá, bement a Lőrinc ajtaján.

Testvére a széles ágyban elterülve, egyik karját feje alá kanyarítva, mélyen, szelíd arccal aludt. Gábor megállott ágya előtt, s az imént hideg, majdnem metsző kifejezésű szemeiből végtelen szeretet áradt ki. Halk léptekkel odacsúszott az ágyhoz, s vigyázva leült annak alsó szélére. Nyugtalan arccal vizsgálta vonásait, kereste az élet nyomait rajta. Hisz már innen-onnan két éve, hogy nem látta. Szerette volna boldognak, megelégedettnek látni. Hiszen szinte benne élt. Családja volt, mindene. Hozzáköthötte büszke, elzárt szívének minden dobbanását, ő volt az egyetlen, kinek lelke összes redőit együtt feltárta.

Hisz atyja végrendeletében is az bántotta leginkább, hogy az testvérétől elválasztotta, kinek pedig, érzi, néhanapján szüksége is lehet reá.

Hányszor, de hányszor aggódott távol tőle, hogy idegen befolyások alatt elszakadt szívétől. Hányszor remegett azért, hogy elfelejtette, s elidegenedett tőle.

Ugyan szereti-e még?

E percben Lőrinc felriadt. Egy pillanatig némán bámulva nézett maga elé, aztán felemelkedett ülőhelyéből, s némán, szó nélkül átfonta karjait bátyja derekán.

Gábor se szólt semmit, csak odaszorította szívéhez Lőrinc fejét, és száraz szemmel, mereven tekintett maga elé... messze, messze nézve!

Látta maga előtt az életet, minden örvényével együtt. Látta a Scyllát s a Charybdist; egyszerre nézett visszafelé életében, s ugyanakkor a ködben a testvére jövőjét kereste. A révparton is a vihart látta...

Aztán Lőrinc kibontakozott karjai közül; eleinte mosolygott, nevetett örömeiben, ezer kérdést tett neki, majd elnémult, és csak lágyan, szeretettel nézett az „öregebb”-je szemei közé, mint ahogy őt rendszeren nevezte.

Gábor csak tovább merengett... még mindig. Eszébe jutott, mi az, család nélkül, idegenek között, elhagyatva növekedni fel. Erről Lőrinc nem tudott, s nem is fog tudni soha semmit. Majd ezután szívéhez vonja, megmutatja neki, hogy az, amit elhozott, ott a lelke mélyén, arról még ez az árva fiú, ki itt, rokonai között is csakúgy el volt hagyva, mint ő künn, az élet harcai közepette - nem is álmodott soha.

Kéz a kézben, aztán jöjjön, aminek jönni kell!

Ekkor feltárult az ajtó, s egy pap lépett be rajta. A házi káplán, ki miséjét elvégezve idejött (rendes szokásához mérten) a Lőrinc szobájába reggelizni. - Oh le petit lever! - susogta Gábor kedvetlenül, felkelve az ágy széléről, s odamenve a paphoz, kezét adott neki. Tisztelendő Vakor Imre maga volt a simaság; egy mozdulata nem volt igaz, egy szava nem jött a szívéből. Gábor ki nem állhatta.

- Ah, a nagyságos úr! Milyen öröm ez mireánk nézve - s a fiatal pap rózsaszínű arca szinte fénylett a boldogságtól -, mikor méltóztatott megérkezni?

Gábor hidegen intett fejével.

- Ma érkeztem meg; hála az Istennek, itt vagyok megint.

- És az útja, milyen volt az útja? Kellemes, reménylem.

- Igen - felelt Gábor.

- Megengedik, hogy reggelimet itt költsem el?

- Csak méltóztassék, tisztelendő úr, kérem - szólalt meg Lőrinc. Gábor csak hallgatott. És a pap leült kávézni. Lőrinc ismét Gáborhoz fordult, az hidegen az útját beszélte el. Hogy jutott ide a legrövidebb idő alatt Londonból, hol állt meg, s hol nem, majd a mai Pest aspektusáról kezdett beszélni.

A pap kalácsát a kávéba mártotta, s csámcsogva beszélt. El volt ragadtatva, hogy a „nagyságos úr” annyi mindent látott.

Majd a tisztartó kíséretében egy zsidó árendás érkezett. Lőrinc bort hozatott neki és szalámit. Épp a tisztartótól jött, hol egy negyedévi bérletét adta át. A bortól megeredt a nyelve, pletykálni kezdett.

- Képzelse, méltóságos úr, a molnár vasárnaponként glaszékesztyűben jár. Er ist ein schlechter Mensch. - És az árendás csak ivott, és csak beszélt. Semmi remény, hogy hamar elkotródjék. Lőrinc csak hallgatta, s egykedvűen mosolygott. Egy világért se lett volna udvariatlan egy rangja alatt s pláne vele függőségi viszonyban levő emberrel.

Egy negyedóra múlva már tele volt a szoba, Lőrincet körülvette „udvara”.

Gábor idegesen izgett-mozgott székén.

- Kérlek, Lőrinc, siess az öltözéssel, igen sok dolgom volna veled. Hiszen már olyan rég nem láttalak - szólalt meg egyszerre, s amazokat egy rövid főhajtással üdvözölve, gyors léptekkel elhagyta a szobát.

10

Megállt a kastély teraszán. Még minden úgy van, mint évek előtt volt, nem változott semmi. Mintha csak be se járta volna Európát, mintha csak benső világában se változott volna semmi. Öccse életmódja is csak a régiben. Íme, körülötte udvara. Csak kis uralkodó herceg, mint volt. Szinte sohase lehetett Lőrincel egyedül beszélni, mindig volt valaki vele, hol a titkár, hol a tisztartó, hol más. Gábort ezek nem szerették, büszkeségnek véve nála azt, ami csak végtelen exkluzivitás volt. Gábort csak a benső ember érdekelte, s csak a magányt és az intimitást értette meg; a nagy tömegtől félt, a nagy tömeg visszatetszett neki.

Hogy lesz majd ezekkel? Hisz öccsét udvara nélkül el se képzelte, önmagát meg ezekkel éppen nem. Hogy lesz?

Gábort töprenkedéséből Lőrinc riasztotta fel. Ott állott előtte vadászruhában, csizmában, fején vadászkalappal; kedvenc foglalkozásához: a vadászathoz mérten.

A két fiú körülbelül egyforma magas lehetett, azonban testük alkatában csakúgy, mint arc-kifejezésükben, különbözök voltak. Lőrinc egész lényé lágy, rugékony jellemét árulta el. Feje kerek volt, rövid, sötétbarna haja lágy fürtökbe olvadt nyaka körül. Sűrű szemöldökei élesen váltak el halvány olajbarna homlokáról. Nagy fekete szemeivel messze nézett. Egyik szeme alján némelykor előtűnt a szeme fehére, s ez arc-kifejezését végtelenül álmodozóvá tette. Húsos orra, felvetett ajkai, gömbölyű álla érzékenységről beszéltek. Míg Gábor minden mozgulata gyors és rövid volt, addig Lőrinc lassú méltósággal, hosszú ütemben mozgott. Lénye legtöbbször nyugodt egyszerűséget lehel, pedig nem volt az. Külsőleg volt valami egyéniségében egy magyar paraszt- vagy nagyúrból (e két határos és hasonló típusból), azonban ha ingerült lett, arca nyugodtsága eliramlott. Szemei összehúzódtak, álmodozó kifejezésük megszűnt. Ilyenkor haragszik, s *akire* neheztel, azzal mindig túl udvarias. Ilyenkor, ha az illetőnek tán kezet nyújt, jobbát mindkét kezével fogja meg. Túl nyájas, ilyenkor szláv. Énjének ez

oldalából fakad a töprengő skrupulista. Niffor Lőrinc, ki fél az élettől, fél a haláltól, fél az emberektől s önmagától. Ki keres, kutat önmagában, s viszi a hajszálhasogatás felé a gondolata. Ha aztán az érzés kerekedik felül nála, akkor művész. S bár csak öntudatlan, de testestől-lelkestől művész. Érzí a természetet, érzi az embert, s érzésén keresztül gyakran (de nem mindig) látja benső képzeletét is. És e furcsa keverékben: a folytonos öntudatos gondolkodás s öntudatlan érzésben van a lényege, egyéniségének eszenciája. Ha meg az érzékiség hozza mozgásba lényét, megint más alakot ölt. Ilyenkor gyakran, a „pillanat” hatása alatt, nem lát tovább az orránál. Arca ilyenkor szinte gömbölyű lesz, szemei kerekre nyílnak, szinte még az orra is nevet.

Külsőleg csakúgy, mint bensőleg, van valami benne egy nagy felinából. Olyan, mint egy fiatal párduc.

A két fiú egy pillanatig szembenézett egymással... Gábor kicsibe múlt, hogy öccse udvaráról nem kezdett neki beszélni. De - szerencsére - elnyelte gondolatát, s karját Lőrinc karjába öltve, sétára indult vele. Előbb a terasz bal oldalán levő virágoskert felé mentek. Hallgatott mindkettő, nem tudtak volna hamarjában semmit sem mondani. Önmagukba mélyedtek. Lassan, szinte boldogan ballagtak egymás oldalán. Egyszerre a virágoskert egy sarkában, egy óriási lugas előtt megálltak.

- Emlékszel!? - kérde Lőrinc, és Gábor nem felelt, csak némán bólintott a fejével. Hogy emlékszik-e? Ide jöttek le, hosszú-hosszú cigányozások után, a hajnali órákban egy hegedűssel, két kontrással, s húzták reggelig, míg csak az első napsugár szét nem rebtentette álmaikat.

Majd tovább mentek... most a park tavánál álltak meg. A lombokon keresztül a szomszédos falu tornya fehérlett ide. A túloldalon a kuglizó, pár óriási platánfa előtt. Mint gyermekek, sokszor játszottak itt. Lassan egy tisztásra értek, ott egy óriási fűzfa... E fa alatt voltak egyszer együtt életveszélyben. Egy éjjel ott üldögéltek a fa alatt, az ifjabb hegedült, az öregebb belebámult a holdba. Egyszerre nagy láрма lett a parkban; „vigyázzanak, vigyázzanak” - kiáltá az öreg tisztartó - „veszett kutya van a kertben!” S ők fegyver nélkül álltak ott. Sem előre, se hátra. Egymásra néztek, egymásért remegtek. Ez jutott most a Gábor eszébe, félig álomban: szavakba foglalta azt, amit tán jobb lett volna a másiknak el se mondani:

- Tudod-e, fiam, hogy külföldön sokszor gondoltam e percre. Úgy éreztem, odaadtam volna érte ottani nyugodalmamat, ha a rettenetes pillanatot újra átélhettem volna. Mert hisz akkor *itthon* voltam. Te nem tudod, hogy e szó mit jelent...

- Hisz most is itt vagy, öregem! - szólt közbe Lőrinc.

- Igen, itthon vagyok, s igyekezni fogok elfelejteni mindent, ami száműzetésem éveire emlékeztet.

- Te sokat utaztál - mondá Lőrinc halkán, s álmodozva nézett maga elé.

- Tudod-e, Lőrinc, hogy mi a honvágy? Soká csak a család, az otthon után vágytam. Egyiptomban lepett meg legelőbb. A tájkép az Alföldre emlékeztetett, a tücsök szava ugyanazt a nyelvet beszélte, mint otthon. A felvillanó pásztortüzek a láthatár szélén, a kutyaugatás, az esti csillag, a tőzegfüst nehéz illata hazahozott; úgy éreztem, mintha csak egy alföldi faluban lennék. És mégis! Valami hiányzott, ami a tájképet s annak hangját, illatát szívemmel összekösse. Éreztem, nem az én fajom lelke hívta a tájat életre. Lásd, Lőrinc, szeretem e fajt, amelyből származom, mert hibáiban, vétkeiben ugyanaz, ami én vagyok. Hamarabb megértem hibáját, mint egy más nép erényeit... Értesz?

Lőrinc csak félfüllel ügyelt reá. Egy pillanatig hallgatott, aztán hirtelen Gábor felé fordult: - Tudod-e, hogy már vége a dolognak, vége... Már nem szeretem?

- Nem tudtam - mondá Gábor, és szeme felvillant.

- Nem? Pedig úgy unom magam. Olyan űrt érzek itt belől.

- Hát... találunk néked valakit.

- Kit? Van-e olyan?

- Hisz még alig ismered az asszonyt. Én tudom, milyen kellene neked. Elmondjam? De ne nevedd ki.

- Mondd, öregem. Teoretizálj, amennyit akarsz, ez, tudom, mindig mulattatott.

- Aranyszőke haja lesz...

- Azért ugye, mert engem a cigányok grófjának neveznek?

- Azért - mondá Gábor, s nevetett. - Sápadt, egyenes, tiszta szemű, tiszta mosolyú, egy cseppet sem érzékeny leány, ki mindig engedni fog neked, de aki azért látni fogja maga előtt az utat, amerre haladnotok kell. Én ismerek ilyet.

- Ugyan, úgy-e? És kit?

- Azt nem mondjuk el, Lőrinc, hisz ha mondanám, sohase szeretnél bele. Sokszor álmodtam róla... odakünn, a külföldön.

- Már te magad is, úgy látszik, szerelmes vagy belé?

- Bolond csemete, hát azt hiszed, hogy ez így megy nálam?

- Azért, mert Lolly...

Gábor hevesen szavába vágott. - Róla ne szólj: tudod jól, hogy sohase veszem el. Nem nekem való, senkinek se való; játékszernek való, másnak nem.

- Nagyon hevesen mondd, Gábor; érzem, hogy még nem felejtetted el.

- Igazad van - felelte Gábor halk hangon -, nem felejtettem még el.

- Szegény öregem! - s Lőrinc megszorította bátyja kezét. Pár percig hallgattak.

- Hát Lőrinc, úgy van jól, ahogy van - szólalt meg végre Gábor. - És a mama? Mesélj a mamáról, hogy van? Gondolt rám sokszor?

- Gondolt-e? Hiszen mindig rólad beszél. Sokszor féltékennyé tett.

No most, ha majd visszajő, sírhattok együtt eleget. - Lőrinc mindig ezzel bosszantotta őket. Anyja sokkal komolyabb lett, ha Gáborral beszélt. Lőrincel nevetett is, Gáborral alig mert.

- És a többiek? És Ádám bácsi? - Gábor szemei felvillantak, amint ezt kérde. Imádta gyámját: Czobor Ádámot, édesatyjának hú barátját s követőjét.

- Ádám Bácsit még nem láttam. Lenn van az Alföldön, a falujában. Elvonult a világtól, lányát neveli, s a könyveket bújja.

- Na Lőrinc, ne nevedd ki őt. Vannak ám könyvmolyok is a világon!

Ezzel Lőrincre célzott, ki sohasem olvasott. Ez szinte betegség volt a fiúnál. Irtózott a könyvektől, dacára, hogy minden érdekelte. Hanem azért sokat tudott; Gábor lassan-lassan beadta néki éloszóval mindazt, amit olvasott, és minden eleven anyaggá vált öccse lelkében.

Így a fiúnak megvolt a maga világnézete, s mindent a maga filozófiai szempontjából látott. És sokban éppen az, hogy nem olvasott, tette őt eredetivé.

- De menjünk fel... várnak.

- Kik? - kérde Gábor, bár tudta, hogy az udvar.

- Azok?

S a két fiú némán haladt fel a kastély felé.

11

Sétájuk után Gábor lefeküdt, s hosszan aludt. Két éjszakát töltött a vasúton, meg volt törve. Csak vacsorára jött le.

A vacsora a nagy oszlopos előcsarnokban volt terítve, ahol Lőrinc rendszeren akkor evett, ha az öreg grófné nem volt Dálnán. Az asztalfőt Lőrinc foglalta el, jobbján Gábor, balról a „papocskák” - mint ahogy nevezték -, lejjebb a bonorum direktor, a tiszttartó és a Trencsén megyei születésű titkár.

Gábort untatta ez a folyton velük lógó társaság, kik előtt bensőbb dolgokról egy szót se lehetett ejteni. De hát mit tehetett? Fáradt, álmos szemekkel tekintett maga elé, s várta a percet, amelyben Lőrincsel megint egyedül lehet.

Megyei dolgokról folyt a tárgyalás. Mint a felső megyékben rendszeren, úgy itt is a megyei politika családi politikát jelentett. S mint a családok belételeiben, úgy a politikában is az intrikálás vitte az első hangot.

- Hacsak a gróf úr hinne nekem, pár év múltán főispánunknak tisztelhetnők - szólalt meg a titkár.

- Nem engedhetjük meg, hogy Czobor Pál legyen a főispán. Hová jutna így a család tekintélye - vágott szavába Csepelházy, a bonorum direktor, hatalmas basszusán. A hat láb magas, széles vállú, piros arcú ember csak beszélt. Szidta a Czoborokat, dicsérte a Niffor-nemzetséget. Bajuszát pederte, mellét kidüllesztette, s gögös arccal nézett körül. Látszott rajta, hogy tudja értékét, s tudja azt is, hogy uralkodásra - legalább a marhaállomány és a béresek feletti uralkodásra - született.

- Én mint Csepelházy már azért is szeretném, hogy a mi kedves méltóságos urunk legyen a főispán, hogy ezáltal ezeknek a Czoboroknak gögjén legyintenénk egyet. Nevetséges... (ez a szó kedvenc szólásformája volt), mi Csepelházyak sokkal régibb család vagyunk, mint ők. Nekem volt egy ősöm, ki IV. Béla alatt asztalnok volt, egy másik egy végvár kapitánya Mátyás király korában; ennek a megyének fele a mienk volt, midőn még a Czoborok... (és a Márfayak, akarta hozzátenni, de még idejekorán észrevette magát) s a többi ilyenféle családok még csak apró kurtanemesek voltak. És most az ilyen nációk a nyakunkra nőjenek? Olyan nincs... ezt tán csak nem engedhetjük meg. Nevetséges! Mi? (Horkolva a nyakkendőjét igazgatta, s kifeszítette széles mellét.)

Lőrinc álmodozó arccal nézett maga elé. Gábor gúnyosan hallgatta a Csepelházy és a titkár szavait.

- És miért ne lehetne Czobor Pál báró főispán? - szólalt meg aztán kissé ingerült hangon. - Nagybátyánk sokat foglalkozott a politikával; idősebb, mint Lőrinc öcsém, akiről még igazában azt se tudom, érdekli-e a politika...

Lőrinc, ki eddig csak félfüllel hallgatta a társalgást, most bátyja szavaira felriadt merengésből, s gyors, határozott szóval a Czobor Pál erényeit kezdte dicsérni, kivel pedig ő is, családja is (dacára annak, hogy Czobor Pálné anyja húga volt) rossz viszonyban állott. A családi tradíciókhoz híven most is volt egy Czobor és egy Niffor haragban. Enélkül nem lehetett megyetörténet. Nem volt négyszáz év óta olyan időszak, amelyben a három család egyes tagjai egymással szembe ne állottak volna, küzdve, harcolva, intrikálva egymás ellen a végtelenig.

Gábor ki nem állhatta e családi perpatvarokat, és már rég azon dolgozott, hogy fivérét Czobor Pállal kibékítse. És erre pompás alkalom lesz a Czobor támogatása. Lőrincet úgyse találta a főispáni szék betöltésére alkalmasnak, hiszen nagyon is tisztán látta öccse művész-temperamentumát.

A társaság megint csak visszatért kedves egyetlen tárgyára, a politikára, a két fivér azonban hallgatott, messze vitte mindkettőt merengése - hisz a világosi nóta hangjai hangzottak fel. Ott vannak az ajtónál a dálnai cigányok. Kis prímásuknak, Bandinak szemei felvillantak az előcsarnok félhomályában. Gábor szívét összeszorította valami. Két év óta nem hallott magyar zenét. Lőrinc meg most hirtelen kivette a prímás kezéből a vonót, s maga kezdett el játszani. „Bíró uram” volt a nóta. Nagy mestere volt e dalnak a fiú. Bámulatos hangárnyalatokra bontotta fel az egyszerű nótát. Szélesen kezdte el a dallamot, amelynek első ütemei, folyton ismétlődve, szinte ködbe vesztek... s a szinte távolba mosódó hangok, amelyeket a mind mélyebben hangzó nagybögő ellenfrontjai kísérték, a pusztai vízióját varázsolta Gábor elé. Gábor minden egyes külföldi útja előtt el kellett neki játszania, hogy így mintegy teletöltse lelkét azzal, amit csakis hangokban lehetett kifejezni.

Lőrincnek óriási zenetehetsége volt, amelyet őseitől örökölt. A Nifforokat századok óta a cigányok grófjának nevezte el a nép nyelve. Lőrinc nagyatyja cigánybandát tartott udvarában; egy Niffor-leány Beethoven híres barátnője volt, ki a maga idejében Bécset ragadta el páratlan zongorajátéka által. És a család majd mindegyik tagja játszott valamiféle hangszert. Lőrinc nem ismerte a kottákat, de azért egy cigánybanda minden egyes hangszerét (a klarinét kivételével) játszotta. Egyik különlegessége a viole d’amour volt, a XVIII. század lantosainak hangszer. Nem tanult azonban soha semmit. Mert hisz azt, hogy egy Nifforból muzsikus legyen, ezt a felsőbb körök konvenciói hogy engedték volna meg! Ha az „ember” művésznek születik, politikus lesz; ha az ember írói tehetséggel jó világra, csak politikus lesz ismét éppúgy, mint politikus lesz, ha akár a filozófiai tudományokra van hajlandósága, vagy akár a természet-tudományok érdeklik. Mert az „ember” csak politikus lehet. Ez a törvény. És ennek a törvénynek áldoznak annyi tehetséget, erőt...

Ezen töprengett e percben Gábor, akit úgy bántott annak a tudata, hogy nagy zenei tehetségű testvére elkallódik, egyénisége ki nem fejlődhet; kénytelen-kedvetlen azt az utat, azt a *járt* országutat kell járnia, amelyet a tradíciók írtak neki elő.

Pedig tudta, érezte, hogy művész. Ahogy a természetet látta, amit a természetben megérezett, azt, ami az emberben érdekelte, az, amit hangokba foglalva adott vissza, az, ahogy az életet át-szenvedte, amit élete kifejezett, minden a telivér művész lelkét segítette benne. Hogy sürgette édesanyjánál, rokonainál, mindenkinél, hogy taníttassák; hányszor beszélt a Lőrinc lelkéhez, hogy küzdött egész erejével, hogy benső világát kifejlessze. Hiábavaló volt minden. Lőrinc megértette, tudta, érezte, hogy bátyjának igaza van, azonban nem volt ereje, energiája arra, hogy művészetéért megküzdjön, azt öntudatra hívja, azt megmunkálja. Naiv művész maradt, csakúgy, mint cigányai. Pedig mint ember, mint gondolkodó egy cseppet se volt az. Az öntudatra vitte faja, gondolatvilága, minden. Öntudatos volt, mert annak született. Egpár század átöröklött kategóriái *sciens bonum et malum*-má tették. Aztán, mint minden öreg fajtól

származó egyénnek, úgy neki se volt gyermekkor. Gyermekéveinek játékaire árny borult, fiatal éveit a kétely mérgezte meg, az első szerelem italába örömcsepp keveredett. Környezete, a felsővidéki tót, szőrszálhasogató skrupulista világ örökös intrikái kétkedővé, embergyűlölővé tették. Mindez ezer érzés, gondolat talán összefolyt a szegény ifjú lelkében, hogy egynek, egyetlenegynek adjon kifejezést: - Gábor szemébe nézett, annak játszott. Testvérét szerette, benne bízott, rátámaszkodott. Szerette lelkének egész összetett gondolatvilágával, szerette minden egyes s annyira elfinomult érzelmével.

Valami végtelenül megható volt e két fiú ragaszkodásában, amelyet százados rokoneszmék, világnézet, százados szokások, eszmemenet, célok kötöttek össze. E két testvér vonzalmában két különböző, de közeli rokonsalád erős kötelékei születtek újra, újult erővel. Csakúgy, mint egyéniségükben a két család összes jó és rossz tulajdonai finomulva, szinte a második hatványon újultak fel.

Hangzik a nóta... a brácsa, bőgő, cimbalom kíséri. S Gábor szívét édes keserőséggel töltik el e dalok. Hiszen hazájában annak zenéjét, költészetét, végtelen pusztáit s egyszerű, de azért nagyszabású magyar parasztjait szerette a legjobban. Hisz bennök látta a magyar jövő nagyságát, dicsőségét. Ettől várt mindent, erre épített, az ezek által eddig alig ismert világnézetében érzett valamit, ami majdan, ha felszínre kerül, az egész fajt életképessé fogja tenni, s amelyből jövő kultúránknak fakadni kell. Hisz ahol az érzelemnek oly végtelen kincse van, mint a magyar nép szívében, zenéjében, költészetében, ott nincs miért kétségbeesni.

Most, most, hogy a nóta szólt, érezte csak igazán, hogy hazajött, hogy itthon van. Mindazt, ami előbb csak zavartan, összekuszálva zsi bongott a lelke mélyén, öntudatra hívta a nóta; érezte, hogy övéi közé jutott, érezte, itt mindenki az ő húsából, vérből való, érezte - itt élnie, halnia kell. Ezekért érdemes küzdeni utolsó csepp vérig; küzdeni boldogan, boldogtalanul, babérért vagy bitófáért...

Úgy érezte, lehullott körülte a ház fala, a puszták közepén áll, s a „haza” határai láthatatlan messzeségbe folynak. Diadalmas fénnel kél fel a nap túl, túl a világosi hegyeken, napfényben, dicsőséges fényben fürdik minden... Hisz mindent visszanyert, mindenre kész, sőt érez szívében, élni akar, küzdeni önmagáért, népéért - a fejlődésért!

Amazok épp koccintottak.

12

Gábor, szobájába érve, a kandalló elé ült. A régies berendezésű szoba óriási karosszékebe dőlve, ébren álmodott. A mai nap eredményeire gondolt. Hiába, csak minden, de minden megváltozott ott: a lelke mélyén. Hány, régente természetesnek látszó dolog ma meglepte. Hisz errefelé minden mindig így volt. Mindegyik nagyúrnak megvolt a maga kis udvartartása, s minden, ami az udvartartással jár. Vajon üdvös-e mindez családjaik fejlődésére? Bizonyára nem. De hát lehet-e ezen változtatni? Elég erősnek érzi-e magát arra, hogy e kis világ reformátoraképp léphessen fel? Hisz gyenge. Pedig erősnek érezte volt künn magát. Tudja, hogy egy tulajdonsága, egy erénye fejlődött ki a külső hatások alatt, s ez: - energiája. Ezeknek, s kivált a férfiaknak, nincs. Az asszonyoknak inkább. Az akaraterő bennök összpontosul. De mit ér energiája? Nem közvetlen igaz. Mint minden mesterségesen keletkezett tulajdon, merev kővé vált. Érezte, hogy energiája a fejességhez húz. Így van önállóságával is. Inkább exkluzív, mint önálló, exkluzív ember eszméivel szemben. Csak bizonyos dolgok bizonyos formában, bizonyos emberektől érdeklik. Ezzel ellentétben önzése meg nem fejlődött. Azonkívül megvolt lelkében a szánsalom ama bizonyos neme, amely a tót parasztnál is megvan, csak önála a

legmagasabb fokon. Szánalmában az egész világot felölelhette volna. Pedig a vele született s a fajtától öröklött lágytűt kipusztította magából, s bizonyos élességre, hirtelenségre tett szert.

Hogy fog hát majd ezzel a világgal szemben, mely mintegy a régi énjének tükre - nyilatkozni? Vajon könnyen keresztülküzd-e majd életét, vagy pedig már az első akadályok megbénítják, tönkreteszik?

Hisz küszködésre született, arra nevelték. Világnézete önálló, akarata megvan: tudja, mi a teendője. Csak!... s egyszerre egy női fej finom sziluettje iramlott át lelkén. Sápadt, finom vonású, szürkés-kék szemű fiatal leány. Klienigstein Lolly volt. Két éve, hogy nem látta. Milyen lehet ma? Változott ő is? Vagy olyan, oly kétségbeejtően *az*, ami volt? Szereti igazán, vagy nem? Hideg volt - tudta - Klienigstein Lolly, annyira hideg, mint azoknak a báloknak a hangulatai, amelyekben hajdanában találkoztak. És mégis, mégis!

Felkelt ülőhelyéből. Most vette észre, hogy majdnem az egész éjszakát átvirrasztotta. Hajnalodik, napfényben minden.

13

Vagy három nap múltán az öreg grófnénak, a két fiú anyjának kellett megérkeznie. Lőrinc befogatta híres négyesfogatát, amelynek nincs párja három vármegyében. Lőrinc hajtott, Gábor mellette mélyen elgondolkozva üldögélt. A négy táltos szédítő gyorsasággal ragadta a könnyű kocsit. Lőrincet elfoglalták lovai, Gábort meg vitték álmai gyorsabban, messzebbre, mint a repülő kocsí. Anyjára gondolt, hogy fogja fogadni? Szereti-e még? Nem felejtette-e el az évek folyamán, hogy van még egy fia, ki messze-messze, idegen földön, idegenek között, idegenként nőtt fel.

A kocsí repült a széles úton. Egyszerre a falu alján feltűnt az óriási landauer, ott ül a „parádés” kocsis, mellette egy vén, vén inas, ki akkor volt fiatal, mikor még Johann, a vén komornyik járta a lándlert. A porfelhőből lassan-lassan kibontakozott az egész alkotmány. Gábor meg úgy érezte, hogy nemcsak a portól, de mástól se lát tisztán. Elhomályosodnak szemei, egy árva könnycsepp villan meg a szemepilláján, amely végigszalad a képén. Édesanyja fogja hát ölelni mindjárt, anyai csóktól fog égni az arca.

És íme, amit oly soká várt, most valósággá vált; átfonja vállait az édesanyja két karja, érzi szívét szívéen, ajkát ajkán.

- No hát én, énnekem nem jut belőle semmi? - kérdi Lőrinc ingerkedve. - Ne csak a tékozló fiúnak, a másiknak is juttass valamit a jóból.

És most ott ült az öregasszony két fiával a kocsiban. Mellette Lőrinc, szemben vele Gábor, hiszen arcát mindvégig látni, vizsgálni akarta. A szegény öreg grófné alig akart hinni szemeinek, hogy ez lehetséges legyen, mindkét fiával együtt, s most már örökre!

- Hogy hasonlítsz atyádra - szólalt meg Nifforné, s nézte, nézte a fia vonásait. Kereste rajta a szenvedés nyomait. Szeretett-e már? Megismerte-e már a szenvedést erről az oldalról is? Csak nézte, nézte, s ezer semmi kérdést intézett hozzá, aztán oly érdeklődéssel hallgatta, amit kérdéseire felel, mintha csak ettől függött volna a lelki üdvössége. Közbe-közbe pedig az oldalán ülő Lőrinc arcát simította végig, nehogy ez azt higgye, hogy elhanyagolja őt addig, míg a másikat anyai szerelmével átfonja.

A kocsí lassan felrobogott a kastély elé, az egész cselédség sorban állt, várva szeretett úrnőjét, kit már oly régen nem látott. A kocsiból az öreg komornyik segítette ki, megremegő kézzel

ajkaihoz emelve a grófnő kezét, amelyet aztán kétszer, háromszor megcsókolt. Negyven év ragaszkodása beszélt a szemeiből. A többiek is tisztelegtek a kegyelmes asszonynál. A kertész óriási virágbokrétát nyújtott át neki, s egy kis parasztleány a faluból remegő ajkkal, versben üdvözölte.

Az öregasszony szinte át volt szellemülve. Még mindig fiatal tűzű, fekete szemeire bánatos fátyol borult. Annyit szenvedett életében, hogy még boldogságának legmagasabb fokán is szomorú volt az arckifejezése. Ajkairól a korai lemondás beszélt. Szeretett, s korán temette el azokat, akikhez a szerelem fűzte. Második férje halála óta nem viselt mást, csak gyászruhát. Ettől a pillanattól fogva csak gyermekeinek akart élni.

Most ott megy két fiába akasztott karral, lassan, fel az emeletre vezető lépcsőkön, az első fordulónál megáll, jóságos mosollyal tekintve végig a ház népén, amely egy sorba sorakozva, tisztelettel tudással tekint fel reá. Az utolsó magyar nagyasszony még egy pillantást vetett reájuk, aztán lassú léptekkel fordult be az oszlopos csarnok túloldalán.

14

Lőrinc felkísérte őket az emeletig, majd a nagy ajtónál elvált tőlük, magukra hagyva őket.

Gábor a grófnét karonfogva végigvezette a kedves, nyájas, régi divatú termeken, amelyeknek levendulaszaga, régies tarka virágos szövettel beborított bútorai a negyvenes évek ízlésére emlékeztettek. A sarokszoba fala, melyet írókabinetnek használt az özvegy, családja fényképeivel volt borítva. Itt töltötte napjait nagy elvonultságban a kétszeres özvegy.

Ideérve az anya és fia megálltak.

Niffor-Márfay Anna átölelte fia fejét, s csókokkal halmozta el, aztán leült az ablak mellett álló nagy karosszékbe, hol annyit hímzett a dálnai templom számára, kezeit térdére ejtve, hosszan elmerengett, majd reszkető hangon megszólalt:

- Úgy, fiam, hazajöttél. Látod, itt vagy a jó helyen, vártunk, mindig vártunk. Szükségünk van reád, nekem is, Lőrincnek is. Úgy érzem, atyád jött vissza mellém, hogy öreg napjaimra megvédelmezzen, oldalamon legyen...

- Oldaladon leszek mindig, soha el nem hagylak benneteket!

- Tudom, számítok is reád. Hisz most jönnek majd a nehéz évek! Te jobban ismered az életet, mint ő, te mindig a magad lábán álltál, hála édesatyád bölcs, de amellet oly kegyetlen végrendeletének... de nézd, nézd Gábor - folytatta Nifforné, derült hangra csapva át -, a tűzoltóság.

A dálnai tűzoltók vonultak fel. A hazatért Gábornak akartak tisztelegni. Ott vonultak fel mind, egymás mellett, tarka, veres-hajtókás barna ruháikban. Csillogva-villogva a tavaszi napfény-nél. Élükön a cigánybanda valami ujjongó új bécsi marsot játszott.

Nifforné és Gábor kimentek az erkélyre; Lőrinc a ház előtt állott már, tűzoltó-főparancsnoki ruhában, katonás méltósággal fogadva a tisztelgőket.

- Akárcsak egy kis főherceg! - mondá tréfásan Gábor, minden gúny nélkül. Édesanyja meglegyintette zsebkendőjével az arcát, aztán az érintett helyen összevissza csókolta fiát.

Gábor első látogatását gyámjánál és rokonánál, Czobor Ádámnál tette. Ádám pár órányira lakott Pesttől, valahol Cegléd és Szolnok között; ott, hol az alföldi rónaság kezdődik. Szolnoktól még vagy egy jó órányira, a Tisza partján feküdt az Ádámék lakása. Délután négy felé érkezett Szolnokra. Mily jólesett neki megint a magyar szó! Gábor végtelenül szerette az Alföldet. A kedves, széles utcák, akácfákkal szegélyezett, alacsony fehér házak, a lobogó ingű, gatyájú helyre legények, az ingvállas, bodros viganójú menyecskék, a házak előtt guggoló öregek, a zöld vetések között keresztül vezető országút, a gólyák, darvak a légben, a síkságot pettyező fehér tanyák, a gulyák távolról idehallatszó kolompja, a Tisza-part hamvaszöld füzesei, a messzi falvakból idehallatszó távoli harangszó édes nyugalommal töltötte be lelkét.

Úgy érezte, hogy édes hazájának kapui tárultak fel előtte. Most érezte csak igazán, hogy hazajött. Hisz ez a darab föld, ez a végtelen síkság, ez az otthona, ez a hazája, ebben bízik, erre épít. Ez a föld adja azokat az istenáldta termékeket, ennek a népnek szívében fakad a magyar nóta, ennek a népnek acélos karjai víttak meg annyiszor a hazáért, ez őrizte meg drága kincsünket: - magyar nyelvünket. Erre építsünk, ebben bízunk! Hazatérve, amoda a tótvilág közepébe, úgy érezte, mint oltalmazó jött; ide más érzések hozták. Itt egy élet folyamán csak védelmet talált, ide tanácsért jött akkor, ha megingott alatta a talaj; ide tért, midőn fáradtnak érezte magát, pihenni; ide, midőn elszorult a szíve - vigasztalásért; ide gyámjához, leghívebb emberéhez, Czobor Ádámhoz.

A kis falu fehér házai között végigrobogott a kocsi; most elhaladt egy kő Szent János mellett, aztán befordult egy kis ház platánoktól, akácoktól beárnyalt udvarára.

A ház előtt már Czobor Ádám várja, kezet nyújt neki. Mily megnyugtató volt a kézszorítása, mily jótékony szürke szemeinek kifejezése. Czobor Ádám vagy ötvenéves ember lehetett, azonban sokkal fiatalabbnak látszott. Magas, izmos ember volt, piros arcborrel, amelyet alig szakított meg itt-ott egy ránc. Hosszú, szürkülő fekete bajusza, rövidre nyírt szakáll a fiatalos kinézetet kölcsönöztek neki. Pedig komoly, sokak által komornak rágalmazott ember volt. És tán épp magába zárkózottsága őrizte meg őt ilyen tisztán. Távol az emberektől csak a tudományoknak s leánya, Erzsébet nevelésének élt, s így amennyire mélységes mély lett a szíve, olyan tiszta is maradt. Az élet nem szennyezhetette be, mert hisz alig élt.

Egyéniségre csakúgy, mint gondolkodásra, különbözött a többi Czoboroktól. Édesanyja, sz. Bélváry Erzsébet vére volt, ki régi magyar alföldi nemes családból származott. Tőle örökölte elszántságát, mély szívét, lelki egyensúlyát; a felvidékiekhez csak a filozofálásra való hajlandósága húzott.

Leánya, Erzsébet - ki e percben lépett ki a házból - reá ütött. Magas, karcsú, fiatal leány volt, összenőtt szemöldökkel, fekete, simára lefésült hajjal, hajlott sasorral, piciny piros szájjal. Volt valami, hogy úgy mondjam, hősies a megjelenésében, ami csudálatosan ütött el piciny ajkának finom mosolyától, szürke szemeinek gyermekded kifejezésétől.

Édesanyja korán elhalt; érzett rajta a férfinevelés. Atyja gyakran Rozgonyi Cicellének nevezte, oly lovagias, oly szűzies, oly hősies leányát.

Pár perc múlva már a kis, alacsony ebédlőben ültek mind. Erzsébet az asztalfőnél, jobbján Gábor, balján Ádám. Az estebédet - more patrio - hétkor költötték el.

- Itt vagy hát, öreg fiam, közöttünk! Látod, szeretettel vártunk mindig. Meglássuk, Gábor bátyám végrendelete mit eredményez. Érdekel, fiú!

- Ugyan hagyja el, bátyám. Elszorul a szívem, ha arra gondolok, hogy csak most kezdem az életet. Félek, meredek az útja. Hátha nem tudok akklimatizálódni.
 - Megjön ez is; jobb, mintha itthon nőttél volna fel, és csakis a tótföldet ismernéd. Mit láttál eddig?
 - Még csak otthon voltam.
 - És Anna néni hogy van? - kérde Erzsébet.
 - Csókoltat, szeretne látni.
 - Felmegyünk ugye, apus, még a nyár folyamán Dálnára?
 - Fel, fel, Cicellém, hiszen ha te akarsz valamit, azt a jó Isten is úgy akarja.
 - Bejárjuk az egész felvidéki rokonságot?
 - Be hát... de nem rontom a kedvedet. Inkább hallgatok. És Lőrinc? Milyen? Ember lett belőle?
 - Olyan, mint amilyen két év előtt volt, csak minden tulajdona finomult, kiszélesedett.
 - Érdekes fiú. Minden erénye, hibája egy elmúló korra világít. Ő egymaga egész elpusztuló, régi magyar oligarchiánk kvintesszenciája. Egyike azoknak, kik csak uralkodni, parancsolni tudtak. Ő se tudja megtanulni, hogy századunk jelszava: „il faut savoir servir”.
 - Meg fogja tanulni - mondá Erzsébet halkán, de biztos hangon.
 - Na nézzék, Erzsi! politizálni is szoktunk. No nézzék a kis honleánykát!
 - Nem, csak Lőrincről beszéltem.
 - Tudom, hogy gyengéd volt mindig; annyi tulajdonotok ellentétes, hogy meg kell értenetek egymást - nevetett fel Ádám, s megsimogatta Erzsébet képét, ki egy szemernyi szemrehányással szemeiben, de azért nyíltan, egyenesen szembenézett atyjával.
 - Ellentétek? És miben? - kérde Gábor kíváncsian.
 - Oh, sokban. Erzsébet olyan paraszt fajta, mint amilyen én magam vagyok. Egyenes, semmi árnyalat, finomultság nincs az egyéniségében. Amit mond, az úgy van, és nincs másképp. Nem érzékeny, a félhomályban nem lát, aztán nyugodt. De olyan nyugodt, mint amilyen csak egy ilyen, a turáni nemes fajból származó nőszemély lehet.
 - Papa, hagyjuk a turáni nyugalmat.
 - Ez azt jelenti, hogy a múltkor, igen, Gábor, ne neved, te meg, Erzsi, ne pirulj (leánya egy egyszerű tagadó mozdulattal felelt édesatyja szavaira), a leányom majd elájult, a szegény kis ideges gyermek. Tizedes, a paripám, megbokrosodott, majd kitörtem a nyakamat a porta előtt és... Erzsit elhagyta turáni nyugalma.
 - Elájult? - kérde Gábor nevetve.
 - Jól ismered. Kiszaladt a ház elé, megragadta a Tizedes kantárszárát, és visszarántotta. Megfékezte a lovat, és megmentette édesatyja becses életét.
- Erzsébet szeretettel mosolygott atyjára. Nem szabadkozott egy cseppet se.
- Olyan, akárcsak Rozgonyi Cicelle! - mondá Gábor.

- Néked nem szabad. Ez atyám privilégiuma. Nevezz becsületet hajadon nevemen Erzsébetnek. Tudod, Gábor? - Ezzel a leány felkelt, nyugodtan kezét adott a fiúnak, megcsókolta atyja homlokát, s kiment a szobából.

- Tán csak nem haragudott meg? - kérdezte nyugtalan arccal Gábor.

- Ugyan, dehogy. Nincs hiúság, érzékenykedés egy csepp se benne. De gyere, menjünk át a dohányzóba. Beszélgessünk.

A kis teremben víg tűz pattogott. A hűvös tavaszi estéken még Ádám rendszeren begyújtatott a kandallóba.

- Akarsz egy jó szivart, vagy tán csibukot parancsolsz?

Gábor cigarettára gyújtott. Ádám egy hatalmas török csibukot vett elő a pipatóriumból. A kandalló elé telepedtek.

A kis szoba kifejezte Ádám egyéniségét. A falakat könyvek lepték el, egymás mellett Darwin, Haeckel, Spencer, Geoffroy Saint-Hilaire, Lammasch művei. Néhány jó regény, néhány költemény. A kandalló panopliján fegyvergyűjtemény, amelyet keleti útjáról hozott. A szoba egy sarkában fosszilkok felhalmozva. A kis kabinetet csak egy zöld ellenzővel fedett dolgozólámpa világította be. Az ablaktáblákat a ház előtti nagy akácok hajlongó gallyai kopogtatták. Otthonos, meleg zug volt.

- Mily jó itt, milyen távol vagyunk utazásaitól, távol a szállodák fagyasztó hangulatától, az idegen világok idegen érzéseitől. Itthon érzem magam itt nálad, bátyám...

Ádám megveregette vállát.

- Atyád is szeretett itt üldögegni. Rendszeren váratlanul érkezett. Késő este betoppant... majd mindig e kis szobában talált rám. Szinte látom magam előtt, amint az ajtón hirtelen belép magas termetével, vadászcizmákban, vadászkalappal. Beleült abba a székbe, abba, amelyben te most ülsz. Pár percig hallgatott, aztán lassú, mély hangon terveiről kezdett beszélni, meg kedvenc tudományáról, a biológiáról. A családi viszonyainkat hosszan fejtegette; beszélt utazásairól. Majd tíz évvel volt idősebb nálam, mesteremnek tekintettem. Mesterem, kinek mindent köszönhetek: nyugodt, boldog életemet s mindazt az örömet, amelyet a munka okoz nekem. Én is csak olyanféle tésztáblából voltam gyúrva, mint fiatal uraink szoktak gyúrva lenni. Lovagláson, vadászaton járt csak az eszem, az életnek csak a felszínét láttam...; egy ízben - de ezt még nem mondtam el neked, pár év előtt még tán meg sem értettél volna tökéletesen, ma... meg fogsz érteni.

Gábor közelebb húzta a támlás székét Ádámhoz, feszült figyelemmel hallgatta. Lehetett volna érdekesebb tárgy a világon annál, mint midőn gyámja édesatyjáról beszél neki?

- Nos - folytatta Ádám, felszítva pipája tüzét -, a téli időben történt. Vadászni voltunk Újvárt, a Nifforoknál. Halálosan belészerettem egy leányba; nevét nem mondom, minek mondanám. Öregasszony ma már, megviselte az élet. Talán a szenvedés meg is tisztította a lelkét azóta. Akkor még szennyesebb volt. Én bomlottam utána, jártam városról városra a nyomában. Képzeltetlen dolgokat követtem el érte. Adósságokat csináltam, kis vagyonom egy része ráment a boldogságomra. Ez a szenvedély vitt, vitt feltartóztatlanul, s a leány csak bolondított, szinte egy álló esztendeig. Egy év múlva aztán máshoz ment, ki gazdagabb volt, mint én, s kevesebb bolondságot követett el érte. Azt hittem, tönkremegyek; az ivásra adtam magamat. Igen, Gábor, ahogy itt látsz, egy féléven keresztül minden éjjel kocsmáztam, és jártam a bolondját. Egy ilyen éjjel - úgy emlékszem, mintha tegnap történt volna - a galgóci kocsmában ittam egész éjjel, két banda húzta oldalamon a körme szakadtáig. Talán a tizedik üveg bornál

jártam; az üres cilindereket hogy kiittam, egymás után a kocsmá ablakaiba hánytam. Már egy se volt ép...

- Te, Ádám bácsi, te?

- Igen, én, fiam. Látod, látod, így változik az ember... de figyelj. Úgy éjjel után két órakor lehetett. Egy négyesfogat állott meg a csapszék előtt. Apád volt, ki így, kocsin igyekezett Nyitra felől Márfára, Miklósékhöz. Magam se tudtam, miért, de mindig szerettem apádat, olyan derék, jó ember volt. Megértett mindig, oly elnéző volt velem szemben; pedig bizony akkoriban nemigen érdemeltem meg. Nagyon elszégyelltem magamat, amidőn belépett az ajtón. Mintha csak látnám. Szerettem volna a föld alá bújni. Ilyen szégyen! Nem tudtam, mit mondjak néki, nem tudtam szólni, nem tudtam, felálljak vagy ülve maradjak... nagy kamasz voltam pedig már, több huszonkét évesnél. A cigányok csak húzták, húzták. Csitítottam volna őket, de megakadt a szó a torkomon. Becsületérvzés volt már akkor is bennem... aztán meg szegény apád nem tudhatta, miért cselekszem így. Emlékszem, üggyel-bajjal felkeltem, s hebegve, ostoba ésszel így szóltam hozzá: „Ugye, későre jár az idő, Gábor bátyám?” Ő... nem szidott, nem korholt, mint hittem. Komolyan megállt a kocsmá küszöbén, s határozott hangon így szólalt meg: „Küldd el a bandát, Ádi, késő van, kettőre jár az idő”. Én, szinte megigézve tekintetétől, elküldtem őket, s e perctől kezdődik életem, hisz addig jóformán nem is éltem.

Gábor villogó szemmel hallgatta Ádám szavait, ki egy pillanatig elhallgatott, megigazította a kandalló hamvadó tűzét, végigsimította homlokát, mintha csak e mozdulattal a fájó emléket s vele előbbeni életét akarta volna eltörölni.

- Aztán - folytatta - az én komoly, nagy tudományú, szeretett Gábor bátyám nem átalotta, odaült velem szembe, a bortól csepegő piszkos asztal szélére, nem átalott velem e percben szóba állani. És nemcsak hogy szóba állt, többet is tett ennél. „Ádám, édes pajtásom, öcsém - szólt a szívemhez -, figyelj reám. Tudom, bánat nyomja a lelkedet, tudom.” Egy percig némán a szemébe néztem, aztán a jó Isten tudja, mi fogott el, de azt hittem, odaborulok a vállára, és zokogni kezdek. Nem tettem, e percben még nem mertem volna megtenni. Csak odakönyökölve az asztalra, bután belebámultam a lámpába, szólni nem tudtam semmit. De minek is szóltam volna... úgyis megértett. „Figyelj, fiam - folytatta szavait -, boldogtalannak érzed magad e percben, tudom. Tanuld meg azonban, édes öcsém, hogy a szenvedés tisztábbá, nemesebbé teszi az ember lelkét. Férfinek születél, ne add oda hát magad a szerelemnek egészen. Ha ebben szerencsétlennek érzed magadat, tekints fel, emeld fel fejedet, s keresd más célokban a megelégedést...” - „De miben, hogyan” - kértem halkán, lekonyult fővel. - „Igyekezzél társadalmunkat szolgálni s ezáltal a hazát.” E percben, emlékszem, a cigányok a Rákóczi-induló hangjaival igyekeztek hazafelé, ezzel akartak urok s parancsolójuknak kedveskedni. Az induló - a magyar hősiesség, bátorság diadalhimnusza - hangzott, s elnyomta szívemben a szerelmi dalok visszhangját. Atyád szavai összevegyültek a nagy Rákóczi nótájával, szívemben megrezdült valami, úgy éreztem, csodás, előttem ismeretlen világ tárult fel, mely vonz, visz magával; éreztem, hogy mint a mindenség egy paránya is, használhatok valamit. Úgy éreztem, hályog hull le szemeimről, látok. Atyád megértette velem az életet. Éreztem, a szenvedést nem azért kapjuk osztályrészül, hogy ezáltal tönkremenjünk, hanem, hogy új életerőt szívjunk belőle. Csak hallgattam, hallgattam atyád szavait. Feltárta előttem társadalmunk hibáit, amelyeket azonosoknak éreztem önmagaméival. Egyúttal erőt éreztem magamban: - tenni, küzdeni, megváltozni... és...

- És? - kérde Gábor büszke arccal, feszült figyelemmel.

- És... nem tehettem egyebet, mint zokogva odaborultam atyád vállaira. Elsírtam neki ez oly áldásos pillanatban egész eddigi hiábavaló, haszontalan életemet. Ő kebléhez szorított, s atyái csókkal illette homlokomat - ekkor először.

Ádám elhallgatott, valami összeszorította a torkát, hangja megcsuklott. De nem titkolta a meghatottságát, nem törölte azt a könnycseppet se, amely a pilláin ragyogott; egyenesen szembenézett Gáborral, ki kezeibe temetett arccal ült ott, és szinte dermedten figyelt szavaira.

- Másnap vele mentem Márfára - folytatta Ádám -, s e perctől fogva nesztorom volt. Megmagyarázta társadalmi viszonyainkat. Feltárta előttünk régi, ódon társadalmunk korhadt alapját, s előkészített így az élet tudományára. Sokat olvastunk együtt. Erről különben tudtok. Sokat beszélt nagy tudományú német nevelőjéről, Bodmerről, kinek természettudományi, biológiai ismereteit köszönheti. Nagy ész, nagy szellem volt atyád; sokat lendíthetett volna pusztuló világunkon, ha hamar meg nem hal... Haláláig az oldalán voltam. Nem tudtam nélküle élni; szeretett mint fiát, mint tanítványát. Felébresztette bennem a tudvágyat, sajnos, a tetterőt nem bírta - azaz egy nagy szenvedés embergyűlölővé tett. Azóta kerültem a társaságot, s így a társadalomért se tehettem semmit. De éltem boldogságát csak neki köszönhetem. Másodszor halálos ágyán csókolt homlokon; mikor ott álltam az ágya szélén, úgy éreztem, egész benső világomat viszi el magával. Hiszen mindazt, ami ma *én* vagyok, azt ő öntötte lelkembe. - Sovány, elsárgult ujjaival megsimította a hajamat. - „Hajolj reám, úgy... végrendeletem végrehajtója te lesz, te meg fogsz érteni... fiamat reád bízom. Látod, a saját lelkemet hagyom tereád... vigyázz reá, értesd meg vele az életet. Ha szenvedni fog, légy az oldalán. Te tartozol ezzel nékem. Légy jótevője, tiszteld emlékemet.” Ezek voltak utolsó szavai.

Ádám elhallgatott.

Gábor felkelt ülőhelyéből, odament Ádám elé, megfogta kezét szilárdan, nyugodt arccal, de fénylő szemekkel szembe nézett vele, aztán így szólt:

- És most, Ádám bátyám, terajta a sor. - Ezzel reá hajolt.

Gábor úgy érezte, az édesatyja ajkai érintették a homlokát...

16

Másnap reggel Erzsébet körűlvezette Gábort a kertben. Előbb felmentek a ház mellett levő kis dombra, honnan csinos kilátás nyílt a pusztára. Aztán bejárták a kis angolkertet, be a szőlőlugast.

- Látod, Gábor, ez a mi boldogságunk. Ez a kis ház a béke... A kert alapját édesatyám vetette meg. Látod e szőlőfajokat, mind ritka fajta; kedvenc bíbelése a kertészkedés... sokat csinosítottunk már a kerten az utolsó években is. Ezt a nagy nyárfát én szabadítottam ki, ezt a tisztást is én törettem az erdőben, most innen a házig fellátni... - És Erzsébet komoly naivsággal beszélt kertjükről, mindennapi életükről, boldogságukról. - Nézd e gyümölcsöst, milyen szép ilyenkor! - Valóban az volt. A fák mind virágban, egy virágtengerré folytak össze az alacsony fák lombjai. A fák alatti pázsitot lila íriszek, fehér százszorszépek, illatos kakukkfűvek tarkították.

Virágban minden; darázs meg méh sziszegve repül át a légen, messziről a pacsirta hangja hallik. Gábor meg olyan boldognak érezte magát e percben, hogy a földre szeretett volna borulni, s elrejtteni fejét a fű és a virágok közé... Maga se tudta, miért. Végighaladtak a kerten. Szélére érve megálltak, innen gyönyörű volt a kilátás a pusztára.

- Látod, Gábor, ez a mi világunk: szűk, kis világ, de széles lesz azáltal, amit nekünk érzésben jelent. Itt oly sokszor elüldögélünk apámmal, én vállára hajtom fejemet, s elhallgatom a puszta csendjét, gondolatom meg túlrepül a láthatáron... aztán oly jó megint ide térni vissza. Apa átfogja derekamat, s esténként, midőn a gulya kolompja megcsendül, midőn az első pásztortűz felvillan, a tiszai halászok is már hazatérnek, még mindig csak itt ülünk egymás mellett. Néha meg ilyenkor anyámról beszél... kit úgy szeretett.

Ádám egy parasztleányt vett el; talán ez volt az oka, hogy miért tartotta magát oly soká távol a nagyvilágtól. Nem mintha szégyellte volna nejét bemutatni, sőt semmire se volt oly büszke, mint nejeének szépségére, egyszerű szívére, jóságára; de nem akarta őt a nagyvilág mérgének kitenni. Tízévi boldogságot köszönhetett nejeének, ki fiatalon halt meg, magával vive férje szívének felét. A másik fele Erzsébeté lett.

- Sehol se beszélt anyámról annyit, mint e helyen. Mindig azt mondta, ez a táj az ő lelkének a képét tükrözi vissza.

- Milyen jóságos ember a te atyád, Erzsébet!

- Tudom, és büszke is vagyok rá.

- Édesanyád... hiányzott neked nagyon?

- Hiányzott, mert szerettem, s mert feledni nem tudom. De pótolja veszteségemet atyám kettőzött szeretete...

- Aztán mit csináltok egész nap? Apáddal csak nem lehetsz reggeltől estig. Nem unod el magad?

- Ha apám nincs itt, babrálok valamit. Sokat olvasok. Azután el-eljárok a falunkba. Falum egész kis világ... vannak ám rokonaim is a parasztok között.

- És eljársz hozzájuk? - kérde Gábor, bár tudta, hogy a leány mit felel majd rá.

- Hogyne járnék. Sok igazságot tanultam tőlük.

- Aztán hogy neveznek?

- Miasszonyunknak. Sohase neveztek másképpen. Egy dajkám nevezett így, még kisleány koromban, nagyon komoly kis teremtes voltam, kiérdemeltem az elnevezést. Különbőn matrónájuk is vagyok; van vagy húsz keresztygyerekem, az Álgyséknál csak a múltkor voltam a paszitan, nyoszolyóleány is voltam már ugyanannyi helyen. El is járnak hozzám mind. Ismerem őket, amióta élek, ahány hajadonleány van a faluban, mindnek ismerem a szíve titkát. El is járnak hozzám, akár a tiszafüredi paphoz.

- Menjünk a faluba. Hadd lássam Miasszonyunkat a maga helyén.

Egy fason haladtak végig... Erzsébet elragadóan nézett ki a hatalmas fák alatt. Nyitott haját, nagy szalmakalapját bearanyozták a nap sugarai; könnyű fehér ruhájában, virágokkal kezében olyan volt, mintha maga a tavasz szállott volna le a földre, az istenáldta virágfakasztó, szerelmet ébresztő, dicsőséges tavasz!

Amint így könnyű léptekkel elhaladt Gábor oldalán, annak egyszerre az jutott eszébe, hogy e leány illenék a legjobban Lórinchez. Az ő édesanyjának legméltóbb menyé lenne ez ártatlan arcú, nyugodt, összhangzatos fiatal leány...

Mintegy negyedórai gyaloglás után a falu alá értek. „Miasszonyunk, gyere be hozzánk!” kiáltotta egy gyermek, az egyik kukoricaszár-fedélű kis házból. Pár pillanat múltán a házat lakó egész család kijött, s körülsereglette Erzsébetet. Mindegyikhez volt nyájas szava, mindegyikkel érdeklődéssel beszélt.

Behívták a házba. Ott a tiszta kis szobában leült a tulipános padra, s ölébe ültetve az egyik kicsiny, még alig beszélő gyermeket, becézni kezdte.

- Hát, Pista, hogy van a „gyí lovam?” - A gyermek, ki előbb Gábortól még húzódozott, most bátran az Erzsébet szemébe nézve, csacsogni kezdett. Ezalatt a szomszéd is meghallotta, hogy a kisasszony itt jár. Tele lett a pitvar, tele a szoba, körülállták. Csak nézték, nézték; mély, egyszerű szívük egész világa sugárzott ki a szemükből. Látszott rajtuk, hogy imádják. Egypáran leültek mellé a padra. Egy öregasszony rétest hozott neki nagy tálon, amelyből aztán Miasszonyunknak csakúgy, mint Gábornak, enni kellett. Ágoston Pista pedig, az Erzsébet egyik komája, odaállt mellé:

- Úgy ám, Miasszonykánk, tánc lesz itt nemsokára. Lakodalomra készülünk; a mi Marink megy férjhez, elvárjuk ám. Velem táncolja az első táncot, ugye?

És Erzsébet egyszerűen, minden leereszkedés nélkül megígérte neki, hogy eljő, nyoszolyóleány is lesz, táncol is vele...

Gábor csak nézte, nézte; maga se tudta, miért, de oly nagynak, nemesnek látta a leányt e percben. Oly mélységes mély az érzésvilága, hogy magához tudta vonzani a nép egyszerű, de nagyvonalú érzésvilágát. Eggyé vált velük, *dacára* annak, hogy édesanyja nem eggyel közülök rokonságban állott.

Erzsébet mindegyikhez intézett pár nyájas szót; egy öregasszonynak orvosságot ígért, egy leánynak súgott valamit, egyik gazdának a felesége után kérdezősködött. Jóakaratot lehelt egész lényre; mintha ajkairól, szívéből, ruháiról a boldogság áradt volna szét. Mindenki szeretettel, boldogságtól sugárzó szemekkel tekintett fel rá.

Majd az egész falu népe összeszaladt; sokan ki is kísérték őket a határig. Soká álltak még ott a mezőn, a könnyű léptekkel ellebegő Erzsébet után nézve...

Gábor hallgatott, tele volt lelke azzal, amit látott. Érezte az *egyszerűség* hatalmát. Érezte, hogy ebben nyilvánul a magyar faj ereje, ebben életképessége.

Törpének, gyengének érezte magát e leány egyszerűségével szemben.

Vacsora után megint ott ültek Gábor és Ádám a kis dohányzóban, a kandalló mellett.

- Tehát elhatározott szándékod holnap indulni, Gábor?

- Sajnos, nem maradhatok tovább, Ádám bátyám, hiszen anyámékkal is alig voltam még, no meg hátra van még a feketeleves is: a rokonságot is végig kell látogatnom.

- Ezért ugyan nem irigyellek. Bár majd nemsokára nekem is nyakamba kell vennem a tót mindenséget. Erzsébetet mutatom be nekik, ki még sohase járt fenn a brindza birodalmában. Néked különben tanulságos kéjút lesz ez. Kíváncsi vagyok benyomásaidra. Hány éve, hogy nem jártad körül őket?

- Talán tizenöt éves koromban voltam mindnyájánál, Niffor Tomiékat és Miklós bácsit kivéve. Ezekhez persze minden évben átmentem párszor; már muszájból is.
- Majd ha végigjártad őket, jöjj vissza hozzám. De igaz az, hisz pár hét múlva fenn találkozunk, akkor majd ott helyben megbeszélhetjük a kimúló oligarcha-világot. Azt hiszem, három-négy hét múlva felmegyek hozzátok Dálnára. De... most még pár szót vagyonodról.
- Ohó, Ádám bácsi, a hét szilvámra jutottunk!
- Igen, amely, hála az Úrnak, csinos szilvaskertté nőtte ki magát. Mit csinálunk a birtokkal? Magad fogod kezelni ezután, vagy bérben marad, mint eddig?
- Én azt hiszem, reám nézve a legjobb lenne, ha bérben maradna. A gazdálkodáshoz csak nem értek. A parasztok jól fizetnek, jól is munkálják a földet.
- A te vidékeden mindenesetre a legjobban, csakúgy, mint itt. Hisz szinte kerti művelés alá veszik az egyesekre eső kis darabot.
- És mennyi lesz mégis a jövedelmem?
- Lesz úgy tizenötezer forint évente. Bért tizenháromezer forintot fizetnek a parasztok, és értékpapírokból, regálékból is vagy két-háromezer forint bejő. Nem nagy vagyon, de rendezett. Ez pedig nagy szó minálunk, hol éppen megfordítva állanak a viszonyok. Meg vagyok róla győződve, hogy Niffor Tominak a negyvenezer hold erdejéből nincs annyi jövedelme. A terjedelmes direktoriális rendesen sokat megemészt.
- Hát a paraszt a bérletet pártolja?
- Nálunk mindenesetre. Nézd, milyen virágzók a földjeim, aztán milyen pontosan fizetnek. És milyen viszonyban áll az ember velök; soha ez más árendással nem lenne lehetséges. Aztán meg ahol farmrendszer van, ott nincs agrárszocializmus! Különben az én esetem különleges is. E kis birtok mindig a Bélváryak kezében volt, bár e család sohase lakott itt. Nagyatyám, hogy a községet birtoka egy részére telepítette, odaadta nekik minden földesúri jogait. Így a regáléval mind ekkoráig nem volt bajuk. Ezért is hívják e falut Szabad-Mártonfalvának. Sohase robotoltak, szinte földesúri jogokat élveztek. Az „úr” fogalma kiveszett náluk. Talán innen önállóságuk, egyenes, tiszta jellemük. Én aztán, hogy ide jöttem lakni, ilyen szűzien igyekeztem fajukat megőrizni. A világ s kivált a szomszédaim (kiket ritkán kerestem fel) kötni való bolondnak tartottak, én pedig élveztem azt, amit a köreinkben született emberek közül csak igen kevesen élvezhetnek: a természet friss, életető levegőjét. Mily jót tett nekem józan világnézetük, nyugalomuk a „tanuló évek” lármás, izgató élete után. Ma is úgy tekintenek reám, mintha közéjük tartoznék, s ennél, hidd el, nem kívánok tőlük többet. Tanácsért, vigaszért hozzám jönnek csakúgy, mint mikor örömtől dagad a szívök. Hiszen láttad, Erzsébet hogyan közlekedik velök... Lőrinc nagyot nézett tavaly, mikor itt járt. Ő sehogy sem értette a dolgot. Hiába! hússá, vérré vált benne az „uralkodási hajlam”, amelynek, azt hiszem, épp az ellenkezője fejlődött ki énbennem.
- De hogyan? Ne hidd, hogy ezt azért kérdelem, mintha nem értenélek. Csak szeretném, ha még jobban megvilágítanád a dolgot.
- Ezt is atyádnak köszönhetem; ő nyitotta fel szemeimet. A mi kis megyei mindenségünk hibáit, gyengeségeit tán senki se látta olyan tisztán, mint ő...
- Kérlek, beszélj e tárgyról, hisz ez mindennél jobban érdekel. Hiszen ebben a légkörben kell majd élnem, így szeretném ismerni atyám felfogását e világról. Tudom, hogy e kis világ sok kinövésébe fogok beléütközni, ezt érzem már most is...

- Nos, atyád sokat foglalkozott e kérdéssel. Szerinte nemzetsége pusztulásának okai következők: először is az „Inzucht”. - Évszázadok óta folyton öt-hat család házasodott össze, csak egy pár nemzetség érezte magát elég réginek, hogy keveredjék egymással. No meg az is hozzájárult, hogy bizony családjaink nemigen mozdultak ki sasváraikból, s így nem vehették el, csak a szomszédaik leányát. Így tettek a mi családjaink is; Czobor-, Márfay-, Niffor-házasság is van vagy húsz. Én önmagamnak is nagybátyja s unokatestvére vagyok. Ennek a folytonos keveredésnek produktumai a Márfay Miklós (e kézi Szardanapál), a Tomi, mint a faj legalsóbb típusai. Előrehaladottabbak s így egyúttal jellemzőbbek a fajra magára: öcséd meg Czobor Lipót. Ezek az erjedés korszakába jutott faj érdekes üvegházi növényei. Hány évtized választja el fejlődés szempontjából Czobor Miklós országbíró, a vasembert, a csupa érzéssé finomult Lőrincőtől? Alig hinné az ember, hogy egy családból valók. Nem kellett e ritka, üvegházi plánta előállításához más, mint hogy Niffor Miklós unokanővérét: anyádat vegye el.

- De hisz én is egy ilyen házasságból származom.

- Az igaz, hogy anyád nem volt első ízben unokatestvére apádnak, bár Márfay-leány volt. Különbözőben ezzel nem azt akarom mondani, mintha te valami igen erős, primitív faj sarja lennél!

- Nem, az nem vagyok! - mondá Gábor mosolyogva.

- A családok másik veszedelme a téves irányban haladt ambíciók...

- Pedig talentumokban nincs hiány.

- Bizony nincs. Pedig még nyers talentumnak is lehetne egyik-másikát mondani. Bár koponyáinkat differenciálva, kikészítve örököltük, az edény kész, csak éltet adó folyadékkal kell megtöltenünk... Családjaink harmadik veszedelme az, hogy elszlávosodtak. Igen, dacára, hogy bizonyosan tudjuk, hogy családjaink soha szlávokkal nem keveredtek, mégis jellemvonásaikban, főbb tulajdonaikban majd mind tótok a mi jó atyánkfiai.

- De hogyan lehetséges ez? Nem értem.

- Adaptáció útján. Őseink századok és századok folyamán tót udvarral, tót cselédséggel vették magukat körül. Tisztjeik, várnagyai, kulcsárjaik - szeretőik mind tótok voltak. E környezet aztán bizonyos tulajdonokat fejlesztett ki náluk, meg olyan tulajdonok ragadtak át róluk, amelyeknek nagy része szláv. Ezek közül aztán nem egy átöröklődött. Csak szláv mind, legyen az Czobor, Márfay vagy Niffor. Férfiaink gyengék, nincs akaraterejük, érzékenyeknek, szörszálhasogatók. Ami kevés erejük volna, azt nem a nagy, hanem a kis dolgokra adják ki. Kleinmeisterek, kicsinyesek. Sehol nincs annyi perpatvar, családi viszály, haragtartás, mint fenn a mi kis, bérce hazánkban. Ha valamiféle félreértés támad köztük, ki nem beszél magukat. Így, mint jól tudod, harmincéves fachék fordulnak elő a legközelebbi rokonok között is, kik még hozzá egy faluban laknak. Nézd Márfay Tamást és Miklóst, nem nevetséges a viszony közöttük? Aztán a Nifforok viselkedése Czobor Pál nagybátyáddal szemben! Én nem tehetek róla, de az ilyen dolgok vérig lázítanak, ha annyira nevetségeseknek nem találom. Hidd el, ha szerelemből nem vettem volna el a feleségemet, hát elvettem volna azért, hogy az ereinkben csörgedező fáradt, elalvó vért kissé felfrissítsem. Hisz nekem sincs tetterőm!

Ádám mind hevesebben beszélt, látszott rajta, hogy kedvenc témáját pendítette meg.

- Aztán ezek az ósdi intézmények, például az egyes nagyurak „udvarai”. Egy olyan dolog elintézésére, amelyet az illető végezhetne el legjobban, három embert tartanak, akik mind az egymás útjában vannak, s az egymás dolgát hátráltatják. A gazdasági rendszer csakúgy, mint az életmód olyan, mint aminő századok előtt volt... ósdi, mint gondolkodásmódjuk, mint minden ott, a mi rokonainknál. Azok aztán, akik az újításra gondolnak, azok a reformokat a fürdő-

szobák berendezésével kezdik meg, hogy mást ne mondjak... Felfordul a gyomrom, ha ezekre a viszonyokra gondolok.

Mély hangja megrezdült, hevesen végigsimította a homlokát, aztán egy kis csend után így kiáltott fel:

- Valóban, kezdek hinni abban a teóriában, amely azt mondja, hogy a fajok egy bizonyos időn túl életképességüket elvesztik.

Majd mintha álomból riadt volna fel, felugrott ülőhelyéből, párszor fel-alá járt a szobában.

- Éspedig hiába, hiába, szomorú dolog ez. Hiszen Magyarország nem egy dicsőséges korszakát e nemzetségek képviselik, amelyeknek haldoklását kell most végignéznünk. Egyik-másik család nevének felemlítésekor a magyar történet majd minden egyes lapja eszünkbe jut. Bár néhány történeti nemzetségünk már a vegyesházak alatt meg volt mételyezve. A viszály, az intrikálás történelmünk hány lapján fordul elő. Pedig a magyar egyenes, büszke, önérzetes. Hibái: hiúság, visszavonás, hivalkodás - de sohasem a ravaszság, alatomosság, az érzékenykedés. Ezeket a tótoktól szedtük fel...

Gábor szomorúan hallgatta bátyja szavait, hiszen érezte mindezt rég, de sohasem állott előtte az igazság oly tisztán, mint ma. Éppen e percben, midőn majd e világgal kell élnie, ebben kell helyét megcsinálnia, és erre a világra kell építeni...

Mintha Ádám kiérezte volna benső gondolatait.

- Azért mondtam el néked mindezt, hogy még kellemes meglepetésekben is részesülhess. Nem kell kétségbeesnünk! - mondta, azonban hangja az ellenkezőjét árulta el annak, amit mondott.

- Van még közöttünk legény is a talpán. Lőrincből még minden lehet. Öcsém, Lipót, az öreg bölcs, na ő nem éppen praktikusán használható elem, de bölcsességét mindannyiszor igénybe vehetjük, ha szükségünk lesz rá. Az anyyiak által üldözött Czobor Pál bátyámban pedig van valami a régi vasembereinkből, érzik rajta, hogy Czobor Miklós fia és a vaskancellár unokaöccse. Pál azért olyan népszerűtlen, mert szókimondó, nem ismeri a félszíneket, nincs elragadtatva a Miklós bácsi ebédjei által, nevetségesnek tartja a Tomi öcsénk kapaszkodását, bécsieskedését, megveti a Klienigstein hadat... szóval meg tudja az aranyat az aranyfüsttől különböztetni...

- Énnékem is rokonszenves volt a Pál bácsi mindig, de hát alig láthattam családi „égard”-okból.

- No ezekről mind majd akkor, ha visszajössz... Illetőleg Dálnán, egy hónap múlva. Kíváncsi vagyok már ítéletedre.

Erzsébet lépett be az ajtón.

- Tehát végre mégiscsak eljutunk Dálnára? Papa, csókolj meg! Jutalmazz kétszeresen!

Odanyújtotta hófehér homlokát atyjának, kinek arckifejezése egyszerre megváltozott, mintha minden arcizma egyszerre megnyugodott volna.

- Látod, Gábor, Rozgonyi Cicelle megint győzött!

Másnap Gábor hazautazott Dálnára. Lőrinc nem szerette, ha bátyja Czoboréknál hosszú időt töltött. Maga se tudta, miért, de inkább ellenszenvet érzett Ádám iránt. Az egyenes, kissé nyers Ádám szókimondása sértette őt.

- Aha, már megint négy napot töltöttünk az Ádáméknál, pedig velem még alig voltál.

- Ugyanannyi napot töltöttem náluk, mint itt, az igaz, hogy veled nem lehettem egész nap, de ennek oka nem én vagyok.

E pár szót, amellyel öccse udvarára célzott, alighogy kiejtette Gábor, már meg is bánta.

- Tán én?

Lőrinc, a Gábor nagy öröme, nem értette el a célzást.

- Most tudom, hogy velem kell maradnod, nem eresztelek egy percre se, de még a mamához se. - Ezt mondta, és értette is. Azonban az „együttlét” csak a direktor, a tisztartó, ügyvéd s még néhány ember társaságából állott. Napokig nem voltak egyedül.

Pedig Gábor beszélni szeretett volna vele. Igen sok olyan dolog volt, ami sem az egyikre, sem a másikra nem tartozott azok közül. Lehetetlen volt intimebb dolgokról beszélni; egyik-másik mindig ott ült a nyakukon. És így sokszor nagy ingerültségében, napokig nem mutatta magát testvérénél. Édesanyjuk, ki eleinte nem tudta, mi van köztük, lassan-lassan rájött a dolog bibéjére.

- Igyekezzél Gáborral egyedül lenni. Tudod, hogy nem szeret veled amazok előtt beszélni.

Más embernek ezt így meg lehetett volna mondani, Lőrincnek nem. Érzékeny volt, s könnyen megneheztelt. És ha így megmondtak neki valami igazságot, akkor valami a belsejében éppen ennek ellenkezőjére ösztökélte. Nem szólt Gábornak anyja szavairól semmit, de most még ritkábban volt bátyjával egyedül, mint azelőtt. Pedig hát mennyi megbeszélhivalójuk lett volna: jövőjük, vagyoni viszonyaik, terveik...

Gábornak ez nagyon rosszul esett, mind ritkábban mutatta magát esténként a dohányzóban. Mindketten fejesek voltak, nem szóltak egymáshoz, és csak szenvedtek azért, amin az egyik csakolyan könnyen segíthetett volna, mint a másik. Gábor folyton azon gondolkozott, hogyan mondja meg neki. Ha közvetlenül úgy szól öccséhez, mint ahogy más egyszerűbb emberhez szólna, tán megsérti, ha pedig kerülő utakon, azt meg kiérzi, s az is baj lesz. Valamit pedig kellett tennie, mert hisz Lőrincnek is éreznie kellett, hogy van valami a levegőben, ami az egész, őket körülvevő atmoszférát megmérgezi. Egyszer, hogy kibeszélhessék magukat, Nyitrára kellett menniök - a cukrászhoz. Ott angolul beszéltek meg a dolgot.

- Látod, Lőrinc, szólnom kellett már veled, már alig bírtam...

- Mit?

- Kérlek, intézd úgy dolgaiddat, hogy néhanapján egyedül is lehessünk. Sohase lehet veled komolyabb dolgokról beszélni.

Utóbbi szavaival már többet mondott, mint kellett volna, érezte, tudta, hogy öccsét ezzel már megsértette. Az mosolyogva, szeretettel nézett reá, de azért tekintete fátyolozott volt, szemein keresztül nem lehetett a lelke mélyébe látni.

- Hogyne, édes öregem. Hiszen a legjobban tudod, mennyire szeretek veled filozofálgatni.

A feleletből már érezte, hogy Lőrinc neheztel.

- Édes fiam, látod, légy közvetlen, egész közvetlen velem. Ne nézd szavaim formáját, ha tán rosszul is fejezem ki magamat, amit irántad érzek, az színarany... Értesz?

Egész lelkét e szavakba igyekezett önteni. Tudta, hogy úgy kell öccsével bánni, mint egy ritka, velencei üvegbillikommal, amely a legcsekélyebb érintésre elpattan.

Lőrinc szó nélkül kezét nyújtotta neki.

Gábor látta, hogy mozdulata közvetlen, hogy e percben megértette. - Látod, magadra nézve is jobb ez így! - mondta, de érezte, hogy *ezzel* már sokat mondott.

20

Néhány nap múltán a két fiú rokonai látogatására indult. Lőrinc befogatta a négy sárgát, kocsisa, vadásza díszbe öltözött. Szinte ragyogott az egész fogat a fénytől, pompától. Ebben az egyben volt csak Lőrinc hiú. Családjára, nevére, rokonságára, mindarra, amire magyar uraink tartanak, nem adott sokat. Hanem külső megjelenésének díszére, ruháira, lovaira, vadászatainak fényére annál inkább. E látogatások alkalmából szintén a legnagyobb fényt akarta kifejteni.

Legelőbb nagybátyjukhoz, Márfay Miklóshoz mentek.

Az úton a két testvér alig beszélt, a négy táltos Lőrinc egész figyelmét lekötötte. Kissé elkésve indultak, már délre járt az idő, midőn a kocsi a Márfay hatalmas hárs-allén végigrobogott, s a nagy, Mátyás-korabeli kastély előtt megállott.

A fiúk érkezése óriási felfordulást okozott. A kastély mindegyik ablakában volt valaki, vagy három huszár, egy inas s a komornyik segítették le őket. Mind ijedt arccal, megdöbbenve látták az elkésett látogatókat... a testvérek nem jelentették be látogatásukat, mint ahogy ezt a Márfay Niki-féle házitörvények előírták.

- Mit fog most ehhez a méltóságos úr szólni?

A korhadt, széles falépcső alján Adelgunda kisasszony, a házgondviselőné fogadta őket. Az egészségtől majd kicsattanó piros arccal mutatta meg mind a harminckét fogát, bár sovány, aszott bájait elrejtő kendőjét szemérmes mozdulattal húzta össze a keblén. A két fiú előtt félszegen meghajtotta magát, szellemes mosolyt erőszakolt ajkaira:

- Ach, die gnädigen Herrn, milyen meglepetés... ach! - A „meglepetést” erősen hangsúlyozta, s csak mosolygott, még mindig jelentősen, fanyaran.

A fiúk a lépcső felé mentek.

A lépcső első fordulóján négy unokanénjük, a négy Márfay hajadon: Lizi, Tóni, Stefi és Lóri kisasszony fogadták őket. De az ezek arcáról már határozott megdöbbenés volt leolvasható.

- Um Gottes Willen, warum habt Ihr nicht geschrieben - szólalt meg a négy szája, a legidősebb, a legtapasztaltabb, a „gonosz csont”, mint ahogy őt Czobor Ádám hajdanában tréfásan elkeresztelte. Gábor csak hallgatott, azonban Lőrinc már túl udvarias kezdett lenni.

- De édes néném, bocsáss meg, korábban akartunk jönni, de... hát... az utak. Igazán nagyon, de nagyon örülök, hogy ilyen jó színben láthatlak... És a kedves bácsi... reménylem jól van ő is?

Folytatta volna tovább, de Lizi két ujját odanyújtva a fiúknak, megszólalt ismét, de most már hidegen, kimérten:

- A bácsi igen jól van, köszönöm. Hanem ti bizony írhattatok volna elébb. Nem tudom, örülni fog-e annak, hogy így, váratlanul jöttök.

Ezalatt a háttérben vagy tíz cseléd, inasok, huszárok, szobaleányok sűrögtek-forogtak, majd fellökve egymást, el lévén azzal a nagy dologgal foglalva, hogy a két fiú porköpenyét felvigyék az előcsarnokba.

Gábor tűkön állt, nem magáért, mit bánta mindezt ő, de öccséért, kinek érzékeny lelkét tudta, mennyire bántani fogja ez a kissé valóban furcsa fogadtatás.

Azalatt felértek az előcsarnokba, s ott nagybátyjuk, Márfay Miklós, Niki bácsi, mint ahogy a család hívta, várta őket. Fején himzett sipka (az egyik vénleány hímezte), sötétzöld bársony reggeli öltöny a testén. Kicsiny, vézna ember volt, arcvonásai finomak, szűrös mandulavágású szemei voltak, csakúgy, mint majd minden Márfaynak. Keskeny orra, vékony szájszéle volt. Bajusza, szakálla ritka finom szálú, arcbőre sárgásfehér, tele ráncsal. Borotválva bizvást vénasszonynak lehetett volna nézni. Haja simán lefésülve kandikált elő a kacér hálósipka alul.

Folyton idegesen izgett-mozgott, hol a vállán rántott egyet, hol az egyik kezefeje mozdult meg.

- He, he - szólalt meg vékony, rikácsoló hangon, tót kiejtéssel -, he, he, hát pontátlánok vágyunk. Nagy urákhoz méltón, kik ilyen mágámféle szegény emberhez jönnek.

- De hiszen, édes bátyám, egy órával jöttünk az ebéd ideje előtt, hogy mertünk volna elkészni, hiszen tudjuk jól a házi szokást.

- He, he, spektábilis. Jól ván. Hiszen nem is azért mondtám... vágy mi. A mi szerény asztalunknál nem tesz különbséget eggyel több vágy kevesebb... aki nem eszik, éhen marad. Nicht wahr, Lieschen?

Lizi némán, mereven bólintott a fejével.

- Jertek, fráterek, menjünk a dohányzóba. Fräulein Adelgundá, két terítéssel többet. A lováknak zabot, szénát. Kocsisnak bort... inast is hoztál? - kérte mosolyogva, Lőrinchez fordulva.

- Vadászt, bátyám... tudod, a négy ló igen sok bajt okoz. Előre nem látott eshetőségekre is kell számítani. Azért merészkedtem...

- He, he. Az én korombán két lóval jártunk. A két ló lassan járt, szépápátok... atyusom spórolós ember volt. Hja... más idők, más emberek. Mi egyszerűek voltunk.

E percben méltóságos márfai Márfay Miklós, a pápai Szent Gergely rend vitéze és kamarás komornyikja, kitérte a nagy lovagterem ajtajának két szárnyát, amelynek küszöbénél két aranypaszomántból alig látszó hajdú állott mereven, s a társaság nagy hajlongások között eltűnt a nagy tölgyfaajtók mögött...

21

- Íme, öcsém, Ánná húgom idősebb fia - á Márfay - mutatta be Miklós Gábort egy kicsiny, összetöporodott úriembernek, ki a dohányzó nagy kerevetéről felkelve, eléjük tipegett.

- Örülök, örülök, domine spectabilis, hogy láthatom. Ismertem apját, nagyapját, kedves urak voltak, jó urak, okos urak... a főispánnál, kedves uramöcsém atyjánál patvaristáskodtam. Hm... régen volt, nagyon, nagyon régen. Öreg a legény, szű eszi a csontját, öreg rom...

Mondta volna tovább, de Márfay Miklós egy méltóságos mozdulatával elcsitította, mire az öreg „rom” megingó térdel meghajtotta magát, remegve kezét nyújtott, s ismét visszatipiskélt a nagy kerevethez, amelynek puha, finom párnái között úgy eltűnt, hogy éppen csak a kopasz tarkója meg a nagy csibukjának a vége látszott ki. Bánfalussy Péter volt, Márfay Miklós örök vendége, ki harminc év előtt egy hétre jött hozzá látogatóba, s azóta nem mozdult ki a Márfay-kastélyból.

A másik szoba ajtaján most egy magas, igen elhanyagolt külsejű ember lépett ki. A meghatározhatatlan életkorú - de úgy látszik, még elég fiatal férfi világoskék szemei ártatlan kifejezéssel tekintettek körül. Tompa orra, kócos, nagy szakáll, óriási homloka, amely kopasz tarkójába veszett, az antik világ bölcseire emlékeztetett. Szokratésznek is hívták: de Czobor Lipót volt a becsületes neve. Az Ádám öccse, a „vándor bölcs”, a kóbor festő volt a fiú, három vármegye csudája, kiről beszéltek azok, akik nem látták még soha, akiről azonban még csudálatosabb történeteket tudtak elmondani azok, akik mindennap látták.

Az „öreg kutya” (ez is egyike volt számos csúfneveinek, amelyekkel önmagát szokta illetni) odacsúszott hátulról a két fiúhoz, s hamiskásan, sunyin rámosolyogva, lopva megérintette a vállát. - Pókkirály, ismersz még?

A két fiú hirtelen visszafordult, s elfelejtve a Miklós bácsi fagyos világát, elfelejtve illem-szabályt, merev házi szokást, mindent, egyszerre átölelték az öreg kutyát, s örömben majd megfojtották.

- Hát te mit csinálsz itt? - kérte Gábor közvetlenül - azt se tudtuk, hol, merre bandukolsz, s egyszerre itt akadunk reád.

Poldi helyett Niki bácsi felelt a kérdésre.

- Hm. Hát ez úgy ván, fráter, hogy ez az unokaöcsém néha el-ellátogát hozzám, s nem fél attól, mint sokán, hogy szerény házámban elunja magát.

Lőrinc helyre akarta Gábor ügyetlenségét hozni:

- Most, hogy Gábor is itthon van, igen gyakran fogjuk tiszteletünket tenni kedves bátyámnál.

Gábor azonban nem figyelt rájuk. Egy sarokba vonta az „öreg kutyát”, s ezer kérdést intézett hozzá:

- Rég nem láttalak, Poldim, hány éve már, hogy utoljára találkoztunk?

- Mikor utoljára Párizsban jártam. Lehet már vagy két esztendeje.

- És azóta?

- Élek, festek, kóborlok.

- Átjössz holnap velünk Tomiékhoz?

- Nem bánom, átmehetek, úgyse voltam már náluk rég. És hát Tomihoz mentek elébb?

- Tán Kázmér bácsihoz... még nem tudom. De miért ne mennénk Tomiékhoz legelébb? - kérte Gábor hevesen.

- Ott van a „szitakötő” is.

- Annál jobb... nyarat jelent.

Poldi majd minden rokonának, barátjának adott gúnynevet, amely legtöbbször kifejezte az illető egész gondolat- és érzésvilágát, alakját, benne volt e gúnynévben testestül, lelkestül, amely aztán az illetőre gyakran egy élet folyamára rászáradt. Így lett a folytonos szőrszál-

hasogatással elfoglalt Niki bácsiból Szardanapál, így nevezte el Gábort Pókkirálynak, így Klienigstein Lolly grófnőt, a híres pozsony-bécsi szépséget szitakötőnek, így önmagát öreg kutyanak.

Ezalatt Niki bácsi letette világoskék bársonyfövegét, beleült egy magas hátú empire székbe, egyik lábát egy kis taburettre tette, fényes, ritka haját simogatva előadást tartott nekik az életről:

- Gábor, jer ide, ülj le. Te is, Poldi. Hagy lássam a három fámiliá reményeit mágám körül. Te, Lőrinc, te csak tündöklésre szölettél, lovászok, fényes nágy istálló, tele lóvál. Négyes, vagy három komornyik, négy inás, francia szakács, ti, Nifforok, vágytok köztünk a nágy urák. Ti aranykanállal szájatokban jöttök a világra. He, he, he... mi, Márfayak, szegények vágyunk... (e percben a másfél milliójára gondolt meg arra, hogy ha meghal, ez a három fiú örökölni fog tőle; gyűlölte őket). - Szeretlek titeket, bár örömöm nincs bennetek. Te, Lőrinc, te csak gaval-léroskodol, a Gábor az olyan, mint az apja volt, olyan bolond gyerek, nágyon sokát utazott nekem. Nincs gyökere - mondta vihogva -, félek, elfújja az első nagyobb szél.

Gábor és Poldi összenéztek.

- Igen, igen, fiúk. Keresztül látok a koponyátokon. Kinevettek, ázt mondjátok, öreg á legény, nem ért hozzá. Öregség tánít meg fiatalon látni. Én látok tisztán, nem ti. Ez á Poldi meg igázi kóbor-cigány. Illik áz egy Czoborhoz, á nágy váskezü káncellár unokájához, az én idesányám egy testvérenek unokájához, ki még á Czobor Lipót keresztnevét is viseli, hogy erdőt-mezőt gyalog csátángoljon be, hogy kilógjon á hüvelykujja á cipője orrából, hogy egy inggel járja be á rokonáinak kástélyáit... he, he, he, bolond világ bolond embereket szül...

Az „öreg kutya” szemérmesen húzta össze a nyakán az inget, úgy összekuporodott, hogy a testéből, ruháiból alig látszott valami, amellet meg ártatlanul nézett maga elé.

- Cinizmus, fráter, cinizmus! Én se mágámnak öltözöm fel minden reggel. (Hanem Adelgunda kisasszonynak, gondolta testi-lelki barátja, Bánfalussy Péter, ki harminc éve lévén házában, ismerte már a „házi szokást”) - egyik nágyon is sokát ád mágára (itt Lőrincre hunyorgatott), másik meg semmit. Az én időmben másképp volt. Öregszem. Pár év még csak... legyetek türelemmel, aztán májd á Márfay sírbolt ájtájá újrá megnyílik. Szegény Niki bácsiért nem lesz kár, csak szekírozni tudott benneteket.

Lőrinc, mint a Niki bácsinál majd mindig, tükön ült. Hol elhalványult, hol pír futotta be az arcát. A másik két fiú nem sokat törődött a nagybácsijuk jóakaró megjegyzéseivel.

- Ná, fráterek, nem oly gonosz á bácsitok mégse... he, he, he. - Ezzel felkelt, odament egy fali szekrényhez, amely telisdeteli volt ékszerekkel, kivett belőle egy tokot. - Ez a győő, ez egy Márfayé volt, aki a Nifforok várkastélyát egy hétig ostromoltá. Ezt neked ádom... - Lőrincnek nyújtotta át, ki, még mindig piros arccal, udvarias frázisokat rebegett neki. - Gyönyörő győő - folytatta Niki bácsi tótosan, rikácsoló hangon -, ádd májd á feleségednek. Néked, Gábor... he, he, he... mert mindig utazol, egy delejtőt ádok. Egy szabádkömműves Márfayé volt (bolond ákádt csáládunkbán mindig elég); májd irányítani fog, ráviszen talán á józanság útjára is, szép régi dáráb, szerettem... - Gábor némán átvette a kis tokot, s megvizsgálva, halkan rebegett hozzá valamit. - Néked, Poldi, he, he, he - egy darabig keresgért a csecsebecsék között -, ezt a rubintokkal kirákott keretű, kis tükröt ádom. Czobor Erzsébeté volt, ki első Márfay Gábor neje lett. Világszép asszony volt. Sok pénzt vert el, fiának kevés márádt, ápad szegény ember volt, mikor ányádat elvette (szólt odafordulva Gáborhoz), á Márfay fájtá mindig szegény leszen. Ezt á tökröt néked ádom, Poldi öcsém, majd meglátod benne, hogyan áll á nyak-kendőd... Látjátok, fiáim, áz öreg, szegény, elhagyátott Niki bácsi bőkezű is tud lenni...

A négy Márfay szűz, kik eddig a háttérben egy kerek asztal mellett kuporogtak, most ujjongva, lármázva körülzajongták nagybátyjukat.

- Ach, der liebe, gute Onkel, wie generös! - kiáltotta mind a négy egyszerre. Még az öreg Bánfalussy Péter is kötelességének tartotta előcammogni ülőhelyéről, és pár szót mormogni „nemes szív és nemes lélekről”.

Niki bácsi pedig, akárcsak Napóleon császár a jénai csata után, oly diadalmas arcot vágva, visszaült karosszékébe.

- De azért - szólalt meg, midőn pár pillanat múltán a komornyik jelentette, hogy a levest felhordták - máskor írjátok meg előbb, há jöttök. Önmagátokat okozzatok máma, há koplálni fogtok. Szegény házámba nem lehet váratlanul megérkezni, ázt á luxust, hogy mindennap tíz vendégre legyen terítve, ázt csak egy Niffor engedheti meg magának. Egy szegény Márfay nem. No, májd jóllágtok krumplivál!...

Ezzel meghajtotta magát Márfay Lizi előtt, s karját nyújtotta neki, az asztalfőhöz vezette. Ott ismét meghajtotta magát előtte, amelyre Márfay Lizi ugyancsak egy mély udvari bókkal felelt. Utána a többi párok vonultak ki nagy méltósággal, az inasok betették a nagy tölgyfaajtókat, s a vendégek feszesen, kimérten leültek a kristálytól, ezüsttől görnyedező asztal mellé, amelynek közepén ezüst-aufsatzon egy óriási, feltrancsírozott páva díszelgett.

Az említetteken kívül még a Miklós bácsi „udvara” volt jelen: Sztrehina Aloysius, a falu plébánosa, egy kicsiny, gömbölyű arcú papocska, ki egyúttal az udvari bolond szerepét is elvállalta. Azután Jakuth Viktor, a bonorum direktor, meg Hammel, a titkár. Mind ott ült az asztal végén, összedugott fejjel, mint birkák a déli napon, nem merészelve se szólni, se feltekinteni, tán még gondolkozni se, csak enni, de enni annál többet.

Márfay Miklós szerény krumplis ebédje két óráig tartott, vagy hétféle bort szolgáltak fel, s nem volt hossza-vége a drágaságnak, ingyenc ételeknek.

Amidőn a tündöklő pávapecsenyét körülhordták, az eddig néma ház-ura (kinek egy külön inas folyton külön ételekkel szolgált) felkelt, haját kétszer megsimította, s aztán imigyen szólalt meg:

- És emelem poháramát az itt jelenlevő három ősrégi családunk kitűnő sárjaira, kik éppoly nagy reményekre jogosítanak kitűnő tulajdonáik, mint nevelésök által. Bevállom (itt mekegett egy kicsit), böszke vágyok őket itt magám körül látni. Böszke vágyok á Czoborokát egy már neves festő személyiben tisztelhetni, böszke vágyok, hogy á legfiátálabb, bár észjárásra legidősebb Niffor („Na, Niffor Tomi, nesze neked, fogd meg jól”, súgta Poldi a Gábor fülébe) nálam láthatni, ki már oly nagy érdemeket szerzett a sport (Poldi egy köhintése) s a földmívelés terén, s végül á én családom ifjú sárját, á nagy reményű Márfay Gábor unokaöcsémet, ki oly méltón viseli két elődjének, az előbbi két Márfay Gábornak nevét... no... igen (bele-zavarodik az öreg, látom, súgta Poldi Gábornak)... így... igen... igen - örítem poháramát á három nemzetségre!

A tószt nagy riadalommal lett fogadva.

Miklós bácsi nagy büszkén egymás után koccintott a fiúkkal, majd udvarának tagjaival, kik nagy bókok között tolongtak a méltóság urak körül.

Az erős tokaji felvillanyozta a társaságot, az elébbi ünnepélyes hallgatást láрма váltotta fel. Eddig mintha csak mindenki az alkalmi tószttra várt volna, most már folyton megkönnyebbült arccal nézett a szomszédjára, hogy azt a méltóság úr valóban el méltóztatott mondani.

- És az ifjú urak mind bejárják az egész környéket? - kérte Hammel jelentős arccal.

- Igen, rokonainkat látogatjuk meg - felelt Lőrinc.

- Ellátogatnak persze Újvárra is, a grófhoz? - kérte Hammel, Niffor Tomira terelve a társalgást, tudván, hogy ezt a házat szapulni a méltóságos úr kedvenc foglalkozásai közé tartozik.

- Hogyne, valószínűleg a holnapi estét töltjük ott.

- He... he... Újvárra mentek? Szép kis hely - szólalt meg Niki bácsi -, tetszeni fog a Gábornák, olyan bolond lyuk az. Nem hágyták a kástélyban követ kövön. A fiatalasszony nágyon civilizált teremtes, Bécsben járt a világba, volt már Metternich hercegnél is fálun. „Nur Wean is a Stadt”... Juché! Bécs drágá városká. Tudja a pénzköltés módját. Most egy lovárdát építenek, miután már az idénre nágyobb költekezés módját nem találták fel.

- Niki bácsi nem szereti őket - szólalt meg az eddig hallgatag Poldi ártatlan arccal, beleugratva őt.

- Én? Nem-e? Egy Niffor és egy Márfáy ne szeretné egymást! Nem rossz. Hisz gyerekkorától ismerem, járt hozzám, mióta él a Tomi öcsém, a felesége meg helyre asszony, sokszor átkocsikázik hozzám délutánonként. Teát iszik nálam, s ürücombot eszik hozzá (mással nem él, mert ez az örökifjú Pauline hercegné kedvenc pecsenyéje!), én is eljárak hozzájuk minden évben kétszer. Négy lóval... kettővel nem mernék beállítani hozzájuk, mert kiégne a szemem. És azt mondod, nem szeretem őket. A múltkor még egy kutyakorbácsot is káptám a Micitől, ez nem mutat szeretetre? He... he... he. Tüstént elkorbácsoltam vele azt a vizslámát, amelyet egyszer a Tomitól vettem kétszáz forintért, s nem írte egy fábátkát.

- Mici pedig nagyon szereti Niki bácsit, a múltkor is annyit beszélt róla. - Tartotta kötelességének ezt kijelenteni Lőrinc - az örökké udvarias Lőrinc.

- Igaz ez, páter? - rikácsolta Niki, odafordulva Aloysius atyához, ki eddig némán és sokat evett. A páter ijedve feleszmélt, letette az óriási combot, amelyet eddig majszolt, lenyalta mind az öt ujját, aztán az örökös stereotip mosolytól kikerekedett képpel így felelt: - A grófné utoljára múlt év decemberjének huszonnegyedik napján méltóztatott nekem gyónni.

- He... he... he. Még a napot is tudjuk, páter, jó emlékező tehetségünk van.

- Utoljára pedig húsvét hétfőjén ebédeltem a grófnénál. A vasárnapot mindig itt a méltóságos úrnál szoktam tölteni - folytatta mély meghajtással.

- Az ebédről, amelyet náluk megevett, többet tudná szent átyánk elmondani... nos, átyus, jól evett náluk?

- Bár francia szakácsot tart a grófi ház, nem hiszem, hogy ezt a pávapecsenyét úgy el tudná készíteni, mint méltóságának a pátriában született udvari szakácsa, Bafranyec mester, kit mi mindannyian úgy tisztelünk... - Ezzel elkezdett hahotázni, de nevetett úgy, hogy vastag dereka majdsakhogy fel nem emelte a súlyos tölgyfaasztalt.

- Furcsa világ biz az az Újváry grófnál - szólalt meg Jakuth. - A francia szakács alig győzi már etetni azt a rengeteg vendéget. Az uradalom gyér jövedelmét is ők eszik meg, a grófék meg majd csak hogy belé nem fűlnak adósságaik tengerébe. - Aztán észreveszi, hogy ez a téma, úgy látszik a fiatal uraknak nem tetszik, más tárgyra csapott át, mely tán kedvesebb lesz nekik:

- Ott van most a Lolly kontesz is, az aztán a kedves jószág, akárcsak egy cukkerli, olyan aranyos!

De már erre a négy Márfáy nővér legidősebbje is megszólalt:

- Olyan éppen, mint egy cukkerli. Annyi erkölcsi értéke is van csak, mint egy cukorkának. Olyan cifra, tarkabarka, néznivaló az, mint egy bábu. Sajnálom azt a férfit, ki el fogja venni.

- Mi is, mi is - sipogta a másik három, kik rendesen csak mint nővérük kórusa s visszhangja szoktak szerepelni.

- Én igen kedves, okos lánynak tartom - szólalt meg Lőrinc, egy oldalpillantással Gáborra -, ki bárkit is boldoggá tehetne. Persze modora kissé elüt attól, amihez mi ezen a vidéken szoktunk... De hát ez csak külsőség...

- Csák. Ázt hiszem, jószívű lány, legalább ázt mondják, sokákrá pázároltá a szívét. Sokát ígér... he... he.

A négy lány lesütötte a szemét...

Pár perc múltán az ebéd is véget ért.

A feketekávénál nagy disputa támadt. Márfay Miklós kijelentette, hogy Lőrincet, ki a három fiú közül legtöbbet ért a gazdasághoz, körülviszi a majorjaiban.

- És? - kérte élesen Márfay Stefi, ki felocsúdt, hála a sok bor s a feketekávé izgató hatásának, folytonos hallgatásából.

Niki bácsi, megsimítva haját, félénk pillantást vetett a négy lány felé, kik összenéztek, s akiknek rendesen lesütött szemei szikrát hánytak.

- Elvinnélek benneteket is, de hát a kis factonrá csák nem fértek, az omnibusszal meg nem lehet a májorokát bejární...

- Voltunk mi már elégszer a nagy omnibuszban is a majorokban, s nem történt bajunk - szólalt meg Lóri, s hevesen tépegetni kezdte a csipkés zsebrevalóját.

- Na bizony te otthon maradhatsz, te úgyis tegnap voltál a bácsival - replikázott Stefi, a legfiatalabb.

- Vagy mind vagy egy se - határozta el Lizi.

- Különben nem érdemes a szót pazarolni rá. Jertek, lányok, forduljunk egyet. Csak nem untatjuk könyörgéseinkkel a bácsit.

Utolsó szavait már savó savanyúsággal mondotta, hosszú, keskeny derekát kifeszítette, lila pántlikás, hegyes fejékén igazított egyet, a derekát körülövező aranyláncot feszesre húzta, aztán felemelkedett ülőhelyéből, a társaságnak egy mély, de igen kimért bókot vágott, s kiment az ajtón. Három húga összenézett, s aztán egyet gondolva, követték néniüket.

Miklós bácsi feszengeni kezdett székén. Izgett-mozgott, köhintett, a pipáját igazgatta, simogatta a tarkóját, aztán elkezdett dűnnyögni.

- Hm, hm, Péter, he? Péter, mit gondolsz? - Bánfalussy Péter felriadt a kérdésre, ijedve, bámultan körülnézett: - Bizonyára, domine spectabilis, amint gondolni méltóztatol - folytatta alázatos hangon. - Talán induljunk fogatni?

- Nem, fráter, beszélek a lánykákkal, engedjete meg, fiúk... csak egy percre... - Ezzel vette világoskék selyemsapkáját, s kisietett az ajtón a „lánykák” után.

A három fiú összenézett, ismerte már jól e házi jeleneteket. Most Adelgunda kisasszony szólalt meg:

- Oh, sie sind unausstehlich, die gnädigen Fräulein, was der arme, liebe gute Onkel von ihnen leiden muss, ist unaussprechlich!

Aztán folytatta németül, irtóztató tótos kiejtéssel, minden é-t í-nek mondva. Koronként az égnek forgatta savószínű szemeit, arca a dühtől már karmazsinpiros lett. Csontos, hosszú

ujjaival fenyegető mozdulatokkal kísérte a leánykák kegyetlenségéről elmondott hűskölményt. Péter bácsi pedig, egy irtóztató hosszú csibukot szopogatva, koronkint helyeslőleg bólintott fejével. Ő az Adalgunda pártján állt, lévén a házikisasszony és a négy Márfay szűz harminc éve háborúskodásban egymással. Péter bácsi azonban az első pillanattól fogva Adalgundával tartott, lévén neki az élestár s minden egyéb felett teljhatalma. Tudta, mit csinált.

A három fiú csak hallgatta az Adalgunda monológját - amelyet Péter oly kifejező arcjátékkal kísért, s amelyre az Adalgunda háta mögött ülő kis papocska néha nemtetszését fejezte ki. Ő a lányakkal tartott, kiknek egész életükben egyéb foglalkozásuk sem volt, mint a márfai templom számára hímezni.

Poldi látszólag nagy érdeklődéssel hallgatta Adalgundát, a másik két fiú némán, unott arccal ült székén, s nem tudott mindegyikre mit mondani.

Hogy aztán a Niki bácsi visszatért, az Adalgunda kereplője is beállott.

- Nos... a lányakkal ázt hátároztuk, hogy a Stefi itthon márád veletek, mert végre is nem férnek mind a kocsirák (ezt ingerült hangon mondta a bácsi, bár édesen mosolygott hozzá), a többi három lány pedig és Lőrinc velem jó. És ti, Gábor és Poldi, mit csináltok addig?

- Mi majd elmegyünk Stefivel egy kicsit sétálni - felelte Gábor helyett Poldi, kissé előrehajolt derékkal felállva, s gyermekes naivitással mosolygott Nikire, mint aki nem lát, és nem hall, mint aki nem tud a Márfay Miklós házi viszonyairól semmit, de semmit.

Stefi, ki eközben lehorgasztott fővel besurrant a szobába, Poldi szavaira hálásan mosolygott, és gúnyosan nézett három nővérére: „látjátok, a nyertes mégiscsak én vagyok”, fejezték ki a szemei.

De nem szólt semmit - félt a Lizitől.

22

A nagy családi omnibusz kirobogott a tágas udvarról, és hogy Stefi egyedül maradt Poldi és Gáborral, eleredt a nyelve, de úgy, mint csak egy oly leánynak, kit hetek és hónapok óta nem engedtek szóhoz jutni a néneji, ő lévén köztük a legcsendesebb és leghunyászkodóbb.

- Igen... így megy ez nálunk. De jertek erre, ezen az úton egyedül maradunk. Felmehetünk az erdőig együtt. A legkisebb dologért harcra kell kelniünk az öreggel, kit egész testével, lelkével együtt az utálatos Adalgunda rakott zsebre. Láttad, hogy elsárgult, hogy most megint mi győztünk?... De milyen szemtelen ez a személy. Ágyasa a bácsinak (mondta lesütött szemmel, szűziesen pirulva), és nekünk ezt tűrni kell. Így élünk harminc esztendeje (én húszéves se voltam, mikor ez a szégyen megesett rajtunk), egy személy, a szeretője oldalán, mert az édes bátyánk kilökött az utcára. Akkor Lizi huszonöt éves se volt még... Hová mehetünk volna mi leányok ilyen fiatalon? Nem tudtunk a világról semmit... a Niki bácsi idecsalt... azóta itt vagyunk eltemetve...

- De hát nem lehetne ezen valamiféle módon segíteni? - kérte Gábor, ki maga sem tudta, miért, de szánni kezdte ezt a vénleányt, kit annyi sok évi erkölcsi szenvedés ily kerekre hizlalt.

- Hi-hi-hi... segíteni? - vihogta Stefi, de úgy, hogy egész vastag teste megrezdült belé. - Hogyan? Késő már, édes öcsénk. Öregek lettünk, én is, néném is, rászoktunk már erre az étellel homlokegyenest ellenkező egzisztenciára. Nem tudnánk már ellenni mindennapi apró bajaink nélkül. Csak a Liza szokta koronkint azzal fenyegetni az öreget, hogy hazamegyünk bátyánkhoz, a Lóri meg, hogy klostomba megyünk. A Lizi fenyegetése diplomatikus, az hat

rá, ettől tart. Csak a gyűlölt Kázmérhoz ne... A Lórién csak nevet. Bánná is ő, ha ma fordulnánk mind a négyen.

Folytatta volna tovább, de egy fordulónál szembe találták magukat Adelgundával, ki, úgy látszik, a távolban követte őket, attól tartva, hogy a Márfoy leányok legfiatalabbja valami olyat talál mondani a fiúknak s kivált Gábornak, ami őreá „hamis” fényt vethetne.

Amint Stefí meglátta Adelgundát, hirtelen meghajtotta magát a két fiú előtt, de olyan mélyen, hogy szinte eltűnt buggyos szoknyáinak tengerébe, aztán sarkán fordult, s kicsiny, aprózott léptekkel a kastély felé tipegett.

- Sie hasst mich, die Kleine. Sie möchte mich umbringen - sipította Adelgunda, még sárgábbra válva, mint amilyen azelőtt volt.

Gábor egy pillanatig utána nézett, aztán pár percig kedvetlen arccal még hallgatta Adelgunda szitkozódásait.

- De nem vagy fáradt? Én szívesen pihennék egy kicsit - fordult Poldihoz. - Korán indultunk el Dálnáról... Merre van a szobád?

A két fiú összenézett, megértették egymást. Elbúcsúztak Adelgunda kisasszonytól.

23

Poldi szobája helyett - amint Adelgunda letűnt a láthatárról - az erdő felé mentek. Lassan, szótlanul haladt a két fiú, mint akiknek igen sok elmondanivalójuk van, s nem tudják, hogyan kezdjenek hozzá.

- Soká nem láttalak, Gábor - szólalt meg végre, hosszú csend után Poldi, midőn egy tisztásra értek, s egy árok partján mindketten leültek a földre.

- Mondd, hogyan bírsz itt heteket és heteket eltölteni? Hiszen ezek kétségbeejtő állapotok! - szólalt meg hevesen Gábor, ahelyett, hogy Poldinak felelt volna.

- Miért? Sokat vagyok itt egyedül. Hagynak tenni, menni. Igen jól elvagyok az oldalukon. Sokszor észre se vesznek.

- De ők maguk, velők nem törődsz?

- Hol nevetek rajtuk, ha kicsinyes oldalaikat látom, hol meg sajnálom őket, ha életcéljukat, törekvéseiket veszem tekintetbe. Haragudni egyikre sem tudnék - mondta a vén bölcs, nagy figyelemmel vizsgálva a lábainál rajzó hangyabolyt. - Ezeknek van életcéljuk - mondta a hangyákra mutatva -, tudják, mit akarnak. Amazok, a mi nevezetes rokonságunk, rohan előre az úrben, marakodik semmiért, kínozza magát mindegyik külön, küzd, cselekszik, szenved... s mindent semmiért... A hangyák mily bámulatra méltó teremtések.

- De mily irtóztató ez a ház, milyen borzasztóan nevetséges ez az öregember, aki ki van a szó szoros értelmében ezeknek a vénlányoknak szolgáltatva, akik azt teszik vele, amit akarnak, s ilyen vénlányféle produktumot csináltak belőle.

- Hát nem ismered még Szardanapál bátyánkat, hogy ezen csudálkozol?

- Ismerem, ismerem, de azért minden újabb találkozásunknál újból fedezem fel őt. És Kázmér bácsival, hogy vannak mostanában?

- Úgy, mint azelőtt. Tán csak nem hiszed, hogy kibékülnek még valaha. Húsukká, vérükké vált az egymás iránt érzett harag. Most az a szenvedélyök, hogy a márfai helyi postán nyílt levelezőlapon goromba leveleket írnak egymásnak. Persze a postásné s így indirekte a megyei intelligencia végtelen gyönyörűségére. Miklós bácsi sohase fogja megbocsátani, hogy azt a park alatti utat át nem engedte néki, Kázmér meg bűnül rója fel Miklós bácsinak, hogy a négy lányt magához vette.

- De hogy is volt ez a história? Én már csak homályosan emlékszem rá.

- Nos. Hiszen tudod, hogy családaink veszekedései tradicionálisak. Sokkal kisebb ez a vármegye, semhogy három ily hatalmas nemzetség megférjen benne egymás mellett békében. Hiszen csak egy főispáni székre aspirál mind, a családoknak meg oly számos a tagja. Nagyatyád testvéröccse, Endre már viszályban élt bátyjaival, így Nikivel is, és amilyen rossz testvér, olyan rossz atya is volt. Csak fiát, Kázmért pártfogolta. Ennek akart mindent hagyni, s ezért a négy lányt mindentől visszatartotta. A család oltárára estek áldozatul! De hiszen ezt tudod. Nos, a Miklós, ki már az öreg Endrét ki nem állhatta, hogy Kázmért megbosszantsa (ki ábbán az útprocesszusban oly méltatlanul járt el vélem - mondaná Niki), magához vette a négy lányt, sub titulo, hogy sajnálja őket. Szó sem igaz, ezzel is csak a Kázmért akarta bosszantani. Mert inkább kínoztatja magát napról napra, csakhogy elmondhassa a látogatóinak: „Szegény hűgáimat mágámhoz vettem, mert á szívtelen bátyjuk kilökte őket az utcára.”

- De hát hogy lehet ilyen semmisségeken veszekedni?

- Gyermek, nem ismered még a mi világunkat? Egy tűszúrást itt még húsz év múlva is megéreznek. Egy hevesen kiejtett szót, amelyet már a kiejtés pillanatában is mosollyal ajkainkon fogadtunk, húsz év múlva is megemlítünk, ha a sértőről beszélünk, már ti. a háta mögött. Furcsa világ ez nagyon... az érzékenykedés világa, és azt hiszed, mi, te és én többet érünk, mint amazok? Szó sincs róla... ismerlek titeket, mint magamat. A különbség csak abból áll, hogy „fajtánk” tulajdonai nálunk valamivel finomabbak, velencei üveg finomságúak lettek. Az érzékenykedésből szenzitivizmus lett, a szörszálhasogatás nálunk töprengéssé evolválódott, azért, édesem, te is, én is életképtelenek vagyunk csakúgy, mint ők, és éppen olyan száanalomra méltók vagyunk, mint ők. A pusztulás kezdete... erjedés nálunk, náluk, mindenikünkénél...

Gábor nem szólt. Érezte, igaza van a vén bölcs - gyerekek. Érezte, több gondolatot hitt e pár szóval a lelke mélyében életre, mint amennyit önmagának be mert vallani.

- És nézd őket. Hidd el, száanalomra méltók. Nézd ezt az öreg gyereket, ki egész életében egyedül volt, dacára annak, hogy módjában lett volna megnépesíteni a házat nővel, gyermekekkel. Aki gazdagsága közepett is a szegények szegénye maradt, s ki alapjában nem rossz ember - ezek a vénlányok, kiknek csak nevetséges oldalait látjuk, száanalomra méltók szintén. Nem tudnak az életről semmit, mégis boldogtalanok, mert üres a létük, irány és cél nélkül vegetálnak. És mégis vannak olyanok, kik azt mondják: minden boldogtalanság kútfeje az élet... Látod, öreg Gáborom, ide jövök, ha már azt hiszem, hogy utolértem az árnyékomat. Úgy érzem, itt még újra... életre vigasztalhatom magamat. Jó lányok ezek, lehetnek volna a legjobb anyák, a legjobb hitvesek. Hallod ott lenn a vastag Stefi vékony hangját?... Nézd, a házi-nyulainak él - e percben is őket becézgeti. Szaporaságukban születik újra... ez tartja fenn az élet iránti vágyat benne... nevetséges szegény és nagyon száanalomra méltó.

- És te, mit mondasz magadról? - kérte hirtelen Gábor.

- Én, pókkirály? Engem nem fogsz boncolgatni, kisöcsém! Szilárd, áthatlan anyagból vagyok én, nem lát át rajtam senki, még göröcsövön sem... - És Poldi nevetett, és nevetett vele Gábor is.

Az alkonyat hűvös szellője átiramlott a tájon. Nedves, ködös estére ébredt a két álmodozó. Tavasz van még mindig! Még virágzanak a fák, még dalolnak a fülemülék... azért az erdőből már erjedés szaga jön idáig, nedves, őszi zimankós levegő.

- Öregek vagyunk, fiú... az *utolsók*, menjünk fel a romok közé, ott a mi helyünk. A tavasz is nedves, a virágok is fonnyadnak, amerre mi járunk, fonnyadó virágok nyílnak a szíveinkben is, nem nekünk való a holdvilág - szólt Poldi élesen nevetve, s az épp feltűnő holdvilágra mutatott.

Lassan a kastélyba ballagtak.

24

Szobájukban Lőrincet találták kipirulva, szikrát hányó szemekkel.

- Soha, sohase jövök ide többé, utálatos fészek, gyűlöletesek, akik lakják.

- Mi történt, fiam, hisz egészen ki vagy kelve magadból... Csillapodjál, gyermekem - szólt Poldi, és nyugodtan simogatta kopasz tarkóját.

- Azért vitt magával, mert engem állhat köztetek legkevésbé. Egész úton kínozott. Anyám ellen, Tomi ellen, egész családjunk ellen kikelt. Nem győztem hallgatni...

- Hát miért nem feleltél meg neki magyarul - szólalt meg hevesen Gábor -, csak énvelem merjen így beszélni, csak merjen anyánk ellen kelni...

- Te, tudom, bátrabb vagy, mint én, okosabb is vagy, utaztál sokat, te megfeleltél volna neki, tudom - beszélt Lőrinc keserűen -, én ostoba, gyenge filkó vagyok.

- Mi ez, Lőrinc?

- Gábor!

- No, gyerekek, ne vesszetek azért ti is most össze. Hagyjatok békét a Márfa tradíciónak. Már nagyon közönségesek lettek, hát mit mondott még az öreg?

- Semmit, de ebben a semmiben minden benne volt. Vén, pimasz róka - és ezek a lányok! Na, Gábor, büszke lehetsz rá, hogy a nevedet viselik.

- Vagyok is, büszkébb, mintha a Tomi viselné a nevemet.

- Hé, gyerekek, nagyon meleg van ebben a szobában vagy mi, hogy így egymásnak mentek. Csend, rend és figyelem, hallgassátok meg az öreg Poldit, az a bölcs, amit az mond, azt kell követni...

A két fiú duzzogva ült egy kanapé két szélén, egyik se szólt egy szót sem.

- Nos, hát az öreg kutya azt mondja titektek, hogy gyerekek vagytok és értelmetlenek! Ha annyit fogtok tudni, mint az öreg Poldi, akkor mindig és minden körülmények között meg fogjátok egymást érteni. Na, öleljétek át egymást, egy-kettő... különben baj lesz... úgy.

A két fiút az egymás karjába lökte. Ezek egy percre húzódoztak, majd hirtelen egyet gondolva, átölelték egymást. - Most mehetünk le a kedvenc „amerikai” nagybácsinkhoz. Harangoznak vacsorára, ha elkészünk, nem kapunk tésztát.

Vacsora alatt Niki bácsi Kázméréről beszélt.

- Hát átmentek hozzá is. Hm, hm, üdvözlöm őket, he... he... he... most bájban vánnák, tudom. Sok adósságot csináltak, míg a Kázmér főispán volt. Meg a fiú nagyon szeret mulatni. Míg dobrá kerülhet á kástély.

- Anna néni pedig nagyon spórolt mindig.

- Niffor lány biz áz, szereti á töndöklést, á ti véretek - szólott, Lőrinchez fordulva.

- Anna nénit nagyon szeretem, apám kedvenc testvére volt.

- Tomit is szerette áz átyád?

- Azt is, de kevésbé, mint az Anna nénit.

- Ez a tizenharmadik Márfay-Niffor házasság, amely rosszul sikerült.

- Jól sikerült - szólott Lőrinc elég határozottan, egy oldalpillantással Gáborra. - Hiszen boldogok, szeretik egymást.

- Já, fráter, áz nem elég áz üdvösségre. Há dobrá kerül á ház májd á fejük felett, nem lesznek boldogok többet.

- Kérem, kedves bátyám, ne szóljon róluk, ebben úgysem egyeznénk meg soha - szólott szavába Gábor elég hevesen, s visszanézett Lőrincre.

- Hej, hej, no lám! ejnye no... hát éljenek á Niffor-Márfay frigyek, emelem poharámat a Niffor-Márfay házasságokra - s nevetett torka szakadtáig.

Ez már egyenesen Lőrinc ellen intézett sértés volt. Tudta, hogy ezzel bántja meg legjobban Gábort, ezért tette.

A hangulat mind nyomottabb lett, a fiúk nem beszéltek. Amazoknak meg más tárgya, mint az egymás szapulása, nem is volt, s minthogy mind a három családból lévén jelen családtag, nem bánthatták egymást, hallgattak.

Végre a vacsorának is vége kellett hogy legyen.

Amint a társaság a dohányzóba húzódott, és Niki bácsi Péterrel és Lőrincsel tartlizni kezdett, Poldi meg a három Márfay lány egy ablakfülkébe vonult pletykázni, Lizi Gábort magához intette, s a szoba tulsarkába vonult vele.

- Beszélni akarok veled, öcsém. Valamit kérdenék tőled.

- Parancsolj, néném, miben lehetek szolgálatodra? - kérte Gábor meglepetve.

- A dolog kényes... Hidd el, nem a kíváncsiság hajt rá, hogy e húrt megpendítsem, más, egészen más okból teszem. Rokoni érzés hajt rá... - szólott fontoskodó arccal, egyet köhintve a Márfay leányok legidősebbje.

- Parancsolj velem.

- Mondom, a dolog kényes, de hát egyenesen medias res megyek. Igaz az, hogy te Klienigstein Lollyt el akarod venni?

Gábor elhalványult, egy szempillája megrezdült, aztán nyugodtan megsimította bajuszát, s így szólt: - Nem tudok róla, néném, *én* legalább nem tudok.

- Lári-fári, nem igaz. Látom az arcodról, hogy hazudsz. Akarom tudni, és pedig a te érdekedben akarom tudni.

- Bocsáss meg, néném, de kérdésed meglep, s formája még jobban.

- Azt mondd, semmi közöm hozzá. De van. Higgy nékem, vénlány vagyok, sokat voltam egyedül, sokat asszonyokkal, ismerem a fajtámat. Ne vedd el azt a lányt, haszontalan lány az, legalább ilyen formában, mint ahogy ma itt áll előttünk. Ismered az apját?

- Hogyne ismerném.

- Ravasz, számító diplomata. Komisz ember. Lolly meg a kedvenc lánya volt.

- Azt mondják, nem jó ember. De hát nem igaz ám minden, amit az emberek beszélnek.

- De jóhiszemű lettél. A külföldön tanultad? Tanulj hát itthon is valamit. Végre is bevallom, nem tenéked magadnak, hanem az egyetlen jóra való, szép jövőjű Márfaynak mondom. Büszke vagyok a nevemre, ha nem lettem volna büszke, tán nem hagytam volna feláldozni magamat... Azt hiszed, nem tudtam az első perctől fogva, mi vár reám? Láttam már jövőnket akkor, midőn a zárdából visszajöttem. Láttam, mire céloz az apám, mire a bátyám. Tudtam, hogy nyomorogni fogunk egy élet folyamán... s megtettem. Mert ezt a Márfay név dicsősége így hozta magával. Én tudtam, a húgaim, az ostoba libák nem. És... eljöttem ide, ebbe a bagolyodúba, beleültem ebbe a szemétbe, s így feláldoztam magamat, pedig ismertem a Niki veséjét, máját (itt hangja fenyegető lett, dereka megnyúlt, két szürke szeme szikrát hányt), eljöttem, s magammal áldoztam fel a húgaimat is. Eltemettük magunkat... no jól van, megtettük a Márfay névért. Látod, fiam, ilyen vagyok. Most már ismersz? Pedig szép voltam ám... szerettem is, szerettek is. De hát én Márfay Lizinka... mert Lizinek ez a vén vakand keresztelt el, széplány koromban Lizinka volt a nevem - csak nem mehettem egy községi jegyzőhöz. Ezt tudtam. Nos, a címerünkért, a családfánkért... érted?

Ezzel hangosan nevetni kezdett, de úgy, hogy azok a tartli-asztalnál visszafordultak, és Niki bácsi rikácsoló hangján odaszólt nekik:

- Hej, de vígán vágytok! Ejnye, Lizinkó, ne forgásd el a Gábor fejét. - És így - Lizinkából Lizinkót kanyarított az öreg.

- Játszunk, bácsi, játszunk a Gáborral. Mesét mondok neki a cicáról meg az egérről. Értesz? - folytatta halkan - nem tűröm, hogy elvedd azt a leányt. Számító, mint az apja, hideg, okos. Olyan farkasfajta. De üvöltése mézesházossá válik, ha egy falat kenyérről van szó. Vigyázz, fiú, vigyázz! Ti olyan lágyak vagytok, mint a Márfay fiúk. Olyan volt boldogult édesatyád is... ne mozdulj... szerettem, tiszteltem. Lehetett volna nagy ember is belőle, csak lágy volt, nem a küzdelemre született. Kitekerték a nyakát... Ilyen lágy bolond a Kázmér, kit életében az atyja vezetett az orránál fogva, halála után meg elbutult, nem látott többé tisztán, ilyen lágy, de még lágyabb, hisz ez már nem is agyag, csak sár, a Niki bácsi. Csak mi, Márfay lányok, csak mi vagyunk férfiasak, csak mi tudunk akarni, igen, én! - és sovány, kiaszott mellére ütött -, a tótfaj asszonya erős akaratú... Én, ahogy engem itt látsz, harminc éve vagyok háborúban azzal a személlyel. Védem magamat és a húgaimat a körmöm szakadtáig, életre-halálra. Ha én nem vagyok, már rég kilökött volna a vén vakand az utcára. Ezerhatszáz forint a négyünk apanáza, ezzel éhenhalnánk négyesben. De nem bír velem, nem is fog. És ez a harc, ez az életcélom, ez tartja bennem a lelket, ha ez nem lenne, már rég belefordultam volna a síromba. Értesz hát? Hová bámulsz? Nézz reám. Értesz?

Gábor lekonyult fejjel hallgatta. Úgy érezte, mintha egy koporsó födelét nyitották volna fel előtte, úgy hatottak rá a Lizi szavai.

- Látod, néném, igazad volt, s nem is volt igazad... ami pedig a Lollyt illeti, hidd el, ismerem. És ez a felelet szavaidra.

- Jó felelet, férfias felelet. Mert látom, szereted. Hidd el, nem jól jársz vele. Vétesd el az esküdt ellenségeddel, s menj el a torára, tán majd azon elszeretheted az özvegyét. Többre nem jó... Ha volna még egy Niffor Tomink, annak szánnám. Niffornak való, nem egy Márfaynak. Ezt azért mondom, mert gyűlölöm ezt a gőgös fajtát, amely mindekkoráig csak elnyomni tudott minket. Látod ott azt a hegyet... - mutatott egy hegyormot, szembe velük -, ezt kapta hozományul az a Márfay lány, ki legelőbb, öt század előtt egy Niffor neje lett. Ez volt az első ostobaság, amit a Márfayak a Nifforokkal szemben elkövettek. Ez időben a lányokat meztelen testtel adták férjhez, s már akkor a mi nagy, úri nemzetségünk egy őserdőt adott hozományul. E perctől fogva mindvégig csak a megkárosításunkra gondoltak... gyűlölöm őket.

- Lőrinc a testvérem - vágott szavába Gábor elég nyersen.

- Ez legalább félig Márfay az anyja után. Bár nem szeretem őt sem. Te telivér Márfay vagy, emeld fel a családot. Szép jövőd van, azt mondják... mondják, karmod is van. Eddig még egy Márfaynak se volt, használd a fegyveredet...

- Mit tegyek? - kérte Gábor finoman mosolyogva.

- Ne nevedd, nem tréfálok. Legelőbb is házasodjál meg, keress egy gazdag, okos feleséget. A többi majd magától jó. Hisz van eszed, ambíciód, tudod az utat, amelyet követned kell...

- De néném, éppen azt nem tudom.

- Hát te is csak éppen olyan legény vagy, mint a többi! Már az első lépésnél megbotlasz. Eh! És én mégis, mégis bízom benned. Valami azt súgja a lelkem mélyén, ebből ember lesz a talpán. Csak... Ismét visszatérek a vesszőparipámra, a Klienigstein mamzellt ne vedd el. Vesztetre lenne ez a házasság.

- Ne félj ettől, néném... - És hogy elterelje e tárgyról a társalgást, felkelt, s kíváncsi szemmel nézte a kártyázókat. - Hát ez mi? Hányan tartliznak?

- Tartli? ha-ha-ha. Hát még nem tudod, hogy minálunk is kiütött az ősi nyavalya. Ferbli az, fiam, ferbli. Látod, körülülük az asztalt. Adelgundának, tudod, csak annyi a pénze, amennyit napról napra, nem, éjszakáról éjszakára szerez, a tisztartónak more patrio hatvan forint a fizetése, a titkárnak ugyanannyi. A kis pap... no ez felmehet, úgy mindent összevéve, vagy ezer forintra egy esztendőben, és tudod, mennyi a partié? No, fiam, ezer forint szokott lenni az alap. A bácsi és Lőrinc bírják... - Gábor odanézett, valóban a Lőrinc is játszott - a többi...?

- S a többi?

- No, azok ha nyernek, úgy a bácsi fizet. Ha nem, akkor is. Vagy, ha nem fizet... a gazdaság elbírja még ezt is!

- De hát akkor minek ez a játszma?

- Ez csak azért van, hogy a vendégek el ne unják magukat. Ez így szokás minálunk, a brindza birodalmában. Jere, nézd meg közelebbről, tanulságos nagyon.

A kártyaasztalhoz mentek. Ott ültek egysorban. Az öregúr mosolygó arccal csak nézi, összeszorítva ügyis keskeny ajkait. A kis pap lila színre pirult szemei kidültek. A sovány tisztartó fakó arccal, reszkető ajakkal, mint akárcsak a kapzsiság szobra. A titkár közönyösen, mint akinek mindegy, akár nyer, akár veszít, hisz nála a kassza kulcsa. Adelgunda odasimulva Niki bácsihoz (ilyenkor simult a legközelebb hozzá), és Lőrinc nagyúri grandezzaival, nyugalommal.

Az utóbbi vesztett, azt kopasztották.

- He... he... Gábor öcsém, hát ezt nem tánultuk meg a sok messzi univerzításon?

- Ezt nem, bátyám, ez hazai tudomány.

- Sajnáljuk a hátsókát, sajnáljuk, he?

- Gábor nem szokta, bátyám - szólalt meg Lőrinc.

- Hát te *szoktad*? - kérte önkénytelenül Gábor.

- Csak úgy néhanapján, a hosszú téli estéken ráfanyalodik az ember.

- Ná, ná, ne beszéljünk annyit. Háladjunk, fráterek.

A három leány és Poldi az asztal túloldalán kuporogtak. Ők persze nem játszottak. A vén kutya, egyik kezébe temetve állát, szinte az asztal alul sandított fel a játszókra, néha-néha odahunyorgatva Gáborra.

- Hát hogy tetszik a játszma? - kérte, odacsúsztatva hozzá halkán.

- Kértheted?

- Nos, majd mást mutatok néked... kárpótlásul - mondta, még mindig súgva -, csak tessék besétálni, nyitva a panoráma... az egész világ, meg még azonkívül jó csomó dolog látható az én kis camera obscurámban. Na, lányok - folytatta hangosan -, hát egy kis muzsika nem léssen?

A három „ifjabb” Lizire nézett, ki helybenhagyólag intett fejével, s a nagyterem felé indult. Utána húgai, leghátul Gábor meg Poldi.

Gábor a nagyterem ajtajánál önkénytelenül megállt. E nagy szalában voltak a Márfay család trófeái összegyűjtve. Régi zászlók a harc mezejéről, az elhunyt családtagok kardjai, lándzsái, nyergei. Az egyik Márfay ős feleségének, ki Rozgonyi leány volt, egész gyöngyökkel, arannyal kihímzett menyasszonyi ruhája üveg alatt. A falakon az egyik oldalon az ősök képei az Árpádok óta; mind büszkén, délcegen. Az egyik vértben, amint harcba megy, s fiatal nejétől búcsúzik, amaz bíborpiros magyar ruhában, ahogy Mátyás, az igazságos udvarába készült. A képsorozat vége felé már egyszerűbb ruhákban, kevesebb ékszerrel, de ahelyett óriási könyvekre támasztott jobbal. A terem bal oldalát az ősök nejei, gyermekei foglalják el. Itt az az ösnő, aki három uradalmat kótyavetyélt el arra, hogy ezt a tenger sok ékszer, drágaságot összevásárolja, amely a keblét és ruháit díszíti („ez is Niffor leány volt”, szokta Lizi e kép előtt mondani), mellette kisleánya, kit szintén alig látni a skófiúmtól, s aki sovány, aszott kezében nagy, fehér liliomszálat szorongat. Fiatalon halt meg, ezért az ártatlanság e szimbóluma. Lejjebb, a sor végén fehér parókás úriasszonyok mélyen kivágott ruhaderékban, nem spórolva bájaikkal. Egyik-másik keblén a csillagkereszt, a habsburgi éra emlékéül, mellettük egy-egy „alapítványi hölgy” mind, mind a család oltárára áldozva, mint a négy Márfay hajadon. E szegény lányok a család történetében e képeken kívül jóformán nyomot se hagytak, egész szereplésök passzivitásokban lévén.

A nagy ablakokon keresztültörő holdvilág fakó ezüsttel hintette be mind e rég elhalt, elmúlt fény emlékeit.

A terem közepén csak egy füstölgő, pislogó gyertya... ennyi maradt itt csak az életből, az is elalvóban, bele-belekap egy szélroham, amely fel-fellobbantja gyér lángját...

De Lizi karos gyertyatartókat hoz a másik szobából, amelyek ridegen világítják meg a holdvilág és az egy gyertya fényénél oly misztikusnak látszó, avult dicsőséget.

Aztán Stefi kiszalad a teremből, s pár perc múlva a vén komornyikkal tér vissza, ki tüszkölve, horkolva egy szüette hegedűt húz elő tokjából, és hangolni kezd.

A két fiú egy hatalmas ódon kanapé két sarkán telepszik le, s hallgat.

Lizi leült a harmónium elé, húgai mögé állanak, mellette a vén inas hegedűjével, ki egy régi-régi dal akkordjait kezdi játszani.

A leányok pár pillanatig figyelik, majd dalolni kezdenek, az inas kíséri őket egy hegedűn.

Unissono énekelnek, ugyanazon a hangon dalol a négy leány, ugyanazon játssza a komornyik.

Régi, régi templomi dal volt... vagy tán szerelmi nóta a hegedősök idejéből? Ki tudja? Egygyé vált a hang, egygyé az érzés.

A szókimondó, férfias Lizitől a gyermekes, gömbölyű, naiv Stefiig, nem, az öreg komornyikig mind egy húron pendültek. Egy dal ugyanazon hangnemben, ugyanazon hangon. Tiszta, áttetsző melódia, szinte már emberi sincs benne. Tiszta, mint az, amit a vén krónikák penészes lapjairól olvas le az ember - tiszta, mint az öreg harangok hangja, tiszta, mint az a lilium, amelyet a kis, korán elhalt leányka szorongat a kezében, és tiszta, mint e percben a négy leány arckifejezése. E pillanatban nyoma sincs a Lizi arcán annak, hogy Nifforok is léteznek, hogy az életben keserűség, szenvedés is van, a másik kettő arcáról nem rí le, hogy az élet gyönyörét az evésbe, emberszólásba fektetik. Stefi arcáról eltűnt az a kifejezés, mintha Adelgundáról tudna. Mind boldogan, átszellemülve mosolyog, mintha mind egy jobb, egy szebb világba látna. Pedig orcáik még sápadtabbak a kilenc gyertya fényénél, mint azelőtt voltak, szomorú szemeik még mélyebben fekszenek. Orcáik beesvék, de azért ajkaikon mosoly, kezeik kiaszottak, öregek, de azért össze vannak kulcsolva e percben. És az öreg komornyik ősz bóbitája sem oly nevetséges, mint az asztalnál, érzi, látszik, amit a négy leány dalol, és érzi vagy tudja csak, hogy követni kell őket jóban, rosszban, mint engedelmes, hűséges szolgáljuknak.

A két fiú csak hallgatta, csak nézte őket.

- Érted most már, hogy van itt is érdek, hogy az életnek mindenképp két oldala van? - kérte Poldi halkan.

Gábor hallgatagon bólintott fejével. Érezte, hogy ez a dal ezt a képet fejezi ki. Elmúlt, boldog időkről beszél, azokról az időkről, midőn ez a négy leány is, ezek a falon függő, rég a sírban nyugvó alakok éltek. Midőn még nem futotta be a Rozgonyi leány skófiúmos ruháját a pókháló, midőn még nem hintett a leányok szívébe az élet semmit.

Úgy érezte, e percben elevenné vált mindez az összehordott pusztulás itt a szeme előtt. Úgy érezte, a négy lány fiatal lett, s a falra szegzett zászlókat kibontotta a tavaszi szellő, és lengedeznek úgy, mint századok előtt a harc mezején... Érezte, hogy lehetett szeretni is e zászlók árnyában, s a szív, mely a hazáért dobbant, amely napról napra szembeszállott ezer veszéllyel, nagyobbbat dobbanhatott akkor, midőn a tavasz első szüzi fuvalmában újraszületett. Élet, cél, küzdés, megújulás abban, ami volt, s aminek mindig lenni kellett... Az álmok világa valósággá vált, az álmodozó a *tett* idejére vágyott. Úgy érezte, nem az, ami *ma*, hanem ami e dal s e jelvények idejében volt. Ifjúnak érezte magát, repülni vágyott!

És egyszerre a dalnak végeszakadt.

Ott állott előtte a négy lány, most már veszekedve a tempó felett. Az inas mély bókók között nagyarázott nekik valamit, a terem, egy sarkából denevér szabadult el, és suhogva szelte át a nagytermet, a penészszagot annál érezhetőbbé téve...

A túlsó szobából az öreg Niki bácsi rikácsoló hangja hallik.

Gábor tétován tekintett körül, sehol egy nyugpont, ahol kipihenje magát. Hol, hol van a révpárt az álmok után? Egyszerre a Poldi szeme sugárzott rá a homályból. Nem szólt, de tudta, hogy a másik mit gondol.

Az egymás lelkében pihentek meg, pedig-pedig az jobban kifejezte évszázadok romboló erejét, mint a sok rongyos szövet, zászlók, rozsdás fegyver, jobban, mint a leányok dala, jobban, mint azok ott a túlsó szobában, kik az életkedvet ilyen eszközökkel akarták az egymás lelkében életre hívni!

26

Pont fél tízkor a társaság bókolva oszlani kezdett.

- Órá cánonica - rikácsolta az öreg, s meglegedett arccal fogadta a szüzek kézcsókját.

- És mi kimehetünk még járkálni a parkba? - kérte Gábor, összenézve Lőrincel.

- Jáj, fráter. Áz én szegény házám ájtáját pont fél tízkor becsukjuk, innen ki nem mehet ez időn túl senki. Nem szeretem a kóborlást. Áz éjjeli utak rontják az urát, rontják a cselédet. Sajnálom, fiúk, de kivittél még a kedvetekért sem tehetek, különben a dálnáiáknak jó is lesz a pihenés, hájnéli kilenc órákor keltek fel, fáradtak lesznek a szegény fiúk.

Poldi naiv arccal meghajtotta magát, mint akit ez a rendszabály meglep (húsz esztendeje ismerte a házi szokást), de aki azért ezt a legtermészetesebb dolognak tartja.

A három fiú meghajtotta magát, s ünnepélyes bókok között búcsút vettek a társaságtól.

Lőrinc és Gábor hálósobája az emeleten, épp az óriási vasajtó felett volt. Itt telepedett le a kis társaság.

- Milyen világ, milyen örült világ ez! - kezdte Gábor.

- Én tudom, hogy sohase jövök többé ide... - folytatta Lőrinc hevesen.

- Szegény bolond, még szegényebb lányok - végezte be Lipót.

- De hát nem lehetne ezeken a viszonyokon valamiképp változtatni?

- Változtatni? Ki? Minek? - nevetett Poldi - hány száz év tradícióját, hány generáció vérének kelletne megváltoztatnod. Típus és szokás megcsontosodott. Csak egy nagy vihar, amely tövéből tépne ki mindent, változtathatna itt csak. Ezek már úgy halnak el örökös veszekedésben, elégedetlenségben, s azért nem tudnának ám egymás nélkül élni. Tudod, mi volna a négy lányra a legnagyobb csapás?

- Ha a Stefi házinyulai elpusztulnának, ugye? - tréfált Lőrinc.

- Nem. Komolyan beszélek. Ha Adelgundát legyintené meg egy szép reggelen a szél. Nem tudnának kivel küzdeni, jobblétre szenderülnének, azt hiszem, ők is... de hallod? Most csukják be hivatalosan a vaskaput.

Míntha csak egy érckoporsó födelét csapták volna be, akkorát rengett az ősidőktől hátramaradt ajtó.

- A kalitka zárva... tüstént messze szállnak a madarak...

- Mit mondasz? tán csak nem?

- Figyeljetek. Látjátok ott azt az üvegajtót, amely a teraszra nyílik?

- Hogyne látnám.

- Nos, figyeljetek... éspedig előbb a különböző neszekre. Csitt, csend, hallom az elsőt....

Halk, csoszogó léptektől hangzott fel a folyosó. A léptek aztán elhangzottak, egy ajtó a távolban felnyílt, majd becsapódott.

- Ez az Adelgunda volt, megy a bácsihoz.

Úgy látszik, ma éjjel ő nem kívánczik a „szabadság”-ra. Hetenként kétszer-háromszor a tiszt-tartónál mulat. Szereti a változatosságot. Látod, most az ajtó nyílik, látod ott azt az árnyat? hallod... ez mezítlábas csoszogás. Egy szolgáló... ez a faluba megy táncolni. Ennek... legalább tegyük fel, tisztességes a szándoka. Most csend... de mégse... a toronyszobából jönnek lefelé. Ezek a szobák, ahol lakunk, azért mulatságosak... olyanok, mint a csillagász-torony. Ide szokták a fiatal urakat szállásolni, mert hisz ezek úgysem figyelnek éjszakánként arra, hogy mi történik odakinn. Ezeknek más dolguk akad. Áhá, hallod, most a toronyszoba ajtaja csikorog... ez a legenda kísértete. Az öreg kulcsárné fehérben... ez azonban, nyugodjatok meg, nem légyottra megy. Dehogy! ilyenkor átnézi s lepecsételi a tejet, amelyet a Niki bácsi háta mögött a piacra küld. Persze idegen név alatt, egy unokahúga az árusnő, az itt lopott jószágokon ad túl. Van már a vén Pepinek annyi pénze, hogy Besztercén házat vett rajta, „becsületes, hű, öreg cseléd, csak hát forint fizetése ván”, szokta mondani Niki bácsi, „látjátok, nincs párja a vín cselédnek!”... Furcsa világ ez biz nagyon. De hogyan akarnál változtatni rajta? Változtathatsz te valamit, Gábor, az énedet? Képes vagy véredet megváltoztatni, annak más utat előírni, mint ahogy kering? Ezeket mind a lét kicsinyes bajai, kézzelfogható kicsinyességei foglalják el. Ezért aggódnak, ezért harcolnak, ezért fárasztják, emésztik magukat. Minket a saját lelkünk görcsövi szalagai érdekelnek. Azért a mi lelkeinkben a harc, a küzdés csakúgy örökletes, mint náluk. Ők egymással, mi a saját lelkünk ellentétes képleteivel harcolunk, ahelyett, hogy mint őseink, rablókalandokra indulnánk. Te is, Lőrinc is, én is csakolyan szörszálhasogatók vagyunk, mint ezek, csak másképp. Az edény ugyanaz, mint nálunk, csak más folyadék kering benne, ez az egész. Nyikorog azért nálunk is minden, mint náluk. Az intézmények is ugyanazok, mint századok előtt voltak. És tán ez a bajuk... ez a szemeink előtt keringő kis világ, a középkor patriarkális családja. Akkor még szükséges volt, hogy egy védelmezze meg mind a többi. Ma már nincs, s talán épp azért, mert nincs, azért mutat az egész intézmény modern keretében torzképet. Amazok még tudnak parancsolni. Niki pátriárkánk csak nyöszörögni s vihogni tud... Aztán vegyük a dolgokat, ahogy vannak. Hiszen Lőrincnél is, ha meg nem házasodik, s nem vesz el egy derék, egyenes lelkű alföldi vagy dunántúli leányt feleségül, csak így lesz minden... az udvara is ilyen formát fog ölteni. Ki lesz az Adelgundád, Lonci?

Lőrinc mélyen elpirult, azonban nem sértette az, amit Poldi mondott, mert tudta, hogy Poldi maga nem érzékeny.

- Ugyan, Poldikám, nem lehet mindent egyszerre megváltoztatni!

- Én azt hiszem, egyszerre vagy soha - szólalt fel határozott hangon Gábor. - És már bocsáss meg, de ebben Poldinak adok igazat.

Ezt szeretettel mondta, és mégis Lőrinc zokon vette neki, elnémult, s mogorván maga elé nézve hallgatta, amit a másik két fiú beszélt.

- Nézd, Loncim - folytatta Poldi szavait Gábor -, ma még így more patrio megy nálad minden. Holnap azonban megházasodhatsz. Azt hiszed, feleséged belé fog abba nyugodni, hogy téged mindig négy-öt ember társaságában lásson? Ha *szeret*, bizonyára nem. De ez a dolog „költői”

oldala, van még ezenkívül egy praktikus is. Azt hiszed, egy modern gondolkodású leány belé fogja magát ezekbe a viszonyokba találni? Minél előbb változtatni kell otthonodon... Ugye, Loncim, rá fogsz fanyarodni már az öregebbed kedvéért is? - sürgette Gábor szenvedélyes hangon... - Ugye nem haragszol? hogy így magyarul kimondtam az igazságot?

- Már hogy haragudnék, édes öregem! Mit gondolsz! - felelt rá kissé fanyaran Lőrinc.

- Én megtenném - mondta Poldi röviden -, pedig azt mondják, én nem vagyok praktikus ember. Pedig ez is csak rágalom. Lehet-e praktikusabb annál az embernél, kinek nincs semmije, amit féltsen. Úgy érzem, azáltal, hogy napról napra élek, hogy nincs vagyonom, szabadabb vagyok, mint a madár...

- Na, a te praktikusságod megint más kártyára tartozik, fiú - nevetett gúnyosan Lőrinc -, ebben tán kiállok még veled a versenyt.

- Nem tudom, fiacskám... nem tudom.

- Én azt hiszem, hogy igen.

- Nini, fiúk - fordította más tárgyra a beszélgetést Poldi -, halljátok ezt a halk zörejt?

- Halljuk... mi az? - szólt a két testvér pipiskedve.

- A lányok mennek le a kertbe... Oh, ne ütödjétek meg, csak holdsugarat legelni. Ezeknek nincsenek bűnös szándékaik, mint Adelgunda kisasszonynak... vagy a kulcsárnénak. Csakis a tiltott gyümölcsöt szeretik az éji sétákban... s azt hiszem, még ezt is hetenként meggyónják (unaloműzésből) a páternek!

Valóban ott tapogatóztak a sötétben óvatosan, félénken, nehogy zajt üssenek. Egy eltévedt holdsugár megvilágította az egyik, a Stefi arcát. Lesütött arccal, szégyenlősen összehúzza vállain a nagykendőt, igyekezett a park felé...

Egyszerre az ajtó felnyílt. Az öreg komornyik lépett be rajta. Körültipiskélte a szobát, összeszedte a fiúk ruháit, cipőit, rakosgatott, megnézte a mosdószelekrényt, rendben van-e rajta minden, végül pedig kifelé indult, az ajtónál azonban nekibátorodva megállt:

- Nem lesz tán *még* valamire szükségük, kezeiket csókolom - szólalt meg, egyik szemével hunyorgatva.

A fiúk elértették.

- Köszönjük, öreg, nincs semmire sem szükségünk. Álmosak vagyunk, jó éjszakát. Köszönöm.

Az öreg mélyen meghajtotta magát, s eltűnt az ajtófüggönyök mögött.

- Hm, le droit du seigneur! Az öreg nem felejtette el a mesterségét.

- Hogy felejtette volna el? Jó vér csergedezik az ereiben. Ez is Márfay, csakúgy, mint te, vagy Niki bácsi. A nagyapádhoz nagyon hasonlít. Anyja kulcsárné volt nála... Jó erős faj, öreg a legény, de azért bírja... no, de nézz le az ablakon.

Valóban ott tipiskélt már az öreg a terasz alatt, s igyekezett lefelé, az alház felé, hol a szolgálók laktak. Ez volt az éjszaka utolsó árnya...

- És e percben Niki bácsi nyugodtan alszik ott túl, az épület túlsó végén, biztos lévén arról, hogy ha betörnének a kastélyba, körülötte lenne hű háznépe, s védelmezné a körme szakadtáig... auf das hin, jó éjszakát... aludjatok jól, fiúk. Te meg, Gábor, ne vedd fel a família s a brindzás pátria dolgait. Ez a természetes, így éltek ők századok előtt, erre vagyunk szoktatva

mi is valamennyien. Ha bölcs vagy, ahelyett, hogy ezen töprengenél, az öreg Johann azon tanácsát követnéd, amelyet ő nem adott. Ostoba fiúk. Hamlet, jó éjszakát!...

És az öreg kutya elosont.

27

A két testvér egyedül maradt. Beszélt volna mindkettő... de hogyan kezdjék?

Gábor a tarthatatlan viszonyokat szerette volna ostromozni, elmondani, mit lát hibásnak, tévesnek ez elavult világban, de hogy beszéljen erről, hisz Poldi az elébb oly helyesen mondta, hogy ez a Lőrinc jövője is, ha meg nem házasodik. Pedig éppen ezért kötelessége lett volna neki szólni, elmondani mindent, de óvatosan s azért mégis *igazán* úgy, hogy Lőrinc kiérezze, hogy minden szavából csak az igazság s a testvére iránt érzett végtelen szeretet beszél. Meg kellett volna magyaráznia, hogy ennek az életnek az ellenkezője is létezik, hogy az ember nemcsak parancsolni, hanem engedelmeskedni is született. Hogy csak az a falat kenyér esik jól, amelyért napról napra küzdünk meg. Hogy ez a világ azért mutat torz képet, azért életképtelen, mert az életet hamisan fogja fel. Csak az élvezetet keresik, s megcsömörlöttek attól, amit élvezni akartak.

Hogy mondja meg mindezt neki? Hisz Lőrinc is ezt a világot képviseli.

És szegény Lőrinc hogyan védelmezze magát? Hogyan mondja el annak, ki ott ül most vele szemben, és némán és nyugtalan szemekkel tekint reá, hogy változtatna biz ő mind e viszonyokon, igyekeznék megismerni mindazt, ami új és hasznos - csak nem tudja, hol és hogyan kezdje a reformokat. És hogy ezekhez a régies, penészedő intézményekhez úgy köti valami, úgy leigázzák ezek a régi, régi szokások. Hiszen, ha másért nem, hát a testvéért szívesen változtatna mindezen. De hát hogyan?

A két fiú csak nézett egymás szemébe, keresték azt a szót, amely kifejezze a torkukig toluló sok érzést, sok elmosódó gondolatot. Nem találtak semmit. Pedig érezték, hogy mondaniok kell mindenáron valamit. Végre Gábor felkelt székéről:

- Megyek aludni - mondta közönyösen.

- Jó éjszakát, öregem, fáradt vagy? Kifárasztottak a szüzek? - tréfálódzott Lőrinc -, szép álmokat!

Gábor kifelé indult. Az ajtónál egyszerre visszafordult.

- Nos, öregem? - kérte öccse.

- Semmi, fiam, semmi. Aludj jól - és ezzel kiment.

Hanem amint lefeküdt, úgy érezte, hogy öccse és maga közé valami köd ereszkedett, amelyen keresztül már nem látnak az egymás szívébe.

28

Gábor egész éjjel nem aludt. Nyugtalanul hánykolódott ágyában. Tervelt. Vagy húsz tervet is kovácsolt, hogy hogyan fogja nagybátyját figyelmeztetni erre is, arra is - hogy menti meg Lőrincet is a közeledő veszedelemtől. Érezte, ez a kötelessége, s minél előbb cselekszik, annál hamarabb lehet a ferde, a tarthatatlan viszonyokon változtatni. De mivel kezdje? Mit szóljon

az öregnek? Elmondja, hogy életét csakúgy, mint környezetének vegetálását, nevetségesnek találja? Ez volna végre is az igazság.

Elmondja néki, hogy egészségtelen a viszony, melyben unokahúgaival áll? Hogy a vagyonát esztelenül kezeli, hogy udvara hovatovább tönkre fogja tenni?

De hát akkor az egész épületet alapjában kéne megváltoztatni. Erre hogy lenne ereje? S ha már ehhez sincs, hogy leszen majd elég energiája fellépni Lőrincsel szemben, kit a legjobban szeret széles e világon?...

Erőtlennek érezte magát, pedig édesatyja mennyi kötelességet rótt reá! Érezte azt is, hogy gyenge, és vállalai nem fogják elbírní a súlyos terhet.

Mintha csak látná, mint rohannak mind e rokonsaládok az örvények felé... És ő egy kiáltással megmenthetné őket a pusztulástól... De lehetetlen, torkából kiszáradt a szó... Karjai lehanyatlanak... Pihenésre vágyik a tett, a küzdelem előtt!

29

Még alig pitymallott, midőn Poldi már tetőtől talpig felöltözve, szobájába lépett.

- Hát te nem alszol? Hallottam a szomszéd szobából, hogy egész éjjel hánykolódtál. Nékem is sok minden megfeküdt a gyomromat, le kellett jönnöm hozzád... Látod... még egyet el akarok néked mondani... Ne ítélj el őket. Hidd el, szánalomra méltók, mert vergődnek, mert nem bírnak önmagukkal. Körülményeik és szokásaik minden ellenük van. Elhagyott, szerencsétlen emberek, kik egyedül vannak egymás társaságában, kik gyengék arra, hogy egymással s önmagukkal meg tudjanak küzdeni. Olyanok, mint a fészekből kiesett, tollatlan madárfiókák, nevetségesek, de azért szánalomra méltók... és éhenhalnának a más segítsége nélkül... Ez az öreg?... Hisz ez nem élt! Mert hisz azt csak nem lehet életnek mondani, hogy harminc év óta csak a mások életét keseríti meg? Nem mondott ennek egész világéletében senki, de csak egy jó szót sem. Senki se közeledett hozzá szeretettel, az életben csak a csalást látta, mert ő maga sem bírta magát annak adni, ami... Aztán ezek a szegény, szegény lányok se tudják, mi az élet. Lemondás a jelszavuk. És kicsinyessé nem a szenvedés, hanem látszólagos mulatságaik tették őket. A lelke mélyén mindegyik csak olyan mártír, mint a kalendárium akármelyik szentje... Légy kíméletes velük. Te is csak oly heves vagy, mint atyád volt, s tudom, *akarsz* valamit tenni, erőd meg néked sincs hozzá. Vigyázz, hogy a túlsó végletbe ne essél, és gyengédségből durva ne légy velők; velencei üvegből vannak ezek mind, és öregek, tiszteld ős hajszálaikat...

Ezzel kisuhant az ajtón.

Gábor kiugrott ágyából, utána akart szaladni. A folyosón sötétség, csend. Szobája üres. Tán kiment a kertbe? Beszélni, mindenáron beszélni akart véle. De hol, hogyan? Nem tudta a járást.

Visszasietett, és sebesen felöltözött, s egy kézi gyertyatartóval kiment a folyosóra.

Minden csendes volt, az óriási gót ívek alatt semmi nesz. Lement a lépcsőn... kívülről fény sugárzott ki errefelé. Arra tartott. A kis hátsó ajtó még nyitva, arra mehetett ki, mint a többiek. A gyertyát eloltotta, s óvatosan, halkan kilépett a szabadba. A csillagok elhalványultak, a természet azért még csendesen aludt. Semmi zaj, semmi nesz, úgy érezte, a hideg átszaladt a hátán. Maga se tudta, miért, de reszketni kezdett. Úgy érezte, a hideg verejték verte ki egész testét.

A csend hatott úgy reá vagy más, maga se tudta. Úgy érezte, ha siketítő lárma, harci zaj, fékvesztett égiháborúval állana szemközt - nem félne. De a csend megdermesztette minden tagját. Mi lesz vele? Látta az igazság minden oldalát... és úgy tudta, tennie *kell*.

Elfacsarodott a szíve. Úgy érezte, hogy ő is, testvére is ki vannak szolgáltatva egy erősebb, egy kegyetlenebb törvénynek, amely söpör, söpör maga előtt mindent, amely ellen hiába minden küzdelem, mert erős, mint a természet maga, s éppoly vak és olyan kegyetlen is, mint ő.

Hát ez az eredménye annyi év tanulmányának? Annyi könyvből szívott nagy bölcsességnek, annyi útnak, annyi hideg, elhagyatott órának a rezultátuma csak ez: hogy tudja, milyen veszedelmes, járatlan útra jutottak, és hogy milyen meredek a lejtő, amelyről hanyatt-homlok rohannak lefelé mind... mind!

30

Reggel a két testvér hallgatva öltözködött. Lőrinc törte meg előbb a hosszas csendet:

- Hová megyünk ma? - kérdezte, hogy éppen valamit kérjjen.

- Ahová akarod, de tán ne menjünk a Kázmér bácsihoz. Jobb, ha előbb a Tomiékhoz megyünk át.

- Igazad van, sértené őket, ha egyenesen Niki bácsitól jönnénk hozzájuk. Már így is rossz néven fogják venni, hogy előbb az öregnél voltunk.

- De hát végre is az egyikhez csak előbb kellett mennünk! Egyszerre nem mehetünk valamennyihez!

- Igazad van, az „öregebb”-nek mindig igaza van.

- Lonci, látod, no nézz rám, te valamiért neheztelsz.

- Én? Eszem ágában sincs. Miért neheztelnék *én tereád*. Semmi okom sincs rá, bolond fiú.

- Igazán nem?

- Szavamra! - s a két fiú összenézett.

- Édes öreg fiam, látod, okosodj meg... tudhatod, hogy én *mindig*, érted, mindig csak a javadat akarom.

- Tudom, bízom benned... hidd el - s most egyszerre hangja meleg lett, közvetlenül beszélt, érzett rajta, hogy szavai egyenesen a szíve mélyéből jönnek. - Igyekezni fogok megérteni tanácsaidat. Tudom, te többet tapasztaltál, mint én, és javamat akarod. Megfogadom a szót, amit mondasz. Bízzál bennem.

És egyszerre mindkettő elázott. Nagy gyengédséggel néztek egymásra, de szólani egyik se bírt.

Most, midőn minden érzéssé mosódott szét a Gábor lelkében, egyúttal tudatára ébredt annak is, hogy tulajdonképpen tanácsolni se mer neki semmit. Mert nem tudja, mi a helyes, nem tudja, melyik útra kell hogy térjen. Mi lesz vele... mi velők?

A reggelineél a társaság megint együtt volt. Ott reggeliztek mind nyugodt, változatlan arccal, mintha csak semmi, de semmi se történt volna az éjszaka folyamán. Ott trónolt az asztalfőn az öreg Niki kék selyemsapkájában, extra csokoládéját fogyasztván el. Az asztal végén a leányok és Adelgunda, megannyian békésen, reggeli főköttőkben. A megszokott éjszaka után elkövetkező megszokott reggelre ébredtek.

Csak Poldi hiányzott. A két fiúnak tüstént feltűnt.

- És Poldi, Niki bácsi, hol van? - kérdezte Gábor, miután nagybátyjának köszönt.

- He... he... Poldi? Árkon-bokron túl van az már, fiám. Eltűnt, ahogy szokta. Váratlanul jő, váratlanul megy. Nála megszoktuk, bolondtól nem lehet felvenni. *De csakis őtőle* egyedül törjök el az ilyen fájtá meglepetéseket. Nem szeretem, há nyugálmámba háborgatnák. Elvárom, hogy áz, áki meg akár látogatni, megtodákolja, otthon vágyok-e vágy nem. Különben ázt hiszem, nem akár látni... (Niki körülbelül harminc éve nem hált kívül kastélyán). - De ez á Poldi, hát ez ilyen bolond. Mit csinálják vele? Örölkhetek még, há eljő. Áz ilyen fráter, ki bolond is meg piktor is, sok bájt okoz!

- Furcsa fiú... - mondta félálomban Lőrinc.

- Furcsa? Bolond ánnák á neve, fiám, bolond. Heteket kódorog el az erdőben. Ott álszik á sájtosoknál, dolgozik velük, fát vág. Ván egy párásztcsaládja az Álföldön, kikkel tudom is én, hol ismerkedett meg, s kikhez lejár inkognitóban. Ezek ázt hiszik, válámi vándorlólegény. Heteket tölt el velök, dolgozik, mint egy párászt, ő - egy Czobor Lipót onokája. Felfordól á világ, fiók. Meglátjátok. Én már nem írem meg, hálá az Úrnak, de ti is benne lesztek a felfordolásban. Mindenki más akárja lenni, mint ámi. Ez a fió a zsíros párásztok íletét irigylí, vágyík á közönségesre a bolond. Á Tomi öcsénk, no ennek Bics ártottá meg. Á bicsíre játsszá mágát, úgy öltözik, mint egy fiákeres, úgy, olyan nyáfogvá beszélí magyaról, mint válámi éhenkórász bicsi stuccer. A felesíge, az háldoklóvá játsszá mágát, s azért minden pressburgerbálon ott ván. Á hágá, á Lolly, no ez meg egy szakásztott lovász, csákhogy nem káromkodík. Jemine, jemine, felfordól á világ, gyerekek, meglátjátok, felfordól...

Még dörmögött egy darabíg, aztán nyugodalmasan, büszkén körültekíntett.

- No nálám minden more patrio megy, hálá Istennek.

És a szüzek is, Adelgunda is édesen mosolyogtak reá.

A két fiú meg nem mert összenézni, csak hallgatott.

Tízkor Lőrinc kocsíja előállott. Niki, karját a két fiúéba füzve, lekísérte őket a kocsíig.

- Hm, csinos fogát. Nígy ló, mind sárgá. Persze, telivérek. Tudom egy pár ezer forintokbán ván az ekvipázs. De hát egy Níffor, áz teheti. Te, Gábor, *te csák* Márfay vágy. Te vigyázz, hogy Lóri öcséd el ne forgássá á fejedet. Teníked dolgoznod kell, ámázok töndökölní szölettek. A mí fényönk á múltbán ván... he... he... he. Hát hová mentek innen?

- Azt hiszem, a Tomíhoz.

- He... he... he. Hát még nem todjátok bizonyosán. No bizony, tólem ugyan mehettek át is, de hat azírt kár volt á nígyest befogátí. Gyálog is átmehettetek volná.

- De édes bátyám, igazán a Tomíhoz megyünk - szólalt fel Gábor.

- Te már bizonyosan tudod. Lőrinc csak „hitte”. No mindegy. Üdvözöld őket. Mondd meg a Tominak, láttam a múltkor, azt hittem, egy pesti fiákerost hozott le... úgy néz ki éppen az ekvipázs. A Micinek sok szépet, vigyázzon esténként, mert a cőgban meghölhet. Lollynak meg azt özenem, jöjjon át nemsokára. Várom. Majd eltártlizunk vele egy délutánt... most meg szervusz, fráterek. Isten velőnk!

A két fiú kezét adott. A szűzek mindegyike üzent valamit a Stázi néninek, Adelgunda meg az öreg Péter lejőttek bókolni. Lőrinc egyet pattantott négyes ostorával, a vadász és kocsis hátul nagy parádével kifeszítették a mellőket, és a fényes fogat nagy robajjal kirobogott a kastély udvaráról.

32

A Kázmér francia stílben épült kastélyát jobbról hagyva, az újvári feudális kastély tornyai tűntek fel egy fordulónál. Régi rablólovagvár volt, a hajdani Nifforok rabláson gazdagodtak meg. Egyik őyük még magával Mátyás királlyal is összetűzött. Kuruc fajta volt ez a múltban. Az időkkel aztán az emberek is lecsendesedtek.

A nagy kapun behajtva, portás szaladt eléjük, és meghúzta a kapu előtti nagy harangot. A lakájok egész hada rohant eléjük. Itt azonban már az inasok modernizálva voltak. Egyiknek oly simára borotvált volt az ajka, mint a másiké. Udvariasan, mélyen bókolva álltak a kocsi előtt. És dacára, hogy még elég korán volt, mind fényes, fekete-sárga színű libériákban (a grőfnő kedvenc, bár nem családi színeibe) öltözve.

A széles lépcső alján ősz pofaszakállas, igen előkelő megjelenésű komornyik állott, mély bókokkal fogadva őket.

- Der Hochgeborene Graf ist eben aufgestanden. Hochdasselbe nimmt sein Bad.

A fiúk, bólintva fejükkel, lassan felmentek a széles kőlépcsőn, amelynek falát a Niffor-ősök képeinek ármádiája lepte el.

- Ez az utolsó divat - súgta Lőrinc Gábornak angolul -, az ősök a lépcsőházakba és az előtermekbe kerülnek, nehogy az emberről azt mondhasa valaki, hogy tart reájuk valamit, de azért jó, ha minél több van... ha nincs elég (nékünk tényleg volna, csak festve nem volt), veszünk hozzájuk egy tucatot valami ódondásznál, mint ahogy a Tomi tette. Egyharmada e párókás urak és hölgyeknek a Tandlmarktól került ide, no de mindegy. Most már megvan mindegyiknek a legendakőre, s ez a földolog!

A lépcsőházon fellépdelve a nagyterembe jutottak, amelyet a mostani grőfnő ízlése tökéletesen modernizált. Volt ott csecsebecse egy raktárra való. Bársony kis ellenzők, bronzocskák (patkók, lovak és más sport-emblémák), piciny, ízléstelen porcelán és majolika figurácskák, óriási virágvázá, tele makart bokrétákkal, itt-ott egy félholdat ábrázoló tükör, aranyozott katángkórók közé szorítva. Az asztalokon, bronz- és szövetrámákban a fényképek légioja, a kanapékon, szőfákon keleti szövetek, a falakon meg a Jóisten tudja, mi minden...

- Ah, a civilizáció. Hát fogott? - mondta halkan Gábor, gúnyosan mosolyogva.

- Bitte sehr euere Gnaden, der Hochgeborene Herr erwartet Sie - szólt a komornyik, s újra mélyen meghajtotta magát.

A fiúk követték a lakájt. Vagy tizenöt tarka, „modern ízlésű” termen keresztülhaladva, a Tomi öltözőszobájába jutottak. Ott állott előttük Niffor Tamás gróf, őfelsége a király aranykulcsos vitéze, több lovagrend birtokosa stb. stb... anyaszült meztelenen. Sovány, száraz, hat láb

magas testét két oldalról két inas dörgölte. Feje törülközőbe volt szorítva, bajusza kétoldalt felkötve - igazán alig nézett ki embernek, legföljebb csak egy ember árnyékának.

- Grüssst Euch, wie geht's - kérte németül, s hosszú, keskeny, nedves kezét odanyújtotta a fiúknak.

- Jól volnánk, hála Istennek - felelt Gábor magyarul. - Én pár nap előtt jöttem haza véglegesen. Most már csak akkor utazom, ha kedvem tartja.

- No ez okos. Úgy, gyerekek. Beg your pardon like Adam... poodle-naked, de az orvos hideg ledörzsölést rendelt, el kell viselnetek pár pillanatig ezt a szegényes látványt, tudod, a Metzger-féle kúrával jár ez is. Karl, die Zigarren - kiáltott komornyikjának, ki hajlongva átnyújtotta a szivarskatulyát a fiúknak.

- És családod, hogy van? - kérte Lőrinc.

- Oh, a Mici gyenge. Nemsokára megint Franzensbadba kell mennie. A trónörökösné is hívja, meg a Tini és Elize is ott lesznek... No meg a kúra is szükséges neki. A babyk egészségesek, most kezdenek angolul tanulni, olyan furcsák, a „ch”-t még nem mondják ki jól, mindig „esz”-t, mondanak. Most itt van a Lolly sógorném is, ein fesches Mädl. Ebben a lányban van vér, ennek majd nem kell Franzensbad! - és éles hangon nevetett, de úgy, hogy homorú melle csak úgy zihált belé.

- Na, jobban ezen az oldalon - dirigálta inasait -, még nem tudnak masszírozni, pedig emez magától Metzger-től tanult. Az aztán a doktor, és milyen kellemes társaságot tud maga köré gyűjteni, mióta császárnénk ott járt, azóta fashionable Metzgernél születni újjá. Én is minden nyáron eljárak hozzá. Szegény Micimet meg határozottan halottaiból támasztotta fel... Minékünk mindnyájunknak nem ártana koronkint egy ilyen kúra. - És ismét nevetett. - Volt a kacagásában valami vénasszonyos, csakúgy, mint a Miklós bácsi nevetésében. Arca eltorzult, alig látszott a sok ráncból, halvány, mélyen beesett zöldes szemei még jobban eltűntek a ráncok alatt. Látszott rajta, hogy régen jött a világra, s azóta folyton vénül.

- Most itt van nálam a Stázi tante is. Tudod, nem fért meg a Crescence nénivel, nem jöttek sehogy se ki. No, de csoda-e? Amaz férfias, katonás öregasszony, emez meg csupa nyafogás. Mintha csak porcelánból volna - mondta, és homorú mellét kifeszítette. - Sok bajunk van vele. A túlsó toronyban lakik a két komornájával - három szobában. Képzeljétek, egy idő óta az a rögeszméje, hogy nem jár le ebédelni. Azt mondja, nem bírja ki nálunk a lármát. Hát a Crescence vendégeinek zsigvásárját hogy bírta ki harminc esztendeig, épp csak azóta, mióta az öreg Feldzeugsmeister meghalt. Én különben nem bánom, ha nem is jár le... unalmas nagyon. Mindig ugyanazt a néhány dolgot hajtja: a prágai bálokról, a Ferdinánd császár udvaráról regél. Végre is magamhoz kellett vennem, bár a Mici sírógörcsöt kapott három napra. Nem akarta, de egy világért sem. Azt mondta, nem bírják ki az idegei... Kibírták. Elvégre is, csak nem lökhetem ki az utcára őt, egy Sonderburg hercegnét, ki még hozzá Niffor leány. No, de elég az öregről. Hát te, Gábris, hogy vagy, mióta visszajöttél?... Mit csináltál Londonban, Párizsban? Irigylésre méltó fiú, mióta csak kibújt a tojásból, mindig utazik. Jártál sokszor az operabálokba... és a Bullier megvan még? Hallottad Thérésát? Na, ez már öreg lett. Most persze Felicia Mallet járja. Ezt a kuplét ismered? - erre egy régi, ősrégi kuplét kezdett fűtyülni, amelyet már húsz esztendeje, hogy fújnak a boulevard-okon.

- Az operába sokat jártam. Mentem mindenhová, az élet mindennél jobban érdekel.

Aztán észrevéve magát, hogy magas húrokat penget, hirtelen elhallgatott.

- Gábor sokat látott - segítette ki bátyját Lőrinc -, irigylem érte.

- Irigyled? Ezt ugyan jól adod. Hisz csak rajtad áll, hogy utazzál. Nyitva előtted a világ - mondta, éles hangon vihogva hozzá.

Ezalatt a két inas lassan felöltöztette. Az egyik a harisnyát húzta a lábára, a másik a cipőjét gombolta. Majd a komornyik sütővassal lépett melléje, és bajuszát kezdte kondorítani. Erre aztán elhallgatott.

Gábornak úgy tűnt fel, mintha beszéde alatt valaki túheggyel az asztalt kopogtatta volna, olyan üres, vékonyka volt mindaz, amit mondott.

A csendet Lőrinc szakította meg, a Tomi versenylovairól kérdezősködött. Erre ismét megeredt a nyelve, és beszélt sokat, hosszan, bár még erről se valami nagy szakértelemmel.

Ezalatt tökéletesen felöltözött. Ott állott most a két fiú előtt, mint egy hat láb magas, ruhával teleaggatott Kleiderstock, kockáktól ellepett, hórihorgas természetéhez pompásan illettek a kifésült, ritka, savószínű favoritjai és kenderszínű, hosszú bajusza. Fején angol vadászkalap volt, magas lovaglósizma a lábain. An accomplished gentleman!

- Lemegyünk Micihez?

- Még nincs készen. Ilyenkor teázik csak, s reggel - köztünk legyen mondva - infámis rossz kedve van. Jobb később bemenni hozzá...

- És Lolly grófnő?

- A sógornóm? Már azóta bizonyny két lovat lovagolt agyon. Azt nehezen találjuk meg villásreggeliig.

- Akkor tán Stázi nénihez mehetnénk?

- Már oda csak menjetek egyedül, fiaim. Én mindig feketekávé után (ilyenkor van a legjobb kedvem) szoktam felmenni hozzá. Egyszer naponta elég a jóból.

- Így hát határozz te...

- Mit jut eszetekbe, fiaim? Amit parancsoltok, s ahová parancsoltok. Your obedient servant. Menjünk be tán a Hanzihoz, a sógorom is itt van...

Klienigstein Hanzi gróf, dzsidás főhadnagy, a harmadik szobában lakott. Már a folyosóra kihallatszott a hangja, valami bécsi kuplét dalolt.

- Ah grüsst Euch! Na wie geht's? - s aztán hirtelen, infámis kiejtéssel, átcsapott a magyar nyelvre:

- No, mióta vagytok itt? Lesz multság! Lollynak két táncosa. Már megunta velem a dreischrittezeit - kiáltott, felugorva fekvő helyzetéből.

- Jere velünk, Hanzi, bejárjuk az istállót.

- I' geh' nicht. Tank schön. Ma már lenn voltam. Veszekedtem a lovászokkal. Korán keltem fel, Lollyt kísértem el lóháton. Ez a kuruc lány még mindig kifáraszt. Járjatok mindent körül, addig majd én kiszívok egy csibukot, s majd lenn Micinél találkozunk.

Ezzel végighempergett a kereveten, felkapott maga mellől egy bécsi élclapot, s lábait égnek emelve, az előbbi bécsi marsot füttyülte tovább.

Tom és a fiúk elébb a kastélyt járták be.

- Gábornak meg kell mutatnom az újításokat. Már vagy három éve, hogy nem járt itt.

- Nem, még kettő sincs egészen.

- Nos látod, ez most a nagy szalon. Azelőtt is az volt, de azt a sok ostoba stukkót, régies díszet leszedtettem a falakról. Unalmasak voltak. Az őseket meg a lépcsőházba dugtam, ezt a divatot a Pauline hercegné (hiába csak neki van legjobb ízlése Bécsben) hozta be. Les ancêtres à tout le monde, même au mendiant qui passe - így beszélt, a maga utolérhetetlen párizsi akcentusával. És kiakasztotta azokat, akiknek köszönheti, hogy az udvarhoz járhat, az előcsarnokok és a lépcsőházakba. - Pas mal ça. No aztán ezt a szalont Mici rendezte be. Csupa zsuzsu. Csinos, hasonlít rá. Szép csecsebecse, csak egy kicsit fárasztó, ez itt mellette meg a budoárja. Ezt a bécsi Fix és Pertois rendezte be... Ez meg a dohányzóm. Tetszik? Csupa keleti szövet, a sportképeket meg Londonból hozattam. Ez mellette az agancs-szoba. Látod, merész vagyok és öntelt, nem szégyellem kiállítani a - szarvaimat. Ezt nem mindegyik férj merné megtenni... Ez a szoba a Micikém, büszkesége. Ça prouve sa vertu épatante!...

A két fiú csak nézett, s hallgatott. Végre az agancsszobában Lőrinc szólalt meg. Egypárt megdicsért, egypárt megbámult.

- Innen egy kis külön lépcső az istállókba vezet... jertek, menjünk le.

A porcelánnal kirakott falú istállókat bejárták, mindegyik lónak pedigréjét, tulajdonait, árát elmondotta Tomi, végre az istálló végében egy kis, dohányzónak berendezett fülkébe tértek. Itt hevert egy török kereveten, igen rövid lovaglóruhában, férfias szalmakalappal fején, nyitott kabátkában, férfinyakkendővel - a Tomi sógornője: Klienigstein Lolly grófnő.

Meglátva a vendégeket, nyugodtan fölkel, odajött hozzájuk, elébb Lőrincnek, majd Gábornak katonás mozdulattal kezet nyújtott, Tominak meg odatartotta a homlokát, amelyet az bágyadt csókkal illetett.

Középmagasságú leány volt, ki azonban magasnak látszott így, ebben a férfias, testhez álló lovaglóruhában. Sötét, vörösbarna haja finom, selymes fürtökben övezte fejét. Homloka elefántcsontfehér volt, csakúgy, mint arca és kezei. Sötétbarna szemöldei, pillái beárnyalták kékeszöld szemeit. Finom, keskeny orra egy pillanatra megrezdült, sápadt ajkai is megreztek. Egyik kezével a haját simogatta, a jobbjaiban levő lovaglóostorral pedig amazonját ütögette. Egy pillanatig szembenézett Gáborral, de egyenesen beletekintve a szeme fehérebe. Majd ismét leereszkedett a kerevetre.

- Fáradt vagyok, három órát lovagoltam a Sámsont. Szörnyű kemény szája van. Ma is megugrott volna vélem, ha neki nem irányítom egy szántóföldnek, amelynek göröngyei aztán kifárasztották... úgy tízpercnyi száguldás után lassú ügetésbe csapott át, s végre - tette hozzá felvillanó szemekkel - beadta a derekát. Hát maguk mikor jöttek? - kérte, most már egykedvű arccal.

- Tán egy órája, éppen csak a Tominál voltunk fenn, meg az újításokat néztük meg.

- Igen, még a Sattel-Kammert mutatom meg nekik, meg az új lovardát.

- Az egyik tán itt maradhatna velem. Tán maga, Gábor, Lőrincsel eleget élveztem már a télen... - nevetett föl hangosan.

Tomi és Lőrinc - (az utóbbi kissé sértődve) folytatták útjokat, Gábor meg leült melléje. Pár pillanatig, amíg amazoknak a léptei elhangzottak, hallgatott mind a kettő, majd Lolly szólalt meg:

- Rég nem láttam.

- Innen-onnan két esztendeje.

- Hosszú idő. Emlékezik, miről beszéltünk utolsó este a Kázmér installációján?

- Emlékszem,.
 - Tudja-e, hogy *akkor* nekem sok mindent beszélt, és pedig olyan nyelven - hogy akkor *azt* még nem érthettem. Ma már felnyíltak a szemeim...
 - A szerelemről beszéltem.
 - De nem a maga szerelméről; mondja, ismer ma már?
 - Nem tudom, mennyit változott.
 - Miért nem mondja, hogy nem tudja, mennyivel lettem jobb, mint voltam... Rosszabb lettem. Erőszakosabb vagyok, mint voltam, tele vagyok szeszéllyel. Ha férfinak születek, tán lesz belőlem valami... Asszonynak születni!... azt hiszi, mint fiatal leány élek? Élet ez? Ezek nem értenek, s én erőtlén vagyok.
 - Nem értik? Hát értesse meg magát.
 - Kivel?
 - Azzal, akit majd megszeret.
 - Én, szeretni? Ugyan kit? - kérde, büszkén kihúzva derekát. - Én... én? Azt hiszi, én szeretni tudnék? Hideg vagyok, mint a jég... nézzen a szemembe, úgy nézek én ki, mintha szeretni tudnék? - És szembenézett Gáborral. És Gábor úgy látta, mélységes szerelem beszél a szemeiből, s amellet mégis úgy érezte, hogy az a lány, midőn hazugnak akarta volna föltüntetni magát, igazat mondott. Hidegnek hazudta magát, s valóban az volt.
 - Nem ismeri önmagát.
 - Azt hiszi? - felelt gúnyosan a lány, s ajkának egyik szélét megvetően lehúzta. - Látta, Gábor, maga érdekel, magának szívesen elmondanék egyet-mást... beszélnék arról, amit én magamról és az életről hiszek... Ezek? Untatnak. Adjon egy cigarettet. Köszönöm. Egyszer majd este beszélünk mindenről. Jöjjön, menjünk most utánok, kíváncsi vagyok, a sógor mi mindent hadart már azóta össze Lőrincnek... Azt úgyse fogja megbocsátani, hogy magát egypár percre lefoglaltam.
- Az új lovardában találták meg őket, Tomi a porond közepén ágált, Lőrinc meg áhítatos arccal hallgatta.
- No látjátok, fiúk, ez az új lovarda... Az a páholy ott szemben a nézőknek van fenntartva. Ha van kedvetek, rendezhetünk egyszer karousszelt, Lolly pompásan lovagolja a magasiskolát, Hanzi kitűnő akrobata és reifspringer, Lőrinc ugrató iskola, én bohóc...
 - Igen, te bohóc lesz - mondta Lolly nevetve -, érdekes, épületes látvány lesz, és Mici nem lép fel szintén?
 - Ugyan, ne csúfolódj. Hisz te legjobban tudhatod, hogy az ilyen karousszelek most mennyire divatban vannak. Nézd a Molère-félét Párizsban, az egész társaság részt vesz előadásain, hisz tudod, hogy Teréza hercegné is rendezett egyet tavaly Pardubitzban, és te nevensz? Hiszen tudom, hogy te is lovagoltál egyszer a bécsi karousszelen.
 - Édesem, én nem a cirkuszodon, hanem rajtad nevetek.
 - Ah, dear lady, ez már más... Ezt megbocsátom... De tán menjünk, a Mici bizonnyal vár reánk. Menjünk, azóta tán már fel is öltözött.
 - Igaz a', menjünk. Én hamarosan átöltözöm, aztán feljövök a szalonba.

Ezzel Lolly, katonásan megcsóválva feje felett az ostort üdvözölte a társaságot, és kisietett a lovarda hátulsó ajtaján.

Tomi meg a fiúk a kastély felé tartottak.

A nagy teraszon óriási kasmír kendőkbe burkolva Mici grófné tűnt fel, ki meglátva őket, integetett nekik valamit. Mit? nem értették meg.

Felérve a teraszra, idegesen fogadta őket.

- Quelle maladresse, hiszen kiáltottam reátok! Miért nem álltatok meg. Most megint egy lapomat elrontottam! - nyafogta, egy kis fényképezőgépet szorongatva a kezében.

- Felvételt akartam rólatok csinálni. Most egy platinával kevesebbem van!

- Bocsáss meg, édes Micim, de nem értettük meg jeleidet - esengett Lőrinc, kezét csókolva unokanővérének.

- Micikém, látod, délután csoportba állunk, úgy majd levehetsz.

- Már megint bosszantasz? Nem tudod még, hogy ki nem állhatom a csoportképeket. Hisz az nem művészet! Csak ami váratlan, az érdekel. Milyen szép képet lehetett volna rólatok csinálnom, kitűnők voltatok mozdulatban... C'est à pleurer. Quelle scie!

Ezzel, fehér sálját összébb húzva a mellén, fáradt hangon nyávogva, a férjébe kapaszkodott.

- Ah, olyan fáradt vagyok, ha tudnátok, milyen rosszul érzem magamat! Nem bírom már soká, érzem... Az idegeim napról napra gyengébbek lesznek, most már a cofea sem használ. Pedig most egy német tanárral vagyok levelezésben, az gyógyít. Nem hiszem, hogy egészen ki tudna gyógyítani... szegény gyermekeim árvaságra fognak jutni - susogta, s egész testével, amely oly piciny, oly parányi volt - a férjére dőlt.

Kicsinyke, picinyke asszony volt, sápadt, sárgás arcbrórral, világosszőke, majdnem fehér hajjal és szemöldökkel. Világos sárgászöld szemei is oly kicsinyek voltak, hogy alig látszottak ki gyér szempillái alul. Pirosas orrát kivéve, arcán minden összefolyt. Haja rövid fürtökben övezte fejét, csak hátul a dereka közepéig lógott le két hosszú lökni. Egyik kezében a fényképező masinát, a másikban egy nagy sárga liliomot tartott, amelyet koronkint bágyadt mozdulattal az orrához emelt. Lassan mászva a szalonig jutottak, ott férje odavezette egy sezlonhoz, amelyen megtört mozdulattal végighullott. A liliomot egy kis üvegedénybe tette, aztán vékony hangon kérdéseket intézett Gáborhoz.

- Hát visszajöttél? Ennyit utazni! Borzad a hátam, ha rá gondolok. Milyen fáradság csak innen Bécsig eljutni, tökéletesen összetör mindig ez az út... és te az egész világot összekóboroltad! Aztán mit láttál... kérlek, azért ne mondd el mind egyszerre, mert beleszédülnék. Tudom, sokat. Láttál már gyorsvonatról felvett képeket? És a platinotypie mennyire haladt?

Gábor elmondta, amit a fényképészetről tudott... Nem elégítette ki Micit. Fáradtan ásított beszéde alatt, majd egyszerre a levesét kezdte szörpölni, amelyet egy inas hozott be néki.

- Német professzorom ajánlotta, hogy mielőtt villásreggeliznék, egy csésze bouillont költsek el. Untat, de megteszem. Honnan jöttök?

- Ah igaz, még nem is mondtátok.

- Niki bácsitól - felelt Lőrinc.

- Quelle scie, csak nekünk ne kellene hozzá járni. Hisz egész bolond ez a vénember. Képzeld, mit tett velünk a múltkor? Bébét, kinek a keresztaja, elküldöttem hozzá a dajkával. Én nem mehettem velük, mert migrénem volt. Tudod, mit csinált ez a vén bolond? Na! a bébének pár aranyat adott, és Mariankát, a dadát pezsgővel kínálta meg, úgyhogy... na igen...

- Mondd ki, mondd ki, édesem - szólott közbe férje.

- Marianka erősen be volt csípve, mikor hazajött. Dalolt, főkötője meg a nagy máslija egészen félreállt...

- Kicsibe múlt, hogy a baba el nem vesztette az úton - folytatta Mici savanykás hangon férje szavait.

A két fiú hangosan elnevette magát.

- Én nem találom nevetségesnek, sőt inkább szomorúnak találom a dolgot - jegyezte meg élesen Mici -, nem tudom, hová jut, ha így folytatja.

Lolly lépett be az ajtón, halvány lilaszínű batisztruha volt a testén, óriási szalmakalap, teleszedve lila orgonavirággal, a kezében. - Ugye hamar kész lettem? Így kéne urainknak is öltözni. Tudom, hogy a Hanzi meg a Tomi órákig időznek állótükrük előtt... de tán még a Lonci gróf is.

És nevetve végignézett Lőrinc gondozott ruháján.

- Te, te, édesem, mindenben külön vagy, ne akard férjemet, Hanzit, meg Lőrincet magadhoz hasonlítani.

- Az vagyok, külön. Nem szeretem a piperődzést, sem az unalmas udvarolgatásokat. Imádom a szabadságot, lovon három határt bejárnék. Imádom, ha tánc közben ülve nem maradok. Semmit se szeretek annyira, mint két kézzel hányni ki az ablakon a pénzt, egy urat ismerek csak, s azt - a hóbortos Lollynak hívják!

- Milyen genre, milyen genre - susogta Mici, és nagy legyezője mögé rejtette sápadt, savószerű arcát. - Tiens, papa, még ma nem is láttalak - rebegte, kissé felemelkedve a kerevetről, s odartartva homlokát egy magas, szikár embernek, ki e percben lépett be az ajtón, s aki típusa volt az osztrák diplomatának. Simára borotvált áll, sima modor, sima, semmitmondó, folytonos mosoly. Kissé nyafogó, elmosott beszédmodor, amelyet Mici leánya is örökölt tőle. Klienigstein volt. Sovány, szikár ujjait hidegen odanyújtotta a fiúknak, s aztán odaült leánya lábai elé a sezlontra.

- Későn keltem fel - mondta, fontoskodó arccal -, tegnap éjjel pár sürgős levelet expedáltam el.

Klienigstein leghosszabb időt a stuttgarti követségnél töltött. Használható „Kleinmeister” volt, ismerte az embereket, s jól tudott bánni velök.

Most, mióta megvált a diplomáciától, a telet hol Bécsben, hol Pozsonyban tölti, a nyarat pedig vágvölgyi kis birtokán. Kedvenc gyermeke Lolly, kire büszke, ő tudja, miért. Micit túri, Hanzi kétségbe ejti, hisz minden évben pár ezer forint adósságát kell kifizetnie.

- Eh bien, édes öcsém - mondta Gáborhoz fordulva -, örülök, hogy hazajöttél, vártunk. Gyönyörű nevelésben részesültél, egy diplomatának is beválna. Édesatyád európai ember volt, amely típus még a kettős pátriában is ritka. Reménylem, mint ilyen, jól fogod magadat közötünk érezni, és gyakran lesz szerencsénk hozzád...

Mici és Tomi is észrevették, hogy eddig bizony igen kevésbé voltak udvariasak Gáborral, s egyszerre szólalt meg mindkettő:

- Éppen mi is azt gondoltuk Micivel, itthon kell magad nálunk érezned...

- Minálunk Európában van az ember, tudod - tette hozzá Tomi fontoskodó arccal.

Gábor meghajtotta magát, s eszébe jutott neki Ádám mondása, hogy a civilizációt Újváron a water closeteken kezdték el.

A komornyik halkán jelentette, hogy tálalva van. Gábor Lolly mellé került. Midőn már mind ültek, Hanzi rohant be nagy lármával, flanell ingben, rövid, térdig érő nadrágban, egy csíkos teniszkalapot lobogtatva,

- Oh pardon, meine Herrschaften - lármázta széles taglejtéssel. Megcsókolta nővéreit, kezét fogott az urakkal.

- Ein Kapitales Wetter - kiáltotta -, ma teniszezünk, Lolly, ugye? ein pyramidales Spiel!

Lolly nem figyelt rá, Gábornak beszélt.

- Láss, így élünk napról napra, azt se tudom, lét-e ez? Mit tegyek, csak úgy kell vegetálnom, mint a többieknek. A papának néha felolvasom a lapokat, szeme gyenge már szegénynek! Különben sport és mindig sport. Tulajdonképp unom. Új után vágyom!

- Magán áll; miért nem változtat életén?

- Hogyan? Egy leány!

- Hát télen olvashatna, dolgozhatna.

- Nem lehet, világba kell járnom, mégpedig - mondta keserűen nevetve - nagy szorgalommal és lelkiismeretességgel, nehogy Schmuld comtesse legyen a nevem. Férjhez menni a hivatásom.

- Akárkihez?

- Nem, ahhoz, akinek én tetszem, s aki nekem tetszik.

- És magának mi tetszik rajtunk? A sport persze meg a sikk.

- Azt hiszi?

- Nem tudom, csak kérdem.

- Ha azt hiszi, ám higgye. - Aztán Micihez fordult: - Szomszédom kesernyész, látszik, hogy Niki bácsitól jó, s a sok pávahús megártott néki.

- Ah! Ihr kommt vom Alten? ujjéh! saubere mulatság - rikácsolta Hanzi -, a múltkor, mikor ott voltam nála, majd csak hogy az ingemet ott nem hagytam, mindenemet elnyerték ferblin.

- Mint már igen sokan - jegyezte meg élesen Mici.

- Madárkám, ne csicseregj, nesze kendermag - tréfált Hanzi, s egy pohár burgundit töltött neki, amelyet a fiatalasszony egy hajtásra kiivott.

- Érdekes öregember - védelmezte Nikit, tán koráért, Klienigstein. - Az utolsó magyar oligarcha - tette hozzá fontos arccal.

- Ugyan hagyd el, petit père, én nem találom, hogy magyar volna - mondta Mici, piskótát mártogatva egy pohár burgundiba. - Il n'a pas de savoir faire. Ezzel a költséggel háromszor annyit is mulathatna... aztán meg kinek ez az egész parádé? A megyebeli hétszilvafásoknak? Ugyan érdemes is ezeknek kipakolni azt a szép, régi ezüstöt meg a bécsi porcelánt (no ezért irigylem, csak odaadta volna babynak keresztajándéknak!) meg a cseh kristályt! Kár ezeknek az az aranyvilla meg a kés. Ezek ujjakkal is megennék a libapecsenyét.

- Ne nézd le annyira a libapecsenyét, Mici, jó az. Jobb, mint azok a pávák meg gyöngytyúk, melyekkel néha megtraktál...

- Lolly *ma* a libapecsenyét pártolja, mit weidlingauer Erdäpfel Salade!

- Igen, Hanzi. Te sokszor ettél libapecsenyét, és jólesett, meg én is. A kadétiskolában örültél, ha kaptál valaha egy jó falatot. Én is a Sacré Coeurben. A libapecsenye jobb, mint a saláta vagy a retékfőzelék, amellyel a nénénk naponta kedveskedett nekünk.

- Én szeretem is, szánom is az öregot - kezdte újból a tárgyat Gábor, ki úgy érezte, védelmére kell a Niki bácsinak szállnia, már azért is, amit az éjjel Poldival megbeszéltek. Meg aztán Niki bácsi is Márfa! Úgy érezte, mintha őt támadnák ezek a Nifforok. Így ébredt tudatára annak, hogy bizony mégis százados gög rabja, csakúgy, mint a többi.

- Aztán kinek is mutatná azokat a régi olasz aranykéseket, hisz nem jár hozzá senki.

- Ki ennek az oka? - kérdé ingerült hangon Mici - ő maga. Jaj, de azok a kések nagyon szépek. Ezt is egy Niffor leány hozta a családotokba...

- Igen, Mici, az, ki aztán hét uradalmat pazarolt el ilyen csecsebecsére - felelt meg neki Gábor.

- Hja, öregem, az ízlés sokba kerül - vágta vissza Lőrinc idegesen.

- Az ízlés ingyenes dolog, pénzért nem lehet megvenni.

- Csak vagyon kell hozzá, hogy kifejlődjék - mondta Tomi, és büszkén mosolyogva tekingetett hol jobbra, hol balra, hogy ő most milyen okosat mondott.

- Lassan, lassan, Tomus, a szentenciákkal! Ne beszélj hát szeretett sógornőd ellen, kinek nincs pénze. Mert máris szégyellem olcsó kis batisztruhámat...

- Lolly tu es une déesse! Sie ist ja eine Göttin. Terólad ki beszélne, kit annyira ünnepelnek mindenütt.

- Lolly egy Kapitales Weibchen. Büszke vagyok rá, hogy a húgom, meg hogy én tanítottam lovagolni.

Most Mici, kit - úgy látszik - nagyon untatott a társalgás, egy nagyot ásított.

- Tudjátok - szólalt meg éles hangján -, hogy a múltkor nagyon meglepett valami. A Bajmóczyaknál a borsót a leves után szervírozták. Az emberek már igazán nem tudnak hová lenni feltűnési viszketegből.

- Az lehetetlen - kiáltotta Tomi a legnagyobb meglepetés hangján -, est-ce possible?

A két fiú összenézett. Lolly hirtelen közbevágott:

- Igen, úgy volt, Tomi sógor, csodálkozol? Pedig úgy volt. Die guten alten Sitten... ach sie vergehen! mondaná Stázi néni, és sóhajtana hozzá. Ami pedig Bajmóczyánét illeti, hiába affektál a konyhájával, ha öltözni nem tud. A kivágott cipőit gumiszalaggal erősíti a lábaihoz. Ez pedig nagy ortografikus hiba... - folytatta Lolly a lehető legkomolyabb arccal, s félszemmel Gáborra tekintve.

- Az én kisleányom mindig csúfolódik. Kicsinyesnek tart minket azért, mert ilyen dolgokat is észreveszünk. Pedig nincs úgy. Aki azt ambicionálja, hogy ő legyen a pesti elegancia főkolomposa, annak valóban elegánsnak is kell lennie. Mindent tökéletesen, ez a jelszavunk, ugye kisleányom?

S a vén diplomata, feltéve monokliját, leánya arckifejezését vizsgálta. Tekintete hideg volt, de azért mosolygott. Leánya csókokat hányt felé: - a petit père bölcs, és én egy ostoba liba vagyok. Bocsásd meg, hogy már megint libáról beszélek - fordult nővérehez, felnevetve.

Az asztal két alsó végét ellepő „udvar” áhítatos arccal hallgatta beszédüket, de szólni egyik se mert. Itt már más szerepük volt, mint a „régies” házakban. Itt csak „dekoratív” volt a szereplésük, s csak néma szerepre voltak kárhoztatva. Csakis az angol kisasszonyhoz szólt egyik-másik nagy ritkán, hogy így alkalma legyen tökéletes angol kiejtésének fitogtatására.

A reggeli végeztével, midőn Gábor átvezette Lollyt a szalonba, egész közel simult hozzá:

- Lássá, a mindennapi kenyérem - súgta szaggatottan -, ezzel élek; bocsássa meg hát, ha én magam se vagyok jobb a többinél.

Gábor nem felelt szavaira. Majd Lolly a zongorához ült, s szilajabbnál szilajabb bécsi keringőket kezdett el játszani. Feketekávét alatt lejöttek Mici gyermekei, hatan, a legidősebb egy kis kilencéves fiú, a többi mind leány. Szépen felkondorított kivágott ingű, majdcsaknem meztelen babyk voltak. Előbb a mama kezét csókolták meg nagy udvariassággal, majd sorra a társaság tagjai előtt csináltak bókot. Ötpercnyi időzés után francia bonne-juk s angol nevelőjük kíséretében lementek a parkba játszani, de csak mértékletesen, hogy londoni ruhájukat be ne piszkolják.

Lőrinc dicséneket zengett róluk, Gábor is dicsérte, hogy szépek.

- Csak kár - mondta -, hogy kissé sápadtak.

Mici meg kifejtette, hogy el van ragadtatva, hogy oly sápadtak:

- Csak nem lehet olyan színük, mint egy...

- Plebejus gyermekének - egészítette ki szavait Lolly, és kitáncolt a szalonból.

- Igazán, már nem bírni ki vele, napról napra kiállhatatlanabb lesz - súgta Mici meglehetősen hangosan férjének.

33

- Nos? - kérdezte Lőrinc, midőn szobájába vonulva egyedül maradt fivérével.

- Olyan, mint volt, olyanabb. Nem hiszek, nem hihetek néki. Nem értem. Ha tanulmányozom, azt hiszem, a legegzenesebb, legderekabb lány a világon, ha szívemre hallgatok (amely pedig szereti), az ellentmond... az azt mondja: hideg, számító. Tán tévedek, én alig ismerem, de vonz hozzá valami, olyan...

- Olyan, mint a pozsonyi, bécsi és pesti divatos kisasszonyok egy része most.

- De ami ezen típusnál épp a legrokonszenvesebb, a majdnem férfias szókimondás... az, úgy érzem, nála csak csinált... És mégis, úgy látom, ez a lány örvénybe sodor; mi lesz velem, ha elveszem? Félek, nem tudok parancsolni neki. Pedig az kell, hogy ura, parancsolója legyen az, aki elveszi, még akkor is, ha őszinte, s ha nem, akkor még inkább...

- De hát miért szereted éppen őt!

- Furcsa kérdés, öcsém. Voltak az idegenben szebbek, sokkal jobbak nála...

- Azt hiszem, szeret.

- Azt tudom, hogy engem választott férjének. Miért éppen engem? Ezt már nem tudom. Miért nem téged, hisz te gazdagabb vagy, mint én... te... Niffor vagy.

- Oh, te együgyű Márfay - nevette Lőrinc -, énvélem Tomiéknak más terveik vannak. A fiók Bálványossy hercegnőt akarnák elvételni velem. Ez jól festene a családfán, meg ezek a Bálványossyak egész Béccsel rokonságban állanak, a Kaiser-stadt legünnepeltebb comtesse-e a Júlia. Nagyot lendítene társadalmi állásunkon, ha elvenném.

- És azt hiszed, Mici olyan rossz nővér? Hisz te sokkal jobb partie vagy, mint én.

- Mici olyan nővér, mint amilyen anya. Hisz neki is, csakúgy, mint Tominak, más életcélja, mint Bécsben szerepelni, nincs. Egész piciny agyvelőjüket, szívüket ez az egy szó „Bécs” feküdte meg. És ha látnád, hogy imponálnak bécsi kétes sikereikkel a vidéknek! Se hal, se hús, ez az egész Tomi. Pauline hercegné egész jól jellemezte a bécsieskedő magyarkákat: „Hongrois je daigne, autrichien je puis, nullité je suis!”

- És te, Lőrinc, elveszed a kis hercegnét?

- Te kérded ezt *tőlem*. Hát nem ismersz?

- De *ismerlek*, fiam.

Gábor szemében Lőrinc egyik legkedvesebb tulajdona az volt, hogy nyoma se volt egyéniségében a családi gögnek s a túlcsapó sznobizmusnak, a címkórának, mely a magyar társadalom nem egy rétegén rágódni kezd. Sokkal nagyobb úr volt, semhogy sznob lehetett volna.

- Köszönöm, Gábor, ez jólesett; tudom, a legtöbbször megértesz.

- Legtöbbször, mondod, nem mindig?

- Néha nem, de erről máskor.

- Csak arra rászoknál, ha valami nyomja lelkedet, hogy azt kimondjad. Látod, családjainkban mindig az volt a baj, hogy soha ki nem magyarázhatták, ki nem beszéltek az emberek magukat. Nekem mindig mindent meg kell mondanod... Érted?

- Néha azért nem szólok, mert félek, megsértenélek azzal, amit mondanék.

- Ettől sohase félj. Te sohase sérthetsz meg engemet, ezt tudod, hiszen minden, mi tőled jó, egyszeribe szeretetté simul át... Hát mi a baj, öreg fiú?

- Semmi, bátyám, semmi. Kicsinyes semmiségek; ha voltak, elmúltak már rég... Hát mondd, meddig maradunk még itt?

- Addig, amíg te akarod.

- Ez egészen tőled függ, de...

- De?

- Ha úgy tetszik, menjünk haza holnap reggel.

- És Kázmér bácsi?

- Hagyjuk őt jobb napokra. Hisz úgyis haragban van ezekkel valamennyi.

- Ez tán nem ok arra, hogy mi illetlenek legyünk vele szemben.

- Igaz... de...

És Gábor engedett. Azt hitte, így lesz jó. Másnap hazamennek. A két fiú karonfogva felfelé indult Stázi néni lakosztályába.

Az öreg hercegné is épp felfelé lépdelt a lakosztályába vezető csigalépcsőn. Mindennapi rövid sétájáról tért vissza. Fején fehér főkötő volt, halványlila színű szalagokkal ékesítve. A főkötő alól simára lefésült, galambfehér hajfűrtjei kandikáltak ki. Sovány, pici öregasszonyka volt, kiről azonban lerítt az előkelőség. Apró, tipegő járása, hajlott sasorra, mélyen fekvő szürke szemei csak úgy, mint keskeny, összeszorított ajkai, kissé előreálló álla, előkelő, nyugodt mozdulatai - minden az anyakirálynőkre emlékeztetett. Oldalán barna bőrű, összetöpörödött komornája lépdelt, ki támogatta az öreg hercegnét sétájában, akibe azonban egy világért nem kapaszkodott volna, csak egyik kezét magasra emelve, azt nyújtotta neki.

Így tipegtek fel most a lépcsőn.

- Ach die Neffen, milyen szép, hogy az öreg Stázi néniről meg nem felejtkeztetek... Az öreg Tante szereti ám a fiatalságot, még a fiatalembereket is... ha ritkán is lát egyet-egyet... - mondta nevetgélve, s nevetése a galambbúgásra emlékeztetett.

A két fiú kezét csókolt; az öregasszony, felpipiskedve lábujjhegyre, megcsókolta a két fiú homlokát, s picinyke kezeivel megveregette mindkettő orcáját.

- Az egyik szőke - mondta, Gábor felé fordulva -, a másik barna. Egészen összeilletek. Én a barnát jobb szerettem mindig. Nur sie. Race ist etwas, de azért szeretlek téged is, Gabriel. Egészen apádra hasonlítasz, az apádat is szerettem. Na, most jertek be hozzám, auf eine Partie Plausch.

Most az előszobában jóféle majoránna és más régies illatok terjengtek. Itt a komorna húga, az egy évvel fiatalabb Babette, a szobaleány fogadta őket. Mindkettő öreg, öreg cseléd. Már negyven éve, hogy a hercegnénél vannak, mennének tőle, ijesztik is hetenként legalább egyszer, hogy otthagyják a faképnél, de mikor aztán a búcsúzásra kerül a dolog, akkor összeül mind a három öregasszony, és keservesen sír, s nem tud elválni egymástól.

Stázi néni a két fiúval szalonjába ment, a két öreg cseléd meg visszahúzódott. A szalon abban az ízlésben volt tartva, mint a Nifför-Márfay Anna szalonjai: nagyvirágos kretonnal áthúzott bútorok, tarka tapétás falak. A paliszander állványokon porcelán virágédények, szobrocskák, kis macskák, kutyák, madarak porcelánból, a sarokban nagy könyvszekrény, amelyben Kotzebue, Marlitt, Birch-Pfeiffer munkái sorakoztak. A falon családi képek, az asztalon különböző hímzett tárgyak, tálcák, szalmából fonott képkeretek. Majd mind régi, jobb idők emléktárgyai.

A szalon bútorai mereven az asztal köré rakva, a fal mellett nagy kanapé, amelynek most egyik szögletébe ült egyenes derék, de minden merevség nélkül Stázi Tante. Egy világért se támaszkodott volna.

- Ez jó a fiatal nemzedéknek - szokta volt nevetve mondani - minket másképp szoktattak.

A két fiúnak az asztal végén álló óriási támlás székekben mutatott helyet, ő maga meg, egyik kezét az asztalra támasztva, a másikkal kis csipkekendőjét szorongatva, gerle-hangján kezdett fecsegni.

- Na, Kinder, örülök, hogy itt vagytok. Gábornak majd gyakran el kell jönnie hozzám, mesélni kell az útjairól. Istenem, milyen messze járt! Ti most utaztok. Az én időmben minden másképp volt. Ha innen Pozsonyig vagy Bécsig eljuthattunk, boldogok voltunk. Pedig fáradságos út volt ez is, kocsin eltartott egy hétig. A kocsiban kellett hálnom, mert - tette hozzá fontoskodó arccal -, én csak nem hálhattam kocsmái szobákban! Egyszer férjem elé utaztam, óh még negyvennyolc előtt, a lágerba... milyen utakon, milyen rossz kocsin! Akkor akart a komornám először felmondani - tette hozzá susogó hangon.

- Tán csak nem akar a Franci már megint elmenni a Tantétól?

- Huh! csitt! Halkabban - súgta ijedten -, Jesszasz, ha meghallják! Hallgatózni szoktak, félek tőlük, kivált Babette-től. A múltkor is itt akartak hagyni. Nehéz velők nagyon. Néném-től is azért mentem el, mert nem fértek meg a cselédjeivel. El meg nem küldhetem... nem is küldeném őket - tette hozzá a megindulástól reszkető hangon.

- Aztán mennyi ideje van már itt a néni?

- Innen-onnan két éve. Mindig pöröltünk a Crescencével. Ha engem szidott volna csak, nem bántam volna, de mindig Francit meg Babette-et csipkedte. Aztán az a sok ember fárasztott nála, az a sok penzionált alak, mind az öregségemre emlékeztetett. Ezek az öreg, ülve maradt, megöszült stiftsdámák, öreg generálisok, négykézre játszó Generals-Tochterek... Brr! mondom, én csak a fiatalságot szeretem!

- És azért mégse jár le az ebédekre...

- Tomihoz és Micihez? Én fiatalabb vagyok, mint ők... Ha bécsi vén barátnőimmal összejönnek, tudom, több vizet zavarának, mint ezek ketten. Isten bocsáss... nem kéne rosszat beszélnem róluk, hisz vendégük vagyok... De hát öreg asszonynak nincs foga, könnyen kipottyan az étel is, a szó is a száján. No, de azért le-lejárok hozzájuk. Kivált ha bécsiek jönnek, ezt különben ki is kötötték. Ekkor el nem engednék egy világért... Hisz én vagyok az élő kapocs köztük s a bécsi társaság között... - nevetett most hangosan, de úgy, hogy azért dereka nem mozdult, a jobb keze csak oly nyugodtan feküdt az asztalon, mint előbb. Csak a bal kezével fedte el az ajkait. - No ne csudálkozzatok, illetlen fiúk - nevetett még mindig -, felveszem a barna, nehézselyemruhámat, egy nagy fejkötőt, amelyet Mici hozatott nékem tavaly Párizsból (az ilyen alkalmakra), aztán lemegyek elfoglalni a főhelyet az asztalnál. Csak süket szomszédjaim legyenek, ez a fő - mondá megreszketve az előbbi nagy nevetéstől -, szeretek jól enni, és Tominál, ha bécsi vendégek vannak, jól eszik az ember... A házban Lollyt szeretem legjobban, ein schneidiges Mädl, eljár sokszor hozzám, beszél a mai Bécsről. Csak olyan, mint mikor én fiatal voltam. Még most is... képzeljétek csak! megdobban a lány szíve, ha lovaskatonát lát, s a Práter-Fahrtot még mindig tavasszal tartják. Man wird ja nie alt! - csacsogta vígan, mint egy szegény kanárimadár az első tavaszi napsugár melegénél. Mintha csak a két fiú az ifjúságot hozta volna vissza néki - élte tavaszát!

- Miért nem jó Stázi néni egyszer át hozzánk, anyánkhoz? Aztán meg sohase ír néki.

- Át csak átmennék, de írni... das nicht. Az írástól megfájdul a gyomrom. Pedig most a legnagyobb örömöm az evés. A mama nem küldött befőttet nékem? Szokta...

- Tán nem tudta, hogy ide jövünk - füllentette Lőrinc, tudva jól, hogy jóságos mamája sohase tenne fel az ő díszes kocsijára befőzöttes üvegeket.

- Majd átmegyek egyszer hozzátok. Utoljára Lőrinc atyjának esküvőjén jártam Dálnán. Szép hely, azt mondják, az a kertész tervelte, aki a pozsonyi Aut, meg a bécsi Volksgartent, igaz?

- Anyám is úgy mondja - felelt Lőrinc csendesen. Nem szokott dicsekedni, egy világért se mondott volna el valami olyat, ami őket előnyös színben tüntette volna föl.

- Elmegyek akkor. Az Aut szeretem, a bécsi parkokat még inkább. A fák, mezők ifjúságomra emlékeztetnek, de ah! (sóhajtott komikusan) hagyjuk ezt. Majd vetek nektek kártyát. Hisztek a kártya igazságában?

- Ha a néni úgy parancsolja! - felelt Gábor mosolyogva.

- No nézzék, a két fiú nevet. Nem szabad nevetni... hisz a kártya csak komoly dolgokról beszél. Élet és halálról, szerelemről. Igen, a szerelemről is. - Ezzel, hamiskásan hunyorgatva, a batiszt kendőjével meglegyintette Gábor arcát. - Szeretlek, Gábor, apádra emlékeztetsz. Apád meg sok mindenre! No, de hozzátok csak el a kártyáimat, ott vannak az üvegszekrény párkányán. Úgy... ott az a csomag a Napóleon császár szobra mellett. Tudod-e, hogy kicsibe múlt, hogy Napóleon unokahúga nem lettem? Nem tudjátok? Nos, egy kis Bonaparte, a fenséges főhercegnő Mária Lujza útján (ezzel kissé felemelkedett székéről, s bólintott fejével egyet), magyar vagy osztrák grófnét akart feleségül. Nem tudom, melyik, de tudom, előttem Attems-eknél is kopogtatott... kikosaraztuk.

- És miért?

- Mit gondolsz, csak nem megyek én egy kis korzikai polgár unokájához. Hogy esetleg majd ne járhasak a bécsi udvarhoz, mint madame Bonaparte... Mi jut az eszedbe?

- De hát akkor néni miért tartogatja még mindig a császár mellszobrát?

- Ez más, ez emlék, azokra az időkre emlékeztet. Meg... - tette hozzá hamiskásan nevetve - a férjemtől kaptam... Ezzel a szoborral bosszantott mindig. Azt is mondta, ha gyermekünk lesz, Napóleonnak kereszteljük. A gyermek nem lett meg... A férjem meghalt... Csak a szobrom ne törjön össze.

Kétszer, háromszor köhintett, egyik kezével a fejkötője szalagját igazította meg, majd mintegy álmokból ébredve, gyors mozdulattal a kártyák keveréséhez fogott.

- Előbb emelj te, Gábor, majd néked mondom meg a jövődöt előbb. Úgy... no lám-lám, alig hogy osztok, már a piros dáma kerülget. Úgy ám, fiacskám. Szerelmes beléd valaki... valaki, aki nincs innen messze. Sieh' das gute liegt so nah'. Ugyan ki lehet? Ki lehet... - nevette az öregasszony, és meglegyintette ismét Gábor arcát. - Született Don Juan, ahány város, annyi lányka. Ismerjük a Márfay fiúkat, mind egyformák, ismerem őket, mindahány mind szerelmes volt belém... a Kázmér, a Niki, és azt hiszem, atyád is, pedig akkor már öreg voltam. Téged is csak a vénségem ment meg, úgy ám, Gabriel... különben te is úgy járnál, mint a többi... De most te, Lőrinc, te emelj. Óh, terád kincs vár... gazdag lész nagyon. De hogyan? Utadba nincs, csak a fekete ember. Der treff König. Pedig a házasság és a fény egymás mellett állanak. Gazdag nagy partit csinálsz... Csak a szerelmet, azt nem látom... Hol van! Ej, ej, tu n'es pas Niffor, mon fils. Nálad is úgy kellene állni a konstellációnak, mint Gábornál. Csak nem vagyunk parti-vadászok?... He?

Lőrinc ingerülten fel akart ugrani székéről, Gábor még idejekorán észrevette, és megnyugtatta öccsét, intve néki, és szelíden mosolyogva reá. Az öreg hercegné nem vett észre semmit, csak vetette a kártyát tovább.

- Koronák, királyok vesznek körül... fényes polcra jutsz - csak kérlek, ne mondd el Tominak, mert sok álmatlan éjszakát okozna neki az irigység... Mondd - szólalt meg egyszerre, letéve a kártyát, és stechert emelve szemeihez -, tetszik neked Bálványossy Júlia?

- Ugyan néni, már te is?

- No, csak ne olyan ingerülten. Öreg néni kérldhet egyet-mást, még olyat is, amit különben még a páternek sem mondanánk el a gyóntatószéken. Jól van, hát *még titok*. A Mici él-hal az eszméért. Lolly azt mondja, akkor belejutna az öreg Céni hercegné társaságába. Furcsa! Én nem törtem magamat annyira hajdanában, s azért mégis mindig az elsők között voltam. Persze én nemcsak a férjemmel jártam a világba, volt minden ujjamra két udvarlóm. Micikének meg nincs más soha, mint az örökös Tomi! Nos, Niffor-Bálványossy nem is rossz kombináció. Jól

hangzik: gróf Niffor Lőrincné sz. Bálványossy Júlia hercegnő. És mondd csak, hercegnőnek fogod címeztetni vagy csak grófnénak?

- De édes néni, eszembe se jut elvenni.

- Eh, tudom, hogy nem beszélhetsz. Très bonne éducation. Nos, én grófnénak neveztetném csak. Egy Niffor nagyon is jó arra, hogy idegen címmel traktáltassa a feleségét... Végre is, mint család, a mienk többet ér!

Lőrinc látta, hogy e témába nyakig merült az öregasszony, tudta, itt nincs más menekülés, mint a búcsúzás. Felkelt, s vele Gábor, azután kezet csókoltak neki.

- Már? No, de öregasszony vagyok. Csak örülnöm kell, ha jöttök. Visszatartani titeket nincs jogom, nem is tehetném. Néha jertek el hozzám, majd beszélünk másról is. Aztán nem is vagyok olyan nagyon előítéletes, én nem hiszek ezekben a lapokban... No, de majd máskor. Az anyátokat csókoltatom, s küldjön nékem abból a jó befőzöttből, nagyon megköszönöm, ha küld.

Az ajtóig kísérte őket, ott lábujjhegyre pipiskedve megcsókolta a két fiú homlokát, majd könnyed bókkal visszatípett kanapéjához.

Az előszobában már a két komorna várt rájuk. Egyszerre beszélt mindkettő. Elmondták, hogy ez a hely (hol negyvenöt éve vannak) túrhetetlen, az öreg főméltósága nem tudja őket az idegenektől (az alatt Tomi cselédjeit értették) megvédelmezni. Nem ad nekik elég bért, a mostani cselédek sokkal több fizetést kapnak. Nem bánik velük jól stb.

Gábort a jó Isten tudja, mi szállta meg, de szokása ellenére egyszerre nyersen, kíméletlenül leszidta őket.

- Hallgassanak. Ha nem tetszik a hely, ám menjenek. Kapunk komornát annyit, amennyi csak kell. És főleg pedig bánjanak tisztességesen a főméltóságával... értik!

A két komorna elhőkölt. Ehhez nem voltak szokva, Mici és Tomi még rendesen egy negyed-órai audienciát adtak nekik... És ezek? Mit tehettek? Bókolva lekísérték őket a lépcső aljáig, és számtalan „kiss die Hand” kíséretében kifejtették, hogy tulajdonképp nem „úgy” értették a dolgot. Majd összedugott fejvel visszasiettek a mai fiatalságot szapulni.

35

Úgy négy óra felé pompás négyfogatú mailcoach állott meg az újvári kastély udvarában. Bálványossy hercegné leányával és két fiával, Miklós és Márton hercegekkel érkezett rajta. Gábor és Lőrinc a szobájukból nézték érkezésüket. Az egész inasármádia a legnagyobb díszben futott le eléjük.

- Úgy látszik, várták őket - mondta Gábor. - Tán táviratozott értök a gondos Mici - tette hozzá.

- Nem lehetetlen, hisz erővel el akarják általam vétetni a kis Júliát. Nem mehet mégsem olyan igen jól a dolga Bécsben, hogy énrám szorultak.

- Jól megy, de tán kérője nincs. Ma már ritka madár a komolyan számba vehető parti - nevetett Gábor -, de menjünk le, mulatságos lesz az érkezésüket látni. Kíváncsi vagyok, mennyire feledkezik meg megint magáról Mici.

Lementek a nagy szalonba. Ott voltak már mind együtt. Az öreg Bálványossy hercegné Mária Teréziára emlékeztetett. Ősz, majdnem egészen fehér haj, erős vonások, hajlott orr. Erős,

majdnem túl erős termet, amelyet igazán csak királynői mozdulataival mentett meg. Leánya, Júlia hasonlított hozzá, csak soványabb kiadásban. Magas, szikár leány volt, túl hosszú karok és lábakkal. Sasorra, sűrűn összenőtt szemöldökei voltak. Tipikus bécsi kisasszony volt, mozdulatainak merevségében csakúgy, mint öltözési modorában, csak, mint argójában. Külsőleg sokban hasonlított Lollyhoz.

Két fivérének (Niki és Stapszi hercegeknek - ez volt a gúnynevük) soványságával csak öntudatosságuk tarthatott lépést.

Amint Gábor és Lőrinc beléptek a szalonba, Mici már ott hajlongott az öreg hercegnő előtt, csókolva arcát s két kezét:

- Comme tu es gracieuse, chère Leonie. Nem is mertem reményleni, hogy eljön. De egy világért sem... Ilyen sárban! Mert ugye, nagy sár van? Aztán a Bálványossy vár kocsijátja oly meredek... Na persze, oly kitűnő kocsissal, mint prince Niki!...

- Én hajtottam, nem a bátyám. Tudok én is egy kicsit hajtani, ha nem is születtem majoreszkónak, mint a Niker! - kiáltott szavába rikácsoló hangon Stapszi.

- Ahá, Stapszi herceg? Tiens, ő hajtott. Tudom, milyen nagy kocsis, hisz a múlt esztendőben a rotundában nyert is az egyik versenyen... De igazán, édes Leonie, tu es adorable...

- Eljöttem, s nem bántam meg. Az igaz, kicsibe múlt, hogy kétszer fel nem fordultunk, dacára, hogy a monarchia két leghíresebb sportsmanje ült a bakomon. Sebaj. Bár nem volna valami igen híres dolog a meredek bakról (magam se tudom, hogy ültethettek engem oda föl - engem vén tyúkot!) lerepülni!

- Talán pihenni fogsz ebédig.

- Nem szoktam. Nincs a véremben. Soha életemben nem aludtam nappal. Tán a fiúk lemennek egy kicsit szundikálni. Mi? De nini, most veszem észre, hisz azok cousinjeid. Ah a Lőrinc! Vegye úgy, Lonci gróf, mintha magáért jöttünk volna idáig... És a fiatal Márfoy. Tiens, hazajött?

És elővéve lornyettjét, végigmustrálta a két fiút tetőtől talpig, akár mintha csak paripák vagy csinos bútorok lettek volna.

- Ez Márfoy, minden mozdulata; minden vonása Márfoy. Furcsa, mennyire rajta a két fiún a két család jellege. Az egyik a szőke Márfoy, a másik a tüzes... no nem... a barna Niffor. Egyik holdsugár, másik déli nap. Régi táncosaimra emlékeztetnek.

Ezalatt Júlia is odament a két fiúhoz, és férfias mozdulattal megszorította a kezüket.

- Márfoy még nem ismeri a két bátyámat, ez itt a Niki, ez meg a Stapszi... Becsületes nevükön Miklós és Márton.

A fiúk kezét szorítottak. Lőrinc kissé el volt fogulva, túl sokat udvariaskodott, segített a hercegnének köpenyét levenni. Júliának pár szót mondott „pompás arcszínéről”, beszélt, beszélt, maga se tudta, mit és miért.

- És Lolly... merre jár? - kérte Júlia.

- Oh, az istállóban bizonynyal - felelte éles hangon a nénje -, istálló-hetessége van.

- Nekem is, Micus - felelt neki Júlia -, lemegyek hozzá.

- Előbb azonban átöltözzünk, édesem. Öt óra van, s ti hatkor esztek. Höchste Zeit - mondta a hercegné.

E percben a szalon ajtaja feltárult, és Czobor Lipót lépett be rajta nem éppen szalonképes öltözetben. Nyakán az ing nyitva, a gallérját csak egy kis madzag tartotta össze. Nyakken-dőnek se híre, se hamva. Szalonkabátja teljes, de teljes-teli pecséttel, nadrágja alul rongyos, egyik cipője felhasadva, úgyhogy a hüvelykujja kikandikál belőle. Úgy látszik azonban, fogalma se volt kinézéséről. Egyenesen odament Micihez, s kezet nyújtott neki.

- Ki ez? - kérte bámulva az öreg hercegné Tomit, ki halálraválva nézett a jövevényen végig.

- Oh?... ez. Ez a Czobor Poldi... tudja hercegné... igen, egy távoli rokonunk - mondta halkan.

Gábor, ki mellette állott, s minden szavát meghallotta, ingerülten felpattant:

- Nem olyan igen távoli rokonod biz ő. Nékem, csakúgy, mint neked, másodfokú unoka-testvérem. Amellett meg, mint tudod, családjaink igen gyakran házasodtak össze. Nagy-tehetségű ember, kire büszkék lehetünk.

- Igen, igen... csak hát... bolond. Tudja, hercegné, bolond.

- Van *annyi* esze, hogy *sokan* bolondnak tartják - folytatta Gábor mind hevesebben.

Az öreg hercegné, látva, hogy kettőjük között a beszélgetés mind élesebb lesz, odament Mici-hez (ki sápadtan, az ingerültségtől, reszkető ajakkal igyekezett Poldinak pár szót kinyögni). - Édes Mici - mondta derült hangon a hercegné -, mutasd be a cousinodat nékem.

- Nem az, csak a férjemé - rebegte elhaló hangon Mici. - Czobor Lipót *báró!* - mutatta be a határozott felszólításra, Poldi címét erősen hangsúlyozva.

- Oh, örülök. Nagyatya, a megboldogult kancellár, nagy pártfogóm volt a bálokban. Örülök, nagyon örülök, hogy találkoztam az unokájával, különben Czobor-Bálványossy c'est cousin, ugye, Stapszi? Te ismered ki köztünk a legjobban magadat a genealógiában.

- Eddig azt hittem, hogy rokonunk - súgta oda félhangosan Stapszi Lőrincnek, nevetve; aztán megemberelve magát, kifejtette a két család gyakori összeköttetését.

- Így, Poldi öcsém, engedd meg, hogy tegezzelek - mondta a hercegné, s kezét nyújtotta a festőnek, ki azt önkénytelenül ajkaihoz emelte.

- Mais allons... de hisz... így! chère Leonie, *mi is* rokonok vagyunk. Tomi nagyanyja a kancellár húga volt.

- Ah, az igaz... persze. No, hát akkor *mi is* rokonok vagyunk. Majdnem elfeledtem! De hát mi, Micikém, mi már rég tegeződünk!

- De... ha a hercegnő... úgy gondolom... - hebegte Tomi.

- Ah, maga? Igaz... no, hát akkor tegeződjünk mind össze, nem bánom. Mert hát így a Czoborok révén Gáborral meg Lőrincel is rokonok vagyunk, csakúgy, mint Tomiékkel. Júlia, tegezheted újon felfedezett unokabátyáidat.

És Júlia odament Poldihoz, kezet szorított vele.

- Bemutatom magamat néked, újdonsült unokahúgod, Bálványossy Júlia vagyok.

Poldi udvariaskodva kezet fogott vele, bár egy csepp hatást se tett rá a fiatal hercegnő ajánlata.

- De most már alavanti! Menjünk, gyerekek, mert még elkésünk az ebéd-től. Egy óráig csak eltart, míg kiöltözünk!

Mici az asszonyokat kísérte el, Tomi a két Bálványossy fiút. Gábor, Poldi és Lőrinc szobáikba mentek.

- Hát teveled mi történt, öreg vakand, hogy így megugrottál.
 - Hát... megugrottam - mondta az öreg kutya misztikusan. Állát egyik kezébe temetve, nagy szalonkabátjába szinte eltűnve, guggolt a széken.
 - Aztán hol jártál? - kérdezte Lőrinc.
 - Te Gábor, van kedved feljönni a sajtosokhoz?
 - Mikor?
 - Holnap.
- És Gábor Lollyra gondolt, aztán egyet simítva homlokán: - Nem bánom, felmegyek... de... miért?
- Miért? Hisz egyszer azt mondtad, érdekelné a havasok világa.
 - Felmegyek bizonynal.
 - Hát énvelem mi lesz, ha ti elhagytok? - kérde Lőrinc siránkozó hangon, komikusan.
 - Terajtd osztozkodni fognak a dámák. Itt maradsz lány-inspektornak - tréfált Poldi.
 - Akkor én se maradok. Én egy idő óta úgy félek a comtesse-ektől. Azt találom, csak az egyszerű, a romlatlan...
 - Mit értesz „romlatlan” alatt, kis király?
 - Bolond Poldi, azt, ha a lánynak nincs selyem alsószoknyája.
 - Az már más. Pedig látod... Én nem akarlak házasítani, nem az én kenyerem, de ez a Júlia helyes leány.
 - Látod, Poldi, én is ezt akartam Loncinak mondani. Éppen neki való, higgadt, okos, elszánt leány. Kissé tán hideg, de azért őt szereti, s így annál dicsőbb. Tudja a kétszerkettőt (hej, de ritka tulajdonság a mostani lányoknál), ismeri az embert, s annyira okos, annyira józan, hogy még tán az ilyen mifajtánkbeli összetett masinának is alá tudja magát vetni. Ehhez pedig rengeteg sok józan ész s nagy akaraterő szükségeltetik...
 - Édes fiaim, hallgassatok el, mert biz Istók... Mondtam már, hogy nem szeretem, ha házasítanak. Ezt tudjátok, vagy mi?
 - Na jól van, gyermekem. Ezt csak úgy mellesleg mondtuk, ugye Gábor? Mi ehhez úgyse értünk!
 - Hát így te is feljössz? - kérde Gábor.
 - Azaz mégse mehetek. Mert akkor a vaddisznó-vadászat címe alatt kéne mennem, úgy meg Tomi meg a Bálványossy fiúk is velünk tartanának.
 - Ebből pedig nem kérünk!
 - Nem ám.
 - De hát akkor így hagytok egyedül ezzel a két lánnyal?
 - Ne félj, Loncim, nem esznek meg a lányok, kivált... Júlia nem - nevetett Poldi nagyot.
 - És... hánykor mentek?

- Tán holnap hajnalban, az éjszakát is ott töltjük, s csak másnap jövünk vissza. Majd meglátod, Gábor, milyen az élet másik oldala, az, amely oly igen távol esik a tietektől... Az egyszerűség világa.

És az öreg bölcs szinte végleg összeesett, feje egészen eltűnt kabátja szárnyai között, már csak az az óriási holdvilág világított ki a karosszékből a fejebúbján.

- Ist's erlaubt? - kérte egy rikácsoló hang.

- Szabad - szólt Lőrinc.

A két Bálványossy fiú csörtetett be az ajtón.

- Hát itt laktok? Kerestünk már titeket az egész kastélyban, s nem tudtunk rátok akadni. Ki lakik itt közületek? - kérte Stapszi, a fiatalabb, egy keskeny arcú, szőke pofaszakállas, sápadt, savószerű fiú, fürkésző arccal tekingetve körül.

- Én, Marci - felelt rá Lonci. Rendesen kereszt- s nem gúnynevéen nevezte a két fiút.

- Ugyebár, mi is laktunk e szobákban, Niki?

- Azt hiszem - felelt rá Niki közönyös hangon. A Bálványossy herceg egy kis faszéket lovagolt meg. Tisztára úgy nézett ki rajta, mint egy telivér zsoké. Simára fésült haj, majdnem tökéletesen szőrtelen áll s ajkak, nagy ráncok (dacára huszonnégy évének) a két pofáján. Zöldeskék, hideg, metsző szemek, gúnyos ajk, vékony, felfelé álló orr. Nem volt e két fiúban semmi, ami magyar eredetre vallott volna. Telivér osztrák volt mind a kettő, s inkább Mariahilf, mint a Herrengasse felé húzott.

Anyjok ősrégi magyar családból származott, de azért a Bálványossy csak kiütött rajtuk, amely nemzetség (mint ahogy ezt Stapszi igen gyakran el is szokta mondani) kilenc ízben házasodott össze osztrák családokkal, „mégpedig a javából”, szokta ilyenkor hozzátenni Niki.

- Hát ez a te szobád. Hé, csinos toaletted van. Hol csináltattad?

- Pesten, tudod, annál a fodrásznál, akinél egyszer együtt voltunk.

- Ah há! De ugye furcsa, Niki, hogy Pesten az ezüst toaletteket egy fodrász állítja össze. Komische Stadtl. No, nálatok minden furcsa, nem olyan, mint más normális helyen.

- Mit nevezesz te normális helynek? - kérte Gábor, kissé nyersen.

- No... egy nagy várost, Bécsset... vagy...

- Vagy?

- No, Bécsset. Más várost nem ismerek, másutt még nem voltam. Nem utazhatott mindenki annyit, mint te, hiszen te olyan vagy... No igen, mint ez a táska.

- Olyanabb - felelt neki tréfálva Lőrinc -, ez a táska éppen csak Pestig volt.

- De ti mind ilyenek vagytok - szólalt meg Niki vontatott orrhangon, mint ahogy ez a Bálványossy nemzetség fejéhez illik. - Csak Pest és Pest. Enfin, ha nincs más, hát jó az is. Én unnam azt a kis fészket.

- Nekünk Pest a világ közepe - szólalt meg félhangon, hunyorgatva a félszemével Poldi.

- Néked is? Ez nem rossz. Pedig néked még arra nincs jogod, hogy sovíniszta legyél, egy ilyen kóbor legénytől az ember azt várna, hogy mint a cigány, hazátlan legyen... No, de nekem mindegy. Legyetek mind „budapestiek”. Azért „es gibt nur a Wean”... Kérdezd meg csak

Lollytól, hogy nincs-e igazam... No de most, Lőrinc, nyilatkozzál, jó, hogy eszembe jut. Mit tartasz a kis sógornőről, mi?

- Nem az, csak úgy parasztmódra... Én csinos, szeretetre méltó lánynak tartom.

- S azonkívül?...

Lőrinc nem szólott.

- És te? - kérte Poldi Nikit kíváncsi, naiv arccal.

- Én jucker-comtesse-nek tartom.

- Hát ez mi? - kérte Poldi még ártatlanabb arckifejezéssel.

- Ezt se tudjátok? Pedig ezt a típust Pesten is ismerik nagyon. Nos... íme a természetrajza: Tartozik a jól „született” hajadon-világhoz. Erkölcsi, szokásai férfiasak. Testén majd mindig férfias Ultzl-féle ruha, férfiing és férfinyakkendő. Olyanféle rövid óralánc, mint amelyet huszártisztek hordanak lovaglásnál, végén lecsüggő, nagy Szent György-tallérral. Férfias mozdulatok, angol férficipő alacsony sarokkal. Szokott dohányozni annyit, mint mi, tán többet...

- Hisz nemsokára már csak az asszonyok fognak dohányozni, ezeknek még lesz idejük rá - szólalt közbe Poldi a legkomolyabb arccal.

- A típus érdekesebb példányainak - folytatta Niki - szalon helyett dohányzója van, hol maga fogad, megvetve a garde-dame-ok elavult típusát. Egyedül hajt ki, egyedül lovagol. Hetenkint intim körben összejő barátnőivel, s ha jó kedvök szottyan, meghívnak egy-két urat is teára (a házikisasszony mamája lévén az egyetlen jelenlevő garde-dame). De ezen kiválasztott uraknak sok mindent kell tudni, hogy a lányok el ne unják magukat. Nem kell kímélni ötleteiket, amelyek néha még gorombák is lehetnek, hogy hatást csináljanak. A jucker-lány összetart, vállvetve bolondítván a férfihadat. A jucker-lány úgy, mint a fiatalasszony, néha hord már ékszerszert is, ismeri az utolsó kuplét, és a jucker-lány arra született, hogy jövődöbéli férjét megjuckolja halálig...

- S azt hiszed, Lolly grófnő is csak ilyen „jucker-comtesse”?

- Csak ilyen?...

- Hát elvennél egy ilyen lányt?

- Hm. Ez már más kérdés, tekintetbe véve azt, hogy a feleségemet végre is csak magamnak veszem el.

- Lehet másnak is? - kérte komoly, csudálkozó arccal Poldi.

- Igen, lehet - folytatta Niki, alig hederítve rá, s még tovább prelegált volna, ha ebédre nem hívják őket. Mire a két Bálványossy ijedt arccal szobájába szaladt, hogy még szerintök hiányos toalettjüket bevégezzék.

Poldi, Lőrinc és Gábor a nagy szalonba mentek.

37

A szalonban még csak Mici volt egyedül. Amint beléptek, magához intette Gábort.

- Tenéked is lehetne valamivel több belátásod... ilyen jelenetet csinálni. Ezt tanultad külföldön? - súgta neki halványan, reszkető ajkakkal.

- Micsoda jelenetet?... ah igen, Poldit illetőleg...
 - Igen, azt hiszem, mindenki zavarba jönne, a mi esetünkben. Képzelheted, milyen unalmas reánk nézve, hogy *épp* most jött...
 - Éppen most? Mit értesz az „éppen most” alatt? - kérte Gábor gúnyosan.
 - Na igen, most, hogy a Bálványossyék is itt vannak.
 - Hisz így ennek csak örülhetsz, most már legalább tegeződhetsz velők.
 - Na, bizony... Nagy dolog is az. Hisz majd az összes bécsi urakkal tegeződöm - felelt rá Mici kérkedve, mérgesebben.
 - De csitt... jönnek... ah, liebe Leonie, schon fertig? - szólalt meg egyszerre mézes hangon, s oly gyors mozdulattal ugrott le a sezlonról, hogy kivágott cipőjének két sarka nagyot koppant a parketten. Ebben a hirtelen átmenetben benne volt a kis asszonyka egész lénye.
 - Pontosságra tanított már az édesanyám is - mondta a hercegné.
 - Azért vagyunk mindig az elsők a bécsi piknikekben - nevette Júlia, kezét fogva Micivel.
 - És a fiúk? - kérte Mici a nagy intimitás hangján.
 - Óh, azok nem tanultak tőlem. Mindig elkésnek.
 - Úgy mint én, oh pardon, hercegné... De én is olyan vagyok, mint uraink most rendesen - nyafogta Tomi, berohanva az ajtón, az estélyi szmokingban még áttetszőbbnek, még soványabbnak, még hosszabbnak látszván.
 - Igen, most az urak késnek el. Sokat tanultak mitőlünk... s mi sokat tőlük. No, de nem csoda - nevette mély hangján a hercegné -, annyit voltunk együtt!
- E percben az ajtó két szárnya feltárult, s az öreg Stázi hercegné tipiskélt be rajta ünnepi köntösben s abban a főkötőben, amelyet Mici a nagy alkalmakra hozatott neki Párizsból.
- Mindenki bókolt, amint belépett, még a hercegné is, ki odasietett hozzá, aztán megcsókolta a kezét, két arcát.
- A kedves Leonie... milyen öröm, milyen meglepetés. Hogy örülök, hogy láthatlak - súgta gerlehangján az öregasszony, s odavonta őt egy kanapéra, és tüstént mély társalgásba merült vele.
- Lolly édesatyjával s Hanzival érkezett. Az utóbbiak még nem látták a Bálványossyákat, Hanzi tüstént Júlia mellé ült, és bolondozni kezdett vele, a diplomata pedig a két öregasszony mellé telepedett a kanapéra, és most mind a hárman, úgy látszik, világrendítő fontosságú dolgokat beszéltek meg, mert egyiknek nagyobb fontoskodással járt a szája, mint a másiknak. Lolly a három fiúhoz lépett.
- Na, Poldi báró, hát mit fest? Mikor látjuk már képeit?
 - Majd jövőre hozok vásznat is magammal.
 - Ah há, jövőre! Ezt ismerjük már. Maga csak olyan festő, mint amilyen zenész a Lőrinc gróf... Maguk csak önmaguknak művészkednek, mi nem látunk, nem hallunk belőle semmit.
- Mici most, nem annyira azért, hogy Poldival szemben elkövetett hibáját tegye jóvá, de hogy a Bálványossyék előtt elkövetett ügyetlenségét kijavítsa, leereszkedett ehhez a csoporthoz is, sőt még Poldit is „megtisztelte” megszólításával.
- Ah, a Poldi képei... tiens, nem rossz ötlet. Hát Poldi még képeket is festett?

- Hát még nem jártál ősszel Pesten a műkiállításon? - kérte tőle Gábor élesen.
 - Pestre csak a lóversenyekre megyek, oda is csak néha - mondta Mici büszkén.
 - Sajnálatos, valóban sajnálatos, még reád nézve is, mert ha másért nem, Poldi képeiért is érdemes lenne kis székvárosunkba lefáradni.
 - Tudom, hogy ti egymást mind az égig dicséritek. Te meg tán versköltő vagy, Gábor, hogy így jusson a családnak egy titkos festője, zenésze és poétája...
 - Nem, azt nem teszem, Mici - nevette Gábor.
 - Az, amit Gábor gondol, az felér azzal, amit én muzsikálok - tette hozzá Lőrinc.
 - Jó, hogy mondd. Messieurs et mesdames - szólalt meg Mici olyan erős hangon, hogy az ember azt se tudta, honnan jő a hangja, olyan élesen hangzott - gróf Niffor Lőrinc, a cigányok grófja, az oly ritkán hallott zenefenomenon ma este, ha úgy fog tetszeni neki, hallatni fogja magát.
 - De Mici, mi jut eszedbe - súgta Lőrinc neki rémült arccal -, hisz az én játékom nem közönség elé való - folytatta hangosan.
 - De igen, igen, Lőrinc, játszanod kell - hangzott minden oldalról.
 - Már oly rég vágyom hallani - mondta Júlia, szembe nézve vele.
 - És én is - tette hozzá a kanapéről a hercegné.
 - Tudod - súgta neki Stázi Tante -, legjobban otthon szeret játszani a parasztlányoknak ez a vad fiú.
 - Majd elhozzuk ebéd után a cigányokat, kíséрни fogják őt... ez fámóz egy hecc lesz - rikácsolta Tomi.
- Lőrinc mit tehetett egyebet, hallgatagon köszönte meg a nem kért kegyet, hogy meghallgatják.
- Mi lenne, ha ebéd után megugranánk? - kérte Gábor halkán.
 - Bolond gyerek, most már ki kell inni a feketelevest.

A komornyik jelentette, hogy tálalva van. A két Bálványossy csak nem jött. Mielőtt párosba sorakozott volna a társaság, Stázi néni egy ablakfülkébe tipiskélt, s odaintette magához Gábort.

- Édes Gábiel, te jó fiú vagy, atyádhoz is hasonlítasz - súgta az öregasszony, megcsókolva Gábor homlokát -, sokat is láttál, de azért engedd meg, hogy egyre figyelmeztesselek - mondta kissé köhécselve s elég élesen -, a cselédeimet majd csak én fogom rendreutasítani... ez az én dolgom, jegyezd meg jól fiacskám. Pas de rancune, n'est-ce pas? - csicseregte most már ismét vígan, s visszatipegve Bálványossynéhoz s Klienigsteinhez a kanapéra.
- Egy kis ügyünk volt az öcsémmeel, szót sem érdemel - mondta, s Klienigstein karján az ebédlőbe vonult.

E percben lépett be a két Bálványossy nagy lármával vagy négyféle nyelven mentegetve magukat, hogy elkéstek. Az ebédlőben nagy pompával volt felterítve. Az asztal csak úgy görnyedezett az ezüstdől, az abroszon szétszórt virágok voltak. Az „udvar” ma másutt ebédelt.

Ebéd alatt általános tárgyakról volt szó. Csak a Bálványossy fiúk s a Hanzi vicei villanyozták fel a kissé fáradt hangulatú társaságot.

Ebéd után, a feketekávénál Lolly odament Gáborhoz, ki a terem egy sarkában meghúzva magát, egy albumot lapozott.

- Alig lehet magához férni.

- Én ugyanezt mondhatnám a grófnőről.

- Lásza... én házikisasszony vagyok itt. De majd később... jöjjön ki az erkélyre... beszélgetünk.

- Ahogy parancsolja.

- Kértem. Adjon egy cigarettát, Márfay - tette hozzá hangosan. - Úgy, én most be fogom magának mutatni a bécsi Klienigstein Lollyt. - Ezzel egyet fordult a sarkán, s odament a két Bálványossyhoz.

- Hanzi, menj a zongorához... mi pedig dalolunk, no kezd el a Weaner Herzen-t.

S a leány odaállott a zongora mellé, egyik kezét annak a székek, amelyen Hanzi ült, a hátára téve, másikkal a taktust verve, énekelni kezdett. Niki és Stapszi két oldalán álltak, segítettek a lánynak fűjni. Lolly kihívó mozdulattal kísért a kuplét, Niki a halántékán levő gyér haját simogatta, Stapszi jódlizott. Mindnyájának meg szinte karikát hányt a szeme.

Mici, karját a hercegnőébe fűzve, odaállt a zongorához, Stázi néni pedig, ki eddig valami pikáns történetkét beszélt el fontoskodó arccal Klienigsteinnek, abbahagyta mondókáját, s áhítatos arccal édeskésen mosolyogva hallgatta a kuplét.

Gábor, Lőrinc meg Poldi szájtátva bámultak a kurjongató, éneklő csoportra.

A kuplét nem dalolták végig, az utolsó versszakot Lolly hirtelen megszakítva, karját Niki vállaira fűzte, s szédítő gyorsasággal keringőzni kezdett el vele.

- És maga tán csak nem hagy ülni? - kérte Júlia Lőrincet, merészen odaállva elé.

Ezek is tovasiklottak... e percben a szalon túlsó ajtói felnyíltak, s a cigányzenekar folytatta az elkezdett marsot.

Poldi odakúszott Bálványossynéhez, s neki és Stázi néninek szörnyű borsos adomákat kezdett elbeszélni, s azok rendkívüli érdeklődéssel hallgatták. Az öreg kutya, szent arcokat vágva, csak beszélt, a zene szólott, s Tomi öntelt mosollyal nézett végig az úgy látszik pompásan mulató társaságon.

- Gábor!

- No, Lonci, mit akarsz?

- Ne mennék...?

- Csak táncolj tovább... nézd, Lolly intett néked.

Most Hanzi is felugrott a zongorától, és a haldokló Micit repítette végig a termen.

Egy óra múltán abbahagyták a táncot. Lőrinc lassú, fáradt mozdulattal kivette a primás kezéből a vonót. De korántse játszott oly melegen, mint szokta, minden pillanatban megszakította a játékát, s mentegetőzni kezdett, hogy nem szokott közönség előtt játszani, hogy már oly rég nem volt hegedű a kezében, hogy így, hogy úgy... végre egy félórai játék után belemelegedett, s játszott úgy, hogy még Poldi szava is elakadt a hegedűje hangjára.

Lolly kisuhant a balkonra, hol már Gábor várt reá.

Feleltük a csillagos ég, álmotterhes csillagos éjszaka, akácvirág illata a légben. Fülemüle száll a közeli erdőben, Lőrinc hegedűje elsírja odabenn a szerelem dalát... csend a szívben. Pár percig hallgattak.

- Ért már? - kérte Lolly.

- Igen, értem már.

- Nem igaz - felelt rá hirtelen a leány -, engem senki sem értett meg, még önmagam sem értem.

- Mondja, mit akar nekem mondani?

- Azt akarom, hogy megértsen.

- Miért? Mi jó háramolhatnék ebből magára és énreám?

- Azt akarom, hogy ne ily hangon beszéljen énvelem.

- Mégis, azt hiszi, az elébb...

- Nem hiszek semmit, nem tudok semmit. Nem is akarok tudni semmit...

- Én azt akarom, hogy megtudjon mindent. Ah! Gyűlölöm ezeket. Nézze ezt a hadat! Ezek a fiúk udvarolnak nekem, de azért sem a Niki, sem a Stapszi el nem vennének soha. Szegény vagyok nekik, még tán nevem sem elég fényes nekik, a - Bálványossy hercegeknek. Hiába van hatvan ösöm. Ez nekik nem elég... Pedig jó birkák ezek a fiúk. Lányok. Nem félek tőlük, nem tudom, mit csinálnék belőlük, ha feleségök lennének...

- Miért mondja el ezt... *mindezt* énnékem?

Lolly nem felelt, csak a hegedűszó hallatszott.

- Feleljen.

- Miért? Mert valakinek el kell, hogy mondjam. Maga az utamba jutott, látom a homlokán, hogy becsületes. Azért nevezem így, mert bár ezek mind tiszta lelkű emberek, nem tudnám őket becsületeseknek nevezni. Bizonyos percekben nem lennének azok... Látta, én jucker-lány vagyok. Tudja ugye, mi az, de hogyan tudná? Hát az, ami egy negyedóra előtt voltam; de azért nem mernék ezek közül eggyel sem, tán a Poldi bácsit kivéve (s ezért nevezem bácsinak), itt, egyedül a csillagok alatt, e tárgyról beszélni. Nem mintha félnék valakitől, ne értsen félre, csak az önmagam méltóságától félnék. Egy hajszálnnyival több, mint kéne... s én leugranék fejfelé erről az erkélyről, és *ezt* nem kívánom magamnak...

- Itt hagyjam?

- Nem, *maga* maradjon. Magától nem félek. Maga maradhat itt. - Mondja, hiszi, hogy én szeretni is tudnék?

- Nem.

- Igaza van. Látta, akit én szeretnék, olyan nincs. Akit annyira tisztelnék, hogy visszaadhatna önmagamnak. Aki azzá tenné, ami vagyok. Akitől félnék, mert ha lány lenne velem szemben, erőt adna önmagamnak legyőzni, ha kemény, erőt elbírnó sújtó kezét. Ismer ilyen férfit?... Ugye nem?

- A maga környezetében nem.

- Ezért, látta, vigasztalásra szorulok. Szán engemet?

- Nem szánom.
 - Köszönöm, ez jólesett. Nem tűrném el, hogy valaki szánjon. Pedig magának feltártam a lelkemet... S így jogot formálhatna rá.
 - Nincs a grófnővel szemben semmiféle jogom. Jöjjön be, lássa, megfázik, ki van melegedve...
 - Maradjunk még, *benn* fázom, nem itt.
 - Jöjjön, *kérem*, hogy jöjjön be.
- És Lolly engedett. Lőrinc már bevégezte játékát. Túlságos szomorú volt nekik, nem értették meg, de tapsoltak neki.
- Most megint Hanzi ült a zongorához, egy bécsi dalra tanította a cigányokat.
- Nem így van, Hanzi, jaj de hamisan játszol. - S odaállva mellé, az új kuplét kifejező mimikával dalolni kezdte.

39

A társaság úgy tizenegy felé szétoszlott. Poldi hamarabb megszökött már, Gáborral elhatározták, hogy hajnalban indulnak a sajtosokhoz.

Gábor Lőrinc szobájába ment. Pár percig hallgattak, majd Lőrinc törte meg a csendet.

- Nos, hogy állsz vele?
- Sehogy - s így a legjobb.
- De miért? Hisz szép, okos, megért téged... ez nem elég?
- Nem, mert én nem értem meg... én nem bízom benne. Tudja Isten, miért, de sohasem hiszem azt, amit mond...
- Bolond fiú, mindenkiben kételkedel.
- Én kételkedem? És *te* mondod ezt *nékem*. Anyánkban, benned, Ádámban kételkedtem valaha?
- Én a helyedben elvenném.
- Inkább vedd el te Bálványossy Júliát, öregem, jobb lesz, mint tanácsokat adni nékem...
- Hát már te is! Nem szeretem, nem rokonszenves a családja...
- Pedig éppen ilyen feleség kéne néked. Egyenes, okos, kissé tán hideg leány, ki, miután szeret, éppen veled szemben érző. Kell-e több ennél? Aztán olyan nyugodt, olyan összhangzatos, olyan egységes a lénye. Semmi félszín, semmi árnyalat... olyan, mint anyja, jó magyarfajta. Szókimondó, itt-ott tán hatalmaskodó is, de azért a legjobb leány a világon, ki kitűnő éltedpárja lenne... ki...
- Ki, attól félek, egy szép napon el találna nászpángolni - vágott szavába Lőrinc nevetve.
- Bolond gyerek! És aztán? Az se ártana koronként neked... - felelt rá éppoly derült hangon kacagva Gábor -, néked boldogságodhoz csak egy dolog hiányzik, s ez a családi élet. Tele vagy jótulajdonsággal, a legérzőbb, legmelegebb ember vagy, kit ismerek... csak - eddig érzéseidet méltatlanra pazaroltad. Pilléből fecskévé kell válnod, s fészket kell raknod, fiú...

Nehogy úgy járj öreg napjaidra, mint Niki bácsi. Kár volna, ha egy Hausfräulein oldalánál öregednél meg.

Gábor egyszerre, a Lőrinc arckifejezését látva, tudatára ébredt, hogy bár e percben az igazság igéjét hirdette, rossz útra tévedt. Megingatta öccse bizalmát.

Megijedt. A szó szinte elakadt torkán. Egy pillanatig hallgatott, aztán megragadta öccse mindkét kezét, egész testében megrázta, szinte ki akarta rázni abból a kedélyállapotból, amelybe e percben jutott.

- Higgy nekem, hidd el, ne érts félre, hogy bármiképp is beszéljek, vakon kell, hogy bennem bízzál... Hiszed azt, amit mondtam?

- De hisz, Gábor, figyelemmel hallgattalak, olyan szépen beszéltél - felelte udvariasan mosolyogva Lőrinc. - Meg akarsz házasítani, látom. Ezért hálás is vagyok.

- Ne úgy, fiam. Látod, ez fáj. Légy egyenes velem, mondd ki mindazt, amit e percben érzel, hogy így megérthessük egymást.

- Hogyne, hogyne, Gábor. Hisz tudod, hogy te vagy az én „öregebb”-em.

- Ne tréfálj e percben. Úgyse jó szívedből a tréfád.

- De ha biztosítalak, hogy nincsenek - mondta Lőrinc, és átölelte bátyját. - Leszek pilléből fecske, ha az öregebbem úgy akarja. Csak ne holnap még! Egy-két napig várj még!

- Ne tréfálj, érts meg. Hisz mindezt csak azért mondom, mert *hidd el*, féltelek.

- Te is? - szólt most hirtelen, elváltozott, keserű arccal Lőrinc.

- Hát ki még?

- Oh, mind. Tomi és a felesége attól félnek, hogy mésalliance-ot csinálok, anyám, oh értem, ha nem is szólt... te, mindenki...

- Nos, egy okkal több, hogy megházasodjál. Akkor legalább mindenkivel egy véleményen leszel... de hát felelj erre, ezentúl is bizodalommal fordulsz hozzám?

- Ugyan kiben bíznék, ha benned nem.

Átölelték egymást, de azért mind a kettő érezte, hogy maradt vissza a lelkében valami, ami ha nem többel, de egy hajszállal távolította el őket egymástól.

40

Gábor és Poldi hajnal óta jártak. Bebarangolták az újvári havas egész vidékét, végtére egy kis szűk völgyben telepedtek le. Hatalmas kősziklák vették a hasadékokat körül, a hasadék közepén tengerszem volt. Semmi nyoma az életnek. Távol, távol a küzdelemtől, itt csak csend, nyugalom.

- Látod, ide járok el néha... Szeretem e helyet.

- Olyan, mint egy Böcklin - mondta Gábor.

- Az, olyan, ez a kis világunk egy része, hiszed, hogy még ez is szervesen függ össze a Niki vénasszonyos tetteivel - nevetett Poldi, bár igen komolyan értette.

- Hogyan érted? Magyarázd ki magadat. Érdekel a dolog...

- Nos, ez természetrajzilag éppúgy utolsó stációja a mi mindenségünknek, mint szegény öreg Nikink. A sajttenyésztés füvei, tájképe, a szálerdők ősfái után jön a magasztos pusztulás, a tengerszemek sziklavilága... értesz?

- De hát a mi talajunkat tán még meg lehet termékenyíteni!

- Mirajtunk akarsz változtatni, gyermek? Hogyan? Meg bírsz küzdeni a fajjal, elég erősnek érzed magad szembeszállani azzal, amit századok állapítottak meg? Bírsz új vért önteni ereikbe? Meg bírsz küzdeni századok öröklött, megcsontosodott erkölcsével, szokásaival? Bírsz új érdeklődést önteni azokba, kik már igazán semmi iránt sem érdeklődnek? Szinte megéreztek, hogy már csak a semmittevésre, a pusztulásra jók. Ültess hát e sziklákra pálmákat, s gyönyörködj benne. És miért tennéd, ambíció dolgozik benned, vagy mi?

- De hát akkor mit tegyünk?

- Mi? Gyönyörködjél abban, amit látsz. Hisz már maga ez a látvány is ritka érdekes. Nézd... mily különös szép és gyönyörködtető a rothadó anyag újjászületése, a kiválás processzusa, hogy ad új életet az, ami már maga életre képtelen. Trágyának nincs jobb ennél... Engem érdekel.

- De hát sohasem érezted szükségét annak, hogy ezen változtass?

- Öregen születtem, mint öreg halok meg... Sohasem akartam változtatni ezen. Az ember egész jövőjével együtt születik. Nagyjából elő van írva az útja... Tán változtatnak valamit rajta külső körülményei, sokat mindenestre nem... A végponthoz csak a vére viszi. Nevelőkben nem bíztam soha... emberbarátokban se sokat. Reformátorokban meg éppen nem hiszek.

- Hogyan?

- Nos, igen. A reformátorok, akkor, midőn születnek, a kor szüli őket. Nem ők a kort. Lárifári, összeszem a két kezem, s nem akarok változtatni semmin. Nem ítélek el semmit, csak gyönyörködöm...

- De abban, amit itt látsz, tán csak nem?

- Ebben jobban, mint másban. Végre is még jobban érdekel, mint más, mert ugyanaz az anyag, melyből magam vagyok. Nem akarok az ellen küzdeni, hogy egyszer el fogok pusztulni, ez ostobaság lenne. Miért küzdenék hát az ellen, hogy a társadalmi tér, melynek egyik kinövése én vagyok, elpusztuljon. A világon minden csak azért jött létre, hogy végül elpusztuljon.

Gábor komolyan hallgatta. Érezte, hogy neki is igaza van, érezte, hogy egy más hang ennek éppen az ellenkezőjét mondja a lelke mélyén. Melyiknek higgyen?

- Nézd, Poldi, nem hiszed, hogy vannak emberek, kik annak, amit most elmondtál, épp az ellenkezőjét vallják?

- Hogyne. Ugyanannyian vannak, mint azok, akik azt állítják. Igazság nincs, csak egyéni vélemény... Az emberek között még vannak olyanok, kik meg vannak győződve. Ez a fiatalabb, erősebb része az emberiségnek. Ezek a küzdők. Vannak olyanok, kik gyönyörködnek, ezek mi vagyunk - mondta Poldi mosolyogva.

- De én küzdeni akarok!

- Ezt nem akarja az ember, hanem teszi. Te fiam még cinikusabb vagy (kedvenc szavam, ne vedd rossz néven, ha rád is alkalmazom), mint én. Úgy hiszem, a legokosabb úgy élni, mint ahogy *én* élek. Én az úgynevezett igazság ezen oldaláról körülbelül meg vagyok győződve. Te? meg vagy arról is győződve, amit én mondok. Meg ennek éppen az ellenkezőjéről is. Te, fiam... küzdeni! Ugyan, ülj le, fáradt vagy, pihenj meg. Te nagyon is sok állomást tartanál még

addig is... míg csak irányodat megtalálnád. Tudod, ki küzd az egész családjukban, ki az egyetlen?

- Nos?

- Mici húgom. Ő tudja, mit akar, s halad ezen az úton... „ah cette petite vie mesquine de Budapest m'étouffe” - mondta Poldi, utánozva Mici hangját. - „Will halt a Weaner in sein.” Tudod, hogy bámulom e kis cinegét. Ennek van ereje... hidd el. El fogja vétetni Lőrincsel Júliát, Tomit kinevezteti valami fő-fő udvari méltóságra, be fog jutni a bécsi legszelektőbb társaságba, s gyermekeit... tönkreteszi.

- De hisz ez az asszony nem a mi húsunk, vérünk.

- Nem-e? Ugyanaz a faj, mint a legalsóbbak, csak más formában. Tót katuska ez is! Minden nyafkaságával, ravaszságával, alattomoságával, a tót minden kicsinyességével... Idősebb nénye a Niki bácsinak.

- De - szólalt meg Gábor határozott, erős hangon -, de hát most azt mondd meg, én mit tegyek?

- De hát, édes öcsém, mit akarsz te tulajdonképpen tenni?

- Nem ismered atyám végrendeletét?

- Hogyne ismerném. No és?

- De hát már ezért is *kell* valamit tennem.

- Nos, tudod, mit ajánlok én néked? Végig el egy jó erős, anyának született alföldi vagy dunántúli nemeskisasszonyt, kinek családja egész biztossággal nincs a mieinkkel összekeverve. Vedd el, mondom, aztán telepedj le falun. Gazdálkodjál, nézd, hogy nő a fű... s szüless újjá a szerelmedben...

- De hát, bolond fiú, ez nem az, amire szántak.

- Mondd, hát ambiciózus vagy?

- Bárcsak az lennék!

- Nos, hát akkor mit akarsz? Akkor úgyse csinálnál semmit, biztosítalak. Csak elnyomnának azok, ha a legjobb akarattal feküdnél is neki a dolognak, kiket kapaszkodási tehetséggel áldott meg a sors. Az emberiség halad, halad előre, s minket csak seper maga előtt.

- De te festesz.

- Én festek. Magam se tudom, hogy miért. Tán ezzel elfelejtem, hogy élek. Festek... mert azt hiszem, ez vigasztal.

- Ah há, tehát szenvedsz?

Az öreg bölcs végigtekintett kék szemeivel egy percre rajta, aztán felkacagott:

- Beszélj csak a saját bajaidról, attól felmentelek, hogy az enyémeiket is végighallgasd... no rajta, beszélj!

- Poldi, bocsánat!

- Nem sértettél meg. Rinocérosz bőröm van. Meg nem is akartál sérteni, tudom... Te, tudod, hány szeretője volt Bálványossynénak? - kérte hirtelen, s arca eltorzult a nevetéstől; Gábor meglepetve nézett rá.

- Nem, de miért kérdeztél ezt?

- Hét, s ezek között az atyád volt az utolsó - még a házassága előtt. Ő még a „tett” embere volt. - Kacagott tompán, s egyet lódítva egész testén, felugrott ülőhelyéből, s lengő hajjal lefelé kúszott a szakadék keskeny sziklaútaján. Gábor elszomorodva ment az öreg kutya után. Egyszerre Poldi ismét megállt.

- Rabszolgák vagyunk, fiú, hibáinkon nem lehet változtatni. Azok, akik valamit elértek a világtörténelem folyamán - azok is rendesen az emberek rossz tulajdonait hozták mozgásba - s nem erényeiket. Ha, ha - cinikus vagyok, az... az. Látom az életet. Te megjáród. Sokat vársz az élettől. Ezt nem szabad. Nem álmokkal állunk szemközt, hanem az élettel. Érted. Pozitív dolgokkal.

- Mit nevezesz annak?

- No - majd elmondom. Hanem ülünk le, mert már fáradt vagyok. Így, ide - ez alá a kereszt alá. Furcsa hely ez arra, hogy az ember oly iszonyú dolgokat mondjon, mint aminőket én e percben mondani készülök, ha, ha... - nevetett az öreg kutya, kiben a cinizmus került megint felül. - Félsz, Gábor? - félted az ártatlanságodat?

- Na, öreg, hagyjuk a tréfát.

- Hisz komoly vagyok. Nos - kezdem. Mi a szerelem célja? A faj fenntartása. Jól van. És ezt a pap elé visszük. No, én nem vagyok ellene, azt találom, hogy odavaló, a pap elé, a sors tréfás volt ez esetben is, mint mindig. No, de akik a „masinában” mást látnak. Ha, ha, outfully shocking, mondanák barátnőid, a „Pall Mall gazette” misszei. Ebből az aktusból fakad a házasság. Olvasd el Tolsztoj Kreutzer-szonátáját. Arról majd beszélek aztán neked. Gyermeki ragaszkodás? Felülről van. Alulról?... No, de félek, elrontom étvágyadat, te pedig ma még a Mici francia konyháján vagy, s ezt nem szeretném, va gredin... - mondta, s Gábor gyomrára ütött -, ez az utad - látod, ott az út végén az a tündérpalota vár reád.

- És te? - kérte Gábor.

- Én? Megyek a sajtosokhoz, aludni. Festeni fogok ott valamit.

Gábor ugyan azt szeretne volna megjegyezni, hogy semmi festőszerszámja nincs vele, de aztán lenyelte a szót.

- Unom a Mici confiture-jeit. Az öreg hercegnének meg már elég disznóságot mondtam el tegnap, még rágódhatik rajta ma este is.

- Avanti signore! - kiáltotta, s aztán futólag megérintve Gábor kezét, a hegyek irányába kezdett kocogni.

Gábor pár percig lefele haladt, aztán megállt, s utána nézett.

Mily csudálatos lelki szövet. Mily óriási skálája az érzelmek- s gondolatoknak. Ez embert, kit meghasonlott lelke bölcsé tett, ugyanannak a lelki szenvedésnek a humora néha sárral freckelte be. Mert nem volt méltó koronkénti viselkedése, szavai, önmagához. Szavai nem egyszer határtalan cinikusak voltak, s ebben kíméletet nem ismert ő, ki más tekintetben oly gyengéd, oly finom érzésű volt.

Nagyon fenn s nagyon lenn járt mindig.

Csaknem elkésett az ebédől. Már mind az asztalnál ültek, midőn lóhalálban átöltözve az ebédlőbe jött. A Bálványosyok már elmentek. Neki nem volt terítve.

- Ah... de ilyen késő!... Már bocsáss meg, de asztalhoz ültünk. Azt hiszem, ez a legudvariasabb volt, amit tehettem.

- Hogyne, hogyne, édes Mici. Bocsáss meg, de hát olyan járatlan utakon kódorogtunk, hogy nem csoda, ha elkéstem - szólt Gábor, és leült Lolly mellé, kinek másik szomszédja ma Lőrinc volt.

- Aztán Poldival voltál... nem rossz. Tulajdonképpen micsoda különös passziója is van ennek a fiúnak, hogy így hegyen-völgyön kóborol. Hogy meg nem unja - szólt Tomi vontatott hangon.

- Festőnek a természet egyetlen mestere - felelt meg neki Lolly, s Gábor szemei közé tekintett. Az hálásan mosolygott reá.

- Mindazonáltal illetlenek voltak a Bálványosyakkal, ehhez kétség nem fér. Micsoda furcsa dolog volt így megszökni előlük? - nyafogta Mici, szemrehányó pillantásokat vetve Gáborra.

- Az igaz, bevallom, illetlenek voltunk. De hát be kell látnod, oly rég nem láttam Poldit, s annyi megbeszélni valónk volt együtt.

- Na jól van, jól... abszolúciót adok. Hanem máskor, majd nem engedünk néked ilyen „escapade”-okat. Nem hiába utazott, látott annyit az ember, a látottak elbeszélésével tartozik is barátainak...

Ezzel a kesernyés grófné abbahagyta a témát, amelyet kimerítettnek tekintett, s atyjához fordulva a Bálványosyokról kezdett beszélni - kedvenc témájáról.

- Mi azalatt - szólalt most meg hirtelen Lolly -, nagy barátságot kötöttünk Lőrincel. Könnyű volt különben - egymásban találtunk menedéket a Bálványosy had támadásai ellen - nevetett jóízűen ötlete felett. Lőrinc melegen nézett reá.

- Barátságot kötöttünk Lolly grófnővel - ismételte Lőrinc Gáborhoz fordulva, kissé a mentegőzés hangján.

- Barátok voltunk már azelőtt is, magában. Azt akarom - így szóltam ma Lőrinc grófhoz, kinek játéka annyi rokonszenvet ébresztett a lelkemben -, hogy bátyja távollétében Gáborja legyek neki. S ő elfogadta az ajánlatot.

Gábor Lőrincre nézett. Ez maga se tudta, miért, de zavarodottan nézett bátyjára.

- Na, ez jól van így - mondta Gábor egy pillanatnyi hallgatás után -, csak azt kívánom, kevesebbet harcoljanak együtt, mint amennyit mi szoktunk öcsémme.

- Oh, mi nagyon megértjük egymást Lőrincel, legalább egy témát illetőleg.

- S mi az? - kérte Gábor, majd észrevéve Lollyt, hogy Lonci mereven szembenéz vele, bosszankodott ügyetlen kérdése felett.

- Nos, a téma - a lovaglás meg a zene - nevetett Lolly, kissé gúnyosan.

Mindhárman elhallgattak.

Eközben Hanzi nagy zajjal, szörnyű meidlingeni bécsi nyelvén a Bálványosy fiúkat utánozta: Ah, Lolly - die wären etwas für Dich, Gott wie dumm.

Mici, sem az öreg diplomata nem voltak egy véleményen vele. Kitűnő, derék, gentlemanlike fiúknak tartották. Efelett aztán nagy vita támadt, alig fogytak ki a pro- és kontrából. Az udvar - pedig nézett és hallgatott.

Ebéd után Lőrinc, Mici, Tomi s az öreg Klienigstein a tarokkasztalhoz ültek.

Az udvar tízkor visszavonult. Lolly Gáborral a kis dohányzóban egyedül maradt.

- Igen, Gábor, összebarátkoztunk Lőrincel. Azt hiszem, megért ez a fiú, s elhiszi azt, hogy az vagyok, aminek látszom. Maga kételkedik bennem. Hogy meri azt tenni?... Ne mentegesse magát, érzem, s ez bánt, és ezért szeretném, hogy megismerne.

- Én nem kételkedem magában, mert nem tudom, milyen *igazán*, s így nem is tévedhetek megismerésében.

- *Igazán?* - a szót megnyomta. - Hát komédiásnének hisz? Miért lennék az... de nem mentegetem magamat, ça me daigne. Lőrinc jobban megért. Tisztább lelkű fiú, mint maga. Jobban szeretem. Igen... barátomnak fogom fogadni. Majd ha ő megismer... akkor majd tán maga is meg fog érteni.

- Erre törekszem már rég. Nem voltunk eleget együtt. Tán ezért félek magától.

- Mitől fél? Miben lehet ártalmára?... Miért mondja el ezt nekem?

- Mert úgyis tudja. Ezt érzem.

- Mást nem?

- Sok mindent, sokkal többet, mint amennyit elmondani bírnék... Mit tervez a télire? - kérte, hirtelen más témára vivén át a társalgást.

- A tél messze van még, még csak a tavasz „virágait” tapossuk. Az őszt itt töltöm. A télen... istenem, tán csak férjhez megyek már.

- Magától függ.

- Igen, az ízlésemtől.

Gábor nem akart arról beszélni, amit a másik hallani szeretett volna, más téma pedig e percben egyiküket sem érdekelt volna. Majd pár percig hallgattak, ezalatt Lolly gépiesen a fényképeket nézte... majd hirtelen felugrott, átment a szomszéd szobába.

- Gábor szörnyen untatott, elálmosodtam. Megyek aludni. Adio la compagna. - Ezzel búcsút véve - kitáncolt a szalonból.

42

- Nagyon érdekel - szólalt meg a mentegetőzés hangján Lőrinc, midőn Gáborral egyedül maradtak hálózobájukban -, aztán, úgy érdeklődik irántad. Márpedig látod, én akárkivel el tudnék - én, az oly unalmas társalgó - óráig beszélni rólad... az már barátom, ki rokonszenvezik veled.

- Édes, öreg fiam, tudom, hogy így van. De hát Lolly rokonszenve problematikus. Ne higgy neki. Azt hiszem, még arra is veszedelmes, akit szeret. És barátsága?... Terajtad keresztül akar engem megismerni.

- Azt hiszed? - kérte Lőrinc kissé sértett hangon.

- No, ezzel nem akarom azt mondani, hogy irántad nem érdeklődnék... de hát... csak tudnám, miért? Miért éppen engem? Vagy igazán szeret? Vagy oly rosszul megy a dolga a bécsi világban? Ki tudja...
- De szerény vagy, Gábor. Hisz tudhatod, hogy mindenki érdeklődik itt irántad, lehet mondani, amióta élsz. De hogyne, hiszen atyád végrendelete ugyancsak korán reád terelte a figyelmet.
- És te mit tartasz róla?
- Én egyenes, férfias, szókimondó, aranyszívű leánynak tartom.
- Tán igazad van. Bárcsak úgy lenne. Meg volna könnyítve életem - elvenném.
- Vedd el, Gábor, vedd el - mondta Lőrinc hevesen.
- Meglátjuk... tán csalódtam ebben is? - kérte önmagától Gábor, anélkül hogy feleletet tudott volna adni saját kérdésére.

Második könyv

1

A kis körútról visszatérve pár elragadó hetet töltött a két fiú édesanyja oldalán. Mindegyik érezte, hogy tán megsértette valamivel a másikat, s így felül akarták egymást múlni a szeretetreméltóságban. Lőrinc annyira ment ebben, hogy még pár estére sikerült néki udvarát is eltávolítani, úgyhogy a legszűkebb családi körben töltöttek el pár boldog estét...

És oly jólesett mindkettőnek ott, így hármában, a nagy lámpa körül, a biliárd-szobában, az édesanyjai szív melegénél elbeszélgetni az utolsó hetekben látott, tapasztalt dolgokról.

Az öregasszony abbahagyta pasziánszait, elhallgatta a két fiú beszédét, majd maga is hozzászólt, mindig jósággal, enyhén, nem ítélve el egyik csudálatos rokonát se, mindeniket mentegelve, magyarázva kicsinyes hibáik eredetét.

- Látjátok, fiúk, ha olyan öregek lesztek, mint amilyen én vagyok, sok mindent más szemmel fogtok ám látni. Addig majd a szenvedés megtanít benneteket is az elnézésre. Nevettek a Niki bácsin!... Hej, nekem sok galibát okozott életemben. Már a te atyáddal (szólt Gáborhoz fordulva) kötendő frigyemet is ellenezte, hát még a tiédde!... ez az öreg bolond mindig irigykedett a Nifforokra. Ostoba viszály ez is, amely két családot tett századokra boldogtalan-ná... ahelyett, hogy századok boldogságában egyesítette volna. Második férjem ellen is mindig áskálódott, midőn főispánná nevezték ki, nem szégyellte az ellenzék élére állni s pártoskodni ellene... csak azért, mert ő is az akart lenni. De hát én mindezt megbocsátottam neki. Mert sajnálom, mert tudom, hogy szerencsétlen ember, ki sokat szenvedett maga is, és mint a kicsinyes embereket mind, úgy őt is megviselte a sok kis, való vagy csak álmodott baj, melyek aztán az önmaga életét csakúgy, mint a környezetét tűrhetetlenné tették.

- És a lányok... mit tartasz a lányokról?

- Mit tarthatnék mást, mint ti mind. Szegény, szegény boldogtalan teremtések. Sötét múlt sötét árnyai. Nem e világba valók.

2

Vagy tizennégy nap elteltével egy reggel arra ébredtek, hogy Lőrinc kanyarót kapott, s egypár napig nem hagyhatta el a szobát. Pedig Lőrinc nagy mulatságokat tervelt, Gábor hazajöttének tiszteletére tűzijátékot, bált akart rendezni. Szegény Lőrinc bizony nem valami nagy örömmel vette tudomásul, hogy pár hétre el van a külvilágtól zárva.

Gábornak ez mindegy volt. Sőt (be kell vallanunk önzését) még örült, hogy így többet lehet öccsével. Egész nap szobájában ült, felolvasott neki, beszélgettek jövőjükéről... légvárakat építettek. Este pedig az udvar jött be hozzá, s nagy kártyapartikat rendeztek.

A betegség Ádámék látogatását is elnapolta. Hetekig nem jött vendég a kastélyba.

Egy este Lollyról volt szó.

Lőrinc hevesen, csakúgy, mint már egyszer, odavágta, hogy nem érti bátyja viselkedését.

- Miért nem veszed el? Ne légy oly válogatós. Jobbat tán nem is kaphatsz nála!

Gábor csudálkozva nézett reá. Öccse mélyen elpirult, s aztán zavartan, akadozva folytatta:

- Miért ne vennéd el? Én azt hiszem, boldoggá tenne *még* téged is.
- Még engem is? - kérte Gábor élesen.
- Téged nehezebb lesz, mint mást.
- Miért?
- Mert nehezebben vagy megérthető, mint más.
- És *te* mondod ezt nékem.
- Én, s miért ne mondanám én?
- Mert *te* vagy a legnehezebben érthető s legnehezebben vezethető emberi lény, akit ismerek...
- Gábor ezt hevesen mondta, amint kiszaladt a szó a száján, tudta, hogy öccsét nagyon megsértette. De már akkor késő volt.
- Igazad van - mondta Lőrinc gúnyosan mosolyogva -, én vagyok a legkomplikáltabb masina, kit ismerek, de hát itt van az én jó bátyám, leszen az a masinisztám - s megölelte Gábort. Megölelte... de a csepp öröm ott maradt a lelke mélyén, egy csepp öröm... Meg a Lolly képe.

Pár napra ezután Lőrinc már majdnem tökéletesen helyreállt. A parkba már kijárhatott, sőt már egy este ki is lovagolt. Egy este, úgy fél kilenc felé, éppen midőn vacsorához indultak volna, félreverték a szomszéd falu harangját. Lángtengerben állott a szomszédos Ballaháza felső része, a cigányváros. A kastély férfilakói pár perc alatt tűzoltódíszben rukkoltak ki, uradalmi tisztek, cselédek, mind, az egyik öreg komornyik, egy inas és - a lábadozó Lőrinc híján.

Gábor is ment volna, de édesanyja visszatartotta:

- Ne menj; látod, Lőrincnek nagyon rosszul esne.

Gábor megértette - s honnmaradt.

A vacsora is így késett. Már kilencre járt az idő, s még szó se volt a tálalásról.

A biliárdteremben voltak. Lőrinc idegesen próbálgatott egy nehéz formát a biliárdon. Csak a biliárdgolyók koppanása hallatszott, különben mélységes csend volt. Az öreg grófné pasziánszokat rakott, Gábor olvasott. Egyszerre Lőrinc letette a dákot, és sápadtan a felindulástól, reszkető hangon így szólt:

- És... az bánt leginkább, hogy ti... miután ma hűvös éjszaka van - ha egészséges lettem volna, sem eresztettetek volna ki az oltáshoz.

Hangja olyan éles volt, mint a beretva. Gábor idegesen felnézett könyvéből, s már felelni akart. Tán éppen olyan élesen vágott volna vissza, de anyja csendesen intett neki. Az anyai szívnek több tapintata van.

Így nem felelt az igazságtalan vádra egyik sem.

Lőrinc egy pillanatig várt - azt hitte, azt remélte, felelnek valamit, s így majd kiöntheti lázongó szívét. De hát azok hallgattak... némán eltűrték, amit mondott.

A vacsoránál csendben, némán ült mind a három. Nem hallatszott semmi, csak az evőeszközök koronkénti csörrenése. Az öreg Johann nesztelenül szolgált fel. Az ablakokon bevilágítottak az égő falu idepirosló lángjai... Oly csend volt, hogy tán még a szívük dobbanását is meg lehetett volna olvasni.

Az öregasszony nem evett. Könnyei egyenkint hulltak a tányérjára. Maga sem tudta, miért, de sírt. Tán megérezte e percben a közeledő szakadást a két fiú között.

Lőrinc komoran, szemlesütve evett, egyszerre odaintette Johannt, és súgott neki valamit. Johann lehozta a viola d'amourt, Lőrinc csendesen elvette tőle, s félreült a fal mellé, egy magas székre, és elkezdett egy szomorú, régi Tinódi-féle nótát játszani, de olyan keservesen, mint tán még soha azelőtt.

Meg akarta engesztelni őket. Szóval sohase bírta volna kinyögni azt, amit hegedűjén olyan mesterileg fejezett ki. A szenvedést, amelyet okozott, a saját keserűségével, bánatával akarta eloszlatni.

Édesanyja csak sírt, Gábor pedig kereste, kereste öccsének tekintetét, amely azonban el volt távolodva még e percben is tőle, még e percben is, midőn bocsánatát kérte.

Soká ültek így, addig, míg csak a csöndes, szomorú dal hangzott. A közeli nyomorból csak a lángok fénye jutott el idáig - de az a másik nyomor, amely e percben a három ember lelkén keresztül lamlott, tán még vigasztalanabb volt az amazok szenvedésénél is.

Nifforné homlokon csókolta fiát, midőn kiment. Gábor megfogta a két vállát, s erősen megrázta.

- Lőrinc, szeretsz még? - kérte keserűen.

És Lőrinc hegedűjén elhalt a hang, s udvariasan, sok szóval felelt a kérdésre, de azért most már szembenézett bátyjával.

3

Egy szép júliusi reggelen Mici jött át Lollyval látogatóba. Mici teljesen az öregasszonyt foglalta le, hogy így Lolly egyedül maradhasson a két fiúval.

- Rég készültünk átjönni, de hát Micivel nem jöhöttem, félt - féltette a gyerekeket, hogy elkapják a kanyarót, papa meg Hanzi Bécsben voltak, s így várnom kellett.

- És mit csinált Lolly grófnő azóta? - kérte Gábor.

- Untam magamat, mint Újváron rendszeren. Mit tehettem volna mást? Azt hiszik, mulatság ez az élet?

- Hát milyen életet szeret a grófnő? - szólalt meg Lőrinc.

- Szeretem a szabadságot s mindent, ami a szabadsággal jár... lássa, férfinak születtem.

- Hiszen szabad - annyira, mint senki.

- Maga is azt találja, Lőrinc, hogy annyira szabad vagyok?

- Nem tudom, nem ismerem még eléggé.

- Pedig azt szeretném, hogy megismerjen. Márfay jobban ismer, magyarázza el a karakteremet öccsének.

- Én - *neki*? - És Gábor maga sem tudta, hogy miért, de az utóbbi szót erősen hangsúlyozta.

- Jól van, grófnő, de tán ülünk itt le egy kicsit.

A park nagy fűzfájához értek, a hatalmas fát körülvevő gomba alakú kis taburettekre telepedtek le. Lolly egy pillanatig élesen szembenézett Gáborral, szinte kihívóan, aztán közönyösen a porondot kezdte piros napernyőjével piszkálni.

- Hát igazán elmondjam, mit tartok magáról?

- Tán csak nem hiszi, hogy félek a kritikájától?!

- Tudom, a grófnő semmitől se fél...

- De igen, önmagamtól félek...

- Ezt értem - mondta félhangon Gábor, s aztán beszélni kezdett, de most már határozott, erős hangon. - Erősen modernizált kisasszony... éspedig osztrák kiadásban. Tiszta, mint a kristály, s azért nem átlátszó. Hideg-e vagy csupa érzés? Ki tudja, ki felel erre? Talán az, aki majd a szívébe írja a nevét? Vagy az se. Mert annak majd nem bocsát meg... hisz sokkal büszkébb, semhogy megbocsáthatna annak, ki lenyűgözte... Uralkodik még önmagán is, annyira uralkodásra született... Hát hogy tűrné el más uralmát?

- Beau paysage d'un beau pays. Nem, nem vagyok ilyen szubtilis lény, mint amilyenek, csupa irántam való jóakaratból, öccsének lefest.

És íme, elhintette a konkolyt a két fiú között, Lőrinc tekintete megakadt Gáboron, s arca egy pillanatig kételkedő, nyugtalan kifejezést öltött fel.

- Szeszélyes, bolondos teremtés vagyok. Ma ilyen, holnap olyan. Érzéseim vezérelnek, s így sohasem tudom, hová jutok és milyen eredményre. Kit egyszer megszerettem, azt egészen a szívembe zárom - igen, a szívembe...

És kihívóan nézett Gáborra - aztán Lőrincre tekintett, ki némán, kigyulladt szemekkel, mereven figyelte.

- Lőrincel barátságot kötöttünk. Mert érzőbb, s amellet nem olyan romlott cinikus, mint én s maga, Márfay. Igen, mert maga is, én is azok vagyunk. Nem tehetünk róla. Részben az élet tett azzá. Magát a Kozmosz, engem Bécs. Lőrinc folyton falun volt. Lássá, tanítson meg arra, hogy higgyek annak, amit érzek, és hálás, örökké hálás leszek.

Lőrinc zavarodottan tekintett maga elé, Gábor gúnyosan mosolygott.

- Nézze, nézze, Lőrinc hogy mosolyog, nem hisz abban, amit mondtam, és nem hiszi azt, hogy maga megértett engem... Nos, Márfay, nincs igazam, nem találtam el a gondolatát?

- Dehogy, Gábor érti magát, s engem még jobban, és így nem nevetetett rajtunk - mondta Lőrinc, pedig igen jól látta Gábor mosolyát, s bosszankodott is rajta.

Gábor nem felelt. Úgy érezte, hogy Lőrincnek e percben hallgatnia kellett volna.

- Nem érünk mi sokat. Én azt hiszem, az élet azzal, hogy mindent vagy nagyon sokat adott meg nekünk - elvette tőlünk az egyetlen kincset, a boldogságot - így szólt Lolly, s leeresztve legyezőjét, e percben oly szép volt, mint aminőnek Gábor (legalább e pillanatban úgy hitte) még sohasem látta.

- A természet mindent kiegyenlít. Nekünk megadta mindazt, amire a boldog ember - az egyszerű, a szegény ember vágyakozik, a boldogság híján. Mit ér mindez? Mulatság! élvezet! Az-e? Nézze Gábort, bejárta a fél világot, látott embert annyit, mint azelőtt egypár generáció alatt se láttak. Ismeri a sivatag mákonyát s a párizsi melegházak levegőjét. Mit ér neki mindez? Azt hiszi, Lőrinc gróf, hogy azért boldog? Nézzen a szemébe. Én ismerem, sohase lesz az, és sohase fog senkit se boldoggá tehetni...

Így szólt, s mély, szürke szemeivel hosszan a szemébe nézett elébb az egyiknek: Gábornak, *akiről* beszélt, s aztán Lőrincnek, *akinek* beszélt.

- Tekintsen engem. Azt hiszi, tudom, hogy mi a nő hivatása? Mit ismerek az életből? Hallgassa meg életrajzomat, Lőrinc: egy diplomata gyermeke, tizennégy éves koromig három székvárosban éltem. Atyám szeretett, s atyám *tud*. A tudás almája fanyar - ezután mi? Tizenöt éves koromban, midőn már Szentpétervárt, Londont s Párizst abból, amit papa mesélt, s amit barátnőim pletykáztak, ismertem, azt hittem, ismerem már az életet is - letelepedtünk Bécsben. Papa alig bírta fizetni adósságait. Hogyne! Hiszen diplomata volt, vagyona meg kevés. Láttam, hogy adják férjhez a fiatal leányokat. Az élet ezen oldalát akkor ismertem meg, midőn Mici férjhez ment. Mici nem volt ostoba - s nem is volt rossz leány. Nos - Tomit ismerik. Puis quoi? A magam debüt-jét is elmondjam?... Nos, mindig ünnepeltek - s éppen ez utáltatta meg velem a társaságot. A legtöbb ostobaságot egy ünnepelt leány hallja, s nekem az a szerencsétlenségem volt amellet, hogy magam nem voltam ostoba... Felnyíltak tökéletesen a szemeim. Ülve hát nem maradtam, meg is kértek néhányan. De hát hogy mertem volna *én* olyanhoz menni (pedig hát volt köztük néhány olyan is, aki szeretetre méltó s becsületes ember volt) - ki nem ismert. Maguknak beszélek magamról, szeretném, hogy tudják, milyen vagyok. Úgy érzem, barátaim, Gábor mindig az volt, bár a maga módja szerint, magát pedig mindig ott éreztem a Gábor oldalán...

Míg így hevesen, szenvedélyesen beszélt, igazán nagyon szép volt. Szemeinek lencsái kitágultak, úgyhogy szinte sötétek lettek belé a szemei, homloka szélesebbnek, ajkai nyugodtabbnak látszottak, mint rendesen. Senki se hitte volna, hogy ez a szűzies homlokú, nőies leány a hírhedt bécsi jucker-comtesse: Klienigstein Lolly.

A két fiú lélegzetét visszatartva, megfeszített figyelemmel hallgatta. Egyszerre önkéntelenül szembenéztek egymással, és elvörösödött mindkettő.

- És... és... - kiáltott fel önkénytelenül Gábor, hogy valamit mondjon.

- És mit még? - kérte a leány. - Ki lesz elég erős, nekem valaha megmutatni az utat, amelyet követnem kell? Pedig erősnek, nagyon erősnek kell lennie annak, aki majd elvesz. Ki magyarázza el nekem gyengéden, de azért erős kézzel fogva meg a kezemet, hogy mi az asszony hivatása? Ki fogja kigyomlálni lelkemből azt, amit az élet plántált beléje, úgy, hogy meg ne sebezzen, sőt, hogy ezáltal új életre ébredjek... Várom a megváltómat... Azt, aki egyszer életében olyat fog mondani, ami egy kézzel lerántja a világról a hazugság leplét... annak megcsókolom a kezét - s uramnak, parancsolómnak nevezem. Eh, de mit filozofálunk itt hiába - hánykor lesz az ebéd?

És most már a két fiú nem mert egymásra nézni többé, felkeltek mind a hárman, és lassan, nagyon lassan felmentek a kastély felé.

E percben csak a leány mozdulataiban és vonásain volt életerő, bizalom, erély kifejezve. Igen, mert e percben már a két fiú tudta, hogy vetélytársak: féltek egymástól, s féltek e leánytól.

Mi lesz velök?

4

Midőn az újváriak kocsija elrobogott, Lőrinc kiment vadászni, Gábor pedig felment anyjához. Egy darabig csendesesen, szótlánul ültek a kis budoárban. Az öreg grófné hímzett, fia merengve, némán ült oldalán. Az ablakon a késő nyári estalkonyat teli színei ragyogtak keresztül. Narancsfényben úszott minden, a nyitott ablakból idelátszó közeli templomok ablakai vissza-

verték a lenyugvó nap piros fényét, a távolról hazatérő csordák kolompja meg a tücsök-ciripelés hallatszott.

Gábor egyszerre végigsimította homlokát, s aztán szeretettel, bizalommal nézett anyjára. S úgy érezte, hogy végtelen boldogság rejlik abban, hogy itt, e kis szobában otthon van, a révpartra jutott... Tekintete az édesanyja tekintetével találkozott, ki mintha csak e percben valami elhatározásra jutott volna, arca oly gyorsan változott át, s ajkai oly idegesen rendültek meg. Előbbi nyugodalmas vonásai szinte keserű kifejezést öltöttek fel.

- Igen, Gábor, már rég akartam e tárgyban veled beszélni. És a mai nap éppen a legalkalmasabb reá. Tudom, ne tagadd, szerelmes vagy. Tudom (az anyai szív sohase csalódik), Lollyt szereted.

Aztán látva, hogy Gábor nem is igyekszik mentetetni magát, s nem ad rá tagadó választ - még nyugtalanabb, még keserűbb hangon folytatta:

- Lásd, ez a leány nem néked való. Mit akarsz vele? Te zárkózott, komoly fiú vagy, mint amilyen az atyád volt. Dacára, hogy annyi évet töltöttél külföldön, otthon ülő, házias ember maradtál, s tán éppen ezért. Mit akarsz vele? Hiszen ennek a lánynak egyéb gondolata sincs, mint a fényűzés és a pipere...

Nifforné elhallgatott. Míg beszélt, folyton fia arcvonásait vizsgálta, s most úgy látta, hogy az végtelen szomorúságot, keserűséget fejez ki.

- Édes, édes fiam, ne sértsen az, amit mondok. Anyád beszél hozzád, érted, anyád! Csak javadat akarom. Édes fiam... mosolyogj reám... nézz reám szeretettel - tekints fel reám!

S a fia fejét két kezébe temetve hosszan-hosszan nézett a szemébe, míg csak szemei fel nem vidultak, míg csak szemeiből minden más el nem mosódott a gyermeki szeretet végtelen mély kifejezésén kívül.

- Úgy, Gáborom... most már nem félek ezen az úton haladni tovább - mondta, s még mindig két kezébe tartva Gábor fejét, annak homlokát ajkaihoz emelte.

- Anyám - mondta Gábor megrezgő hangon -, ma jobban szeretem, mint valaha szerettem, és ezért sohasem fogom elvenni... Ezt ígérem neked.

- Édes, szegény fiam, úgy, úgy - látod, ez jólesett... El fogod felejteni, mert hiszen látod, lehetetlen, hogy igazi szerelem legyen az, amit iránta érzel. Nem szeretheted benne az asszonyt, mert hiszen épp az hiányzik belőle. Cifra báb, ragyogó tollú aranymadár... de nem életre való. Aztán milyen nevetségesek velem szemben. Tudod, Mici miről beszélt azalatt, míg ti odalenn jártatok a kertben? Hogy Lolly milyen jól ért a ruhavarráshoz, hogy csinálja a ruháit stb. Kétszeresen ostoba asszony. Mint Nifforné, nekem, Márfay leánynak, ki egy Márfay neje volt, s egy Márfayt szült - mer ez a bábu ilyet mondani?... Mintha egy Márfay Gábor viskóba vinné a feleségét! Annyira bosszantott, hogy azt mondtam, minden ruhámat magam csinálom most is... és menyemtől is azt fogom megkívánni...

Gábor nem állta meg még e komoly pillanatban sem, hogy anyja filippikáján el ne mosolyodjék. Egyszerre a Márfay nagyasszony gögjét látta felébredni a Niffor had ellen, pedig most már, második férje révén, hozzájuk tartozott.

- Csakhogy nevetsz, fiam, bár bevallom, jobb szeretném, ha ezen bosszankodnál. Kis, aranszájú katicabogárka, hízelegni akart nekem, de nem ért vele célt. Maga varrja a ruháit... Hiszen csak Ultzelnál hatezer forintnál többet tesz ki a Lolly hároméves kifizetetlen számlája, egész Bécs tudja, hogy már-már pörbe akarta az öreg diplomatát fogni... Tomi izzadta ki ezt is értök... Ilyen meny kellene nekem éppen. Örülök, hogy te is beláttad, pedig hogy kerülgetett a

Lolly is engem. El akart velem a konyhába és az éléstárba jönni, be akarta járni a svájccerejt, megnézni velem, hogy nő a káposzta, mintha bizony a gazdaságomhoz jött volna látogatóba, nem is hozzám. Ezek a mai kis juckerkisasszonykák azt hiszik, hogy azért, mert cigarettával szájukban jönnek a világra, s az „Imitatio” helyett Gyppel élnek, azért, mert teniszt játszanak, és angol cipőket hordanak, nagy dámák, s mi, a régi gárda tagjai, olyan szakácsné és tenyészállat közötti produktumok vagyunk... Szegény kis leányok... Ha tudnák, ha tudnák - s az öregasszony jóízűt nevetett, de úgy, hogy még a könny is kicsordult a szeméből -, igen, de a fiaink, azok kellene nekik... Ugye nem veszed el, fiam... Ugye nem?

- De édesanyám, hát nem néked szoltam volna ez esetben legelőbb? Kihez fordultam volna bizalommal máshoz, mint hozzád? Azt hiszed, egy percig titokban tartottam volna, ha komoly szándékaim lettek volna velem?... Hogy szeretem - arról nem tehetek. Édesatyám végrendelete megtanított a megismerésre, szeretem őt - szeretem minden hibájával, amelyet tisztán látok, szeretem kételkedve benne - szeretem ostobán, bolondul... De nem veszem el!

- Édes fiam - s az öregasszony boldogan átölelte fiát, és hosszan átölelve tartotta, nem is álmodva, hogy a nagy veszedelem nem erről az oldalról fenyegeti, nem is álmodva, hogy az a másik, ki előbb cserkészni ment, most ott ül egy nagy tölgyfa alatt az erdőben, és sápadtan néz bele a puska csővébe... Majd felszökell, s odadől a nagy fa törzséhez, és megcsukló hangon zokogni kezd... Zokogó, csukló hörgése betölti az erdő nyugalmit.

5

Este Gábor bement Lőrinchez, ki pedig egész vacsora alatt nem tekintett rá, és vacsora után kisiklott a biliárdszobából azon ürügy alatt, hogy a titkárjával van dolga.

Lőrinc kíváncsi arccal felkelve ágya mellől, hol gondolatokba merülve ült - fogadta.

- Parancsolsz valamit? - kérdezte reszkető hangon.

- Édesanyámmal beszélünk egy fontos témáról, azt akarom közölni veled.

- Ülj le, öregem... Nem vagyok fáradt, örülök, hogy bejöttél - mondta zavartan.

- Lollyról beszélünk vele - mondta Gábor hirtelen, s Lőrinc szemébe nézett. Az elveresedett, a mellette levő asztalról gépiesen vett fel egy pohár vizet, s lehajtotta.

- Lollyról? - kérte aztán közönyös hangon.

- Igen, Lollyról, édesanyám beszélt róla. Szívemhez szólt, megmagyarázta végtelen bölcsességével, hogy mit ér - s elém tartotta jövőm tükrét, ha elveszem. Elmondtam neki mindent, s elmondtam azt is, hogy úgy gondolkozom felőle, mint ő - és...

- Igen, azt, hogy szereted - mondta Lőrinc majdnem élesen.

Gábor egy pillanatig csodálkozva nézett rá.

- Tán csak nem hiszed - szolt most Gábor, majd olyan élesen, mint ezelőtt testvére -, hogy azért beszélek ellene, mert én szeretem, s mert észrevettem, hogy te is belebolondultál? Igen... észrevettem...

Lőrinc már e pillanatban belátta, hogy helytelenül s méltatlanul ítél, de már késő volt. A megtörténtet meg nem történné nem tehetette senki. Csakúgy, mint Gábor, nem változtathatott azon, amit kimondott. Egy pillanatig szembenéztek szótlanságban, némán mind a ketten.

Tegnap még testvérek, ma már vetélytársak voltak. Majd Lőrinc szólalt meg:

- Igen, igen. Nagy szerencsétlenség, nem tudom, a fátum vagy más okozta. Valószínűleg az ő akarata volt ez. Ezzel akarta tán erejét megmutatni. Látod, édes testvérem - mondta most lágy, érzékenyült hangon -, eddig egyedül küzdöttem, most majd ketten tán könnyebben küzdünk meg a közös ellenséggel. Nyújtsd jobbodat, erős támaszod lesz e kéz, s legyen a tied az enyém. Szembeszállunk azzal, ami ránk nézve csak a legrosszabb lehet. Faragjuk e ferde, e lehetetlen helyzetből vigasztalásunkat. Merítsünk abból erőt, hogy egymást támogatjuk... Testvérem!... Gáborom... szeretett bátyám - és Lőrinc, aki már napok óta kerülte bátyját, érzékenyült, mintha csak megmozdult volna valami a szívében, odadőlt a testvére keblére, s úgy érezte, itt van a legbiztosabb helyen széles e világon.

- Látod, édes Lőrincem! Nem nekünk való dolog ez. Tegyük fel, hogy én venném el - s tekintsünk el attól, hogy ma már te is szereted. Mi történne velem? Édesanyánk oly tisztán, oly bölcsen magyarázta el nekem ma, hogy nem tehetek egyebet, mint hogy szavait ismétlem...

És gyorsan pár szóval elmondta azt, amit Niffornével ma este megbeszéltek.

- Látod, lehetetlen nekem, és még nehezebb lenne tenéked.

Ismét többet mondott, mint kellett volna. Úgyhogy Lőrinc azon kezdett el töprengeni, hogy miért veszedelmesebb őreá, mint fivérére nézve...

6

Pár nap múlva kora reggel jött be Lőrinc Gábor szobájába - ki egész éjjel nyugtalanul hánykolódott ágyában, és csak reggel felé aludt el.

- Ma - kezdte akadozva - hírt kaptam Újvárról. Karousszelt rendeznek, reám is számítanak...

- És?

- Hát én elfogadtam.

Gábor hallgatott.

- Ne haragudj ezért reám, mit tehettem volna egyebet.

- Az igaz, mit tehetél volna egyebet.

- Annál is inkább, mert már a múltkor, mikor itt voltak (ismét akadozott), megígértem, hogy egy hármashajtóiskolában Bálványossy Julie és Lollyval együtt lovagolok. Ezért... most... mindennap át kell mennem Újvárra. Ugye nincs ellenedre...

- Ellenemre? De hát hogy és mi joggon szólhatnék én bele abba, amit teszesz?

- Ha így beszélsz, lemondok. Látom szemedből, hogy nem tetszik néked.

- Édes Lőrincem - semmiesetre sem tartanálak vissza semmi mulatságtól sem. Aztán meg azt hiszem, *kevésbé* veszedelmes lesz reád nézve, ha mindennap látod, mint ha *nem*.

- Én is azt hiszem - mondta Lőrinc alig palástolt örömmel -, aztán meg Bálványossy Julie is ott lesz -, mondta, így akarván megnyugtatni Gábort. - Édes öregem... légy nyugodt. Látod... erős leszek.

És Gábornak eszébe jutott, hányszor, de hányszor ismételte önmagának e frázist az utóbbi két év alatt.

Erős? Erős, mint az orchidea, erős, mint a japáni csecsebecsék, erős, szilárd, mint a velencei üvegek s aranyláncok... Pedig! Jaj annak, aki gyenge.

Gábor egy reggel, midőn Lőrinc gazdaságában volt elfoglalva, átment Tomiékhoz. Egyedül akart beszélni Lollyval. Szerette volna tudni, egyoldalú-e a dolog... vagy pedig igazán Lolly oldaláról jött a veszedelem? Tomiék még nem keltek föl, midőn a kastély udvarán belovagolt. Lolly épp az istállók felé tartott - lovagló ruhában.

- Grófnő, megengedi, hogy elkísérjem?

- Hogyne, édes Gábor, várjon reám egy percre. De rég nem láttam! Úgy látszik, most kerül.

Gábor nem felelt... Pár pillanat múlva Lolly lóháton jött vissza.

- Nos... mit akar?

- Tehát igazán azt hiszi, hogy valami fontos dolgom kell hogy legyen, mert átjöttem?

- Nem hiszek semmit, nem tudok semmit. De örülök, hogy látom - ritka emberrel kedvesnek kell lenni - már udvariasságból is.

- Lolly! - Mit akar? - kérte Gábor hirtelen, élesen.

- Mit akarok? - kérte Lolly meglepett arccal. - Most ki akarok lovagolni, holnap - s egy év múlva... úgy, mint mindig, békét. A boldogság ugye ebben áll?

- A boldogság? Boldogságról beszél?

- Miért ne beszélnek a boldogságról? Higgye el, a boldogság minden embernek hatalmában van. Jöhet olyan perc, midőn csak kezét kell kinyújtani utána, s birtokába jut... Maga azonban mindent elkövet arra, hogy soha el ne érje...

- Másról beszél, mint amit kértem.

- Másról? Boldog akarok lenni. Ez a feleletem.

- Csak önmagára gondol.

- Nem értem. De azért erre is ma adom meg a feleletemet. Önmagamra, ha boldog akarok lenni.

- Szeretett valaha?

- Hallgasson meg. Pár éve kínoz. Nem tudom, tiszteletnek vegyem... vagy másnak? Azt hiszem, magánál ez a legnagyobb rokonszenv jele... akit szeret, azt boldogtalanná teszi, olyanná, mint amilyen önmaga. Kétkedett bennem mindig. Ugyan mondja, édes barátom, mire volt jó mindez? Azt hiszi, lett volna okom arra, hogy éppen maga iránt érezzék rokonszenvet - mint az, ami természetes. Maga érdekelt s a többi urak, kik körülvettek, untattak. Magán állt, hogy megértsük egymást. Látta, ma itt a szabad természet ölen - egyenesen, úgy, mint barátnak baráthoz illik - beszélök önnek a - szerelemről. Magán állt csak - mi okom lett volna magához vonzódni? Más partik? Tudja, hogy nem vagyok szegényebb, ha sok is az adósságunk, magánál - és ünnepeltek. Szociális pozíciója - nekem van, magának nincs, távol élt Pesttől, csakúgy, mint Béctől. Nos, hát... mi? Nem hitt nekem. Sértett az első perctől fogva... s látta, bevallom, soká, soká éppen ez vonzott magához. Hitttem abban - aki nem hisz abban a nőben, kiben párját lelta fel. Ez ugyan tán nem férfias, hisz nem mutat nagy erőre - de új, érdekes, és én kíváncsi vagyok. Így... éppen azzal vonzott, amivel vissza kellett volna taszítania. Így tartott ez addig, ameddig... - egyszerre beláttam, hogy lehetetlen útra tévedtem.

- Igen, Lőrinc akadt... ki...

- Ne végezze be. Ne sértsen meg, mert minékünk, *értse meg* jól, egy élet folyamára barátságban kell maradnunk. Látta, könnyőreletes vagyok magával, pedig maga kegyetlen volt velem. Lőrinc szeret, igen szeret - s felemelkedett nyergén, derekát kiegyenesítette, és diadalmasan nézett Gáborra; a megsértett asszony kettős diadala beszélt a tekintetéből.

- Az nagy megnyugvásomra van, hogy *ezt én* mondom el magának először. Tudom, hogy Lőrinc, ki gyengébb, mint maga, s gyengédebb, mint én - nem szólott még magának e tárgyról. Én elmondom, mert úgy vélem, ez a kötelességem...

- És... és? - kérde Gábor halotthalványan.

- Ami az én érzelmeimet illeti, azt engedje meg, hogy ma éppen olyan kevésbé tárjam fel maga előtt, mint azelőtt tettem. Azelőtt nem akarta megismerni gondolat- és érzésvilágomat, most nem fogja.

- Szereti tehát?

- Nem tudom... ma még nem hiszem. Látta, annyi a közös magukban, hogy nem tudom, melyik a Lőrinc, melyik maga.

És e percben valami lehetetlen, valami szédítően merész - és ügyetlen gondolat fogamzott meg Gábor agyában. Azt hitte (és nemcsak logikája, de még lázongó érzései is erre vitték), csak úgy mentheti meg Lőrincet, ha magamagát dobja oda zsákmányul. És - a pillanat hatása alatt úgy érezte, hogy ez áldozattal tán még önmaga is nyerni fog.

- Lolly - szeret? Akar nőm lenni? - kérde határozott hangon, de oly határozottan, mint csak az kérthette, ki már e témát hónapok, évek óta rágva, végre konklúzióra jutott. Úgy érezte, mázsás kő esett le szívről e kérdéssel, úgy érezte, újra bizalommal nézhet az élet elé.

- Nem, nem szeretem - felelt most Lolly épp oly határozott hangon. - Látta, sajnálom, hogy oly elővigyázatlan volt. Így hát elrontotta viszonyunkat egy élet folyamára. Vége - vége. Mennyire bánom, mennyire fáj. De hát hogy lehetnének meg mármost, *egy ilyen* nyilatkozat után, ezentúl egy fedél alatt... utaink szétváltak, szegény barátom, így Niffor Lőrinc neje csak nem lehet Márfay Gábor testvére... ki szereti!

- Lolly, Lolly... bocsásson meg - kiáltott Gábor a kétségbeesés hangján.

- Az Isten áldja meg... felejtse el... ezt kívánom magának csak.

És elvágtatott, otthagya Gábort egyedül. De egyedül egy élet folyamára, kifosztva családjától, elvéve életcélját, jövőjének minden útját eltorlaszolja, ledobva a mélységbe, könnyőrelet és száanalom nélkül...

8

Gábor hazaérve bezárkózott.

Így hát vége mindennek. Hiszen mindenképp a lehető legrosszabbul, legügyetlenebbül cselekedett. Nemcsak, hogy szerelmét, mely - oh emberi szív rejtelsei! - most sokkal nagyobb intenzivitással ébredt fel lelkében, vesztette el, hanem testvérét is. Hogy lépjen most már Lőrinc elé? Hogy magyarázza el néki, hogy nemcsak az önmaga, hanem az ő érdekében is így kellett, hogy cselekedjen. Ha nem szól, minden önmaga ellen beszél, ha szól - önmaga. Mit tegyen?...

Így tehát már többé Lőrinc szerencsétlen szerelme ellen nem dolgozhat. Nincs joga hozzá. Hiszen megkérte. Így méltán azt vethetné szemére: - Azért beszélsz szerelmem ellen, hogy egyszer még te vehessed el.

Így hát még testvérét se tudta megmenteni. Megmenteni!... Elvesztette, hisz ő az oka, hogy így a pusztulás ösvényére lépett.

És ő akarta volna egész törzsét, ezt az egész társadalmat itt megmenteni?!... Gyenge báb, érzi, olyan, mint Niki bácsi vagy akármelyik közülök. Nincs erő, energia benne... Életképtelen ő is és vele a többiek.

9

Egész éjjel nem aludt, kora hajnalban arra határozta el magát, hogy azonnal elutazik az Alföldre, Ádámékhoz. Csak édesanyjától búcsúzott el. Felhasználta az alkalmat, hogy Lőrinc reggel átlovagolt Tomiékhoz, s így tőle nem búcsúzott el. Nem akarta látni, nem bírta volna látni. Azt mondta édesanyjának, hogy alföldi birtokát akarja rendezni, s ezért hívja le gyámja magához.

Édesanyja megcsókolta homlokát, s szomorúan így szólt:

- Tégy úgy, ahogy gondolod, fiam, nehezemre esik pedig most, ha akár egy napra is távozol mellőlem - öreg vagyok -, s attól félek (hisz abban a korban vagytok), egyszer csak végleg kirepültök szárnyaim alul.

- Édesanyám... soká voltam fészek nélkül nagyon - susogta halkan, és elhallgatott. Végtelen szomorúság vett erőt lelkén, érezte... úgy érezte, nem lesz többé anyjával, nem lehet többé vele abban a viszonyban, mint volt. Ha Lőrinc elveszi Lollyt - idegen lesz hozzá ő is, mint a többiek. És anyjának Lőrincsel kell maradnia... neki nagyobb szüksége lesz reá, mint neki. Igen... ez a két nagy, sötét szem, amely annyit szenvedett, s szenvedése oly gyengéddé tette, nem fog többé oly szomorúan tekinteni reá, mint most. Ez a kéz, amely végigsimítja a homlokát... hideg leszén hozzá. Ez az ajak, amely most ajkait érinti, elveszti bensőségét.

Szeretett volna leborulni anyja előtt, s elrejtetni fejét ölében és sírni, sírni...

És az öregasszony - ki csupa érzés volt, ki érezte fia lelkiállapotát, nem tudta, mi marja, de tudta, hogy boldogtalan. Szeretett volna odahajolni reá... s kikérdeni, mije fáj, megkérdeni, adhat-e balzsamot lelkére, tehet-e érte valamit. De hogyan? És veszélyes lett volna megint Lollyra vinni a szót? Azt hitte, ez volt oka fia bánatának. Úgy hitte, az ilyen sebet legjobb hegedni hagyni s nem nyúlni hozzá. Így hát nem szólt egyik se semmit.

Ott ültek egymás mellett némán... keresve tárgyat, nem hallva egyebet e percben, mint a szívük dobogását. Pedig nehéz volt az egymás hallgatását elviselni.

Lenn végre kocsirobogás.

- Előállott a kocsim, mennem kell - mondta Gábor, s lassan felkelt helyéről, keresve egy szót, amelybe mindent bele tudjon foglalni, amit e percben érez, anélkül, hogy valamit mondana, amiből édesanyja a közelgő veszedelmet kiérezné.

De hát a szem mindezt még jobban kifejezte. Hallgatva megcsókolta kezét, aztán ajkait. Édesanyja hevesen a kebléhez szorította fiát. Soká, némán, összeforrott ajakkal csüngtek egymás keblén.

Az öregasszony zokogott... aztán egyszerre kitépve magát fia karjai közül, csillogó könnyes szemmel mosolyogni igyekezett.

- De milyen gyerek vagyok én vénasszony létemre - hisz pár nap múlva látlak megint... Ugye?

Gábor nem bírt szólani. Némán, szinte szédülve, ingó lábakkal az ajtó felé haladt, ott megfordult, visszanézett, anyja tekintetét kereste.

- Gábor... akarsz nékem tán valamit mondani? Szólj, mi bajod? - kérte az öregasszony rekedt hangon, megremegve. De már ekkor fia hirtelen, gyors mozdulattal kirohant az ajtón.

Csak a léptei kopogása hallik, aztán ez is elhal. Most a kocsi dübörög lenn a kavicsos udvaron... Egy fordulat, s az is eltűnik.

És az öregasszony egyedül maradt.

10

- Ez aztán a meglepetés, öcsém. Tán csak nem untad meg már a brindza-kosztot - fogadta Ádám nagy örömmel s nevetve Gábort.

- Nem, bátyám, csak egy kis búzakenyérre vágytam megint - mondta Gábor és mosolygott, annyi hét óta először.

- Kapsz mindent, amit szemed, szád kíván. Paraszt szívet meg paraszt konyhát... Ugye Cicellém.

- Ki-ki azt kap nálunk, amit érdemel - mondta a lány, kezét nyújtva Gábornak. - Tenéked a kezünket nyújtjuk - mondta, szelíden mosolyogva reá.

- Épp erre van szükségem... Csakis erre - felelt Gábor hevesen.

- Gyere be, fiam, s beszélj, látom, sok mondanivalód van, te meg lányom, láss a reggeli után, öcsémet kiéheztették ott fenn az ostyepka birodalmában.

A két férfi bement a kis dohányszóba. Letelepedtek a kandalló mellé, pár percig mindkettő hallgatott. Aztán Gábor gyorsan, szinte hadarva mondta el e pár rövid hónap történetét, de nem titkolva el semmit, még szerelmi tragédiájukat sem.

Ádám végighallgatta, egyszer se szólt a szavába, csak lassan pipált, s csak azt nézte, amint a csibukjának a füstje lassan karikázik a légben.

- Tehát - szólalt meg, hogy Gábor elhallgatott - így végződött a felső-magyarországi hadjáratunk. Hm... Vajon az öreg Gábor mit szólna, ha hallana ezekről a másvilágon.

- De hát mi lesz így velem?

- Teveled? Te persze atyád végrendeletére gondolsz. *Akkor* tán még lehetett volna valamit tenni. Most már késő. Hallgass reám. Atyád tévedett... most már, hogy itt lenn jártál nálunk, elmondhatom azt, amit előbb nem mertem volna néked elmondani...

- Beszélj - mondta Gábor rekedten az izgatottságtól.

- De mit beszéljek, hiába, nézd az Alföldet, ott vannak a parasztjai, azoké a jövő, mert magyar a világnézetük, magyar az érzésük. Valamennyinek az anyaföldön áll a lába, és felfelé tekint. Magyar nem hajtja meg fejét még Istene előtt sem, még azzal is emelt fővel beszél. Ennek energiájában - mely legerősebb a világon -, szívósságában bízik. Hiába akarták az utolsó évek örült nemzetgazdaságával tönkretenni, hiába nyomták az egyetlen igazán magyar nemzetgaz-

dasági faktort, a földet, csak gyarapodott, s lerázta válláról a terheket. Él fajunk, s élni fog, mert erős és életre képesebb mind a többinél. És hiába, az fogja Pestre is rányomni bélyegét, mint már rá is nyomta az irodalmára, művészetére, hisz az Arany, a Petőfi hatása érzik lépten-nyomon. Nézz ki, látod ezt a rengő búzavetést - mondta feltárva ablakát -, ezt magyar kezek vetették ide, itt a magyar föld szívét hallhatod verni... ide jer. Én nem teszek semmit, csak nézem őket, s vállaikra támaszkodva megyek az egyensúly egyenes útján. Ebben élek, ezekkel élek, s úszom az áramlattal... Értesz?

Gábor úgy érezte, mintha álomból ébredne. Derült arccal, nyugodtan felkelt, s gyámja vállaira támaszkodva, szinte mámorosan szívta be magába a magyar föld áldott illatát!

11

A magyar faj megismerését Erzsébeten keresztül kezdte meg. Ezer kérdést intézett hozzá, akárcsak a vak a vezetőjéhez, midőn lehullott szeméről a hályog, és látni kezd. Mint ki még a tárgyakat csak tapintja, látva alig ismeri meg.

- Mondd, Erzsébet, és te nem vagy soha nyugtalan, ideges?

- Valahogy csak lesz, sehogy még nem volt, így mondják a falunkban.

- De ha valamit kívánsz, akkor mit csinálsz?

- Megvárom, hogy az a valami beteljesedjék. Ha jó, örülök neki, ha rossz, akkor is elég időm marad búsulni felette, ha már megtörtént.

- Szerettél már?

A leány elpirult, de azért nyugodtan felelt.

- Különös kérdés. Igen.

- Szeretsz még?

- Igen, még mindig.

- S ha az a valaki nem vesz el - teszem fel? - kérte Gábor, nyugtalan szemmel vizsgálva tekintetét.

- Akkor - mondta a leány, s lehajolt, hogy egy mezei virágot letépjen -, akkor azon fogok igyekezni, hogy egyéb vágyaimat is mind előljem azzal az eggyel, amelyben a többi mind benne foglaltatott.

- Miért?

- Mert akkor a boldogsághoz így kell eljutnom.

- Hisz ez a lemondás.

- Nem, ez a vágytalan boldogság, az, amelyről kedves poétám, Czóbel Minka a verseiben beszél. Én az ő tanítványa vagyok. Szeretem, mert éppen a filozófiájában magyar. Magyar és ezért evolvál, mint ahogy papa mondja. Igaza van, a vágytalan boldogság a legtisztább a világon.

- Nagyon okos vagy, de ezt nem értem.

Furcsa volt, új volt néki, amit a leány mondott.

Másnap két táviratot kapott. Az egyik anyjától jött:

Lőrinc tegnap jegyezte el Klienigstein Lollyt, az esküvő szeptemberben lesz. Reménylem, mielőbb hazajössz. Lőrinc ügyeinek rendezésében segítségére szorulunk. Ádáméknak sok szépet, csókol

Anyád

A másik:

Ma jegyeztem el Lollyt. Bocsásd meg szerelmemet. Szeretem, nem tudok nélküle élni. Szeretlek - s barátságodra szorulok. Gyere minél előbb haza. Elvár... vár

Testvéred

És midőn Gábor a két táviratot elolvasta, feltekintett. Szobájából az udvarra látott. Egy nagy cseresznyefa alatt állott Erzsébet. Egész arca nyugalmat lehelt. Sötétkék szemei ragyogtak, telt, kissé napbarnított arcán nyoma se volt a kételynek, ajkain szinte kevély mosoly, egész lénye lelki egyensúlyát fejezte ki. Mögötte a pusztá széles lapja, rajta fehér házak, csendes fehér gulyák, s mind e felett a magyar ég végtelen kékje.

Este Ádám cselédjei holdvilágnál csépeltek. Ádám, Erzsébet és Gábor vacsora után a verandán telepedtek le. Föl hozzájuk hallatszott a munkások dala. Rossz termés volt az idén, rozsdá marta az úgysis megritkult gabonát, de azért a részesek daloltak, s daluk életboldogságról beszélt.

Lassan ők is hármában lementek a géphez... Lőrinc házasságáról beszéltek, de azért másra gondolt mind a három.

- De hát énvelem mi lesz? - szólalt meg egyszerre Gábor.

- Te... - szólalt meg atyja helyett Erzsébet -, te köztünk, velünk maradsz. Megismered a Tisza partját.

- De hát én fenyvesekben nőttem fel!

- Meg kell ezentúl a mi fűzfáinkkal is elégedned... Bánod a cserét?

- Nem én, szinte azt hiszem, soha nem is láttam fenyőfát.

- Látsz majd ezentúl is egyszer évente, karácsonykor - nevetett Ádám.

A cséplőgéphez értek. Csodálatosan hatottak a holdfénynél az ide aláíramló fehér árnyak, amelyeknek erős, határozott lépéséből azonban ki lehetett érezni, hogy biz ezek igazi emberek s nem fantomok, hiszen itt még a holdvilágnál is tesz és alkot az ember. A kis gép vígan dúdolt, derült volt a marokverők nótája:

*Én Istenem, Istenem.
Mire van a szerelem?
Szívárványos az ég alja,
Nem jól van a fejem alja...
Gyere babám, igazítsd meg,
A jó Isten áldjon meg.*

Erzsébet egy marokverő lánnyal elkezdte a kékét hordani. Fehér batisztruhája nem ütött el az otthon szőtt gyolcsruháktól. Ádám ugyanazt a nyelvet beszélte, mint annak a gazdának a szava, kihez szólt.

- Lesz gabonánk, István?

- Kevesebb jóval, mint tavaly.

- Szorult a szeme?

- Tavaly volt elég, a jövő meg Isten kezében van.

- Abban, Gábor, a magyarok Istenében - mondta Ádám Gáborhoz fordulva, s rátette a fiú vállára a kezét. Erzsébet már ott volt mellettük.

- Nem megy - nevette -, ha gazda lánya lennék, nem venne el senki. Rossz marokverő vagyok.

- Hát a magyarok Istene annak teremtette a bárókisasszonyt, ami - mondta István gazda, figyelve, amit azok beszéltek -, tán majd csak eztán se feledkezik meg róla.

14

Egész augusztust gyámjával töltötte Gábor. Lőrinc esküvőjéről csak Nifforné írt szorgalmasan, változatlan pontossággal, minden két-három nap levelet Gábornak. Az esküvő Niffor Tomiéknál lesz szeptember tizenötödikén. A lakodalom nagyszerűnek ígérkezik, Bécsből is jönnek sokan, az esküvőt nagy karousszel előzi majd meg (furcsa gondolat!), természetesen Ádámékat is elvárjuk az ünnepélyességekre. Legalább alkalom lesz Ádámnak Erzsébetet bemutatni. Igen - legjobb alkalom lesz erre -, mondta utána Gábor. „Vőfély négy lesz, te - és Klienigstein Hanzi vezetitek a menyasszonyt, aztán a két Bálványossy fiú (hogy Mici jóvá tegye így a Júlián esett sérelmet), a menyasszony uszályát Tomi két fia fogja vinni apróruhában. Nyoszolyólányok: Bálványossy Julie s két vagy három bécsi comtesse, a násznagyi tisztet meg Niffor Tomi, Czobor Ádám és Niki bácsi töltik be, hogy így családjaink mind képviselve legyenek.”

Így írt meg az öreg grófné majd mindent, ami előadta magát - csak hogy a szíve érzéseit ne kellessen megírnia. És Gábor is csak a faktumokat olvasta a levélből, s nem akart mellé semmit, de semmit gondolni.

Tán már az esküvő ténye is csak mint rideg, száraz, elvont esemény tűnt fel előtte? Csak ha Lőrincre gondolt, akkor áradt túl érzéssel is lelke, akkor szeretett volna még tenni, akkor ébredt fel lelkében a régi tettvágy.

Lolly?... Csak az utolsó két találkozás Lollyja lebegett szemei előtt. Elragadóan, szépen, de hidegen - szívtelenül.

15

Egy augusztusi estén történt. Ádám Tiszafüredre ment. Gábor egyedül maradt Erzsébettel. Kinn ültek a teraszon, s csendes szívvel azt hallgatták... hogy tér nyugalomra az egész falu. Most épp a gulya kolompja hallik, a kert alatt halad el...

- Milyen jó is a nyugalom... - mondta Gábor messze nézve.

- Kivált annak, akinek az otthonában van a nyugalma is.

- Más nyugalmat el se képzelek...

- És odafenn... nem szeretnél köztük...

- Testem, lelkem idehúz. Nem vagyok én közéjük való. Aztán meg amott az egészben önmagamot láttam... Meg fáradt is vagyok. Az én véremben nincs meg már a küzdelem vágya.

- Pedig szép, szép lehet egy eszméért lelkesülni, azért tenni! Én sajnálom, hogy nem férfinak születtem...

- De hisz így van vágyad...

- Csak tréfálok. Jó így, így a legjobb...

S a leány csak mosolygott nyugodtan. Arcán nyoma sincs bánatnak, küzdelemnek. Szinte egy vonása sem árulja el azt, hogy van valami ott túl annak a falunak a határán is, s hogy ott körömszakadtáig foly a küzdelem, és ennek a küzdelemnek a neve: élet. És mégis úgy érezte, ez a leány megértette azt, amit alig ismer. És nem félhet semmitől, mert passzivitásában elhagyja maga felett rohanni a lét s nemlét esélyeit, és nem fél sem egyik, sem másiktól, mert - mint mondja - s mint ahogy Gábor érzi is rajta - vágyai nincsenek.

- És - kérte Gábor, valami titkos ösztöntől megkapva -, ha szeretni fogsz, hová lesz nyugalmad?

- Abba helyezem, akit szeretni fogok...

- És te csak boldog szerelmet képzelsz?

- Csak. Mert azt, ki engem nem szeret - azt én se tudnám szeretni, érzem...

S a leány nyugodtan, biztosan mondta ezt, érzett rajta, hogy ez így lesz, hogy ez másképp nem is lehetséges...

Párbeszédüket egy szolga zavarta meg, ki odalépett a leányhoz, s valamit súgott a fülébe. Gábor észrevette, hogy az megrezdült, aztán felveszi kalapját, feláll, s elindul a falu irányába.

- Hová mész?

- A faluba, egy betegem, egy szegény öregasszony haldoklik, ahhoz.

- Mehetek veled?

- Jere.

Elindultak. Az est már tökéletesen leszállt. A nyugati ég hamvaskék alapjából azért még kiváltak a fehér házak. Az estharang is szólott, a hazatérők csizmái is csak kopogtak a járdán.

- Mintha itt most minden ember boldog lenne - mondta Gábor -, ki hinné, hogy e pár házon túl valaki haldoklik?

A leányra nézett, az nem sietett, annak nem változott az arckifejezése. Szívtelen talán?...

Beléptek a házba. Az asszony ott feküdt a vackon. Igen szegény lehetett, s nagyon öreg. Egypár rozoga bútor volt csak a házában, amelynek alacsonyok voltak a gerendái, picinyek az ablakai. Az ágy mellett egy szál faggyúgyertya volt - de volt ott egy nagy csokor virág is. Olyan, mint amilyeneket Erzsébet szokott kötni.

Az asszony nem tudott már beszélni. De amint meglátta a „Miasszonyunkat”, megtört fényű szemei még felvillantak. Szinte az élet tért vissza beléjük.

A leány nyugodtan, mosolyogva leült ágyára, megigazította fejét, takaróját, s végigsimította homlokán a kezét. Gábor leült a szoba sarkában egy rozoga székre, s nézett. Erzsébet nyugodt hangon beszélt az asszonynak. Elmondta a kis udvar száz baját. Mindegyik szárnyasról tudott hírt adni az öreg néninek.

- Tudod, Terka, az a kisebb gyöngytyúkom rosszul költ. Mind összetörte a tojásait. Most hoztattam Pestről egy másikat... az öreg tyúk meg megdöglött.

Az öregasszony sajnálkozva nézett fel.

- Azt a kappant meg, amelyik a kiscsirkékkel járt, megcibálta múltkor a cirmos.

Az öregasszony, úgy látszik, mind ismerte őket, nagy figyelemmel hallgatta a szavait. Erzsébet csak beszélt nyugodt arccal. Az öregasszony szemei meg mind üvegeesebbek, mind merevebbek lesznek... egyszer csak egyet sóhajtott - meghalt.

A leány csak mosolygott szelíden tovább. Odahajolt reá, lenyomta tágra nyílt szempilláit, aztán felvette a nagy bokrétát az asztalról, s virágokkal hintette be az öregasszonyt, ki folyton mosolygott ott a fehér virágok alatt.

A házban erős virágillat terjengett.

A leány még egyszer körülnézett, aztán lábujjhegyen, ujját ajkára emelve kiszaladt a szobából. Gábor követte.

- Furcsa - mondta aztán, hosszú hallgatás után -, nálatok a halál jobban hasonlít az élethez, mint odafenn az élet maga...

És oly jólesett néki, hogy a percben a leány nyugodtan a szemébe tekint.

16

Este, hogy Ádám hazajött, soká beszélgettek még a délutáni jelenetről.

- Látod, Gábor, íme a magyar szuperioritása minden faj felett. A fantázia és a racionalizmus fakultásai közötti összhang és egyensúly teszi őt a világ egyik legerőteljesebb népévé. Ez az asszony nyugodtan halt meg, mert tudta, nem rossz helyre jut a földbe (van-e a parasztnak kedvesebb helye a világon?), s mert tudta, hogy a halál se nem jó, se nem rossz, hanem a lét szükségképpen és bizonyos vége. És így van népünk az elemi csapásokkal is. Jégverés után, akkor, midőn a be nem biztosított „urak” jajgatva lamentálnak tele hét határt, a parasztgazda, ki tán többet vesztett, mert mindennapi kenyere is vele ment az elpusztult terméssel, nyugodtan hazamegy, s újra dolgozni kezd, mintha semmi se történt volna.

- Hisz ez jóformán a keletiek „málese”.

- Csakhogy, ha a keleti ember háza leég, hát nem panaszkodik, s igaz, hogy így kiált fel: „máles” - Allah adta, Allah elvette; a magyar paraszt se fog panaszkodni, csakhogy azonnal a leégett ház újraépítéséhez fog. A magyar parasztban a keletiek fiatal fatalizmusába már a nyugati népek tettvágya van beoltva... legfőbb elve: élni az életet. Így mondja azt még tipikus vallásában, a nazarénizmusban is, bár itt hozzát teszi: „ha már egyszer ránk van mérve. Hisz a halál nem veszedelem, az élet meg kötelesség”. Ha valamivel több racionalizmus lenne bennök, sajnálnák itthagyni a földi javakat, ha pedig valamivel több fantázia, mint kéne, rettegnének az ismeretlentől. Nincs a magyarban semmi túlságos, harmonikus a nyelve, az észjárása, a filozófiája, még a vallása is... Ezért jó itt, nagyon jó.

De azért Gábor csak pár napig maradt. Mindjobban áthasonulva magyarrá, „turán” lett belőle, mint ahogy Ádám szokta mondani. Szeptember elsején aztán hazautazott Dálnára, hol még Lőrincel akart házassága előtt találkozni. Ádámék három nappal az esküvő előtt egyenesen Újvárra készültek - ott fognak majd találkozni.

17

Ahogy Dálnára ért, egyenesen édesanyjához ment be, Lőrinc éppen cserkészni volt. Ott ült Nifforné a kis dolgozószobában, előtte a szokott hímzés, körulte minden kedves tárgya. Arca is derültnek akart látszani, de azért szemein hosszú fátyol. Látszott egész lényén, hogy szenvedett.

Soká, némán ültek egymással szemben.

- Szeretted? - szólalt meg egyszerre édesanyja. - Nagyon?

- Szerettem, de már nem szeretem - mondta Gábor a meggyőződés hangján.

És az anyja szemében egy pillanatra az öröm fénye csillant meg.

- Én... - s most arcára ismét fátyol borult - tulajdonképpen örülök a házasságnak. Lolly okos leány, sokat látott. Eleget járt a világban arra, hogy most már kipihenje magát. Szereti is Lőrincet - s ismét fiára nézett -, így hát végre is nincs okom, hogy ellenezzem a házasságot.

Meg *akarta* szeretni mindenáron a fia jövőendő feleségét.

- Igazad van, nincs okod.

- És... te?

- Én sem ellenzem. *Én* (s e szót önkénytelenül hangsúlyozta) úgyse vettem volna el.

- De hisz - vágott szavába anyja.

Hát Lőrinc szólt volna?

- Igen... akkor kértem meg, midőn azt hittem, hogy mégis tán jobb lesz, ha *én* veszem el, mintha Lőrinc - amint kimondta e szavakat, már meg is bánta.

- Végre nem tudom, miért lett volna néked jobb feleséged, mint néki? - szólt anyja, szinte a megbántás hangján. S e pár szóval árny vonult az anya és fia közé is. Hiába, az öregasszony Lőrincet jobban szerette, mert hisz azt ő nevelte - abban az ő világnézete, az ő eszméi nőttek nagygyá.

Az esküvőről kezdett ismét beszélni.

- Tudod, én nem éppen nagyon pártoltam ezt a nagy cécót. Bár régente is így volt, az én második lakodalmamon száznegyven emberre volt terítve.

- Hisz jó lesz ez így nagyon - bólintott helyeslőleg fejével Gábor, hogy így valamiben igazat adjon anyjának.

- Tomiék kénytelenek voltak meghívni fél Bécset ez alkalomra.

- Miért? - gondolta Gábor, s csak figyelte anyja arcát.

- Pepi hercegné is itt lesz, a karousszel alkalmával bécsi kuplékat fog énekelni a lovarda tribünjén. Azt mondják, senki se dalol úgy, mint ő.

- Mondják.
- Bálványossyék is itt lesznek, meg sok cseh, tudod, a Lollyék rokonai.
- Czobor Ádámék is feljönnek.
- Igen - csak az Erzsébetet nem tudom, hogy fogja majd a bécsi atyafiság nézni.
- Nem a mi atyafiságunk, anyám, aztán... miért?
- No tudod, az anyjáért.
- Hál Istennek, hogy parasztlány volt az anyja, legalább... - folytatta volna Gábor, de aztán lenyelte a szót. Majd ösztönszerűleg anyja egészségéről, házi kisebb-nagyobb gondjairól kezdett el beszélni. Ebéd után mindketten belemelegedtek, s midőn Lőrinc valamivel vacsora előtt megérkezett, már a legbensőbb beszélgetésben találta anyját és féltestvérét.

18

Vacsoránál aztán mind a hárman oly derűlten, oly nyugodtan beszélgettek, mintha semmi se történt volna. Édesanyjuk elmondta a vidék összes történeteit. Többek között Niki bácsi legutolsó históriáját, ki a vén Pétert, ki már harminc éve volt nála mint vendég, miután az vesebajt kapott, kitétette a kastélyból, megtiltva a háziaknak, hogy róla beszéljenek.

- Há meghál - ákkor se szóljátok - nem szeretek hálálozásról hálláni - mondta a modern Szardanapal. És valóban, az öreg házbútor egy kis kerti házban, tökéletesen elhagyatva nyavalyogta végig a veszedelmes baj minden fázisát. Végre, hogy kigyógyult - bevonult vissza a kastélyba, s csakúgy tartlizott első este „spectabilis” barátjával - mintha semmi, de semmi se történt volna. A betegségről még szót sem ejtettek.

Vacsora után az öregasszony hamar visszavonult, egyedül hagyta a két fiút. Lőrinc nagy udvariassággal halmozta el bátyját. Mindenféle kis dologban kedvében járt. Mosolygott is, szemeibe is nézett, de csak nem volt vele szemben olyan, mint azelőtt.

Lőrinc szobájába mentek. Gábor úgy érezte, meg kell neki mondani, hogy lelke mily átalakuláson ment át az utolsó hetek alatt.

- Hidd el - nem szeretem már Lollyt, szavamra, nem szeretem.

A „hidd el” s a „szavamra” sok volt... többet mondott néki (mint annyiszor), mint kellett volna. Lőrinc nem hitte el.

- Hiszem, édes bátyám, hiszem... - mondta, de hangjából kiérezte Gábor, hogy nem közvetlen az, amit mond.

- És most... így, ülj le mellém. - S hangja megrezdült, szeméből a lelke sugárzott ki, igazat akart beszélni, érezte, hogy meg kell néki mondania azt, amire a lelke ösztökélte.

- Hallgass meg, bátyám - s hangja ellágyult, szavait lassan húzva ejtette, szinte végigsimította szavaival Gábor lelkét. - Én téged mindenkinél jobban szeretlek. Azt hiszem, *ma* tán jobban anyámnál is - (s e percben hitte, amit mond, és tudta, hogy igazat beszél) -, tudom, hogy éltem őrangyala voltál... tudom, hogy életed minden gondolatja az én boldogságom volt. - Gábor végtelenül szégyellni kezdte, hogy az idő alatt, míg odalenn volt Ádáméknál, oly igen keveset gondolt öccsére.

- Tudom azt is, hogy amit Lollyról mondtál, egy szóig igaz.

Gábor elhalványult, azt hitte, öccse félrebeszél.

- Megértettem azóta nemes, fenséges önfeláldozásodat is...

Gábor tagadó mozdulatot tett, fel akart kelni székéről, s kimenni a szobából.

- Ne menj, maradj, kérlek, kérlek, Gábor! - Az ismét leült a székre, s izgatott szívvel várta, mire célóz a másik.

- Tudom, hogy Lolly tönkre fog tenni... tudom, hogy anyám boldogtalanságomat nem bírja el - tudom, hogy egyetlen támaszomtól, tőled, elrabol - tudom, hogy Lolly s te *együtt* az én oldalamon nem élhettek...

- Hát így vége e házasságnak, ugye? - mondta Gábor felvillanó szemmel, örömtől sugárzó arccal.

És a fiú folytatta szavait; de most már mind lassabban beszélt.

- Tudom, mi vár reám, kifejlesztetted öntudatomat - meg hát meg is volt bennem. Nincsenek illúzióim... ismerem magamat, ismerem őt, ismerem az életet - nem várhatok így semmit az élettől...

- Hát akkor?

- Akkor?... szeretem, ez a feleletem reá, s el kell, hogy vegyem, testem, lelkem minden íze ezt parancsolja... bocsáss meg, öregem, bocsáss meg. - S gyengén, erőtlenül a bátyja karjaiba omlott, és zokogni, zokogni kezdett; ... de úgy, hogy egész teste zihált belé. És Gábor, ki életében sohasem sírt még, úgy érezte, hogy bár összefolynak könnyeik, azért ma vannak *utoljára* együtt az életben. De nemcsak a saját, nemcsak az öccse gyengeségét siratja, hanem egész pusztulásra megért, elkorhadtt fáját, amely rohan lefelé a lejtőn, hiába, nincsen akadály, rohan a megsemmisülés felé, mert ezt egy erősebb, egy hatalmasabb törvény parancsolja így. Tudta, hogy így lesz - mert így *kell*, hogy legyen.

Fuimus! Fuimus!...

19

Szeptember nyolcadikán mentek át mindnyájan Újvárra. Az esküvő tizennegyedikére volt kitűzve.

Ahogy megérkeztek, Lőrinc eltűnt, azt mondta, a plébánossal van dolga. Gábor tudta, hogy Lollyval akart, mielőtt ő találkozhatott volna, beszélni. És furcsa, dacára, hogy tudta, hogy Lőrinc nem mond igazat, ez nem bántotta őt. Tudta, hogy köztük már ezentúl igaz, közvetlen szó nem lesz többet az életben, tudta, hogy ez így kell, hogy legyen, s ebbe belenyugodott. Olyan nyugodtan lépdelt fel a nagy lépcsőn, olyan nyugodtan látta a nevetséges nagyzás ezer jelét e házban is, mint még soha. Amióta érezte, tudatára ébredt, hogy végre is minden úgy van jól, aminthogy van. S ezen nem kell segíteni, mert hiábavaló munka lenne, szinte úgy érezte, megifjodott... Mosolygó arccal csókolt Micinek kezét, akinek budoárjában együtt volt a Tomi egész családja - Lolly híján. Mici erős migrénben feküdt. Alig látszott ki fehér kasmír sáljából.

- Hát visszajöttél az esküvőre te is... - mondta vontatott orrhangon Mici -, szép meglepetés.

- Mi? - kérte Gábor csodálkozva.

- Ez a házasság. Tán csak nem hiszed, hogy én kívántam - mondta kellemetlen őszinteséggel Mici. Gábor önkénytelenül a jelenlevő Klienigsteinre tekintett, aki végre a Lolly édesatyja is. Az öreg diplomata nyugodt, mosolygó arccal egy cigarettára gyújtott. Felettébb objektíve vette a dolgot.

- Nevetséges. Lőrincnek Bálványossy Julie-t szántam (ahá, a „Fürstenklau” ez a bibi! gondolta Gábor, de már naiv arccal hallgatott tovább, s nem szólt) - Lőrincnek Lolly nem való. Lőrinc vagyonával és nevével jobb partit csinálhatott volna.

- Mint hogy a nővéredet vegye el? - vágott szavába Gábor.

- Eh, miért? Lolly kapott volna még olyan partit, mint Lőrinc. És én - s itt büszkén kihúzta összeaszott termetét - mióta Tomi felesége lettem, mindig a Nifforok érdekeit veszem elsősorban szemügyre... - Igen. S e percben Tomi és Mici szinte egy boldog mosolyt váltottak, ha ugyan ez a halvány, színtelen valami boldog - s mosoly volt.

- Ja, so ist's - folytatta Tomi -, találtunk volna Lolly számára más férjet is... tulajdonképp miért nem vetted el te? - kérte tőle naiv szemtelenséggel.

- Hisz én megkértem - felelte rá Gábor első meglepetésében az igazságot.

- Ich weiss es, ich weiss es. De hát miért olyan későn? Te erősebb vagy, te meg bírtad volna nyergelni ezt a bockert. De Lőrinc! Szép kis szósz lesz a vége.

Ezt azonban már elnevette. Ő az egész dolgot nem vette olyan komolyan, mint Mici.

- Eh, ne neved ezen... ez nagy baj. Mit mondanak a Bálványossyak ehhez? Az öreg hercegnét azóta nem láttam. Így Julie egy esztendejét loptuk el ezzel a meddő udvarlással. Julie kaphatott volna egy unmitelbar herceget is. De - s ezt igazán nem értem - Lőrinc tetszett neki, s fejébe vette, hogy hozzá mén. Mennyit fog ez nekünk Bécsben ártani! Bálványossyné legjobb barátnéja az öreg Weidsmannndorf hercegné, no fog ez ezért arcokat vágni nekem. - Stapszi meg a szép Pepinek udvarol - ez meg a másik klikket vezeti az orránál... Én alig merek Bécsbe menni az idén.

És Mici dideregve még mélyebben bújt a nagy sáljába, szinte csak a fejbúbja látszott ki belőle. Gábor - csakúgy, mint Klienigstein, ült és nézett. Hanzi egy bécsi marsot füttyült, s egy albumot lapozott. Tomi odaállt a Mici lábaihoz, s ráhajolva csitítani kezdte.

- My darling hinny, semmi! Sebj... hisz most idehívtuk fél Bécset az esküvőre. A karousszel is pompás lesz. Lehetetlen, hogy ha jól mulatnak, mindent el ne felejtessenek. Julie-nek meg van úgyis majoreszko férjjelöltje: Bálványossy Lajos, ki most jött haza folytonos utazásaiból. Ez felér Lőrincel. No, légy nyugodt. Aztán a bál is fényes lesz - írtam Sachernek. Mindent megígért... Egész Bécs mirőlunk fog beszélni.

És most Gábor szemei előtt elvonultak azok a kopasz hegyek - amelyeknek őserdőit Fix és Pectris, Ultz meg Paches ették meg, no meg a bécsi Fürstenklau! Mici kissé nyugodtabb arccal nézett ki a sál redői közül.

- Ah... legszebb illúzióm semmivé lett - mondta, s egy pohár limonádéért csengetett.

20

Egy félóra múlva Gábor a kertbe ment, azt remélve, hogy Lollyra fog valahol találni. Ismerte, tudta, hogy az is őt keresheti e percben valahol. Az istálló előtti tágas udvaron találkoztak. Lolly intett neki, Gábor követte. Jó darabig némán mentek az egymás oldalán. Egyszerre Lolly szólalt meg.

- Hát eljött mégis?

- Miért ne jöttem volna el, hisz most már semmi okom, hogy ne jöjjenek. - S ezt annyira meggyőződés hangján mondta, hogy Lolly arcát pír futotta el - vérig sértette az, hogy igaz, amit Gábor mond.

- Nem értem, mit mond.

- Nem értett meg? Eljöttem, hogy elmondjam magának -, hogy rájöttem arra, hogy tulajdonképp nem szerettem soha. Legalább magát nem. Akit én szerettem... az *ma* nem a Lőrinc jegyese.

- Eh, lárifári... Maga nem szeretett? Most meg már hazudik is? - S a lány érezte, hogy ezzel ismét fegyvere van Gábor ellen. - Hát csak mulatságból bolondított három esztendeig, mi?

- Én nem bolondítottam, hisz mindig azt mondtam, hogy nem szeretem, s nem fogom elvenni... addig.

- Addig, édesem, míg megkért.

- Igen, megkértem.

- Igen, szegény barátom. De ezt is, mindent megbocsátok - most már barátok leszünk s maradunk ugye? Hisz, ha... nem szeret, ez könnyű lesz. - És sötétszürke szemeivel mélyen tekintett Gáborra, mintha annak még egyszer a lelke mélyébe akarna látni, s mintha annak lelkét még egyszer ki akarná tövestől tépni.

- De ni, a Lőrinc, Lőrinc! - kiáltott a leány. És Lőrinc, ki már rég szemmel kísérte őket, úgy tett, mintha csak most pillantotta volna meg menyasszonyát s bátyját, mosolygó arccal közeledett feléjük. Mosolyában Gábor bizalmatlanságot, kételkedést látott.

- Jöjjön, Lőrinc. Tudja-e, hogy bátyja épp e percben nagyon megnyugtatót, bebizonyította nékem, hogy sohasem szeretett, s nem is fog soha... hisz így minden a legjobb úton. Akkor hiábavalók az aggályai, Lőrinc... s hiába az enyéme is. Testvéremmé fogadtam magát, Gábor, csókolja meg a kezemet. Most már szabad... hisz már félig asszony vagyok.

Gábor megcsókolta Lolly kezét. Lőrinc átölelte bátyját - s mind a hárman úgy tértek vissza a kastélyba, mintha a legnyugodtabbak lennének. Pedig Lollynak e pár szóval sikerült végleg elválasztani a két testvért egymástól. Tudta, hogy Lőrinc ezután már soha Gábornak hinni nem fog, s azt akarta, hogy ezt Gábor tudja. És Gábor - tudta is.

21

Szeptember tizedikén egész nap vendégek érkeztek. Niffor grófné nagy, régies landauerjében négy lóval robogott be a kastély udvarára. Niki bácsi csak kettesben (*more patrio*), egyik unokahúga volt vele, a másik kocsiban a többi foglalt helyet. Czobor Ádámék vasúton jöttek. A bécsieket csak a karousszel napjára, tizennegyedikére várták. Czobor Lipót gyalog, sárosan rukkolt be.

Estére nagy családi ebéd volt a programon. Hétre volt az ebéd órája kitűzve. Mind együtt voltak a szalonban, csak az öreg hercegné hiányzott még. Végre ő is betipegett. Gábor még nem látta, mióta visszatért. Az utóbbi napokban gyengélkedett, s nem fogadott senkit sem. Egyenesen Micihez lebegett, roppantul mentegetve magát.

- Igazán, a lányoknak sok bajuk volt az új főköttömmel. Igen, Mici... nézd a legújabb főköttöm, ugye szép?

Erre leült egy magas támlájú székre, s nem törődve azzal, hogy a jelenlevők jórészt már évek óta nem látta (így Niffor-Márfay Annát, Niki bácsit, a lánykákat s a Czobor Ádámékat), az egész társasághoz fordulva, főként leírásához kezdett.

- Két igen szép főköttőt kaptam Micitől, az egyik lilaszín, halványzöld pántlikákkal, a másik lila, cinóber színűekkel.

- Milyen furcsa színösszeállítások. Én a fin de siècle-t csak a főköttőim színein keresztül ismerem. Ah, ah, ni, ni... mind együtt vagytok... ni, a kedves Anna! - fordult Niffornéhoz, ki odajött hozzá, megcsókolta elébb homlokát, majd meg egyik kezét.

- Milyen rég nem láttalak. Egy cseppet se változtál, milyen szép sötét még a hajad. No meg a szemeid... A pozsonyi bálokon sokan bolondultak a szemedért. Te voltál a legjobb táncosné s legszebb leány akkor. Ugye - mondta fontoskodó arccal -, akkor még nem volt hiba, ha egy kis hús is volt a szépasszony vállfűzője mögött. Ma ez nem illik... és a Niki (most Niki bácsihoz fordult) wie geht es?... Téged tizennégy éve nem láttalak, pedig hét éve, hogy szomszédok vagyunk. De persze olyan nagy úr vagy, hogy megköveteled, hogy *még én is* - s a kis asszony szinte egy hüvelykkel nőtt az utóbbi szavaknál -, hozzád járjak. Én toronyban lakom... ugye, s a toronyban hideg van, cúgot kap az ember, s a bácsitok fél a cúgtól, nem? - fordult a négy lányhoz, s intett a kezével. A négy lány, mind egyszerre, majd csak hogy a földre le nem ült, oly mély pukkerlit vágott a család egyetlen élő hercegnéjének (kit pedig gyűlöltek, mert Niffor leány).

- És a Czobor Ádám és a leánya... vezesd ide... No lám, ilyen nagy leánya van. Pedig én mint fiatalembert láttam utoljára, akkor még gárdista volt. S ez a leánya - csinos leány. Magyaros, ilyen típust még erre *mifelénk* nem láttam. - A *mi*-t túlságosan hangsúlyozta. De ezt, úgy látszik, megbánta, mert aztán odatipiskélt Erzsébethez, s megcsókolta a homlokát kétszer.

- Nini, és mégis van valami az arcán a kancellárból. Az a gömbölyű váll s a szép, lágy - csókolásra termett ajkak. Csókolj meg, Lizám!

Erzsébet megcsókolta arcát, kezét.

A komornyik éppen jelentette, hogy tálalva van. Ekkor lépett be az ajtón Lolly. Halványlila selyemruha volt testén, hajában s mellén piros gránátvirágok. Szép volt, nagyon szép. S látszott arcán, hogy - szép akar lenni. Önkénytelenül - vagy tudatosan - Erzsébetre tekintett. Egyszerű crêpe fehér ruha volt testén, keble alatt halványsárga szalaggal átkötve.

- Nini, az Erzsébet... - kiáltott fel Lolly - s minden szokás ellenére odarohant hozzá, s összevissza csókolta.

- Honnan ismeri? - kérte Gábor, hogy valamit kérjen.

- A maga leírásából - felelte rá Lolly. Pedig Gábor nagyon jól tudta, hogy sohase beszélt Lollynak Erzsébetről.

- Gábor, nyújtsa karját, vezessen az ebédhez, legyen udvarias, Lőrinc meg majd Erzsébetet vezeti ki. Jó lesz?

Egymás után kivonultak a párok. Tomi az öreg hercegné s Nifforné között ült. Mici Niki bácsi és Czobor Ádám közt. A leánykák egysorban ültek, köztük Hanzi, ki elvállalta a mulattatásukat. Lolly jobbján Gábor, balján Lőrinc. Lőrinc mellett Erzsébet. Erzsébet másik oldalán Poldi.

- Rég nem volt így együtt a három család - kezdte Niki bácsi. - Utoljára a te esküvődön - fordult Niki bácsi békülékeny hangulatban - ha szembe találta magát ellenségével, mindig édeskés volt - Niffornéhoz.

- Igen, akkor - szólalt meg az határozott hangon, de rá se tekintve Nikire, kit gyűlölt, s akit volt is oka gyűlölni.

- Bizony szép idők is voltak - folytatta Niki bácsi mind édeskésebb hangon -, ez volt az utolsó Niffor-Márfay házasság. Az én életemben volt már három, a családok élete alatt tizenhárom. Márfay Niffor mindig jól mentek össze... he-he-he.

- Én szerettem férjemet, de voltak olyan Márfayak, akik nem - mondta éles hangon Nifforné.

- Volták... voltak. Fiátálkori bűnök, vétkek. Tempí pássáti! Elmúlt... nincs. Fiátál fővel sok bolondot csináljá az ember... ugye, Lizi?

A meginterpellált vénleány nagyot bólintott fejével, de nem szólt. Három húga a Klienigstein Hanzi erősen megpárikázott vicceire figyelt.

Az öreg hercegné evett, nem akart a társalgásról tudni. Mici pedig fehér sáljába burkolózott, s nem evett, csak egy nagy ezüstkannából tejet ivott... ez is bécsi divat volt. Mióta a felséges asszonyunk ezt így szokta, nem egy bécsi dáma rákapott, ez a metzgerizmussal járt együtt.

- És - szólalt közbe Mici - most csak a vendégeimre gondolok. Ti, Niki bácsi s a leányok, a felső házban fogtok lakni. Tante Stázi emeletén Gábor, Lőrinc és Poldi egymás mellett. A bécsiek - itt egyet ivott a nagy tejesedényből -, az első emeleti vendégszobában. Pepinek (hangja szinte átlátszó lett... a pillanat boldogságától) egy kis lakosztályt rendeztem be, szalon, háló... öltöző szobából. Pepi, tudom, sok kofferrel jó...

- Ki az á Pepi? - kérte Niki bácsi malíciával. Tudta jól, de Mici szájából akarta hallani Pepi nevét és titulussait.

- Wer die Pepi ist? Hát nem tudod, nem hallottál a híres Stachelnitz Jozefin hercegnéről? A bécsiek Pepijéről, ki a legjobb lovarnő a monarchiában. Ki az Yvette kupléit úgy énekli, mint senki sem. Ezt sem hallottad? - S Micit ez annyira indignálta, hogy szinte piros lett belé... de csak egy percre, aztán arcán ismét olyan sárga színt öltött, mint amilyen rendesen szokott lenni.

- Hát a Metternichnét nem ismered?

- Én bizony már öregember vágyok. Öreg. Nem ismerek más embert, mint á Schwarcz Dávidot, az árendástokát - ezt is csák messziről tisztelem. Álig merek szólni hozzá, nágy úr... négyessel jár mindig.

Ez nagy injúria volt a háziakra nézve. Tudvalevőleg Schwarcz Dávid volt az a bérlőjük, kinek már majdnem az egész újvári uradalom a zsebében volt. Mici ajkába harapott, nem szólt. Tomi nevetésre vette a dolgot.

- A Dávid... a mi udvari zsidónk. Niki bácsi, te jó tréfákat csinálsz. De... ennek fele se tréfa. Tudod-e, hogy nemességet kap még az idén? Igazán, az újvári uradalom körül nagy érdemei vannak! He is a capital seller.

- Nem értek angolul, mit jelent ez? - kérte Niki bácsi ártatlan arccal.

Gábor és Czobor Ádám összenéztek.

Az asztal alsó végén, hol a fiatalság ült, a társalgás csak lassan ment. Most Poldi kezdte őket csipkedni, ez aztán olaj volt a tűzre.

- Erzsébet most a turáni kultúrát fogja a brindzásoknál meghonosítani - szólt az öreg kutya, és hamiskásan nevetett.

- Mit neveztek ti turáni kultúrának? - kérte Lolly.

- Az egyensúly kultúráját. Azt, ami a túlságossal, az affektáltsal ellentétben áll... olyan antiszociális valamit... de ezt a hazai szénát csak magyar ökör emészti meg. A magyar puszták terménye!

- A kék virág azért a ti becsületes pusztákon csak nem nő.

- Nem, nálunk nem, csak a bolondítóhoz nyúlunk, ha ilyen táplálékra van szükségünk - mondta Poldi ártatlan arccal. Lolly egyik szempillája megrezdült, de azért mosolyogva fordult Gáborhoz.

- S maga szereti az Alföldet?

- Azt hiszem, ez az igazi Magyarország.

- De magyar lett kozmopolita létére.

- Tán épp azért lett az - mondta nyugodtan Erzsébet. Lolly ránézett nyugodtan.

- Nagyon értem az Alföld szerelmét. Gábor szereti most a vadvirágot, mert azelőtt csak gardéniát tett a gomblyukába.

- Szeretem, ami igaz... sógorasszony, ugye megengedi, hogy már így nevezzem. - Lolly átadta egyik piros szegfűjét Gábornak... s Lőrinchez fordult. - Láska, már sógorozunk. Barátságunkat ápoljuk... bár igazán szükségtelen, hisz úgysí oly erős, ugye Gábor?

- Mint ez a virág.

- Ez a virág - szólt közbe Poldi -, én ismerem ezt a virágot, ez egy spanyol szegfű, kétszer virágzik... de röviden - mondta okoskodó arccal az öreg kutya. Lolly mosolyogva, mint aki nem értette meg szavait, a másikat Poldinak nyújtotta át.

- Lássátok, két szegfűm volt... odaadtam egyet Czobornak, a másikat egy Márfaynak, nem mondhatja senki sem, hogy rossz Nifforné lesz belőlem.

Erre Lizi felelt.

- Te új módot kezdesz, Lollykám. Eddig mi adtunk - azóta a nagy hegy óta mindig -, s ti kaptatok. Nos, jó lesz úgy is... ugye, Niki bácsi?

- He-he-he... igaz, Lizinkó, én is káptam Nifforné, Márfay Ánná húgomtól pár bókot, amivel házamehetek.

- Ne nevezd bóknak, Niki. Amit mondtam, az igazság. Te voltál férjem megrontója, s egy pernyi nyugta életében nem volt téled. Nevezd hát bóknak, ha tetszik.

- Nesze néked, fogd meg jól - mondta Niki, s élesen kezdett nevetni. - Én Niffor férjedet szerettem. Kitűnő ember volt. Csak ki nem álhátta engemet. Ez az égisz. Sajnáltá télem, hogy én lettem előbb főispán a megyében, nem ő. Ezért ne hárágudj reám, Ánnácská. Hisz szeretlek, édes húgom... te is Márfay leány voltál.

- Ma is az vagyok, s azért kimondom, ami a szívemet nyomja annyi év óta. Mi, Márfay lányok ezt így szoktuk - s az öregasszony halotthalvány lett az izgatottságtól. Se Gábor, se Lőrinc anyjukat még így nem látták soha. - Te ölted meg. Egész öröme, dicsősége ez a főispáni állás volt, azt hitte, tehet majd népéért, e szegény nyomorult tót népért, amelynek jövője szíven feküdt, valamit. Ennek magyarosítására, gazdagítására törekedett... de ez szálka volt a sze-

medben, bár te voltál előbb a főispán, te a konzervatívokkal tartottál. Támogattad őket, s már installációja alatt annyi borsot törtél az orra alá, hogy szinte belebetegedett. A kormány rosszallta, hogy annyi ellenzéki elem jutott a megyeházára, s le kellett köszönnie... íme. Ezt nem élte túl - ez vitte a sírba. De erről majd az örök bíró előtt számolsz.

S az öregasszony felkelt székéből, s kifelé sietett az ebédlőből. Az egész társaság (mely már különben is a csemegénél volt), izgatottan ugrott fel a székéről, Gábor és Lőrinc kivezették anyjukat. Mici angolul rebegett pár szót, Tomi „immer diese Familienscenen!” sipította, a négy leánya Niki körül rebesett, ki élesen nevetve tarkóját simogatta, majd a többi is, az öreg hercegnével élükön, ki pár mogorót s almát csúsztatott zsebébe - a szalonba lépdelt.

- Íme, a család s a megye krónikája - kivonatban, édition en poche, a kötés ötszáz éves... a tartalom örökké új marad... érdekes olvasmány nagyon, csak kissé retrográd! - mondta az öreg kutya, s az egész ebéd alatt hallgató Ádám karjába öltve karját, vele együtt kiosont a teremből. Az inasok hada végtelen ostoba arccal nézett az izgatott s mind egyszerre beszélő társaság után.

22

Hogy Gábor és Lőrinc anyjukat a szobájába vezették, az egy székre rogyott le, s aztán a két fiúnak kezei közé temette arcát, és hevesen elkezdett sírni.

- Bocsánat, fiaim, bocsánat - rebegte -, hisz tán rosszul tettem... De meg kellett neki *egyszer*, legalább *még egyszer* az életben mondani.

Lőrinc kissé heves mozdulattal mutatta meg, hogy hisz ő is így gondolkozik. Gábor nyugodt szóval, csendesesen elkezdte csitíttatni.

- Hogyan, édesanyám, hisz így volt jó.

- Tudom, mire gondolsz!

- Úgyse kellett volna se nékem, se Lőrincnek az öreg pénze. Megmondtuk volna mi is előbb-utóbb az igazságot néki, s akkor csak az lett volna a vége, aztán meg...

- Szabad? - szólalt meg, fejét az ajtón bedugva, Poldi.

- Nikiről volt szó?

- Arról.

- Alapjában nem rossz vakand ez a mi Szardanapal bátyánk... de most - néni, no nézzen rám - mert nagy ügyben járulok magához.

- Nos - mondta az öregasszony, felvetve rá könnyező szemét.

- Azt akarnám megkérdeni a nénitől, hogy az esküvőre kitől kérjek kölcsön frakkot, a néni vagy a Mici komornyikjától... kitől lenne illendőbb.

Egyszerre felengedett a hangulat, az öreg grófné mosolyogva veregette meg a Poldi vállát, a két fiú felnevetett.

- No... no... nevésetek hát, ennek fele se tréfa. Nékem nincs, pedig Mici azt akarja, én is méltó legyek a... bécsiekhez.

- Na, ha az öreg Hanz frakkját veszed fel, még beléd szeret a Pepi hercegné - mondta Nifforné nevetve.

- Akkor azt veszem fel, mert Pepi igen „fesch” lehet, meg unmittelbar hercegné, tud Yvette Guilbert dalokat, tudja a gigerl-marsot, Párizsban tanulta a francia kupléit... ez épp hozzám pászol, a frakkos Poldihoz.

S nagyot lendítve magán, kisuhant a szobából.

23

Niffor grófné kissé lepihent, Gábor és Lőrinc visszatértek a szalonba. Itt már kis csoportokká oszoltak a családok. Niki, négy unokahúgától körülvéve, az erkélyen pipázott, amint meglátta Gábort, odament hozzá.

- Na, spectabilis, nem vesszük mi ázt húgomássonynak rossznéven. Márfáy lány csak ő is... Azért tudom én, hogy te is Márfáy vágy. Lesz rá gondom, hogy ne felejtsd el te se...

- Niki bácsi nem felejtette el máig se, hogy mama egy Nifforhoz ment. Ma is csak azt látja benne.

- Mondd inkább, hogy ő bennem á Márfáit, már rég az orrszárvukkál húz (ez a Nifforok címere). - Á mi medvink úgy - lányok, nem kell neki... he, he, he - én azért nem hárágszom. A Niki bácsi nem rossz ember ám azért... Ugye, Lizinkó? - És Lizinkó nem mondott néki ellent.

Gábor az öreg hercegnéhez ment be, ez megcsókolta homlokát, de hidegen, nem úgy, mint első látogatása alkalmával.

- Te Gábiel, nekem sok bajt okoztál. A két Zimmerzofé azóta, hogy kiszídtad őket, nem mond fel többet. Nem, a haszontalanok, hanem minden bosszúságukat magukba fojtják... Ez még rosszabb... Már, kedves Gábiel, te még nem vagy kancellár, mint az öreg Czobor Lipót volt. - Még ne légy oly nagyon határozott... no - azért ne vedd rossznéven, én is ezt csak nevetve mondom... látod... én még azt se tudom elhatározni, hogy a piros vagy a lila fejkötőt tegyem-e fel a lakodalomra. Hidd el, a megfontolás ér csak valamit. Te (s aztán meglegyintette piciny csipke zsebkendőjével Gábor arcát), hogy tetszik néked ez az Erzszi? Oder Erzsébet, vagy hogy hívják - ugyan na... Hisz jó, jó, te jól vagy velök, csinos is - de kissé parasztos. Olyan... no nem tudnám Mária Antoinette corset-ben Erzsét elképzelni. Na persze, az anyja parasztlány volt. Aki elveszi, annak a származékai nem járhatnak az udvarhoz... Csak Pesten. Az a pesti udvar meg nem is udvar. Fogadom, ez a leány nem is tudna bókot csinálni... Nézd, Leonceau... ez 1820-ban volt a divatos bécsi táncmester, minket így tanított rá... - s erre az öregasszony felkelt a kanapéről, s mély bókot vágott Gábor előtt. - Ezeknek a mai lányoknak nem hajlik a derekuk. Pedig egy leány, aki bókolni nem tud, az nekem annyit ér - mondta tudós arccal -, mint egy olyan tábornok, ki a kommandóját felejtette el. Ez az Erzsébet nyolcvankét éves korában, tudom, nem lesz olyan rugékony, so a Mordskerl, mint én vagyok... - s az öregasszony nem nevetett, mikor ezt mondta, szörnyen komoly arcot csinált. - Ehhez faj kell... hatvanhétszer keresztülszúrt fekete vér - az enyém... a tiéd - ezeké itt mind. Gábiel - mondta hirtelen -, tenéked is odaadnák a Juliet. No... ne szabadkozzál. Az igaz, hogy te csak Herr von vagy. No, de mint Márfáy előtte mész mind e sok friss, új grófocskáknak. Hisz nekünk történeti vér bugyog ereinkben, Stibor, Thököly, Balassa, no aztán meg még Rozgonyi Cicellétől is származunk. C'est drôle cà, ez majdcsaknem olyan, mintha az ember az orléans-i szűz ivadéka lenne... nini, milyen furcsa.

S az öregasszony hangosan nevetve felugrott a merev kanapéről, s átszaladt piciny, igen piciny léptekkel a szalonon, úgyhogy főkötőjének szalagai libegve-lobogva követték őt. Klienigsteint kereste... s meglátva a dohányzóban, sietett hozzá, hogy e furcsa felfedezést vele közölje. A csípősebb történetkéikkel mindig az öreg diplomatához fordult.

Gábor csendesen a másik szalonba ment, bár mulattatta az öreg hercegné beszédje, s tán épp azért, odament Erzsébethez.

- Hát hogy tetszik itt a világ? - kérte Gábor, leülve Erzsébet mellé egy kis kanapéra.

- A hegyek magasak, Gábor, a pompa meg igen nagy. Parasztlánynak nincs otthona a nagy palotában.

- És ki tetszik itt neked legjobban?

- Poldi - mondta hirtelen Erzsébet -, meg a te jószágos anyád, ki úgy megmondogatta az elébb a Niki bácsinak az igazságot.

- Poldival jól vagy?

- Hisz minden esztendőben tölt nálunk pár hetet... Úgy jó, mint ahogy megy, váratlanul. Ő tanított meg festeni.

- Nem is tudtam, hogy festesz.

- Hát jól van, mondjuk, hogy ő tanított meg látni.

- A mi vidékünk persze néked nem tetszik?

- Nagyon nem. Barna, zöld... ez a két szín az uralkodó, ez nem kolorit. S az éles körrajzú hegyek s a merev, kivonalazott fenyőfák... ez... nem rajz. Milyen más a mi pusztánk, százszor változatos, finom színe... s a végtelenség fejünk felett, a végtelenség, míg a szemünk lát.

- Szebb a puszta.

- Hát már te is, pókkirály - csúszott közjük Poldi óvatosan, mint a gyík. S aztán leült, Erzsébethez egészen közel, egy kis tabourette-re, egyik kezét ölébe tette, s másikkal átölelte Erzsébet karszékét, és aztán, mint akinek ez a rendes és megszokott helye, nevetgélve beszélgetni kezdett Erzsébettel.

- Ti a pusztát dicséritek. Nem rossz ízlés. No mondd ezeknek a jó embereknek itt ezt el. Például Micinek. Mondd neki csak, hogy a vidéke nem szép... hogy nem festői, hogy a levegője piszkos s mégis éles, hogy nincs két színnél több az egész tájképben, csak zöld, zöld, zöld meg barna. Hogy a fenyőfa a legocsmányabb fa, amit valaha a földre pottyantott az Úr kegyelme... Hogy egy alföldi tanya finom körvonalaiban, rejtelmes színeiben több a hangulat, mint itt az egész brindzás vidéken... no menj... menj... mondd el ezt néki. Ha még mindig Nagy Sándornak érzed magadat. Ugye nem mered?

Erzsébet, egyenesen a Poldi szemébe nézve, nyugodtan mosolygott. S az egyik kezével végigsimította a Poldi érdes, rettenetes hosszú karmú kezét.

- Öreg kutya, ne bátorítsd Gábort a rosszra. Rossz filantróp vagy.

Gábort azonban épp Mici intette magához a szalon túlsó sarkába.

- Te Gábor - mondta nyafogó hangon -, ezt ugyan ügyesen csináltad.

- Mit, Mici?

- Magad nem akartál a hálóba pottyanni, s miután már kellett, hogy valakit megfogjon, Lőrincet lökted oda magad helyett.

De erre Gábor már igazán megharagudott.

- Tán csak nem hiszed? - vágott szavába hangosan.

- Azt hiszem... amit tudok. Nálam a hit s a tudás együtt jár, hát miért és hogyan vetette volna Lolly különben Lőrincre magát, mikor addig ő is velünk tartott, és segítette a Bálványossy-alliance felépítését. - Gábor a dühtől halványra vált arcszínnel, reszkető ajakkal hagyta ott Micit, nem is folytatva a méltatlan párbeszédet. Útközben Niki bácsi és Lizinkó kapták meg a frakkja szárnyát, amint mellettök ellebegve szobája felé tartott.

- No, Gábor... megfogádtád ténacsomat, okos fiú vágy. Méltóán viseled a Márfáy nevet.

- Miben?

- No bizony, ne mókázz. Tudja azt itt mindenki. Ugye, bácsi?

- Tudja... tudom én, ti s a megye. Ezzel az újabb Klienigstein-Niffor házassággal befütyültünk a Nifforokná, hi, hi, hi! Ez ögyes volt tőled, fiú.

- Hát ti is! ti is! - s Gábor már-már azt hitte, rászakad a ház.

- Hogyne, Gábor. Tudjuk, hogy a te érdemed. - De erre már Gábor nem is felelt, hanem ész nélkül rohant ki a szalonból.

Tehát ide jutott! Mi lehet az oka? Istenem, ki segít rajta, ki magyarázza meg, hogy miben rejlik a hiba. Benne?... Ezekben? Hogy bármit is tegyen, bármit gondoljon, rosszra fordítják, rosszul értelmezik ezek, akik az ő húsából s az ő véréből valók.

24

Másnap a vendégek érkeztek meg.

Mici az izgatottságtól alig tudta, hová legyen. A lovak folyton jártak a vasútra, s egyik vonat-tól se jött vissza kevesebb, mint nyolc-tíz vendég s ugyanannyi cseléd. A kastély túl volt tömve. A folyosókon szaladgáló komornák, a kertben tarka toaettek, az istállóban toporzékoló vendéglovak. A kastély ormán ott lebegett a Nifforok ősi zászlója, a lépcsőkön keleti szőnyegek csüggöttek, a szalonok szinte kábítóak voltak a virágillattól. Egész Bécs s Pozsony légyottot adott az esküvőn. Megérkeztek a károsultak is (mint ahogy Poldi ártatlan arccal, de nagy malíciával elnevezte őket): a Bálványossy család. A hercegné rosszkedvű volt. Nem szokta meg az álcázkodást, s bosszúját Micin töltötte ki, aki remegett, s a jövő téli szezonra gondolt. Hogy lesz majd Bécsben!... az öreg hercegné támogatása nélkül. Vele jött Pepi hercegné is, s Pepivel tíz nagy kuffer, két komorna s két óriási dán dog. Aztán Bálványossy Lajos, Magyarország első partija, ki után csak úgy bomlottak a lányok. Meg a gróf Belényesi pár, az örök harcban élő papa és mama meg világszép lányuk, Mini. Meg a felsőház kemény szónoka, Ugróczi Miklós báró a nejével, ki maga is politikai szalont tartott, aztán Niffor Gyula híres sportinglike feleségével, ki legjobb lovas Felső-Magyarországon, s ki már néhány vaddisznót és medvét terített le az utolsó vadászatok alkalmával. Meg a Bajmóczy pár, a szép, de nagyon befestett s boldogtalan Bajmóczy Emmi meg a férje. Aki szereti, s akit ő szeret... de hát ki ismerné a szegény ember s ki a gazdag ember útjait?

Az ebédnél hatvanan ültek, mind báliruhában, s a legtöbb asszony gyémántos hajjal, gyöngyös nyakkal.

Evés után vagy egy órai szieszta volt a nagyszalonban. Végre kilenckor felnyílt az ajtó, s egy alabárdos, a XII. század kosztümjében, jelentette, hogy a karousszel elkezdődik.

Párbeszéd a szalonban:

Bálványossy Stázi nénihez. - Ez az első, amit valaha hallok, lakadalom előestéjén egy karousszel!

- Chère Leonie tu verras, a jövő században a lakodalom után lesz, s a vőlegény és menyasszony abroncsokon fognak együtt a szertartás után átugrálni. - A két öregasszony hangosan nevetni kezdett.

Niki bácsi a lánykákat oktatta: - Most látjátok meg a turnier milyen volt háromszáz év előtt. Akkor még persze az ember koronáját nem tette el egy estére, s nem csápot bohócsapkát a fejébe... no de hát mi álmódisták vágyunk. Ti négyen és én ezt nem értjük. Lizinkó, legis-legjobb lesz a kriptát rendbe hozátni, holnap kisöpörtetni... - S a bácsi élesen nevetett hozzá.

Egy bécsi kisasszony Gábortól azt kérte, hogy igaz-e, hogy eleven ökröt fognak a cirkusz közepén megnyúzni, a bécsi szocietásban ezt úgy emlegették, mint ennek a magyar dáridónak a legkimagaslóbb aktusát.

A társaság ezalatt különben nagy ünnepélyességgel átvonult a kastéllyal egy oszlopos csarnokon át összeköttetésben levő cirkuszba, amelyet az egyik Révényi fiú, ki nagy villany-„meister”, villanyfénnnyel rendezett be.

A hatalmas gömbölyű épület nappali fényben úszott. Padmalyát a jelenlevő családok címerei díszítették (Márfay is ott volt... - de már ismét újmódi koronával rajzoltatta ez a Niffor-nép, nem úgy, ahogy az adománylevelén van - jegyezte meg dühösen Niki bácsi). A falakról pedig a megye városainak zászlai csüngtek le.

- Kissé heraldikus a hangulat - súgta Ádám Gábornak, kit azonban még folyton elfoglalt mindaz, amit ma délután néki mondtak.

A lovarda felső erkélyén a gazdatisztek meg a városi polgárok családjai foglaltak helyet egy emelvényen, amelynek falát Niffor sárga-kék csíkok fedték, a dánosi katonazenekar Tinódi korabeli jelmezben a Gotterhaltét játszotta. A társaság a nagy páholyban foglalt helyet. Ott volt Schwarz Dávid is, a főbérő, a meghívottak között.

- Schwarz báró - mutatta be Gábornak Poldi.

- Még nem báró.

- Még nem? No majd... ugye nemsokára, cousine? - kérte Micit, ki egyik kisujját nyújtotta Schwarznak, s aztán a hercegnéhez fordult.

Az istállóhoz vezető ajtó nyílásán állanak két sorban, úgy, mint a valódi cirkuszokban, a Niffor címerébe öltözött lovászok.

Az első csengetésre egy Nudlbrett-es lovat hoztak be. Utána, szökdécselve, Klienigstein Hanzi lebegett be egy halványlila selyemtrikóban. Pár karikát ugrott át, két bukfencet vetett a lovon, s aztán egy könnyed piruettel kitáncolt a porondról.

A lelkesedés általános lett. Ennyit nem vártak tőle. Majd Bálványossy Julie fekete lovaglóruhában, piros szegfűvel az inggallérjában, ugrató iskolát lovagolt. A leány merész volt, ugrásai nyaktörőek. Mind gyorsította a lépést, mind tüzelte a telivért. S közbe-közbe élesen kiáltott fel magas hangján, mint egy féktelen kedvű, már-már az ugratás hevétől megbomlott lovarnő. Édesanyja Nikihez fordult.

- No, Márfay... mit szól a mai lányokhoz?

- Kikápósák, juckerek. Félnék tőlük. Azért ne higgye, hogy igaz, amit mondok. Gyönyörű lányá van - gratulálok, hercegné. Két kezét csókolom.

Gábor az Erzsébet arcát figyelte, ki szintén a páholyban volt. Érdekléssel nézte mindegyik számot. Látszott arcán, hogy mulattatja őt az, ami ezeket valószínűleg, dacára a velejáró veszedelemnek, fáradságnak, már egy cseppet se bírta felizgatni. Erzsébet örült a mulatságnak, pedig tudott az élet nyomoráról is. Ezek már se szeretni, sem sírni nem tudnának. És úgy vette Gábor észre, hogy önmaga sem... Amit látott, amiről tud, amit ezek tesznek, mind közönyösen hagyja.

Hát már őbenne sincs élet? Csakúgy, mint a többiekben? S úgy érezte, Erzsébet a maga látszólagos impasszibilitásában él, míg ő, az ő minden parányi hatásra reagáló, folyton rezgésben levő, gyógyszerész-mérleghez hasonló lelki szövetével tetszhalott. Töprengéséből harsona hangja verte föl. A bersaglieri mars hangjánál Bálványossy Stapszi ugrált be a porondra.

Stapszi, mint clown! Egész testét selyemrojtok fedték. Minden rojt végén parányi csengő. Úgyhogy minden mozdulatánál ruhája finom csengettyűszerű hangot adott. Pedig folyton mozgott. Egy percig sem nyugodott sem a lába, sem a keze. Előbb végigbukfencezte az egész cirkuszt, majd tótágast állva végigszaladt a porondon. Aztán cigánykereket hányt, végül irtóztató nagy piruettel beröpült a páholy dái közé... kik ott aztán jól végigpáholták legyezőikkel a bolondos fiút.

De most következett a program fénypontja. Lolly és Lőrinc páros hajtóiskolája, mindegyik sötétszürke öltözetben, arany gombokkal. Mindkettő telivér, s telivért hajtott. Előbb végiglovagoltak a cirkuszon. Ezalatt mindenki tapsolt, s ők csak komolyan azt nézték, hogy az alattuk lévő mienk hogy viseli magát. Aztán a zene keringőt kezdett játszani, s a lovak most a legcsodálatosabb kanyarulatokkal kerütek ki egymást, s a vőlegény minden kanyarulatnál rámosolygott menyasszonyára. A cirkusból most felülről virágok hulltak alá, s a gyönyörű menyasszony és a lovon oly férfias vőlegény alig látszott a virágtól. Lolly s Lőrinc ezután lovaikat közel egymás mellé terelték, Lőrinc kivette Lolly kezéből a gyeplőszárat, és ő hajtotta Lolly lovát is, így egyszer végigügetve a cirkuszt, a nézők tapsai közt kilovagoltak.

- Mit gondol, hercegné, ez az életben is mindig így lesz? - kérdé Niki bácsi.

- Hja, ha majd azt a Lolly is így akarja, akkor igen... és addig.

Az utolsó szám Pepi hercegné volt. Felülről egy pádimentumot eresztettek le, épp a zenekar elé, s a zenekar egy Xanrof-kuplé kezdetét kezdte játszani. Íme, a hercegné szakasztott, mint az Yvette Guilbert. Simára fésült haj, sima selyemruha, egyszerű pántlikával a dereka körül és fekete kesztyűk. Nyugodtan megáll a pádimentum közepén, egyszerűen, szinte fiatallányos arccal, eldalolja, hogy hogyan ment Nanon sétálni a mezőre. Aztán, hogy találkozott Baptiste-tel. A mező illatos volt, s az ég kék... meg utána még sok érdektelen dolgot dalolt el. Mindez olyan egyszerű, mind olyan semmis. Igazán, a dalnak - semmi jelentősége. De hát minden kuplé után egy trallala következik el. S ez végre annyira „trallala” lett, hogy a jelenlévő fiatal lányokat a mamák kénytelenek lettek kiküldeni - az istállóba. Ez volt a legbiztosabb menhely. S a dal nagyon tetszett, s az egyet követte kettő-három. Egy bécsi indulót is elnótázott a Gallmeyer Pepi repertoárjából.

S a zászlók csak nézték onnan felülről e modern képet. Ezt egy Niffor vette el a töröktől, ezt Czobor Tamás a mohácsi vészből hozta haza. Ez a címer ott a Garáké... ezzel is rokonságban volt a három család. Az a korona ott a csillár alatt - a vajda koronája -, kié az egész felső

megye volt, s akinek mind a három család utódja. De hát mindez fakult, kopott a villanyfény világánál. A porondra hullott virágok, Gábor úgy érezte, a hervadás lehet árasztják. És Gábor néz, néz, messze innen... ott, arra lenn, az Alföld... ott nincs zászló, ott nincs címer, de pusztulás sincs meg romok. Ott jó lesz... pihenni az ünnepélyek után.

25

Az előadást követő tea alatt a bécsi kisasszonyok illetlenek voltak Czobor Erzsébettel. Nem volt elég jó nekik, hisz parasztleány volt az anyja. Julie, Boleslawa, Mici és Mina magázták. Aztán meg, félrevonulva tőle, otthagyták egyedül, egy sarokban. Gábor figyelte a jelenetet, de azért nem közeledett Erzsébethez. Várta, mit fog tenni. Erzsébet nyugodtan felhúzta kesztyűjét, s felemelkedett székéről, és odament az egyik uradalmi tiszthez (ezek is be voltak rendelve az estére), s leült mellé.

Pár perc múlva pedig a zongorához ült, s pár akkordot kezdett játszani.

- Milyen okos, milyen okos... - hallatszott minden oldalról.

Egész éjjel játszott, s azok táncoltak a zenéje mellett...

- Du bist halt eine liebe Kredl! - felejtette el magát az előbbi bécsi comtesse-ek közül az egyik.

- Anyám azt tanította - mondta mosolyogva Erzsébet -, hogy útban sohase legyek, sőt toljam a mások szekerét, ha tehetem. Parasztosan van mondva, de tán a grófnék megértik, szegény anyám földműves leánya volt, ő csak így tudta. Tőle sokat tanultam, azért... ezt is. Ha majd a grófné imádkozni fog ma este - mondjon el érte egy imát. Tudom... megkönnyebbülésére válik, és én hálás leszek érte.

És Erzsébet kezét nyújtott neki, amelyet a leány, ki alapjában jó teremtés volt, hevesen megragadott, s aztán könnyes szemmel összevissza csókolta Erzsébet nyugodt, mindig derült arcát.

26

Este, midőn már mindenki lefeküdt, Nifforné, szokása ellenére, bejött Gáborhoz. Az még fenn volt, kinézett ablakán a holdvilágos éjszakába.

- Fiam, jere - mondta az öregasszony -, jere, menjünk át Lőrinchez. Ezt az estét töltsük együtt, még egyszer, hárman. - S a sötét, nehéz bársonyruhába öltözött, erős szívű nagyasszony ment előre - gyenge szívű, beteg lelkű fia követte. Lőrinc is fenn volt még. Ágya szélén ült, s fejét kezébe temetve gondolkozott.

- Átjöttünk hozzád, búcsúzni tőled, fiam - mondta az öregasszony. S rátette kezét vállára. Lőrinc hevesen megragadta, és könnyeivel áztatta azt a jóságos kezét, amelynek csak áldásait ismerte eddig, és fogja ismerni mindig. Gábornak odanyújtotta jobbját. Így maradtak csendben sokáig, keresve azt a szót, ami ki tudja fejezni azt, amit mindegyik érez, s keresve azt a szót, ami azért azt a másikat ne bántsa, ne sértse. Az öregasszony szólalt meg.

- Gábor, öcséd holnap házasodik meg. De azért teneked vele kell lenned mindig. Ne feledd, hogy egy hús, egy vér veled... ne feledd, hogy tán majd még ezután szorul csak igazán reád... - Az anya ajka kiejtette az igazságot, nem bírt a szívével. - Jöhetnek rossz napok, jöhetnek

pusztító idők, midőn majd a fiatalabbnak szüksége lesz öregebbjére. Ne hagyj el őtet, Gábor - ne hagyj el minket. Én már érzem az elmúlás fagyos leheletét. Hisz csak abban éltem, amit szeretek, s egy gyermekem már kirepült szárnyaim alól, a másik meg... repül, mindig repül - és Isten tudja, hol talál fészket. Ne hagyjátok el anyátokat, ne azt az anyaföldet, amely szült, táplált benneteket. Látod, Lőrinc - s most feltárta az ablakot, amelynek holdfényénél ide világolt a Niffor nemzetség ősi temploma, az, amelynek kriptájában a vajda óta annyi Niffor és annyi Nifforhoz ment Márfay leány van eltemetve... - Látod, ott az a templom vár téged, fiam, ott lesz az esküvőd. Ott esküdtünk mi is örök hűséget, s őseid egymásnak századok óta... Ez a templom vár engemet... ide temetnek el minket mind... mind. Nem tudom, miért, de most félek attól a templomtól... Pedig hányszor, de hányszor találtam ott pihenést, megnyugvást a nehéz órákban. Fiaim, támogassatok...

S az öregasszony, ki egyenes derékka, emelt fővel ment át annyi bajon, most mintha összeroskadt volna. Egy székre rogyott, és kezeibe temette arcát.

A két fiú csak nézte, nézte őt, aztán némán, szó nélkül kezet nyújtottak egymásnak, tekintükkel némán megtették azt az ígéretet, amelyet az öregasszony esdve kért tőlük.

És az öregasszony, felemelkedve ülőhelyéből, átfonta karjait két fia nyakán, s hosszú fátyolával leborította őket... szinte megvédte őket a bajtól... az élettől. Aztán... szóltanul, némán mindegyik szobájába vonult.

Most már mindegyik mosolygó arccal, de azért összeszorult szívvel - érezve, hogy az a mosoly nem igaz az ajkon, érezve, hogy az a néma ígéret sohasem leszen beváltva, hogy az a kézzorítás nem jöhetett a szívből, hogy az az öregasszony fejéről leomló csipkefátyol ma már gyenge arra, hogy a két fiút a modern idők pusztító szelétől megvédelmezze. Késő, késő, a fátyolt elrongyolja a szél, a feudális templom romba dől, porrá omlik az oltár, amely előtt örök hűséget esküdtek, betemetve azt a sírboltot is, amelyben az ősök fekszenek, s a templom romjainak utolsó porszemét elkapja a jövő idők szellője magával, és sodorja, sodorja az enyészet tengerébe...

27

A várkastélytól a templomig piros karmazsin bársonyszőnyeg. A szőnyeg két oldalán a Niffor-színekbe öltözött huszárok, kik mereven, nagy, nagy baldachinokat tartanak, amelyekről hosszú fonatban csügg le a narancsvirág meg a mirtusz. A templom harangja szól, szól az orgona is, betölti az ünnepies színbe öltözött mindenséget...

Legelől halad az öreg Vezekényi Stefi piros ruhában, arany ékszerrel. Kezében násznagyi pálca. Utána lépdel a menyasszony abban a történeti emlékeztető fehér brokátruhában, amelyben Thököly Magdolna a XVI. században egy Niffor neje lett. Fején a Niffor-gyémántdiadém, amelynek ötvösmunkáját olasz mesterek csinálták a XIV. században. Hat méter hosszú fátyolát s uszályát a kis Niffor gyermekek viszik apróruhában. A menyasszony két oldalán Bálványossy Stapszi és Márfay Gábor - Bálványossy aranybrokátban, Márfay Gábor halványzöld és arany díszben.

Majd a vőlegény fehér selyemben, két oldalán a két nyoszolyólány: Czobor Erzsébet és Bálványossy Júlia. Mindkettő fehér brokátruhában, fehér csipkeköténnyel, ezüst pártában.

Majd a nagyasszony következett. Talpig gyászban, fején sugárzó, koronaszerű diadém, amelynek fátyola hosszan húzódott utána, ő a Klienigstein karjára támaszkodott, ki a kamarási díszben lépdelt. Aztán Niffor Tomi vezeti az öreg hercegnét, ki nagy krinolinban, hosszú

Mária Terézia fűrtjeivel, magasra fésült hajjal úgy néz ki, mintha a XIV. Lajos udvarából szakadt volna ide. Aztán Pepi hercegné Bálványossy Lajos karján, Bálványossyné Márfay Nikivel, majd a nyoszolyólányok a XVI. század köntöseiben.

A nap végigszalad a sok skófiumon, az ezüst párták megragyognak, a gyémántok fénye versenyt csillog a nappal. Az ezer brokát szemkápráztató fényben pompázik, a tarkaruhás tót parasztlányok ott tolonganak a baldachin két oldalán, ők a vendég urak közül nem egyet közelebből ismernek. A templom két oldalán két herold, mindegyik kezében zászló, az egyik a Klienigstein, másikon a Niffor címer. A jegyesek előtt meghajlik a két diadalmi jelvény, a templomban harsona szólal meg, a padok szélein díszben álló hajdúk meghajtják a zászlóikat (ugyanazokat, amelyek tegnap a lovarda padmalyát díszítették), az orgona bűg, virágillattól nehéz a lég. A templom balján magas székek, ide vonulnak a hercegnék s a család főbbjei. Jobbján bíbor trónon a bíbornok, a család barátja Bécsből. A templom közepén karmazsin bársonnyal díszített imazsámolyon a vőlegény s a menyasszony. A vőlegény kardját Márfay Gábor tartja s a menyasszony virágait Bálványossy Stapszi.

A mise ünnepélyes lassúsággal s hosszú ceremóniával kezdődik el. A bíbornok ornátust cserél, a tíz segédkező pap bókol, hajlik, térdel... az orgona csak szól. Az énekkar dicséneket hangoztat. A menyasszony sápadt arcán az életnek semmi nyoma. Mint egy gyönyörűséges szobor, térdel ott az imazsámolyon. A vőlegény mereven néz maga elé, tán imádkozik.

Aztán a misének is vége, gyűrűt is váltottak, az eskü is elhangzott. A bíboros beszél, mély hangja betölti a templomot. Mint a harsonák, előbb ő is a múlttól beszél, és ígéri a jövőt. Aztán ennek is vége. A fiatal pár végigmegy a trónszékek előtt, s Gábor úgy látja, majd minden asszony sír. Az öreg hercegné, Bálványossyné, a Pepi hercegné festett arca szinte fényes a könnyektől, az ünnepelt Bajmóczy és még néhány férfi szemében is könny, és a szegény öreg Niki bácsi (ugyan mi férhetett szívéhez) úgy hörög, hogy egész teste megrázkódik bele; s a leánykák: a Lizinkó csuklik, és a többi sír, sír... s édesanyja, amint a Lőrinc szemét megcsókolja, érzi - hogy a könnyeik összefolynak... a vőlegény maga is zokog... És a templomban arany, drágakő, bíbor. Még a nap is aranyra váltja sugarát, hogy most betör a magas csúcsíves ablakon... végigszalad a templom falain némán hallgatva álló köemlékeken. Íme, három század Nifforjai ott a fal mellett, mind kőből faragva, nem tudva elmondani az időről egyebet, mint hogy a vértet, a lándzsát, kardot erős kézzel tartotta az, akinek sisak volt a fején, s a virágot - a lilomot, akinek a fején pártá. Néznek, néznek köszemeikkel belebámulnak az élő fénybe... e napsugaras, virágos, gyémántos, aranyos létbe.

Majd a násznép az oltár mögött a sekrestyébe indul. Keresztüllépdél azon az óriási kőlapon, amelyre a Nifforok címere van vésve, s amelyet csak minden újabb temetésnél szoktak onnan elemelni. A násznép átmegy rajta, s viszi a menyasszonyt és a vőlegényt oda, honnan csak új életre ébredve kezdhetik újra a lételt.

Mindenki üdvözli őket, most már minden ajkon mosoly és jóakarát. Most már csak a boldogság dala hangzik még onnan felülről a kórusból is, honnan diadalmi induló harsog...

És Gábor szemei előtt egyszerre egy kis fehér parasztszoba képe tűnik fel, ott az ágyon egy öregasszony fekszik halva, de mosollyal ajkán, s az ágy szélén egy fiatal leány fehér ruhában, fehér virágokkal borítva be az átszellemült tetemét...

És a fiatal leány ajkain is mosoly...

-&-